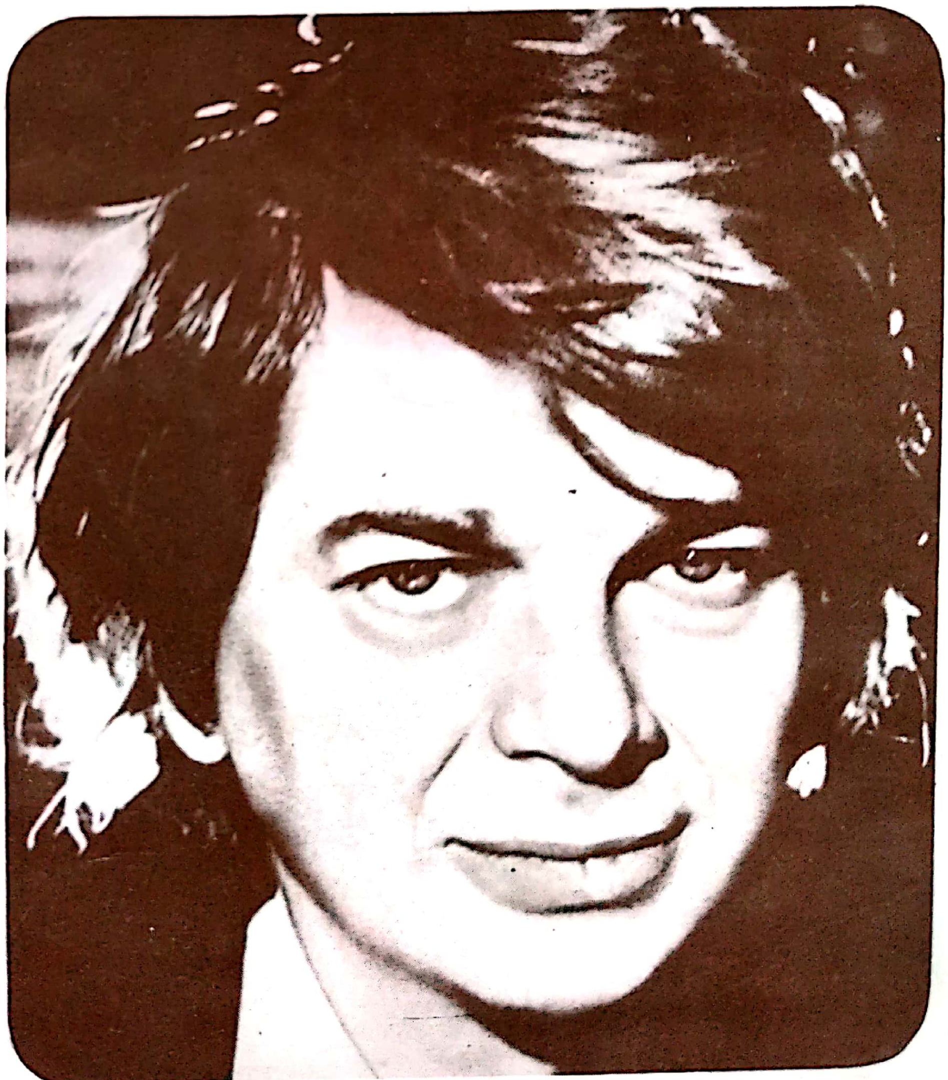
MANUSCRIPTUM

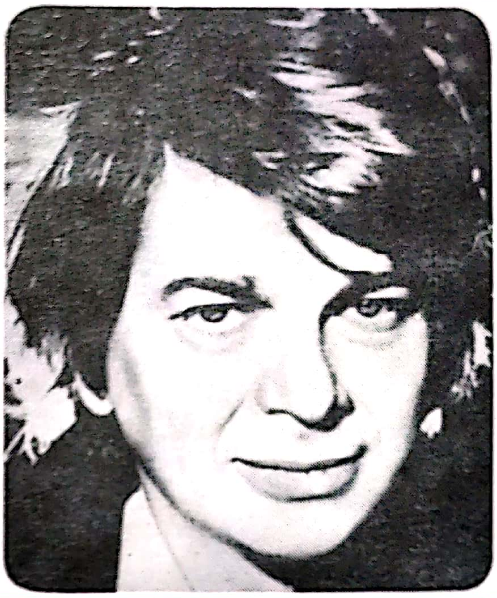
Inedit * Inedit *

M

3 1984
(56) ANUL XV

T. MAIORESCU • M. EMINESCU • I. L. CARAGIALE
Z. STANCU • NICHITA STĂNESCU • MARIN PREDA
REBREANU • TUDOR ARGHEZI • G. CĂLINESCU
AL. IVASIUC • CAMIL PETRESCU • ROMULUS GUGA
MALRAUX • THEODOR DÄUBLER • MONTHERLANT

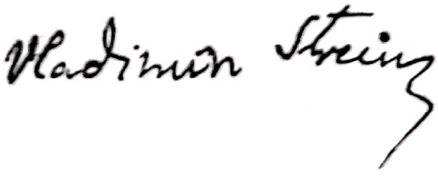

Nichita STĂNESCU — portret de tinereţe. Foto: Aurel MIHAILOPOL.

Coperta şi prezentarea artistică:
VICTOR MAŞEK

Literatura noastră contemporană, alături de celelalte arte, se hrăneşte de douăzeci şi cinci de ani mai cu seamă din conştiinţa de colaboratoare a Timpului; climatul socialist este preocuparea ei cea mai productivă şi mai totdeauna voinţa ei creatoare a ţintit, dorind să ştie ce aer respiră, să condiţioneze însuşi văzduhul; nici un scriitor nu-şi mai cultivă azi originalitatea proprie decît ca posibilitate de înfrumuseţare a operei comune; mistriaşii socialismului tencuiesc ziduri pe suprafeţe date, avînd cu toţii în mîna stîngă prospectul arhitecturii viitoare. Brigadă specială, arta nouă şlefuieşte şi plantează coloane, aşează frize şi metope, decorează edificiul obştesc cu vaste basoreliefuri şi mozaicuri, populează spaţiile verzi cu statui, înalţă imnuri şi pindarizează rezultatele unei încordate olimpiade a Muncii.

Continuînd cele mai bune tradiţii de artă, ea se diferenţiază în cadrul unei formule proprii. Nici rodul nu seamănă cu floarea, floarea cu frunza, frunza cu tulpina sau lujerul, acestea cu rădăcinile şi rădăcinile cu sîmburele sau sămînţa, fiecare în parte fiind stadiu deosebit de creştere; dar toate la un loc alcătuiesc un întreg indivizibil de viaţă.

MANUSCRIPTUM

3/1984 (56) ANUL XV

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei, str. Fundaţiei nr. 4, sectorul I, Bucureşti, telefon 50 20 96

*

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 10376 prefix Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, Sectorul Export-Import.

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

SUMAR

SUMAR

SUMAR

«REVOLUȚIA DE ELIBERARE
SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ,
ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ
A DESCHIS CALEA
ÎNFĂPTUIRII REVOLUȚIEI DEMOCRATICE,
A REVOLUȚIEI SOCIALISTE
ȘI TRECERII LA CONSTRUCȚIA
SOCIALISMULUI,
A ASIGURAT CONDIȚIILE NECESARE
MARILOR TRANSFORMĂRI
REVOLUȚIONARE.»

NICOLAE CEAUȘESCU

O URIAȘĂ EPOCĂ

În cei patruzeci de ani care au trecut de la Eliberare, poporul român, angajat într-un uriaș proces de construcție în orice zonă a activității umane, a realizat un salt istoric pe toate planurile multiplei sale existențe. În cadrul acestui complex ansamblu de forțe și energii creatoare, intelectualitatea, manifestîndu-și profunda adeziune pentru orientarea politică și ideologică a partidului, a adus o contribuție de preț la dezvoltarea economiei naționale, la introducerea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, la înflorirea artei și culturii.

Orientarea culturii contemporane românești își află un izvor profund în trecutul istoric al poporului român. Consecință a marilor transformări ideologice și etice pe care le-a adus cu sine construirea socialismului, cultura epocii noastre se deosebește calitativ de cea anterioară, implicînd însă o continuare și nu o ruptură cu toate valorile create de geniul românesc, pe arcul existențial al trecutului.

În crearea unei noi culturi socialiste, nu s-a putut face abstracție de tradiția umanistă a spiritualității românești. Marii oameni de cultură ai istoriei românești au exprimat totdeauna în operele lor, ca martori credincioși și ca fibre sensibile, realitatea contemporaneității lor, fiind alături de popor pe care l-au însuflețit în focul luptelor naționale și sociale.

Așa cum am mai afirmat, tradițiile cele mai valoroase ale culturii noastre sînt acelea ale unei arte și literaturi umaniste, profund legate de viața și aspirațiile poporului, trăgîndu-și seva din investigarea adîncă a realității. Această tradiție au moștenit-o scriitorii și artiștii epocii noastre, îmbogățind-o cu o viziune nouă, generată de o nouă concepție filozofică. Orientarea creatorilor de valori spirituale față de fenomenele existențiale, sociale și etice ale realității, orientare determinată de noua ideologie a umanismului revoluționar românesc, definește caracterul esențial novator al operelor lor față de cele ale înaintașilor.

Înțelegerea profundă a legilor realității, a sensului dezvoltării sale, are drept rezultat detectarea noului în viață, descoperirea perspectivei de dezvoltare în fiecare fenomen, optimismul generat de încrederea în mersul ascendent al societății. Noua viziune asupra lumii determină un nou raport între individ și colectivitate. În efervescența generală a creației se demonstrează o mișcare continuă de emulație a maselor și în domeniul culturii în care se anulează, practic, distanța care despărțea odinioară intelectualul de mase, fără ca aceasta să însemne o coborîre a nivelului spiritual. Acțiunea destinată să lărgească în permanență baza de masă a creației si a difuzării de bunuri spirituale, are drept consecință și stimularea în gîndire, literatură, teatru, muzică sau arte plastice a unei mișcări de natură să exprime, prin mijloace proprii fiecăreia dintre ele, problematica specifică omului care trăiește într-o orînduire care favorizează afirmarea plenară a personalității.

Ceea ce definește cultura românească a acestei epoci este un climat de emulație favorabil elanurilor și căutărilor creatoare, exprimării ideilor într-o înaltă formă artistică. În avîntul tuturor energiilor creatoare ale poporului român, creatorii de valori spirituale află izvorul mereu viu pentru făurirea unor opere ale căror pagini, culori sau acorduri să cuprindă, într-o formă variată și armonică, faptele și idealurile omului nou, făuritorul unei noi orînduiri umaniste.

În anii aceștia, analizîndu-și lucid și rațional activitatea lor specifică de creație, sub complexele ei aspecte, scriitorii contemporani s-au îndreptat către realitate, sursa veșnic vie și nesecată a artei și literaturii de valoare de totdeauna. Tot mai convinși că literatura are o importantă misiune, ca factor modelator principal, în etapa

DE CREAȚIE

istorică prin care trecem, cînd principalele conflicte din viață se desfășoară în sfera conștiinței umane, scriitorii se străduiesc necontenit pentru ridicarea artei lor la nivelul marilor cerințe pe care le determină zugrăvirea vieții complexe, plină de frumusețe și de tensiune, pe care o trăim. Fiecare scriitor valoros caută să exprime specific, filtrat prin prisma poliedrică a propriei individualități creatoare, trăsăturile constitutive ale omului contemporan, noul său univers. Unitatea ideologică a creatorilor literaturii reprezintă trăsătura caracteristică a umanismului lor revoluționar, o condiție cardinală pentru exprimarea liberă a problematicii condiției umane. Așa se explică neîntreruptul proces al concordanței dintre estetic, social, istoric și etic. Din acest punct de vedere, operele cele mai valoroase ale acestor ani demonstrează preocuparea pentru făurirea unei noi tipologii, crearea de tipuri umane în măsură să exprime dimensiunile spirituale ale epocii. Sporește caracteristica problematică a literaturii contemporane care nu se limitează doar la a înregistra, documentaristic, fapte semnificative ale realității noi, ci le face să fuzioneze într-o sinteză superioară, cu o clară, intensă finalitate etică și filozofică, încorporată organic substanței artistice. Oricare din lucrările literare valoroase din ultima vreme subliniază preocuparea scriitorului de a transmite o concepție asupra existenței, afirmată în raport cu structura particulară a operei, insuflînd materiei verbului o vibrație intensă și un patos al confruntării ideilor, caracteristice marilor literaturi. Problemele pe care le ridică transformarea condiției umane sînt întrevăzute printr-un sever examen critic al trecutului, al dogmatismului sclerozant, scriitorii militînd pentru deschiderea către toate orizonturile, pentru libertatea noului umanism, pentru viața activă puternic înrădăcinată în social. Există o atitudine etică și estetică preponderentă în varietatea de stiluri, generate de o experiență comună de viață, dintr-o concepție ideologică totdeauna umanistă. În aspirația lor comună, scriitorii reflectă mișcarea care schimbă liniile istoriei și vieții individuale. Este vorba de o dinamică pe care mînuitorii artei verbului o captează, lucid și inspirat, purtînd-o în consecințele ei interioare cele mai profunde, acolo unde se zămislește necontenit etica depășirii, unde se adîncește, pentru a fi proiectat în expresie, chipul multiform al patriei și profilul noului tip uman, creatorul tuturor valorilor materiale și spirituale.

Creația scriitorilor români ai acestei epoci utilizează inteligența și talentul pentru a plăsmui arta realității existențiale a cărei finalitate este determinată de activitatea continuă pentru atingerea unui ideal umanist, în care energia constructoare se întovărășește cu aspirația spre frumusețe și adevăr. Adevărul vieții și al artei este adevărul oamenilor care trăiesc cu intensitate în fervoarea devenirii lor pe pămînt. În opera de vastă respirație a oamenilor de cultură contemporani se exprimă suma realității și existența oamenilor acestor pămînturi. Unitatea organică a construcției culturii acestei epoci este generată de unitatea realității acestui timp și spațiu, determinate de o nouă umanitate, ziditoare a unei luminoase orînduiri. Contemporani cu o operă de creație uriașă la edificarea căreia sînt însumate toate energiile unui popor hotărît și unitar, oamenii de cultură ai României socialiste sînt orientați de viziunea nouă, care nu știrbește viața și istoria, care caută, oriunde în lume, înțelegerea între popoare, înțelegerea pentru noua demnitate a omului care se pregătește să treacă înaltul prag al anului 2000.

Alexandru BALACI
Vicepreședinte
al Uniunii Scriitorilor
din R. S. România

Scriitorul — conștiință națională a epocii

Vremea trece — națiunea rămîne, sufletul neamului, acel izvor miraculos dătător de viață fără de care orice faptă literară este moartă...

Națiunea, acest macrocosmos în microcosmos, — omenirea văzută din aproape pe neamuri pentru a putea fi lucrată mai bine în amănunt precum o grădină, de către puterile Logosului întrupat în istorie, ea, națiunea, este fluviul subteran al timpului ce curge către eternitate, ele, neamurile, au acel suflu cosmic inepuizabil ce se cuvine cuprins, sesizat, captat în șuvoaiele căruia trebuie să ne cufundăm cugetul inimii pentru a dobîndi înfățișarea noului născut din ape și spirit întru mai multă viață fără amurg.

Există două feluri de singurătate, adică de nerodnicie: singurătate în individ și singurătate în universal; națiunea este la mijloc, între singurătatea individului și singurătatea indefinită a universului: națiunea este sinteza între individual și universal, este Logosul întrupat în istorie pe națiuni, este ogorul cel bun în care sămînța singură trebuie să moară ca să aducă multă roadă. Tărîmul fecund de nuntire între cerești și pămîntești, între individual și universal. Unde numai acestea s-au întîlnit, Logosul universal a străpuns persoana ca fulgerul ceresc bobul de grîu, se întîmplă creșterea, apare rodnicia, tărîmul, colinele unei Patrii și frumusețea unei seminții.

Națiunea nu este o faptă subiectivă, un conglomerat artificial, un fragment de umanitate, ci omenirea întreagă în spirit, dintr-o economie organică răspîndită în roiuri pe fața pămîntului, ca și cum prin mai multe națiuni spiritual ar exista mai multe omeniri, mai multe limbi și, în fiecare, focul Logosului revărsat întreg.

Astfel vom privi opera literară și pe scriitor în măsura în care el este norul de aur sorbit din oceanul unui popor.

Ce pot spune despre poezia ultimelor decenii? Prin poeți adevărați este revenirea în albiile acestui fluviu care este sufletul neamului nostru în ce are el nemuritor, fără fanatisme de nici un fel, fără superlative nejustificate, neam între neamuri egale, ancorat ontologic precum toate neamurile europene de partea Logosului întrupat în istorie, iar, ca seminție latină, ca popor latin în această parte de lume, senin în suferinți, încrezător în dureri, convinși fiind că iubirea este mai puternică decît moartea, în spiritul Logosului întrupat în istorie și în istoria poporului nostru.

Ioan ALEXANDRU

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

M. EMINESCU

și

psihologia popoarelor

PSIHOLOGIA POPOARELOR SE FONDEAză ca disciplină științifică la jumătatea secolului trecut. Întemeietorii ei sînt M. Lazarus (1824—1903) și H. Steinthal (1823—1899), cel din urmă, profesor al poetului la Universitatea din Berlin. Poetul își notează, în manuscrisul **2280, 34v**, cursul său, *De origine linguae generesque humani*.

M. Lazarus și H. Steinthal fac pregătiri mai bine de un deceniu în vederea întemeierii noii discipline științifice. M. Lazarus publică o serie de studii monografice în revistele vremii, pe care le include în volumul *Das Leben der Seele in Monographien über seine Erscheinungen und Gesetze* din 1856, retipărit în mai multe ediții după 1876. Eminescu notează cartea lui Lazarus în manuscrisul **2285, 177v.** H. Steinthal tipărește un mare număr de lucrări dintre care menționăm numai cîteva: *Grammatik Logik und Psychologie* (1855), *Geschichte der Sprachwissenschaft* (1862), *Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft* (1871). Cei doi învățați germani își împart domeniile de activitate. M. Lazarus se ocupă de probleme generale, în vreme ce Steinthal se consacră chestiunilor de limbă.

M. Lazarus și H. Steinthal pun bazele teoretice ale psihologiei popoarelor (Völkerpsychologie), în revista lor, *„Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft"*, întemeiată în 1860. Eminescu și-o notează în manuscrisul **2291, 1v.** Revista se deschide cu un studiu programatic, *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie, als Einladung zur einer Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, în care se definesc provizoriu prinsipiile noii discipline științifice. Fondatorii psi-

Einleitende, Gedanken über Völkerpsychologie, als Einladung zur einer Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft

Wir wenden uns nicht bloss an diejenigen Männer, denen die Bearbeitung der Psychologie berufsmässig [und namentlich] [1] *obliegt, sondern auch an alle, welche die* geschichtlichen Erscheinungen *der* Sprache, *der* Religion, *der* Kunst *und* Literatur *und* Wissenschaft, [2] *der Sitte und des Rechts, der gesellschaftlichen, häuslichen und staatlichen Verfassung, kurz an alle, welche das* geschichtliche Leben *der Völker (wohl die Formen des gesch. L. nur)* [3] *nach irgend einer seiner mannigfaltigen Seiten derartig erforschen, dass sie die gefundenen Thatsachen aus dem Innersten des Geistes zu erklären, also auf ihre psychologischen Gründe zurückzuführen streben. [Denn die Aufgaben, zu deren Lösung diese Zeitschrift bestimmt ist, überschreiten allerdings den Kreis der Psychologie in ihrem engeren, bisher allein üblichen Sinne und Umfange]. Sie erstrecken sich aber über einen bestimmten, in sich abgeschlossenen Kreis seelischer Thatsachen und bilden darum eine besondere, und zwar psychologische Disciplin, welche ihre eigenthümlichen Ideen zu entwickeln hat.*

Wir [4] *[Diese Wissenschaft nun, um die es sich hier handelt, ist noch nicht einmal gegründet, ja ihr Gedanke noch völlig neu und vermuthlich vielen unserer Leser noch unerhört. Darum, indem wir zu gemeinsamem Bemühen um ihre Begründung und ihren Weiterbau einladen], haben [wir] die Pflicht übernommen, uns mit den Lesern und den erbetenen Mitarbeitern über ihren Begriff, ihren Inhalt und Umfang, ihre Principien und Ideen, ihre Stellung im System der Wissenschaften und ihren besonderen Zusammenhang mit einigen Disciplinen, auch über ihre Möglichkeit und über die Mittel, die uns zu ihrer Verwirklichung vorliegen, wenn auch zunächst nur vorläufig, zu verständigen. Wir wollen demgemäss in vorliegender Abhandlung versuchen, den allgemeinen Zweck des zu errichtenden Gebäudes || und, ungefähr wenigstens, den Plan zu demselben, den Umriss und die innere Eintheilung und Einrichtung — natürlich durchaus unmassgeb-*

[1] Textele marcate: [ ] sînt omise de Eminescu.

[2] Sublinierile lui Eminescu, cu creion, la o reluare a lecturii textului.

[3] Textul din paranteze nu se află în originalul german.

[4] Inversiune topică.

---

hologiei popoarelor porneau de la convingerea că o serie de discipline ştiinţifice (istoria, geografia, economia naţională, etnografia) se ocupau în mai mare sau în mai mică măsură şi cu creaţia materială şi spirituală a poporului. M. Lazarus şi H. Steinthal se pronunţă pentru preluarea rezultatelor parţiale din diferite discipline ştiinţifice şi fixează un program larg de acţiune pentru investigaţii proprii privind « psihologia popoarelor ».

Eminescu transcrie, în manuscrisul **2285, 8—48,** întreg studiul programatic, deşi ocupă în revista *„Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft"* un spaţiu extins (pp. 1—73). Faptul acesta arată că îi acorda o atenţie deosebită — şi pe bună dreptate. Studiul programatic este publicat parţial în transliterare şi traducere de Adelia Perju în *Caietele Mihai Eminescu* (III, 1975, pp. 168—195, IV, 1977, pp. 198—228). Prezentarea introductivă consemnează opiniile exegeţilor operei eminesciene, care înclinau să creadă că acest text reprezintă fie note de curs, fie un rezumat al unei lucrări neidentificate, pe această temă. Deşi se pune în discuţie problema statutului textului eminescian, nu i se aduce rezolvarea definitivă. Transliterarea nu beneficiază, pe de altă parte, de confruntarea cu originalul german. Ne găsim însă aici într-o situaţie aparte în scrisul eminescian, cînd pentru un text străin de o asemenea amploare cunoaştem şi originalul. Putem da, astfel, o prezentare corectă a paginilor eminesciene, cu un scris extrem de mărunt şi o grafie ce ridică mari dificultăţi în descifrare.

Eminescu nu face o simplă transcriere, cum s-ar părea la prima vedere. Dealtfel, nici

Idei pregătitoare pentru o psihologie a popoarelor, ca invitaţie la o revistă pentru psihologia popoarelor şi lingvistică

Nu ne adresăm doar acelora care se ocupă cu studiul psihologiei din motive profesionale [şi în mod special], ci de asemenea tuturor acelora care cercetează *fenomenele istorice* ale *limbii*, ale *religiei*, ale *artei* şi *literaturii* şi ale *ştiinţei*, ale moralei şi ale dreptului, ale structurii sociale, casnice şi statale, pe scurt, tuturor acelora care studiază *viaţa istorică* a popoarelor (chiar dacă nu studiază doar formele vieţii istorice), bazindu-se pe unul dintre multiplele sale aspecte, astfel încît să poată explica faptele descoperite din intimitatea spiritului, să încerce deci să le reducă la motivele lor psihologice. [Căci problemele la a căror rezolvare intenţionează să contribuie această revistă depăşesc desigur domeniul psihologiei în sensul şi sfera ei stricte, singurele obişnuite pînă acum.] Ele se extind însă asupra unui cerc determinat, închis în sine de fapte psihice şi alcătuiesc, din această cauză, o disciplină particulară, respectiv psihologică, care trebuie să-i dezvolte ideile specifice.

[Or, această ştiinţă, despre care se tratează aici, n-a fost încă niciodată întemeiată, ideea ei fiind într-adevăr cu totul nouă, şi, probabil, necunoscută încă pentru mulţi dintre cititorii noştri. Întrucît solicităm străduinţe comune pentru fundamentarea şi construcţia ei ulterioară.] Ne-am luat sarcina de a ne înţelege, chiar dacă la început numai provizoriu, cu cititorii şi colaboratorii pe care îi dorim asupra noţiunii sale, a conţinutului şi a sferei sale, asupra [principiilor şi ideilor sale] locului ei în sistemul ştiinţific şi asupra legăturii sale cu unele discipline, precum şi asupra posibilităţii sale şi asupra mijloacelor de care dispunem pentru realizarea ei. Ca urmare, vom încerca în studiul de faţă să prezentăm — fireşte cu totul provizoriu — scopul general al construcţiei pe care vrem s-o ridicăm // şi cel puţin planul acesteia, conturul, împrăştierea şi orientarea interioară şi, în acelaşi timp, indicînd de asemenea unde şi cum, cu sau fără intenţie, a fost deja pregătit. Ştiinţa însăşi trebuie să-şi

---

un text teoretic din manuscrisele sale nu este consemnat întîmplător. Poetul introduce în transcrierea studiului observaţii personale, omite unele pasaje şi note de subsol, care însă nu însumează, luate împreună, mai mult de 3—5 pagini din revista germană. De un interes aparte sînt şi sublinierile din textul eminescian. Poetul reţine numai o parte din sublinierile din originalul german şi introduce altele, foarte numeroase. Merită să reţină atenţia şi faptul că mari secţiuni din text sînt barate şi marginal. Să mai notăm că sublinierile sînt făcute cu cerneală în timpul transcrierii studiului, iar altele, cu creion negru, la o lectură ulterioară. Consemnăm în note deosebirile dintre textul eminescian şi originalul german. Nu marcăm şi în note, pentru motive uşor de înţeles, sublinierile din textul poetului ce se întîlnesc şi în originalul german.

Prezentarea topografiei manuscrisului lui Eminescu este esenţială pentru cunoaşterea metodei de lucru şi a preocupărilor sale în anii studiilor universitare. Poetul reţine pentru caietele sale texte fundamentale, ca acesta, destinate să-i servească drept bază documentară în activitatea ulterioară. Se desprinde de aici că manuscrisele se impune să fie privite şi ca instrument de lucru. Publicarea integrală a studiului este de cel mai mare interes. Tezele teoretice privind psihologia popoarelor, expuse aici, vor putea fi urmărite, de-abia de acum înainte, în toate implicaţiile lor din scrisul eminescian.

D. VATAMANIUC

lich — darzulegen, und zugleich auch darauf hinzuweisen, wo und wie ihr mit oder ohne Absicht schon vorgearbeitet ist. Scharf und fest hat eben erst noch die Wissenschaft selbst ihr Wesen nach Inhalt und Form zu bestimmen; denn es gehört zur Natur alles menschlichen Wissens, dass man erst im rüstigen Fortschritt die Wege desselben, an erreichten Zielen neue Bahnen und nach gefundenen Lösugen neue Probleme deutlich erkennt. [5] *Hier aber kommt es uns nur darauf an, im Allgemeinen anzudeuten: dem Leser der Zeitschrift, was er zu erwarten hat, dem Mitarbeiter, um welche Arbeiten er gebeten wird.*

Wir gelangen zu einem Einblick in unsere Wissenschaft von drei verschiedenen Standpunkten aus: von einem psychologischen, *einem* anthropologischen *und einem* geschichtlichen. [6] *Von allen drei Standpunkten aus hat sich auch im Grunde schon längst das Bedürfniss einer solchen Wissenschaft kund gegeben, und an vortrefflichen Vorarbeiten für sie fehlt es gar nicht; nur ist man sich bisher offenbar weder jenes Bedürfnisses, noch auch dieses Zweckes der Vorarbeiten recht bewusst geworden.*

Der erste der genannten Standpunkte ist der wesentlichste und dringt am tiefsten in die Sache; und doch ist gerade er bis jetzt am wenigsten beachtet worden. Es ist in unserer Zeit ganz allgemein und auch unter wissenschaftlichen || Männern — Historikern, Ethnologen, Philosophen und Juristen — die Rede von dem „Volksgeist“ [7], *und verschiedenen* „Volksgeistern“ [8], *soll aber auf wissenschaftliche Weise davon geredet werden können, so muss natürlich dieser Begriff selbst erst eine Stelle in der Wissenschaft haben, wo sein Inhalt, Umfang, und seine Bedeutung in der Form wissenschaftlicher Erkenntniss gewonnen und festgestellt wird. Diese Stelle müsste offenbar, da von einem „Geiste“ gesprochen wird, in der Wissenschaft des Geistes sein, in der Psychologie. Wir suchen in den bisherigen Werken über dieselbe vergebens danach; allenthalben in der Geschichte und* deren [9] *Philosophie, Geographie, Sprachwissenschaft u.s.w. wird der Volksgeist genannt, einzelne, zerstreute Erscheinungen und Verhältnisse desselben werden gelegentlich — also unwissenschaftlich — besprochen, nur hier, wo man es erwarten, ja fordern kann, wo alles Einzelne gesammelt und verbunden sein sollte zu Wissenschaft — hier wird es nicht einmal erwähnt. Von dem Geiste des Einzelnen, allenfalls auch in seinem Verhältnisse zum Staate und der Gesellschaft — von dem Volksgeist* [10] *wird* nicht [11] *gehandelt. — Doch wir wollen nicht weiter erörtern* was [12] *oder gar* weshalb [13] es versäumt ist, sondern zeigen, was geschehen muss.

Die Psychologie lehrt, dass der Mensch durchaus und seinem Wesen nach gesellschaftlich ist; d.h. dass er zum gesellschaftlichen Leben bestimmt ist, weil er nur [14] *im Zusammenhange mit* seines Gleichen [15] *das werden an das leisten kann, was er soll; so sein und wirken || kann, wie er zu sein und zu wirken durch sein eigenstes Wesen bestimmt ist.* Auch ist thatsächlich kein Mensch das, was er ist, rein aus sich geworden, sondern nur unter dem bestimmenden Einflusse der Gesellschaft, in der er lebt. [16] *Jene unglücklichen Beispiele von Menschen, welche in der Einsamkeit des Waldes wild aufgewachsen waren, hatten vom Menschen nichts als den Leib, dessen sie sich nicht einmal menschlich bedienten: sie schrien wie das Thier und gingen weniger, als sie kletterten und krochen. So lehrt traurige Erfahrung selbst, dass wahrhaft menschliches Leben der Menschen, geistige Thätigkeit nur möglich ist,* durch das Zusammen- und Ineinander-Wirken derselben. [17] Der Geist ist das gemeinschaftliche Erzeugniss der menschlichen Gesellschaft. [18] *Hervorbringung des Geistes aber ist das wahre Leben und die Bestimmung des Menschen; also ist dieser zum gemeinsamen Leben bestimmt,* und der Einzelne ist Mensch nur in der Gemeinsamkeit, durch die Theilnahme am Leben der Gattung. [19]

Die Grundlage für das, über das thierische Dasein sich erhebende Sein und Wirken des Menschen ist demnach zuerst die Gemeinsamkeit mit gleichzeitigen Nebenmenschen. Doch diese gibt nur erst den ungebildeten Menschen, den Wilden, durch welchen der Geist nur erst hindurchschimmert, ohne leuchtend und wärmend aus ihm hervorzustrahlen. Das Bewusstsein des gebildeten Menschen beruht auch noch auf einer durch viele Geschlechter hindurch fortgepflanzten und angewachsenen Uberlieferung. [20] *So ist*

[5] Sublinierea lui Eminescu, cu creion.

[6] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[7, 8] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[9–12] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[13] Subliniere și în original; la Eminescu, cu două linii.

[14] Sublinierea lui Eminescu, cu creion; tot textul, pînă la sfîrșitul paginii, marcat și marginal, în dreapta, cu o linie verticală, cu creion.

[15, 16] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[17] Sublinierea lui Eminescu, cu creion.

[18, 19] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[20] Sublinierea lui Eminescu, cu creion.

4v

«... eternii noştri păzitori ai solului veşnic...»

determine strict şi ferm esenţa după conţinut şi formă; *căci ţine de natura oricărei cunoştinţe umane ca numai după un progres considerabil să poată fi recunoscute clar căile acesteia, pornind de la scopurile propuse la direcţii noi şi după soluţiile găsite la noi probleme.* Aici însă ne mărginim să indicăm în general cititorului revistei la ce trebuie să se aştepte, colaboratorului la ce lucrări va fi solicitat.

Ajungem la o privire de ansamblu asupra ştiinţei noastre pornind de la trei puncte de vedere diferite: de la unul psihologic, unul antropologic şi unul istoric. Din toate cele trei puncte de vedere s-a dovedit deja de mult necesitatea unei astfel de ştiinţe, şi nu lipsesc nici lucrări pregătitoare excelente pentru aceasta; deşi n-am devenit încă cu totul conştienţi nici de necesitatea respectivă, nici de scopul lucrărilor pregătitoare.

Primul dintre punctele de vedere amintite este cel mai important şi pătrunde cel mai profund în problemă; şi totuşi, pînă acum, tocmai acesta a fost cel mai puţin luat în seamă. În zilele noastre se vorbeşte cu totul în genere, şi chiar printre oamenii de ştiinţă // istorici, etnologi, filosofi şi jurişti —, despre «spiritul poporului» şi despre diferitele «spirite ale poporului»; pentru a se putea însă vorbi în mod ştiinţific despre acest spirit, trebuie ca însuşi conceptul acestuia să-şi găsească în mod firesc, un loc în ştiinţă, în care să fie obţinute şi precizate conţinutul, sfera şi semnificaţia acestuia. Locul acesta ar trebui să fie, în mod evident, întrucît se vorbeşte de un «spirit», în ştiinţa spiritului, în psihologie. Vom căuta zadarnic în lucrările de pînă acum despre el; pretutindeni în istorie şi în filosofia *acesteia*, în geografie, lingvistică etc., se aminteşte de spiritul poporului, se vorbeşte de fenomene singulare, disparate şi ocazional — deci în mod neştiinţific — despre conexiunile acestuia, numai aici, unde ne aşteptăm, ba putem pretinde ca orice amănunt să fie adunat şi coordonat ca ştiinţă, aici nu este amintit niciodată. Despre spiritul individului, eventual chiar în relaţiile sale cu statul şi societatea, se vorbeşte, despre spiritul poporului însă *nu*. Totuşi, nu vrem să explicăm în continuare *ce* şi *de ce* s-a omis, ci să arătăm ce trebuie să se facă.

Psihologia ne învaţă că omul în mod absolut şi conform esenţei sale este sociabil; respectiv că este destinat vieţii sociale, căci *numai* în corelaţie cu *semenii săi* devine şi realizează ceea ce trebuie; poate să fie şi să acţioneze // aşa cum este determinat de propria sa esenţă să fie şi să acţioneze. *Căci de fapt nici un om n-a ajuns să fie ceea ce este numai prin sine, ci numai sub influenţa determinantă a societăţii în care trăieşte.* Exemplarele nefericite de oameni care au crescut sălbatici în singurătatea pădurii, nu aveau din om altceva decît trupul, de care nu se foloseau niciodată omeneşte: ţipau ca animalul şi mergeau de parcă se căţărau şi tîrau. Astfel, trista experienţă însăşi ne învaţă că viaţa autentic umană a oamenilor, activitatea spirituală este posibilă numai *prin colaborarea şi conlucrarea acestora. Spiritul este produsul comun al societăţii umane.* Adevărata viaţă şi menirea omului rezidă în producerea spiritului; deci el este destinat vieţii în comun, *iar individul este om numai în colectivitate, prin participarea la viaţa speciei.*

Baza existenţei şi activităţii omului, care îl ridică deasupra existenţei animale, este deci în primul rînd comunitatea cu semenii contemporani. Acest lucru este valabil însă numai relativ pentru oamenii inculţi, pentru sălbatici, prin care spiritul abia licăreşte, fără să iradieze lumină şi căldură. *Conştiinţa omului cult se mai sprijină şi pe o tradiţie înrădăcinată şi transmisă prin multe generaţii.* Astfel, individul care participă la formarea în comun a spiritului nu este determinat numai de contemporanii săi, *ci mai mult de secolele şi mileniile trecute şi depinde de ele în gîndire, simţire şi voinţă.*

El nu trăieşte însă în aceeaşi strînsă legătură cu toţi contemporanii săi şi cu toate perioadele de timp ale trecutului său. În cadrul marelui cerc al societăţii se formează cercuri mai mici, tot mai strîmte, pînă la familie. Or, aceste cercuri nu sînt alăturate ci se întretaie şi se ating în multe feluri. Astfel, se naşte în cadrul societăţii un raport extrem de variat şi complicat de legare şi izolare. *Conform acestuia şi partici-*

der einzelne, || welcher an der gemeinsamen Geistesbildung Theil nimmt, nicht nur durch seine Zeitgenossen, sondern noch mehr durch verflossene Jahrhunderte und Jahrtausende bestimmt und von ihnen abhängig im Denken und Fühlen und Wollen. [21]

Er lebt aber nicht mit allen seinen Zeitgenossen und allen Zeiten seiner Vergangenheit in gleich innigem Zusammenhange. Es bilden sich innerhalb des grossen Kreises der Gesellschaft kleinere Kreise und immer engere, bis hinab zur Familie. Diese Kreise nun stehen nicht neben einander, sondern durchschneiden und berühren sich mannigfach. So entsteht innerhalb der Gesellschaft ein höchst vielfach in sich verschlungenes Verhältnis von Verbindung und Absonderung. Demgemäss ist auch die Theilnahme der Einzelnen am Gesamtgeiste eine höchst verschiedene nach Richtung und Innigkeit und gestattet die unermessbare Mannigfaltigkeit persönlicher Individualitäten. [22] *Aber wie scharf begrenzt, und welcher Art, wie reich, wie wert- und kraftvoll die Persönlichkeit sein mag; sie ist immer in ihrer Entwicklung durch die räumlichen Verhältnisse eines bestimmten Ortes, durch die zeitlichen eines bestimmten Zeitpunktes, durch einen besonderen Volks-, Familien- und Standes-Geist, sowohl nach dem Grade ihrer möglichen Bildung, wie auch nach Inhalt und Form des Geistes bedingt. Nicht nur sein Wissen, sondern auch sein Gewissen, sein Fühlen und sein Wollen, sein Thun und sein Geniessen, sein Empfangen und darum auch sein Schaffen, ist || mit seiner Geburt* diesem [23] *Punkte der geistigen Gesammtentwicklung im Voraus bestimmt.*

Folglich — und das ist schon anerkannt und ausgesprochen — „bleibt die Psychologie immer einseitig, so lange sie den Menschen als alleinstehend betrachtet" (Herbart, Lehrb. z. Psych., 2 Ausg. § 240).

Die Sache ist nun aber damit nicht abgethan, dass man diese Einseitigkeit hinterher durch gewisse Zusätze, durch eine gewisse Rücksicht auf die Verhältnisse des Menschen in der Gesellschaft, zu ergänzen sucht; sondern [24] *diese Ergänzung ist überhaupt erst dann möglich, wenn zuvor der Mensch als gesellschaftliches Wesen, d.h. wenn* die menschliche Gesellschaft [25], *also ein ganz anderer Gegenstand als der einzelne Mensch zum Gegenstande einer besonderen Untersuchung gemacht wird.* [26] *Denn innerhalb des Menschen-Vereines* [27] *treten ganz eigentümliche psychologische Verhältnisse, Ereignisse und Schöpfungen hervor, welche gar nicht den Menschen als Einzelnen betreffen, nicht von ihm als solchem ausgehen. Es sind nicht mehr sowohl Verhältnisse im Menschen, als zwischen Menschen; es sind Schicksale, denen er nicht unmittelbar unterliegt, sondern nur mittelbar, weil er zu einem Ganzen gehört, welches dieselben erfährt. Kurz es handelt sich um den Geist einer Gesammtheit, der noch verschieden ist von allen zu derselben gehörenden einzelnen || Geistern, und der sie alle beherrscht.*

Es verbleibe also der Mensch als seelisches Individuum Gegenstand der individuellen Psychologie *[wie eine solche die bisherige Psychologie war]; es stelle sich aber als Fortsetzung neben sie die Psychologie des gesellschaftlichen Menschen oder der menschlichen Gesellschaft, die wir* Völkerpsychologie *nennen, weil — um hier nur kurz auszusprechen — was die Wissenschaft selbst zu beweisen hat — für jeden Einzelnen diejenige Gemeinschaft, welche eben ein Volk bildet, sowohl die jederzeit historisch gegebene als auch im Unterschied von allen freien Culturgesellschaften, die absolut notwendige und im Vergleich mit ihnen die allerwesentlichste ist. Einerseits nämlich* gehört der Mensch niemals bloss dem Menschengeschlecht als der allgemeinen Art an, und andererseits ist alle sonstige Gemeinschaft, in der er etwa noch steht, durch die des Volkes gegeben. Die Form des Zusammenlebens der Menschheit ist eben ihre Trennung in Völker, und die Entwickelung des Menschengeschlechtes ist an die Verschiedenheit der Völker gebunden. [28] *Was wir aber hier als anerkannten Sachverhalt voraussetzen, hat die Völkerpsychologie* als nothwendig zu erweisen [29], *und zwar sowohl in causaler, als in teleologischer Hinsicht; d.h. sie hat sowohl die Ursachen darzulegen, aus denen die Vertheilung des Menschengeschlechtes in verschiedene Völker erfolgt, als auch zu zeigen* wie dieser Umstand [30] *der Entwickelung des menschlichen Geistes förderlich ist.*

Wenn im Laufe der Geschichte hier und da gesellige Elemente die Schranken der Volkseinheit durchbrechen, wenn Religionen, Staaten, wissenschaftliche Richtungen und

[21] Sublinierile lui Eminescu, cu cerneală.

[22] Sublinierea lui Eminescu, cu cerneală; textul este marcat şi marginal, în dreapta, cu o linie verticală, pînă la sfîrşitul paginii.

[23] Sublinierea lui Eminescu, cu cerneală.

[24] Urmează: *überhaupt*, şters.

[25] Sublinierea lui Eminescu, cu cerneală.

[26] În original: *ist*.

[27] În original: *Menschenvereines*.

[28–30] Sublinierile lui Eminescu, cu creion.

M. Eminescu — bust din parcul vechi din Slobozia-Ialomița. Fotografie de Ion Zubcu.

parea individului la spiritul colectiv este foarte diferită ca orientare și profunzime și permite diversitatea nemăsurată a individualităților personale. Dar oricît de strict ar fi delimitată, de orice fel, oricît de bogată, de valoroasă și puternică ar fi personalitatea, ea este condiționată întotdeauna în dezvoltarea ei de raporturile spațiale ale unui loc determinat, de cele temporale ale unui moment determinat, de un spirit particular al poporului, familiei și stării sociale, ca și de gradul său posibil de educație și de conținutul și forma spiritului. Nu numai știința, dar și conștiința ei, simțirea și voința, fapta și plăcerea, modul de recepționare și deci și creația sa // sînt determinate în prealabil odată cu nașterea sa în *acest* punct al dezvoltării spirituale generale.

Prin urmare — și acest lucru a fost deja recunoscut și exprimat — « psihologia rămîne întotdeauna unilaterală, atît timp cît tratează omul ca ființă izolată » (Herbart, *Lehrbuch zur Psychologie*, 2 Ausg., § 240).

Or, problema nu este însă rezolvată încercînd să completăm această unilateralitate prin anumite adaosuri, printr-o anumită referință la relațiile omului în societate; ci această completare este posibilă în genere numai dacă omul este considerat mai întîi ca ființă socială, respectiv dacă *societatea umană*, deci un obiect cu totul diferit de omul singular, devine obiectul unei cercetări speciale. Căci în cadrul asocierii umane apar relații psihologice cu totul specifice, fenomene și creații care nu-l privesc pe om ca individ, nu pornesc ca atare de la el. Ele nu mai sînt nici relații în om, nici între oameni; sînt destine, cărora el nu le este supus nemijlocit, ci doar mijlocit, căci el aparține unui întreg care le cuprinde. Pe scurt, este vorba de spiritul unei colectivități, care este încă diferit de toate spiritele singulare // care îi aparțin și pe care le domină.

Kunstepochen Einheiten oder Kreise bilden, welche aus Segmenten verschiedener Nationen zusammengesetzt sind, so wird die Völkerpsychologie solche Erscheinungen natürlich nicht minder zum Gegenstande wissenschaftlicher Betrachtung zu machen haben. Es liegt im Begriff der Völkerpsychologie, ob sie ihren Grundgedanken auch zunächst auf das natürlichste und allzeitige Band der menschlichen Gesellung richtet, durchaus nicht, irgend eine Form menschlicher Gesellschaft von der psychologischen Erforschung auszuschliessen. Wo grosse, allgemeine Ideen ihre Kraft über mehrere Völker ausbreiten, wo ein Gedanke den Genius mehrerer Nationen ergreift und beherrscht, und ihn unterdrückt oder belebt, da wird die psychologische Untersuchung nicht bloss auf das Verhalten des Volksgeistes, sondern auf die Natur und das Gesetz jener Gemeinschaften gerichtet sein, welche über diesen hinausgehen.

(Transliterare de Adelia PERJU)

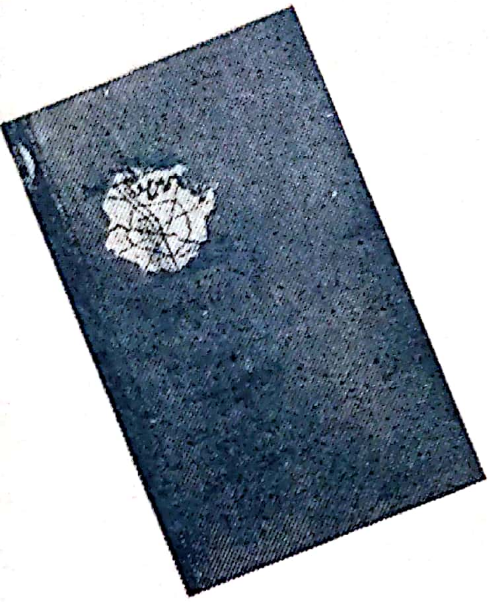
Deci omul rămîne ca individ spiritual obiect al *psihologiei individuale* [așa cum a fost psihologia de pînă acum]; căreia i se adaugă în continuare psihologia omului social sau a societății umane, pe care o numim *psihologia popoarelor*, căci — pentru a vorbi aici numai pe scurt — ceea ce știința însăși trebuie să demonstreze — pentru orice individ, acea colectivitate care formează chiar un popor, fiind determinată întotdeauna atît istoric, cît și spre deosebire de toate societățile culturale libere, este absolut necesară și în comparație cu acestea cea mai importantă. Pe de o parte, *omul nu aparține niciodată în mod simplu genului uman ca specie generală și, pe de alta, toate celelalte societăți din care ar putea să facă parte sînt determinate tot prin particularitățile poporului. Forma de conviețuire a omenirii rezidă tocmai în diferențierea ei în popoare, iar dezvoltarea genului uman este legată de diversitatea popoarelor.* Dar ceea ce presupunem aici ca stare de lucruri recunoscută, psihologia popoarelor trebuie *să dovedească a fi necesară*, și anume atît din perspectivă cauzală, cît și teleologică; adică ea trebuie să explice cauzele care determină împărțirea genului uman în diferite popoare, și să indice de asemenea *modul în care această situație* este favorabilă pentru dezvoltarea spiritului uman.

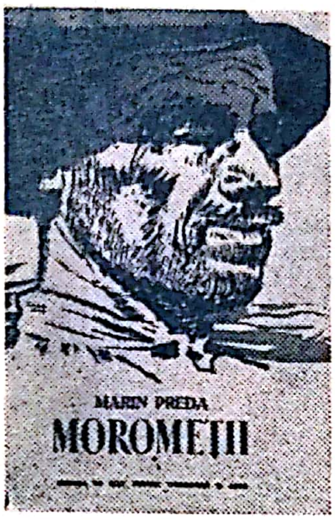
Dacă în cursul istoriei elementele sociale încalcă limitele unității poporului, dacă religii, state, direcții științifice și epoci artistice formează unități sau cercuri compuse din segmente ale unor națiuni diferite, atunci psihologia popoarelor va trebui să facă în mod firesc din aceste fenomene obiectul cercetării științifice. Rezidă în conceptul de psihologie a popoarelor, chiar dacă aceasta își îndreaptă ideile sale de bază în primul rînd spre cele mai naturale și mai obișnuite legături ale asocierii umane, că nu este exclusă totuși din cadrul cercetării psihologice o anumită formă a societății umane. Acolo unde marile idei generale își întind puterea asupra mai multor popoare, unde o idee cuprinde și conduce geniul mai multor națiuni, și îl împiedică sau stimulează, acolo cercetarea psihologică va fi îndreptată nu numai asupra comportării spiritului poporului, ci și asupra naturii și legilor acelor colectivități care o depășesc pe aceasta.

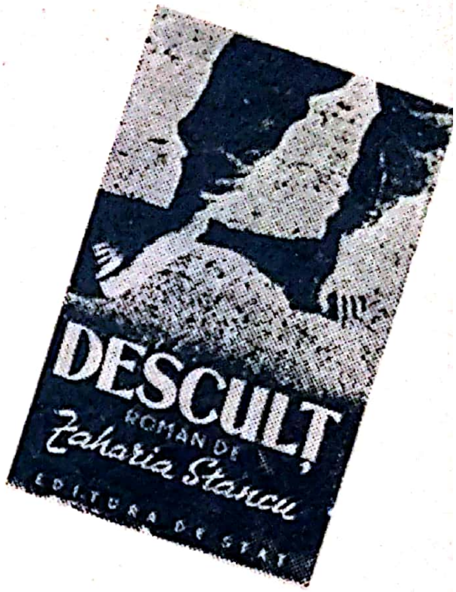
(Traducere de Alexandru SURDU)

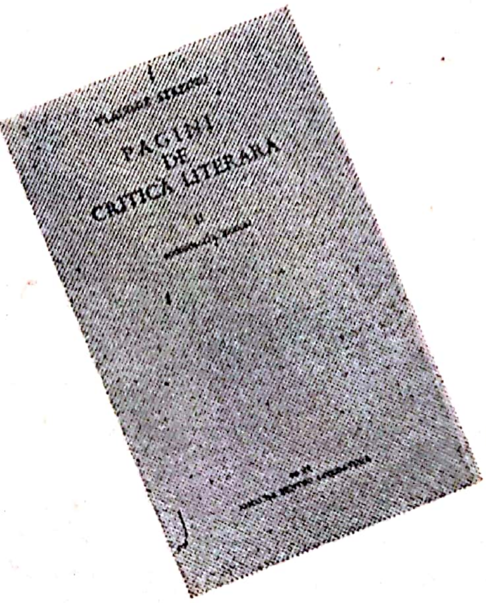
EXEGI MONUMENTUM...

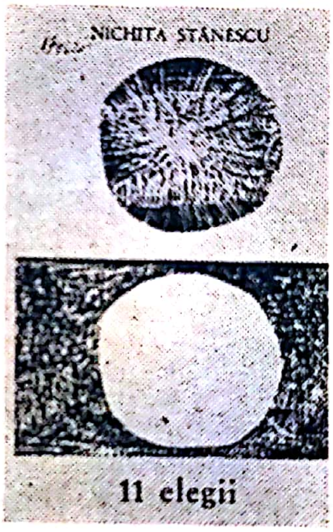
1944 — 1984

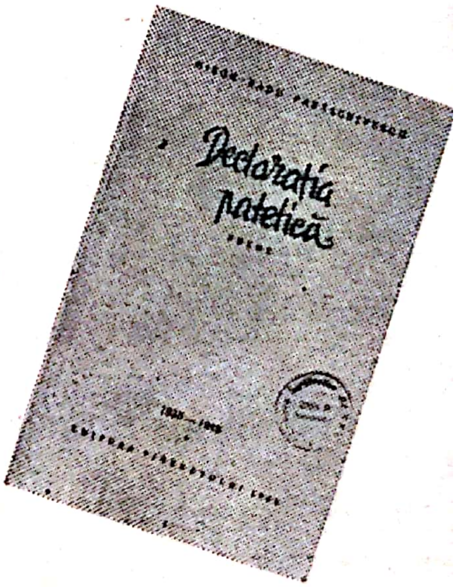

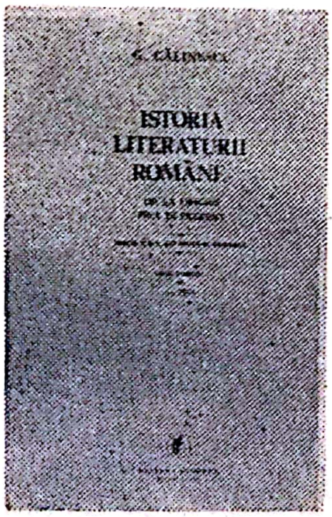

SINTEZE: Vladimir STREINU

Noi dimensiuni în orizontul literaturii contemporane

ÎNTRE CELE CÎTEVA TEXTE INEDITE rămase de la Vladimir Streinu (1902—1970) se află şi cel ce urmează. A stat, probabil, la baza unei (sau a unor) expuneri făcute de autor în Italia şi, poate, în alte locuri (în ţară şi în străinătate, eventual în Polonia, unde ştiu că a vorbit o dată, cu ocazia uneia dintre şedinţele de constituire a Asociaţiei internaţionale a criticilor literari, al cărei membru fondator a fost şi la statutele căreia a lucrat intens). În Italia a fost invitat în 1968 de scriitorul şi profesorul Salvatore Bataglia, director la Instituto orientale al Universităţii din Neapole, prin intermediul profesorului, de origine bucovineană, Teodor Onciulescu, şeful catedrei de limba şi literatura română, pe care a înfiinţat-o acolo. A fost împreună cu soţia, prozatoarea Elena Iordache Streinu, şi cu Dragoş Vrânceanu şi soţia acestuia. În 1969 a conferenţiat la Parma, apoi au ajuns şi la Palermo, unde sînt fotografiaţi, dimpreună cu Vasile Netea şi profesorul, tot bucovinean, Petru Iroaie, şeful catedrei de limba şi literatura română de la Universitatea din capitala Siciliei, în faţa bustului lui Nicolae Bălcescu, înălţat la iniţiativa acestuia din urmă. A mai conferenţiat la Florenţa, în 1970, an în care a fost şi în Spania, la Barcelona, tot la o şedinţă a Asociaţiei internaţionale a criticilor literari. S-ar putea ca varianta acestui text, consemnînd aspecte ale literaturii române contemporane, prescurtată şi supervizată de cineva, în vederea publicării în *„La estafeta literaria“* din Spania, să fi fost pregătită cu un an înainte şi în vederea acelei călătorii.

ASPECTE DIN LITERATURA ROMÂNĂ

— eseu —

Cultura românească e un organism complet. Născut şi format pe îndelete în aproape patru veacuri de istorie atestată documentar, cu funcţiuni şi comportări de viaţă numite şi analizate de mai multe ori, acest organism, examinat radiologic, îşi pune în vedere osatura de sprijin, o coloană vertebrală puternică şi dreaptă.

În adevăr, mersul formativ al culturii române se declară veac de veac în jurul ideii de conştiinţă naţională, aceasta silită mai întîi să ia forma de conştiinţă lingvistică. Stăpîniri felurite, dar efemere, izbutind pentru un timp să acopere sentimentul colectiv de naţionalitate, n-au putut totuşi să-i împiedice afirmarea ca sentiment al limbii comune. Uneori, împotriva scopului urmărit, înseşi aceste stăpîniri sau numai puteri de alt ordin decît cel politic, au ajutat fără să vrea constituirea limbii române în factor de viaţă naţională. Oamenii de ştiinţă convin azi unanim că reforma religioasă, husită, luterană şi calvină, ca şi, de altă parte, catolicismul însuşi, în privinţa Transilvaniei, iar în privinţa Moldovei şi Ţării Româneşti — şcoalele latine ale apusului european, au fost factorii apariţiei scriptice a limbii noastre, manuscrisă sau tipărită. Către sfîrşitul secolului XV şi începutul celui de al XVI-lea, husitismul, venind din Boemia, ca să facă prozeliţi maramureşeni, îşi îmbracă propaganda româneşte; cu aceeaşi dorinţă, în secolul următor, luteranismul şi calvinismul se concurează între ele pe calea traducerii şi a tipăririi de texte liturgice româneşti; mai tîrziu, catolicismul, urmărind pe altă cale propria-i expansiune prin cunoscuta « unire » formală cu o parte a bisericii din Transilvania şi, consecutiv, prin educarea preoţilor uniţi în şcoalele Vienei şi Romei, ajunge să adîncească şi să articuleze deplin conştiinţa noastră lingvistică pe baza latinităţii ei. Şi astfel, rămînînd în jurul bisericii lor, românii au reţinut din toate aceste patru acţiuni confesionale doar mijlocul lor de progres cultural, adică introducerea limbii române în biserică, biruinţă asupra slavei « sacre », deci afirmarea conştiinţei lingvistice ca formă istorică a conştiinţei naţionale. Împrejurarea este de-a dreptul memorabilă, fiindcă rareori s-a văzut ca una sau mai multe cauze lucrînd împotriva naţionalităţii unui popor să fie convertite de acest popor însuşi în factori de progres naţional. E poate chiar legea de viaţă a poporului român, care a ştiut şi va şti de mai multe ori în viitor să fructifice vitregiile istoriei. Cu latiniştii Blajului, ne aflăm aşadar în momentul cînd, pe rază transilvăneană, conştiinţa limbii comune se declară conştiinţă naţională.

În mare, textul ce urmează, păstrat în trei dactilograme diferite (am optat pentru cea mai cuprinzătoare, care îşi păstrează caracterul inedit), are la bază idei şi pasaje din alte articole ale sale, apărute între 1964 şi 1968 (cum ar fi cele din *„Gazeta literară“* din 13 februarie, 6 şi 20 august 1964, din *„Luceafărul“* din 7 mai 1966, ori din *„România literară“* din 31 octombrie 1968). Pe prima pagină a uneia dintre dactilograme — cea mai scurtă (12 pagini) — e scris, tot cu maşina, în colţul din dreapta sus: « *Vladimir Streinu, critic literar, Bucureşti* », jos, în stînga, figurînd şi data dactilografierii: « *18.VII.1969* ». Va fi apărut textul în acea revistă sau era numai o intenţie, ori o comandă — n-am putut verifica. Oricum, el atestă (dincolo de unele accente conjuncturale, de cîteva fraze caduce) un efort de a prezenta străinilor imaginea literaturii noastre, în ceea ce i s-a părut autorului semnificativ. De aceea, se cuvine a-l aduce la lumină, ca pe o mărturie despre o etapă recentă a literaturii noastre.

George MUNTEAN

Ceea ce însă se întîmpla acolo, în secolul XVIII, pentru Transilvania, se întîmplase de cel puţin o jumătate de veac în Moldova şi în Ţara Românească. Cronicarii moldoveni şi munteni, de la şcoalele apusului latin, fie ele ale Lwow-ului, ale Romei sau Constantinopolului, încă bizantin ca învăţătură, aduseseră acasă nu numai sentimentul şi dovada latinităţii limbii, dar chiar sentimentul naţionalităţii, deşi ţările locuite de români se aflau sub felurite stăpîniri străine. Prin urmare, încă în secolul XVII conştiinţa noastră lingvistică devenise conştiinţă naţională şi factor activ al identităţii de neam, căci nu aveam în acest sens numai simple afirmări cronicăreşti, ci şi fapte de cultură decisive, schimburi spirituale de la o ţară la alta. Aşa este, între altele, răspîndirea printre românii din toate ţările a cronicilor manuscrise, aşa este trimiterea unui sac de litere de la Bucureşti la Alba Iulia (Bălgrad, cum i se zicea atunci), ca să se tipărească traducerea *Noului Testament* şi tot aşa, mai cu seamă, este *Biblia* bucureşteană de la 1688, tradusă într-o sinteză a tuturor graiurilor româneşti din alte traduceri anterioare şi răspîndită apoi pe întreaga arie a românismului. Latiniştii transilvăneni reiau astfel şi dezvoltă starea de spirit a cronicarilor şi episcopilor moldo-valahi, pentru ca urmaşii din veacul al XIX-lea, ieşiţi tot din şcoalele « micei Rome », cum spunea Blajului Eminescu, să colaboreze frăţeşte cu marii scriitori de dincoace de Carpaţi, anticipînd sub formă culturală întemeierea statului român modern.

Către această realitate colectivă, văzută ca Dacie a spiritului românesc, tindeau manifestările publicistice ale lui Kogălniceanu, ale lui Alecsandri, Bălcescu şi Bolintineanu sau ale lui Aron Pumnul şi Iosif Vulcan. Oriunde ar fi apărut, la Iaşi, la Bucureşti, la Cernăuţi sau la Oradea, publicaţiile lor întruneau la un loc, ca într-o hartă miniaturală a ţării întregite, pe toţi scriitorii timpului. Şi unitatea spirituală, pe care o susţineau ei pe deasupra şi pe dedesuptul diferitelor regimuri politice stăpînitoare, nu era alta nici pentru un Gh. Lazăr, Simion Bărnuţiu şi alţi profesori ardeleni, care, trecînd munţii, au colorat naţional învăţămîntul public din Principate. Toţi aceşti oameni de cultură, avînd trează în mintea lor învăţătura latiniştilor transilvăneni şi a cronicarilor moldo-valahi, au fost nişte iluminişti ai ideii de naţionalitate şi totodată iluminişti ai ridicării poporului prin cultură. Ca şi înaintaşii lor, ei au împletit fără răgaz ideea de naţionalitate cu aceea de democraţie, istoria poporului român fiind concomitent o luptă continuă de dezrobire naţională şi socială.

De aceea, pentru socialismul nostru de azi, nutrit cu toate biruinţele trecutului în vederea celor viitoare, conştiinţa democratică e un alt nume al conştiinţei naţionale, sub amîndouă aceste denumiri aflîndu-se aceeaşi năzuinţă de viaţă proprie, care dă culturii române coloana ei vertebrală.

*

Cultura română se află de douăzeci şi cinci de ani sub puterea uneia din consecinţele instaurării noului stat român. Revoluţia socialistă, odată cu smulgerea mijloacelor de producţie din mîinile exploatatoare, a dus pe plan cultural la stîrpirea definitivă a analfabetismului. De douăzeci şi cinci de ani, nu mai e om în nici un cătun al patriei noastre care să nu poată citi ceea ce îl interesează, adică, după vorba chiar a analfabeţilor de altădată, să nu aibă « patru ochi ». Poporul, în unanimitatea lui are azi ceasuri de « iscusită zăbavă », cum spune cronicarul, cînd îşi umple mintea cu ştiri curente din ziare şi cu ceea ce îl îmbie din cartea tipărită. O reţea completă de biblioteci, ale cărei ochiuri cuprind toate satele ţării, fac legătura între oamenii de ştiinţă şi litere, cu producătorii, şi poporul consumator.

Dacă, pe de altă parte, ţinem seama de politica de favorizare a dispoziţiilor de creaţie folclorică şi cultă, de ridicare a nenumărate talente din straturile direct populare şi afirmarea lor în toate sectoarele de cultură, înţelegem, dintr-o dată, că în istoria spiritului românesc creator s-a întîmplat de douăzeci de ani încoace evenimentul cel mai însemnat. Acest eveniment a creat posibilitatea ca poporul — factor activ de cultură — să folosească din plin binefacerile ei. Rezultată din revoluţia socialistă,

Instantaneu dintr-o pauză a lucrărilor Congresului internaţional al criticilor literari (Parma, 15—18 mai 1969)

revoluţia culturală a creat condiţii, necunoscute în trecut, de stimulare a manifestărilor spiritului şi a pus pe creatori în faţa unei imense solicitări politice.

Ca să vorbim numai de interesul cititorilor noştri pentru carte, tipăriturile noi sînt absorbite cu o sete de pămînt nisipos bătut îndelung de arşiţă; astfel încît, dacă cititorul nu e destul de atent cînd se anunţă vreo carte, riscul de a nu o mai găsi, la scurt timp după apariţie, este sigur. Aşa se face că lucrări, care, în indiferenţa de altădată faţă de cultură, se tipăreau în ediţii de cîte o mie pînă la cel mult trei mii de exemplare, au ajuns azi să apară în tiraje de zeci de mii de exemplare.

Cum oamenii de carte mai vîrstnici cunosc bine şi stările din trecut, ei au datoria să consemneze unele fapte atestate documentar. Astfel, într-o colecţie de documente literare, corespondenţa particulară a scriitorului Duiliu Zamfirescu, există informaţia că succesul cel mai mare de cititori, în timpul său, l-a avut Vlahuţă cu romanul *Dan*. Cifric, acest succes reprezenta o ediţie de cinci mii de exemplare.

Dar este de adăugat că excepţionalul tiraj, care făcea pe Duiliu Zamfirescu să constate înmulţirea cititorilor de literatură şi îl încuraja în acelaşi timp să se gîndească şi el la tipărirea în volum a *Vieţii la ţară*, fusese atins numai fiindcă Vlahuţă se afla la acea vreme susţinut cu mare dragoste şi entuziasm de socialiştii şi muncitorimea epocii, iar aceştia îl susţineau, fiindcă subiectul însuşi al romanului *Dan* era construit de aspiraţiile şi problematica de epocă a sufletului popular. Altfel, cărţile nu se tipăreau decît cu mare influenţă din partea notabilităţilor politice pe lîngă editorii vremii, un Müller, un Graeve sau un Göbl. Numai aşa s-a putut tipări *Viaţa la ţară* a lui Duiliu Zamfirescu.

Şi mai e de observat ceva. De la sfîrşitul secolului trecut, din 1898, cînd se petreceau toate acestea, pînă spre 1944, nici cel mai neînsemnat progres nu s-a putut realiza în problema care ne preocupă. Scrieri epocale ca *Fraţii Jderi*, impunătoarea mirifică frescă a vremii lui Ştefan cel Mare de M. Sadoveanu, sau *Răscoala*, acea prezentare neuitată a mişcărilor ţărăneşti din anul 1907, de Liviu Rebreanu, au apărut

în ediții dacă nu confidențiale, oricum cu mult inferioare celor de azi. Despre alte opere și alți autori, e mai bine să nu se vorbească: o mie-două de exemplare, cîteodată pe cheltuiala autorilor înșiși, constituiau ediția curentă.

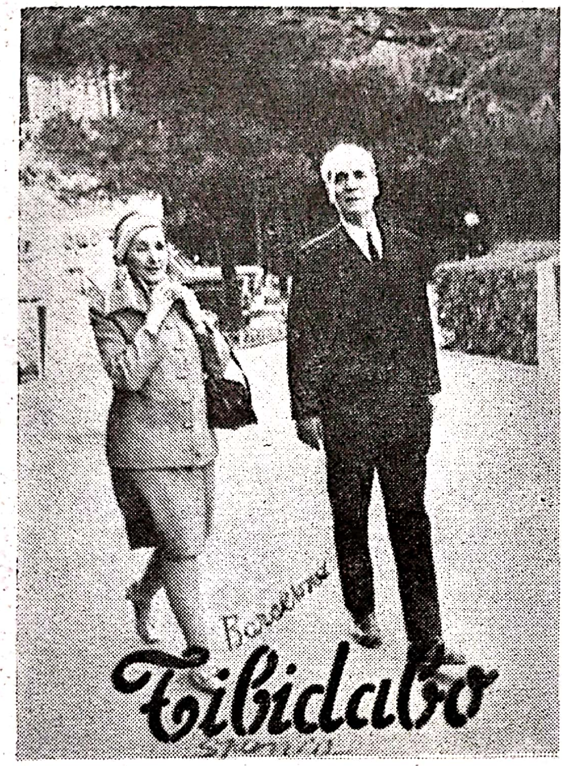
Dar nu trebuie să ne închipuim cumva că situația aceasta era caracteristică numai pentru țara noastră. Am greși profund. Nu. Vitregia față de cultură era și este încă în țările capitaliste urmarea rînduielilor ce guvernează societatea burgheză. Dovada cea mai evidentă ne vine din culturi temeinice, servite de cîte o limbă de circulație mondială. Astfel, din hîrtiile rămase de la marele Balzac, hîrtii publicate postum, se poate afla că, într-o țară ca Franța, *Peau de Chagrin* s-a tipărit prima dată în două mii de exemplare! Chiar azi, trecînd deci din secolul trecut în secolul nostru, cînd vedem pe copertele unor cărți străine « a șaptea » sau « a zecea mie », să nu ne lăsăm duși în eroarea pe care o urmăresc asemenea reclame comerciale: în realitate, fiece ediție nu înseamnează decît o mie de exemplare!

Cu totul altfel se petrec aceleași lucruri la noi. Deși fără o limbă universală, un Sadoveanu, un Rebreanu, un Arghezi și alții, alături de clasicii noștri din secolul XIX, Eminescu, Creangă, Caragiale, ca și de confrații contemporani, Camil Petrescu, G. Călinescu, Zaharia Stancu etc. și deopotrivă alături de toți marii clasici ai lumii, nelăsați de o parte nici unul, precum și de numeroși scriitori contemporani din străinătate, cunosc un contact de nutriție continuă cu masele cititoare, contact care singur explică numărul de ediții, în zeci de mii de exemplare, ce se urmează an de an în cele mai diverse formate, de la tirajul de mare lux pînă la cel curent sau chiar de buzunar. În ultimii douăzeci de ani Eminescu singur s-a tipărit în peste un milion și jumătate de exemplare! Ultimul exemplu al acestei stări de fericit acord între scriitorii români și marele lor public de cititori este ceea ce s-a întîmplat cu seria *Scrieri* de Tudor Arghezi. Proiectîndu-se să se retipărească într-o serie de volume bibliografice de format intermediar față de formatul francez « Pléiade » și cel german « Insel-Verlag », reeditarea marelui poet a fost absorbită aproape instantaneu pe măsura apariției. Versurile lui Lucian Blaga, Octavian Goga, Ion Barbu, I. Pillat, V. Voiculescu, I. Vinea și de asemenea ale lui Al. A. Philippide și mai tîrziu ale lui Emil Botta au putut fi văzute în vitrinele librăriilor doar douăzeci și patru de ore, atît de fulgerător s-au epuizat.

Prosperitatea culturii române de azi e un fapt pe care îl neagă numai ignoranța sau reaua credință. Azi nu mai există cazul vreunui nume de scriitor vîrstnic sau tînăr, care să nu apară sub teascuri fie pe coperte de cărți, fie în periodicele timpului. O lege a drepturilor de autor, cum nu există în țările capitaliste, asigură total scriitorilor rodul muncii lor. Toți scriitorii care au depășit ca vîrstă cincizeci de ani, deși cei mai mulți activi încă, primesc o pensie lunară. Moderni și clasici, scriitorii români se află traduși în toate principalele limbi europene și asiatice, anulîndu-se astfel mărginirea și oarecum izolarea pe care o limbă maternă de restrînsă circulație le-o impunea. Acordul lor cu noua societate socialistă e cauza germinativă a prosperității culturii române contemporane.

Îndrumată politic, literatura română de după 1944 își afirmă în primul rînd noutatea îndrumării. Față de un trecut în care inițiativele politice, rare și înșelătoare, se mulțumeau cu forme sterpe de culturalism administrativ, ea exprimă o tendință de artă proprie: e insurecțională pe bază de largă solidaritate cu idealurile muncitorimii revoluționare, e tumultuoasă de încredere în cultivarea vieții colective prezente ca sămînță de măreție viitoare și, întrunind particularitățile omenești într-o sumă estetică, e fapt multiform al unei conștiințe artistice comune.

Nici perioadele de individualism exploziv nu fuseseră lipsite de un climat de epocă; artiștii lor, folosind fie cuvîntul, fie alte materiale de expresie, respiraseră cu toții același aer comun, îl respiraseră fără să știe, fără participare voită la « spiritul timpului », cum i se spunea încă din antichitatea greacă, la « stilul epocii », cum i se spune

Criticul și soția sa, prozatoarea Elena Iordache-Streinu, la Barcelona (23 aprilie 1970).

de pe la începutul secolului nostru. Lucrînd în deplină izolare, ignorîndu-şi legăturile cu timpul sau cîteodată chiar negîndu-le, ei construiau totuşi un edificiu istoric care, neîntrevăzut de mistriaşi, apărea cînd şi cînd, de la mare înălţime, cîte unui Goethe, acesta numindu-l ca şi anticii «Zeitgeist ».

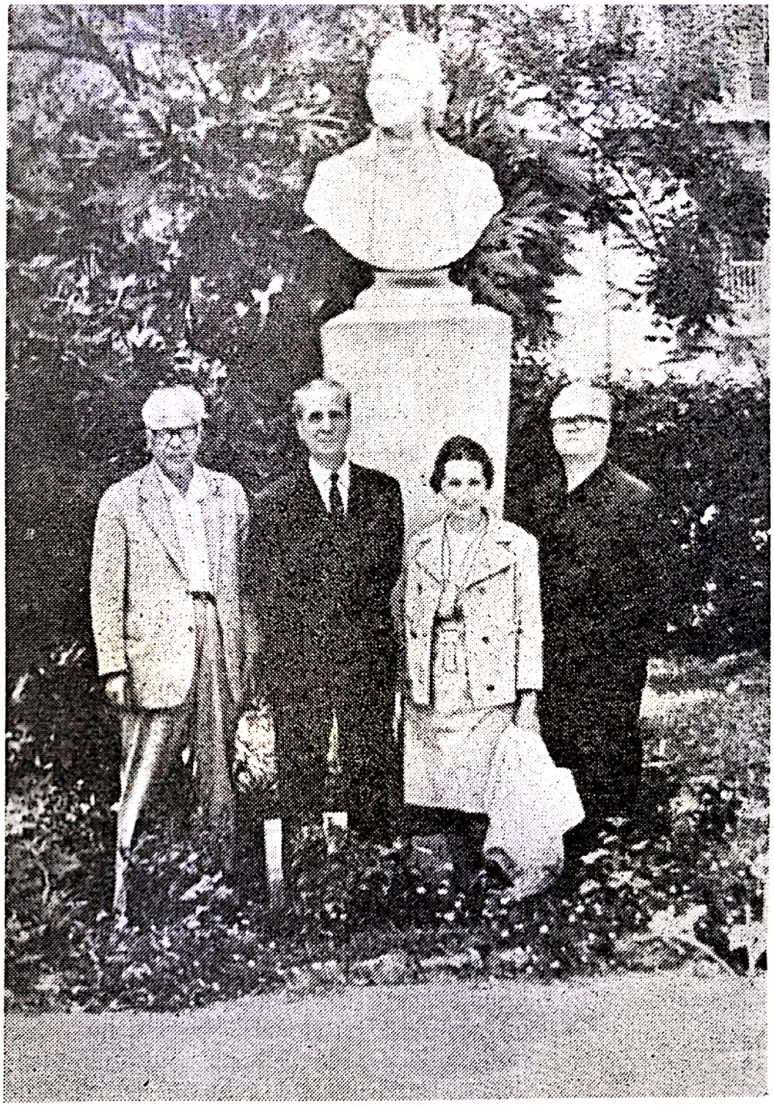
Literatura noastră contemporană, alături de celelalte arte, se hrăneşte de douăzeci şi cinci de ani mai cu seamă din conştiinţa de colaboratoare a Timpului; climatul socialist este preocuparea ei cea mai productivă şi mai totdeauna voinţa ei creatoare a ţintit, dorind să ştie ce aer respiră, să condiţioneze însuşi văzduhul; nici un scriitor nu-şi mai cultivă azi originalitatea proprie decît ca posibilitate de înfrumuseţare a operei comune; mistriaşii socialismului tencuiesc ziduri pe suprafeţe date, avînd cu toţii în mîna stîngă prospectul arhitecturii viitoare. Brigadă specială, arta nouă şlefuieşte şi plantează coloane, aşează frize şi metope, decorează edificiul obştesc cu vaste basoreliefuri şi mozaicuri, populează spaţiile verzi cu statui, înalţă imnuri şi pindarizează rezultatele unei încordate olimpiade a Muncii.

Aceasta e noua tendinţă de artă din primii ani de putere populară, pe care istoria o înregistrează la noi ca fenomen istorico-artistic necunoscut; continuînd cele mai bune tradiţii de artă, ea se diferenţiază în cadrul unei formule proprii. Nici rodul nu seamănă cu floarea, floarea cu frunza, frunza cu tulpina sau lujerul, acestea cu rădăcinile şi rădăcinile cu sîmburele sau sămînţa, fiecare în parte fiind stadiu deosebit de creştere; dar toate la un loc alcătuiesc un întreg indivizibil de viaţă.

În acelaşi fel, literatura ultimilor douăzeci şi cinci de ani îşi leagă ascuns noutatea de formele cele mai însemnat tradiţionale. În orientarea ei estetică la lumea obiectivă, în stăruinţa asupra sentimentelor publice, în modificarea raportului de la conţinut la formă care s-a făcut în favoarea conţinutului, în concepţia artei ca « reflectare », principiu şi al *mimesis*-ului artistic, în urmărirea tipicităţii ca ipoteză exemplară şi reprezentativă a omului, în toate normele ei de creaţie, oricine poate desluşi hotărîrea de a reorganiza clasic lumea ficţiunii artistice.

Astfel că, urmărind momentele de clasicism românesc, după primul care este clasicismul folcloric şi al doilea căruia îi zicem clasicismul cult al secolului trecut, literatura contemporană, în concurs fericit cu celelalte arte, ne apare, privită din viitor, ca voinţă de al treilea clasicism românesc. E clasicismul construirii esteticii sociale, după cum folclorul fusese al construirii sufletului autohton, iar clasicismul din epoca lui Maiorescu, Eminescu, Creangă, Caragiale, al construirii statului naţional. În materiale diferite, care pun în vedere stadii istorice ale dezvoltării societăţii româneşti, aceste trei momente comunică ascuns, cum comunică, în ciuda formelor proprii, fructul cu rădăcina. Şi semnul cel mai evident al solidarităţii lor este întinsa operă de revalorificare critică şi difuziune populară, pe care perioada clasicismului social a întreprins-o în privinţa operelor româneşti clasice şi folclorice. În perspectiva istorico-literară, efortul de creaţie al ultimelor două decenii s-a înălţat din ceea ce am numi estetica fundamentelor.

Coborînd de la nivelul direcţiilor estetice la acela al realizărilor, e drept însă să se observe că de mai multe ori în acest timp adevărul social a devenit eroare sociologică. După fatalitatea care face ca spiritele aprinse, deci necritice, să dogmatizeze creaţia literară, destui scriitori, poeţi, prozatori şi critici s-au dovedit a fi numai nişte jurnalişti ai cotidianului. Opera lor, maculatură grea, a şi dispărut în cea mai mare parte din conştiinţa publică. Şi dacă totuşi ei sînt încă menţionabili la un loc, aceasta se datoreşte mişcării istorico-literare pe care a produs-o chiar dogmatismul lor. Căci de la un timp, conştiinţa erorii a pus tot mai mult stăpînire pe numeroşi tineri scriitori, ale căror convingeri estetice se află la antipodul literaturii de propagandă socială. Evoluţia nouă a lirismului, caracterizată de sentimentul eliberării, rezultat neprevăzut al îngustărilor dogmatice din trecutul cel mai apropiat, e reprezentativă pentru întreaga literatură română de azi.

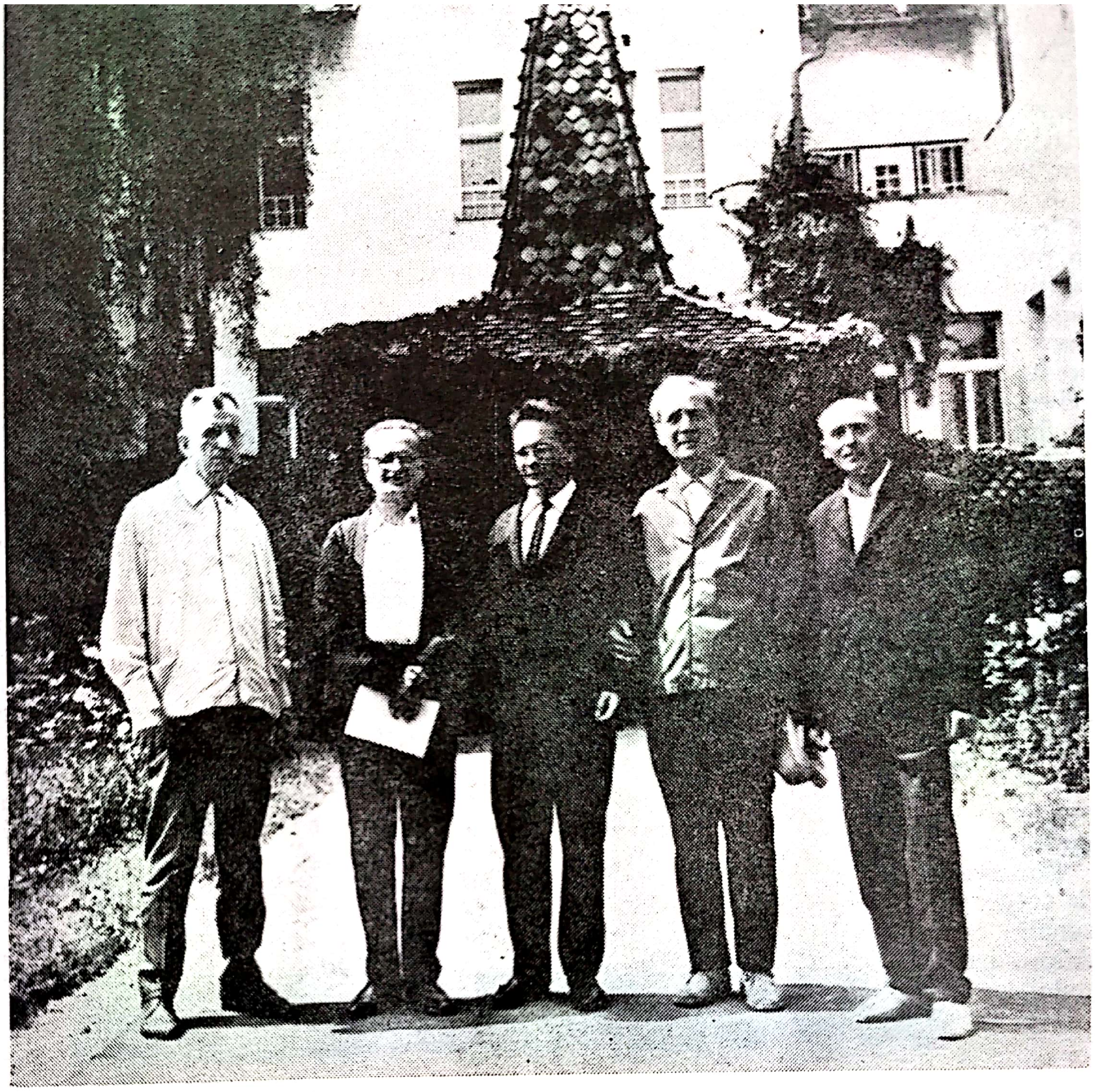

Palermo, 31 mai 1969. În faţa monumentului lui Bălcescu, împreună cu soţia, prof. Ieroala şi Vasile Netea.

Dintre termenii istoriei literare, « azi » nu este însă un cuvînt foarte clar. Mereu variabil şi succesiv, el poate însemna în orice epocă ultimul lustru sau deceniu şi deopotrivă perioada încă mai largă de douăzeci şi cinci de ani, zisă contemporană. După timpul cînd se foloseşte, acest termen fluid, indice al unei actualităţi instabile, acoperă rînd pe rînd întinderea istorică a unei întregi literaturi. Totdeauna perisabil şi renăscut, îmbătrînind şi reîntinerind, dezafectat şi actual, el se goleşte şi se umple la loc ca o pompă cu efect dublu de ejecţie şi aspiraţie.

Aplicat poeziei româneşti din 1968, surprindem termenul în amîndouă sensurile lui, chiar în momentul cînd respinge un conţinut liric, ca să poată absorbi altul. În adevăr, poeţii români de azi, « tinerii » cum le place să se numească ei înşişi, s-au ridicat aproximativ împreună în jurul anului 1963, avînd voinţa comună a unor noi afirmaţii lirice. Deşi arătînd unele frumoase diferenţe personale, dintre care vom încerca să precizăm cîteva, ei s-au învrednicit cu toţii de la apariţie să accedeze la o poezie scuturată mai cu seamă de împrejurări sociale imediate, cărora confraţii lor din ajun le sacrificaseră prea mult. Şi punctul lor de plecare nu era de nejustificat.

Dealtfel, dacă toţi au negat corul poetic indistinct, care celebrase, în ode uşor de confundat între ele, bazele sociale aşternute cu fermitate în vederea edificării statului românesc socialist de la 1945 pînă la 1955, ei n-au ignorat pentru aceasta ceea ce un adevărat poet putuse extrage din realcătuirea societăţii. Aşa că poetul autentic al elanului socialist, care se chema Nicolae Labiş, devine confratele iubit al unei generaţii contestante. În ceasul de faţă, Labiş e socotit de succesorii lui de azi ca singurul poet cu vocaţie socială printre înaintaşii imediaţi. Şi au dreptate să-l considere astfel, deoarece valorile lui lirice, combative şi vaticinante, deţin un loc la nivelul de incon-

Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Emil Serghie și doi reprezentanți ai instituțiilor locale de cultură (Sf. Gheorghe, 9 august 1970).

testabilă creație poetică, asigurîndu-i omologia, care nu e decît spre mai marea lui glorie, cu Octavian Goga, cîntărețul justițiar al suferințelor transilvănene dinainte de primul război mondial.

Selecționînd pe Nicolae Labiș, generația din 1963, care — văzută atît ca grupare, cît și individual — se află încă la fericitul moment al înfloririi, a dovedit orientarea remarcabilă ca vigoare de a nega exact ce era de negat, fără să lezeze talentul acolo unde strălucea; ea a știut așadar să disocieze în apreciere valoarea estetică de valorile efemere, ofuscante, deși necesare și legitime în domeniul lor propriu. Căci, să nu se uite, acești tineri poeți de azi sînt copiii fideli ai socialismului, pe care vor să-l fortifice cu devotamentul lor, dar țin de asemenea să-l și înalțe la purele frumuseți artistice.

Sperînd pentru fiecare în parte ca dezvoltarea ulterioară să le egaleze, dacă nu să le și întreacă valoarea debuturilor, cei mai notorii dintre ei sînt pînă acum Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Leonid Dimov, Cezar Baltag, Ion Gheorghe și Adrian Păunescu, a căror aspirație de grup se și află îmbogățită de diferențele identității personale. Tinzînd cu toții la o originalitate particulară, pe care să-și precizeze conturul, Marin Sorescu a formulat liric un existențialism, a cărui dramă e temperată de umor și de încredere în remediul artei; Nichita Stănescu a optat pentru o poezie speculativă în jurul ideii de personalitate, resimțită ca devenire intimă și adesea ca proces chiar ontologic; în timp ce Ioan Alexandru, copleșit de greutatea materială a tropilor săi, propune cititorilor un suprarealism

împrospătat de nostalgie rurală. Cît despre ceilalţi, ei practică felurit o poezie tot atît de subtilă ca a confraţilor numiţi mai înainte, cîteodată tot atît de dificilă, dacă nu de-a dreptul obscură, polivalentă în semnificare şi de aci aparent ermetică.

E la ei vorba de un refuz al realului sau mai degrabă al cotidianului? Talentul lor îndeamnă la admiterea celei de a doua ipoteze. Şi dacă totuşi ar fi vorba de un refuz, ei refuză desigur speţa cititorilor, din păcate mereu numeroasă, care concepe încă lectura poeţilor ca o dulce pasivitate (ca să nu zicem: lene). Invitîndu-ne să participăm la spectacolul creaţiei lor, ei afirmă implicit datoria noastră de a coopera la acest spectacol, de a colabora la efectul poetic şi a deveni noi înşine cît de cît creatori. Acest fel de a concepe poezia şi nu mai puţin aplecarea tuturor de a reflecta în versuri asupra mijloacelor de expresie ale poeziei, de fapt asupra trădării cuvintelor, îi adaugă ultimei mişcări a lirismului european.

Dar ar fi o eroare să se creadă că participarea lor la momentul liric continental, sub forma gustului pentru noutate, ar fi produs vreo soluţie de discontinuitate în istoria poeziei româneşti. Ţinînd să elibereze actul poetic de orice servitute cotidiană, şi reuşind în aceasta cu strălucire, ei s-au văzut însoţiţi în aceeaşi aspiraţie de toţi mai vîrstnicii (Al. Philippide, Eugen Jebeleanu, M. R. Paraschivescu, Virgil Teodorescu, Geo Dumitrescu, Ştefan Augustin Doinaş ş.a.), care nu apucaseră să-şi încheie activitatea poetică. Încît azi nu e nimeni, sosit fie recent, fie de la debut, la necesitatea epurării inspiraţiei de reziduuri accidentale, să nu caute de asemenea, alături de cei tineri, a consolida noua vîrstă a lirismului românesc. Conlucrarea generaţiilor arată îndeajuns că nu există ruptură istorică. Cu atît mai mult putem afirma absenţa oricărui hiatus, cu cît generaţia de la 1963, ca să-şi sprijine modernitatea, se reclamă prin cîţiva de la cei doi maeştri moderni, Ion Barbu şi Lucian Blaga, al căror geniu marcase bogata perioadă dintre războaiele mondiale, iar prin alţii de la foarte vechi gratuităţi folclorice.

Europeni şi români, noii poeţi de azi se înscriu în evoluţia organică a poeziei noastre de totdeauna. Aceeaşi lege (moment continental, tradiţie românească şi natură personală), care ne-a mai condus în trecut la sintezele lirice ilustre ale lui Mihail Eminescu, Alexandru Macedonski şi Tudor Arghezi, prezidează deopotrivă la împlinirea destinului lor de poeţi.

Imaginile de la paginile 26, 36, 51, 82, 132, 151 şi 169 înfăţişează aspecte din expoziţia omagială «40 de ani de valorificare a moştenirii literare», — deschisă la Muzeul Literaturii Române în ziua de 13 august a.c. (Prezintă Florea GHIŢĂ, preşedintele Comitetului de cultură şi educaţie socialistă al Municipiului Bucureşti.)

PIETRE DE VAD: Nichita STĂNESCU

Despre hermeneutica poeziei

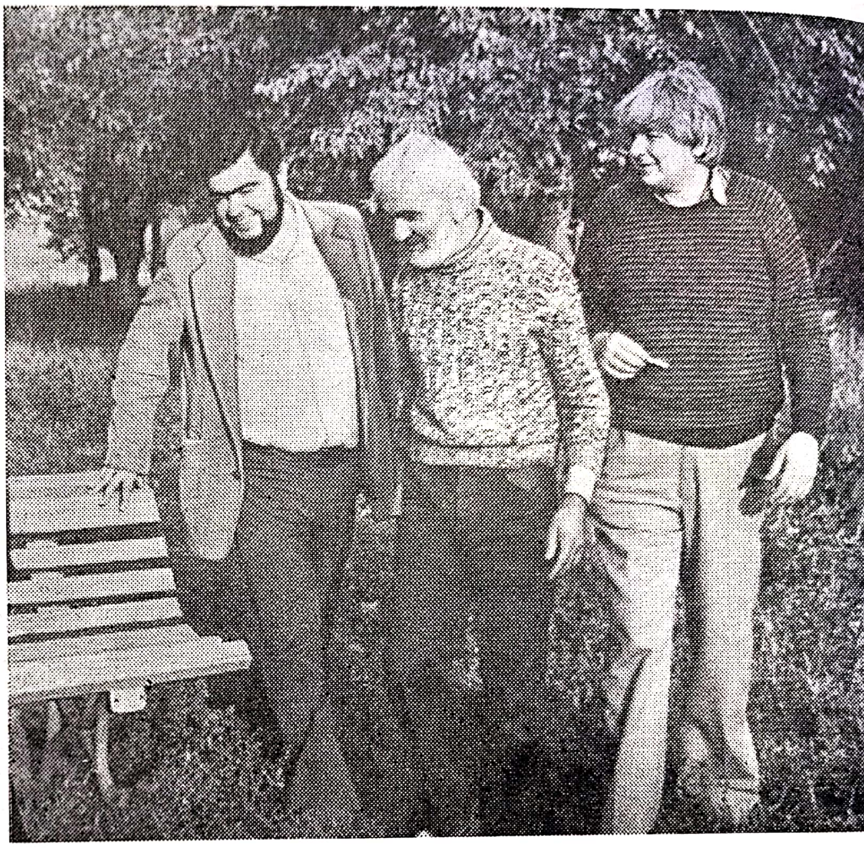
POEZIA LUI NICHITA STĂNESCU CERE inițiere, solicitînd la maximum participarea cititorului. Fără a fi ermetică, ea degajă adesea impresia dificultății. Nu numai paradoxul strălucitor, năucind logica bunului simț comun, contribuie la permanentizarea impresiei, ci și obscuritatea aparentă a unor imagini și formulări oraculare, poetul părînd a vorbi inspirat despre lucruri numai de el știute. Pînă acum critica însăși, care ar trebui să fie călăuza autorizată, a abordat universul stănescian doar fragmentar, rătăcind în jurul cîtorva repere în ceea ce îi pare încă un imens labirint. Și totuși ei îi revine rolul, chiar mai mult decît poetului, de a releva unitatea secretă a operei, unitate în diversitate, care dă măsura grandorii creației și conferă ansamblului semnificația sa plenară. Exprimarea imperioasă a stării de spirit pare a-i conferi lui Nichita Stănescu o libertate suverană, unde metamorfoza, variațiile și contradicțiile nu sînt decît semnul puterii demiurgice. Criticul (cititorul avizat) este chemat să găsească drumurile ce conduce spre coerența proprie acestei lirici originale, de o noutate absolută, asemeni căutărilor lui Picasso în pictură. Există oare o astfel de unitate în poezia atît de surprinzătoare și deconcertantă a lui Nichita Stănescu? Răspunsul nostru este afirmativ, iar ipoteza de lectură, de la care pornim, surprinde în întreaga creație stănesciană invenția sub cele mai neașteptate forme a unui « scenariu mitic » urmărind descifrarea enigmei existențiale a ființei sale, mereu reluat într-o nesfîrșită și obsedantă trudă a expresiei pînă la proporții epopeice. Nichita Stănescu a scris de fapt o singură carte de-a lungul întregii

sale vieți, rezultat al unei extraordinare revelații originale, reluată apoi obsesiv în nenumărate forme scrise, desene torturante ale imaginii ascunse: *Astfel mă încordam să-mi aduc aminte/ lumea pe care am înțeles-o fulgerător/ Și care m-a pedepsit zvîrlindu-mă-n trupul/ Acesta lent vorbitor// Dar nu-mi puteam aminti nimic/ doar atît/ că am atins/ pe Altcineva, și Altunde/ care, știindu-mă, m-au respins (A treia elegie).*

Numai descoperind coerența interioară a universului liric stănescian, lectorul, eliberat de perplexitatea straniei lui sintaxe, va avea la rîndu-i revelația rațiunilor adînci ale dificultăților demersului poetic și astfel ceea ce părea capriciul unei suveranități de artist se dovedește o necesară obsesie, marea putere de metamorfozare a formelor și formulelor lirice — o uriașă capacitate de a urmări devenirea interioară a viziunii, iar bizareria unor imagini dintr-o amplă și insolită metaforă — o luptă aprigă cu sensurile ascunse ale cuvintelor, spre a comunica acel ceva inefabil perceput doar de veghea poetului. Superba sa libertate nu e, din perspectiva profundă a aventurii ontologice a artistului, decît dureroasă conectare la tensiunea uneori insuportabilă a unei lumi nevăzute, neauzite, nemirosite, negustate, nepipăite, a cărei existență doar poezia o poate face cunoscută.

Opera lui Nichita Stănescu este în fond o insolită *epopee lirică*, fără precedent în literatura modernă. Este poate singura formă în care mai supraviețuiește spiritul epopeic, cu vastul său caracter enciclopedic și aventuros. Aventura mitică din această lume stănesciană, atît de familiară și atît de fantastică, atît de transparentă și atît de greu de străbătut cu privirea, unde, ca în *A unsprezecea elegie*, « totul e simplu, atît de simplu, încît devine de neînțeles », se constituie în jurul căutării eroice a certitudinii lui *a fi* și a drumului spre esența materiei universale, care la Nichita Stănescu este lumina. Eroul uriașului său ciclu epopeic, în centrul căruia se află *expediția ontică* în căutarea esenței unice a universului și a sinelui, este *eul poetic*.

Forma modernă a acestei poezii deconspiră privirii motivații primitive și îndepărtate, care o integrează arhetipurilor universale ale umanității. Modelul compozițional ciclic și epopeic al cărții sale este cel al mithosului biblic, marile momente ale creației stănesciene corespunzînd motivelor arhetipale ale *genezei*, *păcatului*, *pedepsei* și *exilului*, la capătul căruia se întrevede pentru poet mitul *mîntuirii*, *reînvierii* și *nemuririi* prin cuvînt. Expediția eroică, măreață și tragică, a eului este înfățișată de Nichita Stănescu în patru cicluri, episoadele centrale corespunzînd fiecare unei etape a creației, iar elementele lor interferînd, combinîndu-se și călătorind de la un volum la altul, fără a respecta « granițele » editoriale. « Zenitul » colosalei construcții îl atinge poetul în *11 elegii*, sumă a gîndirii vizionare a noii poetici inventate de el, unde toate motivele sînt grandios orchestrate, iar « nadirul » în *Măreția frigului*, *Operele imperfecte* și *Epica magna*, loc al unei superbe metamorfoze stilistice, în vreme ce poeziile din ultimii ani redescoperă mitul genezic al începuturilor sale poetice, încheind cercul deschis în 1960 cu *Sensul iubirii*.

După o șezătoare literară, în parcul orașului Alexandria, alături de Andrei Pleșu și Alecu Ivan Ghilia.

Conștiința acestei unități superioare a poeziei, care transcende sensul imediat al fiecărui poem, transformă deodată amestecul, ce părea aleatoriu, de fragmente disparate, în imaginea copleșitoare a unui imens mozaic. Fiecare poezie își ocupă astfel un loc anume într-un vast ansamblu pe care doar un unghi de vedere adecvat îl poate cuprinde. Apropierea prea mare de detaliile părților nu îngăduie privitorului

Ascultîndu-şi discul imprimat la Electrecord, sub privirea ocrotitoare a soţiei sale, Dora.

revelaţia semnificaţiei «desenului» grandios al întregului. Structural, lirica stănesciană se construieşte însă muzical, nu plastic: fiecare variantă reia tema şi o îmbogăţeşte cu nuanţe noi, ele fiind piese dintr-un tot simfonic, unde înţelesurile se oglindesc polifonic într-un canon al vocilor lirice niciodată oprite. Poezia lui Nichita Stănescu se descifrează asemeni unei complicate audiţii cu desen abstract şi rafinat, uneori artificial, calculat pînă la arabesc.

Nichita Stănescu, în ciuda părerilor grăbit acreditate de unii critici în ultima vreme, nu a publicat în volum tot ce a scris, renunţînd la sute de poeme (sau pur şi simplu distrugîndu-le), socotite de el combinaţii neizbutite ale unor «module» lirice, care l-au fascinat în fiecare perioadă de creaţie. Adept şi teoretician al atotputerniciei inspiraţiei, el respinge, în numele acestui modern *panteism*, drept absurdă formula aşa-numitului «lucru asupra cuvîntului», vehiculată de cercetătorii variantelor eminesciene: «*Au confundat, vai lor, starea de ecou a poetului cu repetarea mereu mai transformată a cuvîntului. S-a confundat talentul cu munca, înţeleasă în sensul transportării pe umeri, de saci încărcaţi cu vorbe şi cuvinte*» (*Respirări*). Cu excepţia poeziilor dinaintea debutului editorial, de care Nichita Stănescu s-a dezis violent, poemele sale inedite sînt variante imperfecte ale unor revelaţii poetice, în care se pot recunoaşte adesea fragmente din nucleele, temele, simbolurile liricii sale majore. Astfel, cunoscînd «caracteristica» stilistică şi semantică a fiecărei etape de creaţie, se poate determina, dacă nu o cronologie exactă, oricum «spaţiul» metaforic căruia îi corespund ineditele în ansamblul operei stănesciene. Poemele inedite din acest număr al revistei „*Manuscriptum*" au acel timbru liric elegiac al temei «exilului» şi al nostalgiei după edenul iniţial de *a fi* totuna cu lumea.

Să definim, însă, pe scurt, «timbrul» marilor perioade de creaţie. O înaltă beatitudine emoţională se naşte în primele volume ale lui Nichita Stănescu din fiorul descoperirii fiinţei în cosmos. O conştiinţă fericită şi gravă a genezei conferă aici sens existenţei. Vîrstă edenică de o complexitate originară, adolescenţa unifică în sine contrariile, nelăsînd tăişurile orgolioase ale minţii să desfacă eul din armonia universală. E vîrsta de aur la care Nichita Stănescu se va întoarce mereu.

Cu *Dreptul la timp* (1965), ciclului genezei i se adaugă, estompîndu-l, cel al «*păcatului*» cunoaşterii luciferice, poetul făcîndu-se originar vinovat de timp, adică de spaţiul gîndirii dintre *eu* şi *sine* şi de «depărtarea» privirii ce se interpune între privitor şi privit, rupînd identitatea *Eu-lume*. Lucrurile nu mai pot fi văzute în adevărul lor stătător şi imediat, ci numai în imaginile lor curgătoare în timp, «triste înfăţişări instabile». Aruncat în durată, *eul*, ce nu-şi cunoaşte încă vina originară, are o întîie revelaţie a tragicei rupturi — cea a inconsistenţei lumii, răsfrîntă şi asupra propriilor trăiri: *Nimic nu rămîne el însuşi mai mult/ decît o foarte singură dată/ Nu sînt vinovat că trăiesc/ într-o lume întruna schimbată// Numai un gînd dacă-l întorc de la tine/ nu mai regăsesc apoi înapoia-mi nimic.*

În volumele de după ciclul *Elegiilor* (1966), ruptura eului de sine se va adînci, devenind o pierdere a identităţii şi a esenţei profunde a fiinţei: *Deplasarea spre roşu, mereu aceeaşi deplasare/ spre roşu/ o, linii spectrale ale vieţii mele/ îndepărtarea secretă şi perpetuă/ a insului de sine însuşi (Andru plîngînd).* Revelaţia nestatorniciei lumii şi a perpetuei pierderi a duratei interioare, curgerea dintre nefiinţă şi fiinţă făcînd imposibilă certitudinea lui *a fi*, împinge eroul «vinovat» într-un lung exil în

Cîntec

Suntem visul celui ce doarme
şi sîngele celui rănit, —
sămînţa din poame,
nimicul din infinit

Suntem marginea, noi,
a vederii nesingure,
tandrul noroi
din vinul din strugure
pe care-l respiri
în palate
cînd treci, te prefiri
împărate !

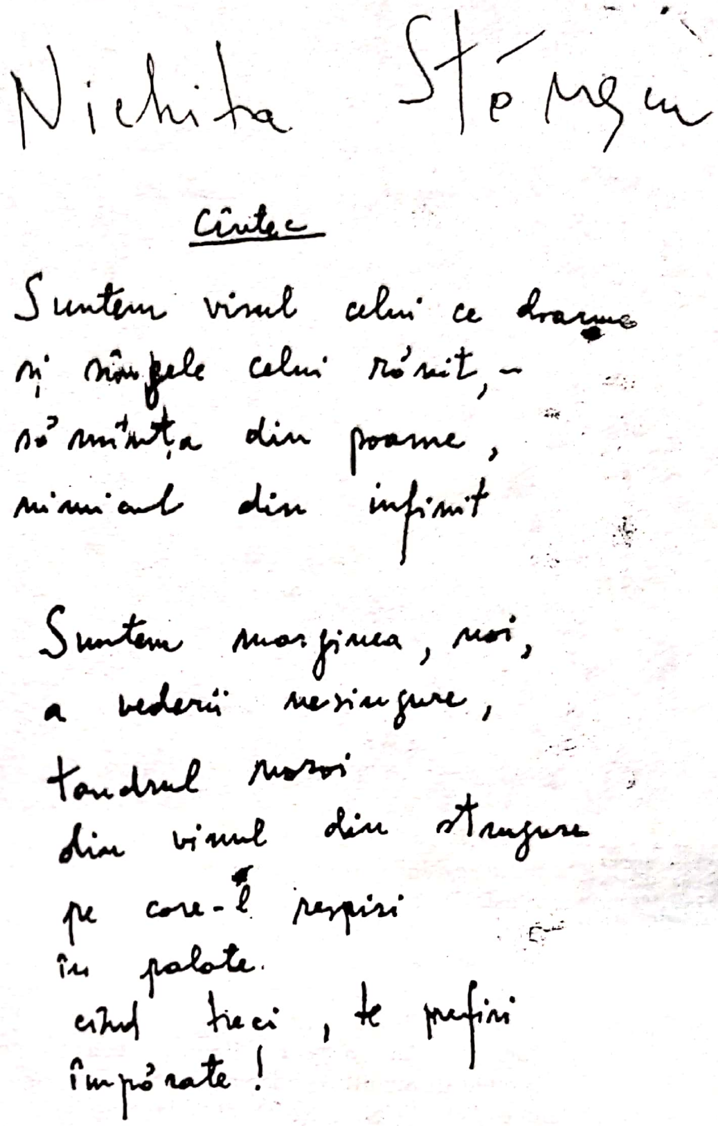
Ne fii, — prin atingere
şi prin respirare
tu, îngere,
întruchipare...

Grabă

Te-ai grăbit să fii muscă verde
înainte ca să fii cal mort
Te-ai grăbit ca să fii doliu
înainte de toamnă.

Ah, cît de grăbită ai fost
să baţi din aripi
neştiind că pe acest tărîm străin
aer nu este
Ţipi, ţipi,
urli, urli,
dar la noi, animalele noastre
nu sunt prevăzute cu auz

Ţi se face foame, drago, —
noi nu avem burţi ;
vrei să mănînci şi piatră ?
Piatra noastră nu e de mîncare.
Dar ce frumos
poate să alerge gîndul
încolţit în tine !

Nichita Stănescu

Cîntec

Suntem visul celui ce doarme
şi sîngele celui rănit, —
sămînţa din poame,
nimicul din infinit

Suntem marginea, noi,
a vederii nesingure,
tandrul noroi
din vinul din strugure
pe care-l respiri
în palate
cînd treci, te prefiri
împărate !

care va rătăci în căutarea propriei identităţi printre măşti şi aparenţe, nefiind nicăieri şi aflîndu-se pretutindeni.

Unitatea esenţială a lumii nu este cunoscută nici prin trăirea în durată, nici pe căile oricît de pure şi de glaciale ale raţiunii. Nu a mai rămas decît un singur drum spre « mîntuirea » eului de exilul din sine — cunoaşterea poetică. Prin alchimia poetică, el cristalizează în verb, redobîndindu-şi în ultimele volume identitatea cu sine şi cu cosmosul, contopindu-se cu esenţa originar luminoasă a lumii. *(Daimonul meu către mine)*. Ca Iacob, el s-a luptat cu însuşi cuvîntul demiurg şi a învins. Poetul *este ceea ce este*, schimbîndu-se în cuvinte.

Alexandru CONDEESCU

Pe platourile studiourilor Televiziunii Române.

Dulce amărîre

Cîntecul Doina încălzeşte munţii
şi face ascultătoare zăpada şi oaia

Cîntă coroana ce se cuvine,
adolescentului, — pentru că este, —

Iar mirosul sînului tînăr,
e iarna noastră şi a mea...

Nu spinteca mamă mielul
Mă jur că nu mi-e foame,

şi mă jur că nu mi-e sete
Nu spinteca mamă steaua !
Lasă-mă pe lîngă nunţile altora
să îngălbenesc
Lasă-mă pe lîngă aur
să nu fiu, mamă, lasă-mă...

Un presentiment

Nu ninge cînd e foarte frig.
Nu plouă cînd e foarte cald.
Nu vin cuvintele, cînd te naşti
Nu vine anul nou, cînd mori.

Nu pentru vedere este lumina
Nu pentru mit sunt zeii !
Nu pentru timp sunt stelele
Nu pentru Nu este Nu !

Nu vii niciodată cînd mi-e foarte dor de tine
Nu mori niciodată
cînd te urăsc de moarte

Nu vine anul nou, cînd mori.
Nu vin cuvintele, cînd te naşti.

Neîmbrățișarea

Fericirea pe care-am avut-o
nu a fost împrejmuită de nenorocire
Mi se părea firesc să fiu
în neștiința morții
Mi se pare că sunt, —
habar avînd de ruperea ființei,
de foamea în festinul lent
al căruia-i sunt rază.

Și dacă vezi, —
durerea este a luminii...

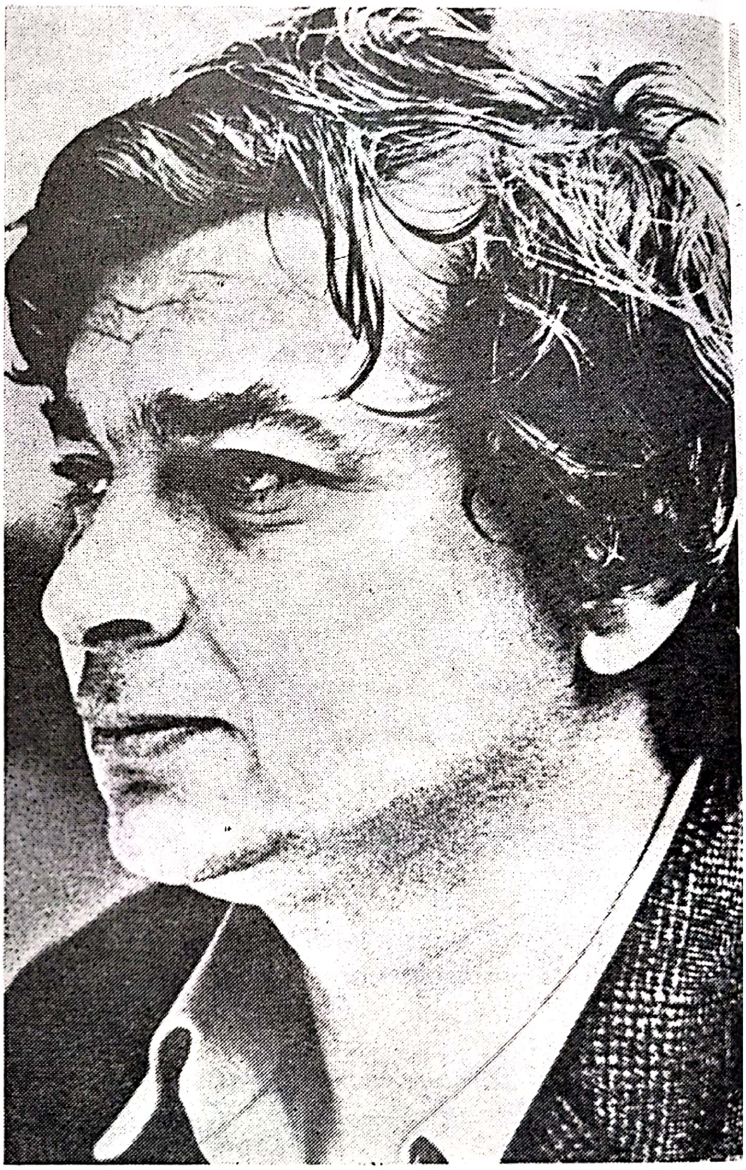
Prescriere

Nu sunt vinovat că nu mai sunt
același

M-am vindecat de răni
cînd rănile mi s-au vindecat de trup
de durerea lor de a avea un trup.

«Cît încă-n viață mai rămîn»

Cît încă-n viață mai rămîn,
Mă-ntorc către poporul meu natal român
Și-n fața lui mă cert de struguri
Și de polenul cel dintr-un zigzag de fluturi,
Mă cert în fața lui cu suspinare
Că n-a putut să mai îmi dea o mare
Măriei de cuvinte ce-o gîndesc
Presus de cîmpul românesc,
Presus de rîndunelele care se duc
Cînd nucii-și scutur frunzele de nuc
Și cînd măicuța mea bătrînă
Mă-ntreabă de sînt,
Mă-ntreabă de sînt,
Tocmai din lună,
Aici pe pămînt.

O imagine a poetului din ultimii ani (Fotografie de Vasile Blendea).

M-am vindecat de răni
cînd rănile mi s-au vindecat de trup,
de durerea lor de a avea un trup

LAUDA LUCRURILOR: G. CĂLINESCU

Între evocarea mitologică și lauda actualității

POEZIA LUI G. CĂLINESCU SE STRUCTUREAZĂ, în integralitatea ei, în cercuri concentrice coborînd în profunzime: cosmosul etern, omul efemer, erosul armonizator, arta istoricizantă și consolatoare. Aceste mari « teme », corespund, grosso modo, ciclurilor sale intitulate *Lauda materiei*, *Doina lui Orfeu*, *Statornicie*, *Cu gloria cîntării*... Artistul a urmărit spre sfîrșitul vieții să-și ordoneze chiar astfel întreaga creație poetică, iar uneori, mai mult, să umple anumite « goluri » (nescrise, sau datorate procesului editării); de exemplu, pe lîngă « *lauda* » focului (în ediția din 1963), a introdus pe aceea a *aerului* (în ediția din 1965), pentru ca în manuscrise să le găsim inseriate cu acelea dedicate *apei* și *pămîntului*, completînd astfel concepția cosmogonică antică. În același timp, laboratorul său poetic ne revelă și tendința de a face comunicante cele patru cercuri fundamentale, fie prin trasarea unor trepte intermediare, fie prin chiar trecerea unui același « motiv » dintr-un spațiu într-altul — conferind în acest mod o unitate de concepție asupra universului și o armonie totală poeziei. *Lauda lucrurilor* — desigur, în sens lucrețian — include la G. Călinescu atît lauda *materiei* originare, primordiale (foc, aer, apă, pămînt și zăpadă, fluvii, brazi etc.), cît și lauda *vieții* « consonante » (unghiile „de stîncă“, părul „de alge marine“, dinții „de fildeș“ etc.). De la

viziunea cosmologică şi mitologică, poetul trece, firesc, la universul uman, clipa căpătîndu-şi astfel încărcătura de eternitate, activitatea omenească ridicîndu-se la semnificaţia creaţiei.

Un admirabil exemplu, în acest sens, ni-l oferă evoluţia variantelor unui poem închinat bradului, rămas în manuscrise într-o formă mai amplă — *Cîntecul bradului*, în care cosmologia şi evocarea istoric-mitologică este dominantă, şi din care autorul a extras şi publicat o *laudă* poetică de actualitate — *Brazii*, unde accentul este deplasat pe elogiul industriei forestiere. Deşi varianta anterioară conţine cîteva imagini, metafore etc. evident nefinisate, sau (mai bine) uşor disonante pentru atmosfera de evocare mitologică — ar fi păcat să lăsăm la o parte această poemă, ori s-o considerăm simplu bruion pentru cea publicată. Mai întîi pentru că, deşi include în întregime şi aproape identic *Brazii*, prin construcţia mai larg-epopeică, *Cîntecul bradului* este, totuşi, un poem independent. Apoi, pentru a surprinde prin formele de laborator poetic simultaneitatea mai multor sfere de semnificaţie, modalitatea trecerii dintr-una într-alta prin imagini bivalente ori prin alunecări de rimă, de asociaţie-improvizaţie momentană reuşită şi mai potrivită pentru cealaltă sferă etc.

Cîntecul bradului începe astfel cu imaginea baladesc-folclorică a codrului — armată de nebiruit; pentru a continua cu imaginea ipotetic-istorică a unui Alexandru cel Mare ce nu s-ar fi îndreptat spre India, ci ar fi urcat în Dacia, purificîndu-se de ură şi glorie prin transformarea pădurilor carpatine în construcţii nemuritoare... În spatele acestei imagini de efigie colosală se desfăşoară ceremonia intervenţiei umanizatoare: topoarele, fierăstraiele, jgheabul torentul (funicularul), cuţitele joagărului transformînd brazii în scînduri... cu interludii, însă, de *laude* cosmice şi mitologice, cu imagini folcloric-simbolice. Bradul, crescînd noaptea, e un fulger întrerupt, între două focuri, cel din interiorul pămîntului şi lumina astrelor (iar « *Mirosul de cherestea/ E-o smirnă de pe altă stea* »); apoi, ca un tînăr nelumit mort prematur, bradul doborît, inocent, măreţ şi drept, « *cu părul dat pe spate* », gol « *pe torentul însăpunat* », « *prăvălindu-se în lume* », în fine, transformîndu-se cu vaiet de choral funebru... Să mai notăm şi urcarea finală din nou în mitologie, pînă la zeiţa vînătorii, Diana — imagine păstrată şi în varianta publicată (dar acolo distonantă cu « vibrantele joagăre » industriale!);

Cîntecul bradului

Aceste multitudini noptoase,
Regimente de războinici solizi,
Brazi roşii, molifţi, molizi,
Aşteaptă pe văi calcaroase,
În mantale de ace, pieptiş
Cu picioarele în grohotiş,
Uniţi ca la un cuvînt,
Atacul pornit de vînt.

Dacă Alexandru cel Mare
Nimerea pe Parîng călare
În loc a-şi împinge ale sale falange
Spre Persepolis şi Gange,
Aici unde norii se tîrăsc, fum de vatră,
Pe cratere de piatră
Şi, precum meteorii,
Se-nvîrtesc condorii,
Ar fi svîrlit marţialele semne
Pentru barda ce despică lemne.

Gol de purpuri şi uri,
Colonist de păduri,
Înfruntînd zăpada,
Ca-n Schiţia sau Canada,
Despletit de boare,

Sidefat de sudoare,
Cu grinzi peste grinzi construind victorii
Ar fi scris alt soi de istorii,
Efigia lui colosală s-ar
Descifra pe-un zid de calcar.

Auziţi o surdă canonadă?
N-au sosit corăbii în nici o radă.
Izbesc topoarele-n copaci. Cîntă apoi
c-o sfîşiere
Fierăstraiele, harfe forestiere.
E-un moment solemn. Începe ceremonia
Să ne scoatem pălăria.

Ce svîrcoliri în rădăcinile crispate!
Par trupuri de reptile înnodate.
Astfel măslinul de la Agrigent
Sub cerul incandescent,
Carbonizat se răsucește auster
Pe temelia templului lui Jupiter,
Dar acești brazi sunt deopotrivă drepți,
setoși de soare
Și-nfig în stîncă ghiare,
Cătînd cu mers de fulger întrerupt
Un jar pe dedesupt.

În fiecare noapte cînd molizii sună,
Cresc țepeni înspre lună,
În nevăzute jocuri
Se-ntind spre două focuri,
Spre flacăra din mînă
Și-a astrelor lumină;
Sub trunchiuri au un orizont
De păcură, un negru Flegetont,
Spre boltă coama face-un pas
Cu fructe ca de ananas.
Mirosul de cherestea
E-o smirnă de pe altă stea,
Stivele de lemne scot un fum
Mai suav ca orice parfum.
Cetina alunecoasă
E o pîrtie răcoroasă,
Rumegătura de la fierăstraie
E moale ca cele mai fine straie,
Scoarța de brad e ușoară
Ca pielea de căprioară.

Sorbind o-nghițitură de aer rece-n piept
Loviți spre șolduri bradul cel mai măreț
și drept
Șovăie, scuturîndu-și brațele-ncovoiate
Și cade impasibil cu părul dat pe spate,
C-un șuier teribil, cu-n hohot de fier,
O coardă de liră ruptă din cer.
Dezbrăcați-l de ramuri, de conul cel larg[1]
Așezați-l gol ca un tînăr catarg, [2]

[1] Desveșmîntat de ramuri...
[2] Purtat pe brațe gol...
[Variante de ms.]

strofă de o subtilă simetrie inițială pentru ritmul etern al creșterii brazilor; zi/noapte, vară/iarnă (simetrie sincopată prin lipsa *nopții* în poezia publicată!).

Sînt acestea suficiente rațiuni, pe lîngă altele, pentru a considera *Cîntecul bradului* o poemă independentă remarcabilă și a o pune în lumină.

O rectificare-completare privește poema *Mai tare decît bronzul... (parafraze)*. Ea a fost publicată ca atare în volumul *Lauda lucrurilor* din 1963, pp. 206—207, și reluată identic în *Opere, 2*, din 1965 pp, 245—246. Sînt două *parafraze:* I «*Mai tare decît bronzul am ridicat cetate/ Mai naltă decît Babel cea din antichitate*» etc. și II «*Cetate-am ridicat cu ziduri de cristal/ Ce Nimrod n-a visat, nici Assurbanipal*» etc. Între filele manuscrise, legate ulterior alfabetic într-un caiet, cele două parafraze se află, transcrise cu cerneală albastră, cu un scris apăsat, gros, într-o caligrafie definitivă, sub numerotarea 105—106—107. Mai departe însă, spre finalul caietului, între alte poezii, unele fără titlu, pe pagina 202, se află... *a III-a parafrază* — notată doar *III* — scrisă, evident, concomitent cu celelalte două și, numai prin hazardul legării, despărțite de ele. De ce nu o va fi publicat autorul însuși?! — e greu de spus azi... Două variante parțiale, anterioare, pe fila 203, ne-ar putea sugera un stadiu încă nemulțumitor ca definitiv. Sau, poate, trei parafraze pe aceeași temă horațiană erau prea multe?! Oricum, dat fiind și faptul că parafraza aceasta este referențial-românească, credem că ea își află locul firesc lîngă celelalte două și nu separat, cum a fost publicată în *Opere, 10*, la Editura „Minerva", 1976, p. 166. Să-i adăugăm, totuși, aici, și începutul diferit al unei variante cu nimic mai prejos, sau — — poate — chiar...

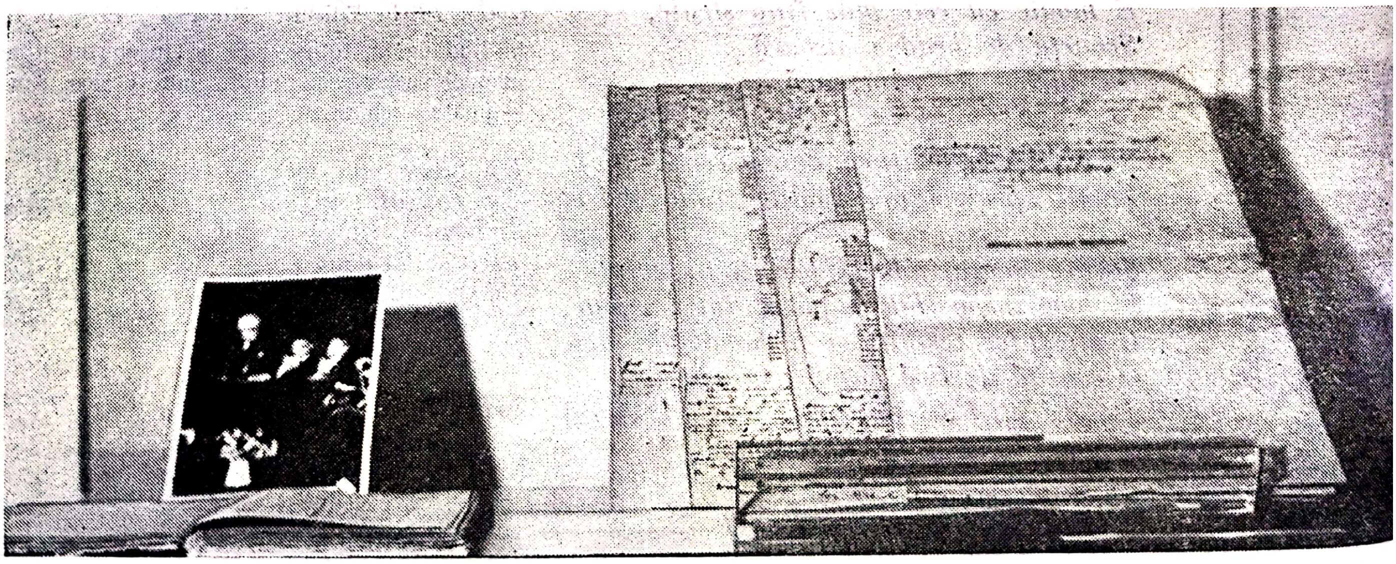
Un foișor mai tare ca fierul de ilău
Am ridicat, mai nalt ca muntele Ceahlău
Zadarnic vijelia icnind îl va izbi,
Prelinsătura ploii prin zid nu-l va răzbi.
Pe-spumătura vremii va fi un trainic pod
Și va ieși din ceață ca un străvechi izvod.
Cu totul n-am să mor ...

Marcel DUȚĂ

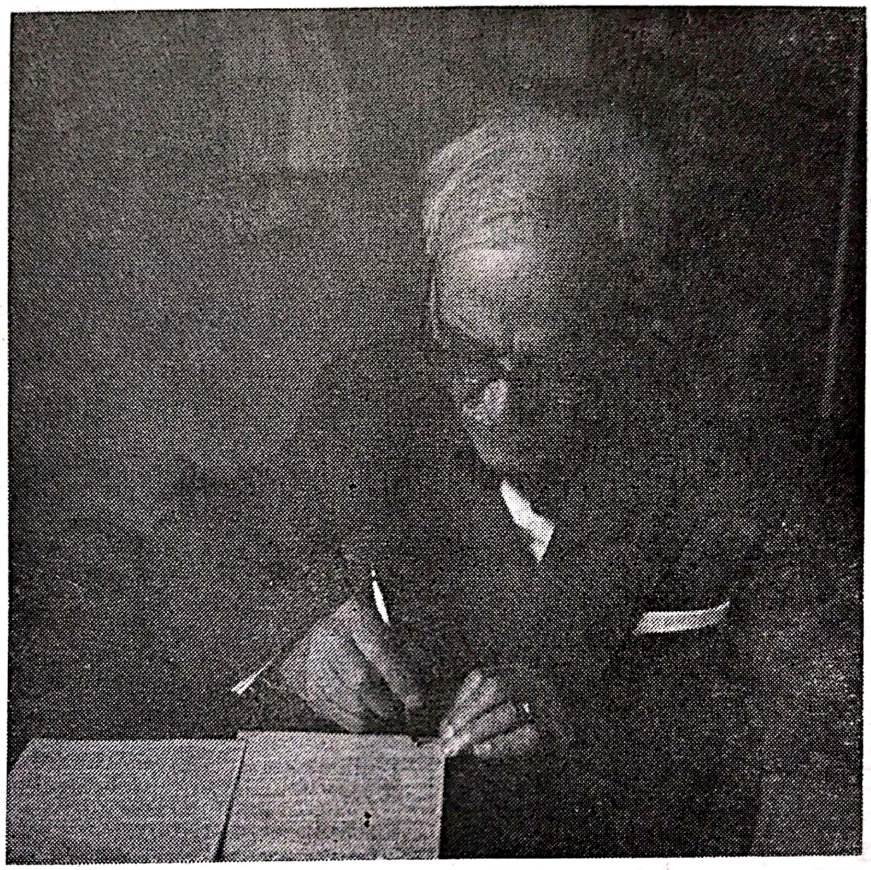
Inocent la statură, flexibil şi slab
S-alunece-n vale pe repedele jghiab
Jos pe torentul însăpunat de spume
Bradul tîrît de clocot se prăvăleşte-n lume,
Prins de alţi drugi în scoabe sau într-un vraf oprit
De groşi butuci — un pumn de beţe de chibrit,
În timp ce peste haos pluteşte-n aer rar
Un vălătuc de trunchiuri tras pe funicular.
Aceşti giganţi de munte vor trece mîine rînduri
Prin două lungi cuţite ce vor preface-n scînduri,
Cu un choral strident, anatomia lată.
Tăind cu geometrie pulpa imaculată.

Dis de dimineaţă
Brazii se urcă-n ceaţă,
Noaptea ca mari pilaştri
Aspiră către astri,
Vara cînd focul ameninţă sferic
Se-ascund în întuneric,
Iarna ca nişte spezi.
Se-nfig în zăpezi.
Numai Diana-i primită cu arcul să dea
Cu mulţi cîini după ea.

Vitrina dedicată lui G. Călinescu în expoziţia omagială organizată de M.L.R.

DE DIGNITATE HOMINIS: Tudor ARGHEZI

[CUGETĂRI]

... Ce-i această lege a morții, de care nu scapă nici floarea, nici pasărea, nici căprioara, nici omul? Ele încep să moară de cum se nasc și tinerețea e-o amăgire.

Eu nu primesc moartea. Mă împotrivesc. Aștept ca omul să omoare moartea.

*

Ca să se creadă nemuritor, omul și-a făcut viața de după moarte. Nefericitul se minte.

*

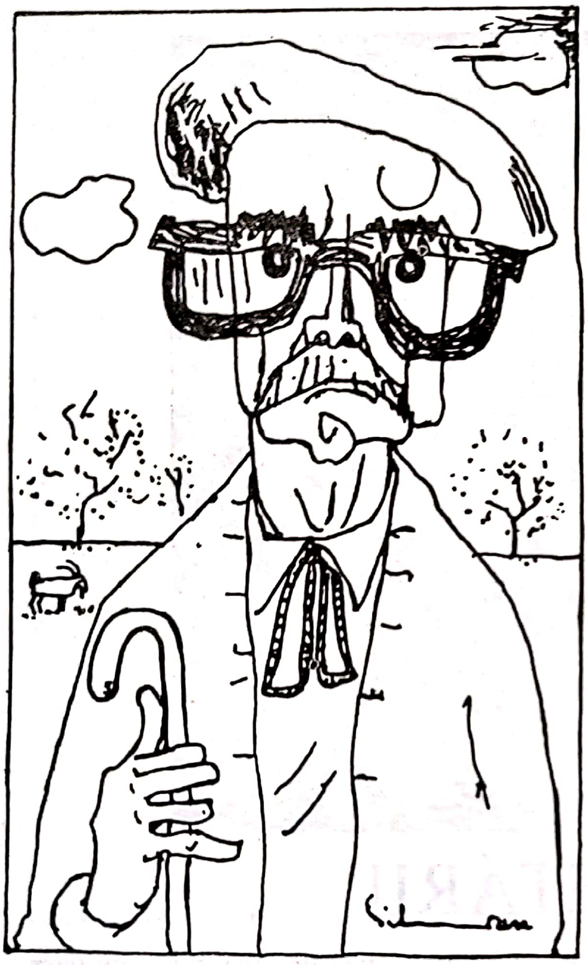
Cugetul a rămas în urma inteligenței. Ce-i această anomalie?

*

Moartea s-a mutat la noi în ogradă,
Se-ascunde nevăzută undeva
Într-un pom, un stufiș.
Ne omoară un cîine, un porumbiel, o mîță și fuge.

*

Învață, învață multe limbi, ca să stai de vorbă cu Moartea.

Portretele semnate de Silvan Ionescu în prezentul număr al revistei noastre îl omagiază, indirect, şi pe artist — statornic colaborator al redacţiei „Manuscriptum" —, care, în această vară, a împlinit vîrsta de 75 de ani.

[Fără mască]

Doamnă Moarte, iar te-aştept
Să dăm lupta piept la piept.
Pîn-acum, cu măşti spoite,
Cu tertipuri şi ispite,
În dantele moi şi-n fuste
Şi mai largi şi mai înguste,

Mai în vîrstă, mai fecioară,
Cînd mai neagră sau bălană,
Ridicînd cîte-o pulpană,

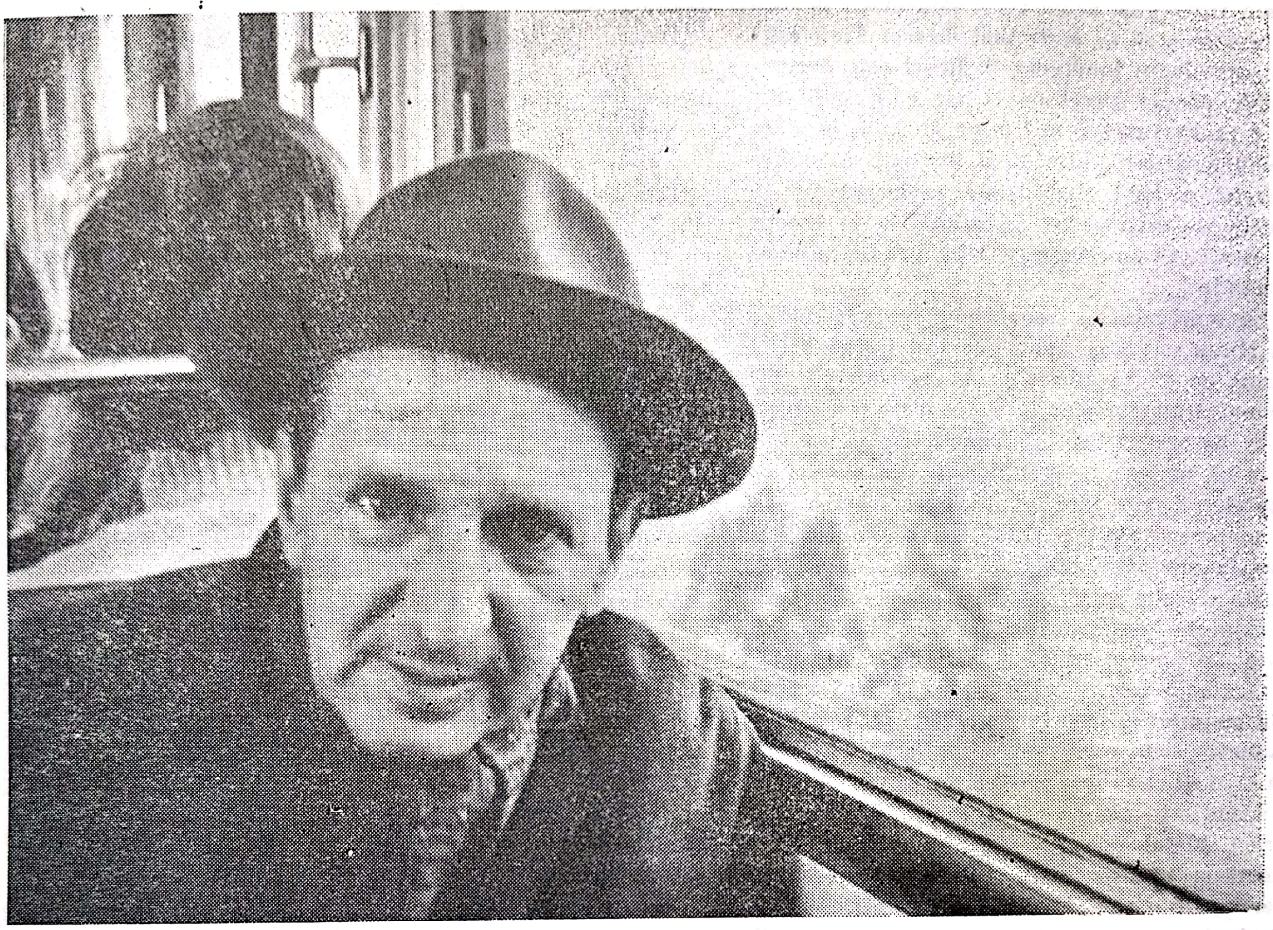
Mă ispiteşti de-o viaţă-ntreagă
Să-mi cazi prin farmecele-ţi dragă
În mantii şi dantele şi belşug
Şi m-am trezit dormind cu tine-ntr-un
coşciug.

NOTĂ

Printre manuscrisele inedite pe care le publicăm se află această poezie fără titlu. Ultima strofă figurează în sumarul volumului de poeme *XC* (1970), ca un catren de sine stătător. Cele patru versuri au fost transcrise de autor pe o pagină separată de manuscrisul poeziei de faţă. La inventarierea arhivei a fost găsită această variantă. Credem că publicarea ei ca şi a celorlalte texte ne arată un aspect al felului în care poetul priveşte ultimul eveniment al vieţii: moartea.

Mitzura ARGHEZI

DE DIGNITATE HOMINIS: M. R. PARASCHIVESCU

«... un artist lipsit de caracter este o aberaţie cromozomică ...»

«FAUSSE LUMIÈRE». CREPUSCUL PREMATUR care scaldă totul într-o pulbere aurie, făcînd caldarîmul străzilor Parisului să strălucească orbitor, de parcă piatra şi asfaltul ar fi de sticlă şlefuită, dar altfel decît atunci cînd, iarna, se aşterne poleiul. Încă nu este anotimpul frigului. La Paris, începutul de decembrie pare adeseori ca sfîrşitul lui octombrie, la noi. Frunza castanilor cade răpusă de rugină, iedera capătă nervuri albicioase, iar viţa sălbatică învăluie gardurile şi zidurile caselor vechi într-un straniu roşu vegetal. Ca şi cînd metropola ar fi lovită de hemoptizie.

Miron îmi telefonează întrebîndu-mă dacă mîine dimineaţă nu îl pot duce cu maşina la Villejuif. Urmează să îl caut la hotelul «Ken Moore» din Montparnasse, unde, împreună cu Lena, ocupă camera 18. A doua zi mă aşteaptă pregătit de drum, abia disimulîndu-şi îngrijorarea pe care i-o dă perspectiva unei reîntîlniri cu profesorul Georges Mathé, unul dintre cei mai mari oncologi ai Franţei. Lena şi cu mine ne comportăm ca şi cînd am pleca într-o excursie. Miron, aferat, este gata să vorbească despre orice, numai despre destinaţia drumului nostru nu. A citit într-un „*L'Éxpress*" vechi de o lună, găsit pe măsuţa din holul hotelului, un articol de Jean-François Revel intitulat *Secretul vieţii*. Îmi spune: **« Am impresia că Jacques Monod i-a înnebunit pe toţi cu cartea lui** Le Hasard

et la nécessité. **I-am citit-o. Lucrare pertinentă, hiar antrenantă la lectură, dar pe marginea ei n-am văzut pînă acum decît comentarii în care fiecare vrea să se arate mai deştept decît este. Singurul lucru inteligent la Revel este demonstraţia că „le secret de la vie c'est qu'il n'y en a pas!“ Auzi? Îl ştii tu pe vreunul, în afara vechilor egipteni, care să fi încercat să explice secretul morţii? Dacă viaţa evoluează nu în funcţie de ceea ce ea reprezintă, ci în funcţie de ceea ce ea nu este, care trebuie să fie raţiunea morţii?».**

Nu îndrăznesc să-i dau nici o replică. Înţeleg că Miron este preocupat de rezultatul analizelor făcute cu cîteva zile în urmă, la Villejuif. Tot timpul drumului pînă la Porte d'Italie vorbeşte doar despre cartea lui Monod, zicînd că este gata să parieze că teoreticienii din stirpea lui Lîsenko îl vor face pe biologul francez praf şi pulbere. Apoi tace. Cînd trecem de scheletul metalic al clădirii cilindrice care se înalţă lîngă Porte d'Italie se întoarce şi priveşte lung prin geamul din spatele maşinii la vînzoleala mecanizată din jurul colosului... **« Ce fac ăştia aici? »** « O clădire-turn. » **« Ar trebui să iasă Colbert din mormînt şi să-i ia de guler pe toţi „promotorii“ ăştia care mutilează Parisul. Ascultă, tu ai auzit ce se mai petrece în Chile?** (Salvador Allende ieşise victorios în alegerile de la 3 noiembrie.) **Bietul doctoraş** — continuă Miron —, **a îmbrăcat cămaşa morţii. Crezi că americanii vor înghiţi o nouă Cubă, şi încă pe ţărmul Pacificului? Dacă aş şti că mai am o mie de zile de trăit, şi aş fi în stare, m-aş duce la Santiago să lupt alături de el...»** « De ce numai o mie de zile, Miroane? » **« Păi, nu-i dau mai mult.»** Lena: « Şi Mitică? » **« Mamă, Mitică va trebui, oricum, să se descurce. Nu eşti tu?...»** Continuă să vorbească despre Allende pînă ieşim din Paris. Dar pe măsură ce ne apropiem de Villejuif tăcerea se aşterne tot mai grea.

Cînd intrăm pe strada spitalului, Miron priveşte tot timpul spre stînga unde, printre cîteva fructării şi florării, se află şi reprezentanţa unei întreprinderi de pompe funebre. Aceasta nu scapă spiritului lui de observaţie. **« Bun vad, bun vad, ce zici? N-ar fi mai bine să ne întoarcem? Uite-aşa am eu un chef să-i bag în mă-sa p-ăştia, cu toate analizele lor, şi cu minciunile lor cu tot!...»**

Dar nu mai există întoarcere. Miron îmi pune palma pe dosul mîinii drepte pe care o ţin pe volan şi strînge uşor, a înduplecare. În clipa aceasta îmi vine să trec de poarta spitalului şi să merg înainte fără să opresc, dar parcă ceva mai puternic, şi decît mine, şi decît Miron, mă ghidează irezistibil spre destinaţia propusă. Îl privesc o clipă şi ochii lui catifelaţi, blînzi, umezi, parcă mă imploră. Cînd trecem de poarta metalică îl aud: **« În fond, fie ce-o fi! Golgota se urcă, nu se coboară!»**

...Trei ore de aşteptare. « Mama răniţilor » pentru noi românii care ajung aici este doctoriţa M.S., fire solară, tonifiantă, aferată — atît cît trebuie pentru a nu lăsa pe bolnav să realizeze că este un «caz» —, femeie frumoasă, îndatoritoare fără constrîngere şi plină de solicitudine benevolă. Miron o urmează docil. Profesorul Georges Mathé, pus faţă în faţă cu pacientul lui, pare a-i fi frate mai tînăr. Aceiaşi ochi negri, pătrunzători, pielea măslinie, slab, de statură potrivită, cu fruntea înaltă şi păr puţin. Ceva în plus peste aceste sumare trăsături de portret fizic îi apropie. Parcă şi unul şi celălalt aparţin unei plămade aparte. În fond, şi Georges Mathé, în lupta lui cu cancerul, are nevoie de o imaginaţie şi de o logică de poet. Am vrut să rămîn cu ei. Dar, după ce îl introduc pe Miron, înţeleg de la doctoriţa M.S. că va trebui să aştept în salonul vizitatorilor. Atmosferă care nu trădează prin nimic antecamera morţii. Ştiu diagnosticul. Mă învîrt pe coridoarele care strălucesc de curăţenie, gîndind la cuvintele lui Paul Valéry: « La mort, cette chose qui n'arrive qu'aux autres... ».

*

Nu trudim asupra hîrtiei, ci asupra caracterului nostru...

« Arta este caracter — îmi spune M.R.P. — **doar caracter şi nimic altceva. Nu trudim asupra hîrtiei, ci asupra caracterului nostru, aşa cum sculptorul nu ciopleşte piatra, ci îşi ciopleşte caracterul, ca şi pictorul, compozitorul, cineastul...»** Îi spun că am cunoscut şi artişti autentici, complet lipsiţi de caracter. Nu îl supără decît cuvîntul « autentici ». Riposteează vehement: **« Imitatori, farsori, cleptomani literari, care au ajuns la performanţa de a simula talentul, asta se poate să fi văzut! Dar un artist lipsit de caracter este o aberaţie cromozomică... Şi aici, şi la noi, pretutindeni, în orice loc există astfel de farsori. Vei constata că multora le merge bine, chiar foarte bine, dar tentează-i cu puţină putere asupra celorlalţi, dă-le un loc cu pîine şi cuţit, şi atunci vei vedea ce fac cu pîinea şi ce fac cu cuţitul!...».**

Discutăm la micul restaurant « Sous le Palmier », de la răspîntia bulevardului Montparnasse cu strada Vaugirard, loc îndrăgit de Miron pentru liniştea lui, pentru apropierea de hotelul în care stă, şi mai ales pentru preţurile sale relativ modice. Relaţia talent-artă-caracter i-a fost stîrnită de filmul lui Tarkovski, *Rubliov*, care l-a entuziasmat. Personajul interpretat de Soloniţîn i se pare de o actualitate acută.

Condiţia artistului din toate timpurile, năzuinţa zborului, sublimarea propriei sale fiinţe în idealul uman, suferinţa... Trece însă repede la subiectul care îl preocupă cel mai mult; lupta cu timpul. Repetă uneori ca şi cînd ar vorbi cu cineva nevăzut: **« Timpul... timpul... ».** Parcă ar vrea să diseca acest cuvînt, să-i pătrundă forţa exorcistă ascunsă sub o fascinantă muzicalitate, şi să dezlege puterea de vrajă ce se ascunde în el. Mărturiseşte că adeseori a fost păcălit de timp, trişat, înşelat. Lena îmi şopteşte să încerc a schimba subiectul discuţiei. Amintesc de întîlnirile noastre de la Vălenii de Munte, unde mergeam împreună cu Ion Mihăileanu, şi de ziua cînd l-am cunoscut la el, în sufrageria ţărănească, pe poetul Ioan Alexandru. Zice: **« Are vînă. Şi are şi ideal. Ştii cînd se duce dracului caracterul în artă? Cînd începi să-ţi pierzi idealul, sau atunci cînd idealul în care ai crezut te trădează şi n-ai puterea supravieţuirii pentru a mai îndrepta ceva... Ioan Alexandru merge la obîrşii, este poetul statorniciei. O să-l vezi; va trînti copilul şi volumul, copilul şi volumul, să-l ţină ăla-n care crede, şi să ajungă la nepotul şi volumul. Nu tot ce scrie e pe gustul meu, dar asta n-are importanţă. E un poet mare, tocmai pentru că este un caracter mare... Dar ascultă: Nu mi-ai trimis tu, cînd lucrai la radio, un poetaş în izmene verzi să-mi ia un interviu? Unul care mi s-a plîns că... Spune-i tu, Lena, oare de ce vroiam eu să pun bîta pe el?».** Lena izbucneşte în hohotul ei de rîs stenic, în cascade: « Pe cîţi ai vrut tu să pui bîta, Miroane, nu ne-ar fi ajuns ulucile de la gard! ». Miron: **« Ai dreptate, dar ştii că nu suport izmenele verzi sub cămăşi roşii... Vorbim despre caracter şi uite de cine-mi aminteam... ».**

Sînt uluit că Miron nu aduce niciodată vorba despre boala lui. Se comportă ca şi cînd nu el ar fi bolnavul, ci parcă ar însoţi prin tot purgatoriul de la Villejuif pe cineva de care nu se poate desprinde. Nu l-am întrebat, şi n-am întrebat-o nici pe Lena despre rezultatul analizelor. Am aşteptat să mi-l spună careva dintre ei, dar n-au făcut-o. Doar la un moment dat, Lena a pomenit de « doctorul Matei », atunci cînd Miron trebuia convins să mănînce toată friptura din farfurie. Mai rămăsese un triunghi de « rotis », cu vîrful în jos, ascuţit şi uşor arcuit. **« Mamă, uită-te şi tu, bucata asta de friptură seamănă cu America Latină. Nu pot s-o mănînc... »** Lena însă nu se lasă. Are în gesturi, în vorbe, în privire un aer matern, dar nu apelează la dulcegăriile necesare convingerii unui copil răsfăţat. Procedează gospodăreşte, ca o autentică munteancă, tenace şi neînduplecată. Totul degajă însă tact şi subtilă

perseverență. Miron termină prin a mînca și « America de Sud ». Bea o jumătate de pahar de vin roșu și cerșește Lenei, aproape cu lacrimi, să-l lase să fumeze măcar un sfert de țigară. Refuzul este categoric, dar nu acru: « Și lui Mitică i-ai vorbit despre caracter. Mai ții minte ce i-ai promis? » Miron cedează.

Seara o sun pe doctorița M.S. acasă și o întreb despre rezultatele analizelor. Sînt mai proaste decît își imaginau. Nici nu poate fi vorba despre vreo operație. Poate, doar, vreo minune...

Sînt cel mai mare « tumorist» din lume

Se pune problema internării lui Miron într-una din secțiile clinicii de la Villejuif dar el nici nu vrea să audă. Prețul spitalizării este enorm, echivalentul a 150 de dolari pe zi. Tratamentul nu se deosebește prin nimic de cel din România. Doar ambianța este mai sofisticată, regulile mai puțin balcanice, în schimb, relația doctor-pacient se rezumă doar la vizitele sumare. Echipa de asistente și medici secundari lucrează însă « ceas ». Dar Miron simte nevoia căldurii de acasă, pe care nici inimoșenia doctoriței M.S., în cazul internării, n-ar putea-o suplini. În plus, nu știu în ce revistă, Miron a citit un reportaj-anchetă despre lupta cu « boala spitalelor » franceze, în care se vorbea de un redutabil « staphilocoque doré » și de o așa-numită « surinfection hospitalière ». Îi spun că nu poate fi cazul cu o clinică de rangul celei de la Villejuif, pusă sub patronajul Centrului național de cercetări științifice al Franței, dar Miron e de neînduplecat. Acceptă ca, în cel mai rău caz, și asta numai dacă se va dovedi « imperios necesar », să plece pentru cîtva timp la un sanatoriu montan de specialitate, sub rezerva că bunul său prieten din țară, G.R., îi va obține valuta necesară...

Deși cred că bănuie, n-am impresia că știe cu exactitate care e stadiul bolii sale. Nu zace, nu se lamentează, nu solicită compasiune. « Mila » l-ar jigni. Se plimbă puțin, căutînd ceasurile însorite. Ieri a fost cu S.H. în noul cartier parizian Défense, unde talentatul operator cinematografic i-a făcut cîteva fotografii. Cu mine se vede cam la trei-patru zile o dată. În rest, prieteni de tinerețe regăsiți la Paris, despre care nu-mi vorbește. Nici nu caut să aflu. Singurul lucru care mă preocupă în ceea ce il privește este evoluția bolii lui. Încerc să verific cele auzite de la doctorița M.S., căutind pe un alt doctor din echipa lui Mathé. Acesta mă ia din scurt, întrebîndu-mă ce rudă sînt cu pacientul. Îi explic că sîntem doar prieteni, că eu sînt corespondent de presă, și că fiind vorba despre un mare poet român... Gafa a fost comisă. Nu trebuia să fi pronunțat cuvîntul « presă ». Doctorul Pouillard îmi răspunde sec: « Domnule, problemele legate de starea bolnavilor nu se comunică decît familiilor lor. Știu că se află aici împreună cu soția sa. Ea este la curent cu toate ». Nu mai insist.

De cîte ori venim la Villejuif, Miron privește fructăriile, florăriile și reprezentanța pompelor funebre de pe strada spitalului. La un moment dat, în timpul ultimei vizite de tratament ambulatoriu îmi spune: **« Auzi? Un umorist ceh, nu mai știu cum îl cheamă, dar un umorist din stirpea aia bună a lui Čapek, ajuns la spital, cu o tumoare în cap, înainte de operație dă telefoane pe la toți prietenii și se recomandă: Sînt X, cel mai mare „tumorist" din lume. Am fost un șofer nemaipomenit și îmi pare rău că n-am murit în vreun carambol, pe cîmpul de onoare rutieră...».**
Umorul nu-l părăsește pe M.R.P., același « umor negru » din totdeauna care devine, însă, din ce în ce mai sumbru...

Această călătorie nu sfîrșește niciodată, pentru că nu începe nicăieri

Seară la arhitectul Joseph Iliu, fratele lui Victor Iliu. Mă simt intrus, Miron a insistat să-l însoțesc, împreună cu Lena, fără să fi prevenit în prealabil gazdele. **« Sînt de-ai noștri, nu te formaliza. Intri într-o casă de români, și unde-s patru, se găsește un blid și pentru al cincilea»** — îmi spune M.R.P., tăindu-mi scurt elanul protestatar cu privire la încălcarea etichetei.

Interior de intelectual rasat, cu rădăcinile trase de acasă. Cîteva icoane, ceramică, scoarțe românești, alături de tablouri scumpe, statuete mayașe din epoca precolumbiană, fotografii în care recunosc prieteni bucureșteni de-ai arhitectului. Printre ele, un portret de-al lui Victor Iliu, de prin anii cincizeci, cînd acesta turna la Buftea *Moara cu noroc*.

Doamna Iliu, de o amabilitate constrînsă, şi, de aceea, exagerată, mă obligă la repetarea scuzelor şi la o ultimă încercare de a mă retrage. **« Rămîi!** — spune imperios Miron, de parcă el ar fi gazda. **Cu noi ai venit, cu noi pleci!».** Spun că, oricum, pe la zece va trebui să mă retrag, avînd o întîlnire cu J.Ch. de la „*Figaro*", pe care n-o mai pot contramanda. **« Pînă la zece o să mai vedem! Acum ia loc!»** decide tot Miron. Caut să rămîn cît mai în umbră, sentimentul jenei nepărăsindu-mă nici după ce soţia arhitectului, ca o adevărată amfitrioană, adaugă un tacîm la masă,

Miron este de o volubilitate contagioasă, iar fratele cineastului nostru se dovedeşte un interlocutor de un farmec irezistibil. Privirea cu care îl învăluie pe Miron este încărcată de afecţiune, fără a lăsa să străbată acea compasiune pe care, în mod firesc, trebuie să o simtă faţă de prietenul său. Însuşi comportamentul lui Miron nu solicită un astfel de sentiment. Se poartă normal, disimulîndu-şi cu abilitate suferinţa. Nimeni nu vorbeşte despre boală, despre medici, despre tratament. Ca într-o conspiraţie tacită în sfidarea cumplitei boli care ne-a prins în ghearele ei prietenul. El însuşi pare întruchiparea demnităţii în atitudinea faţă de moartea cuibărită în trupul lui parcă tot mai firav, mai gingaş, mai fragil. Este ca un actor care, odată ce a păşit în scenă intră în « carnea » personajului interpretat. Iar acum Miron interpretează dificilul rol al acelui M.R.P. fermecător şi plin de seducţie din zilele lui bune.

După masă, ia între palme o statuetă de ceramică mayaşă, şi fără nici o poză hamletiană începe să recite din Camoēns. Sînt uluit. Ştiam că Miron cunoaşte pe de rost pagini întregi din Malraux, dar să recite din *Lusiadele* mi se pare mai mult decît demonstraţia unei prodigioase memorii. Traducerea îi aparţine — deşi n-am văzut-o niciodată publicată —, iar ca să ne dovedească fidelitatea, şi, mai ales, muzicalitatea tălmăcirii, recită cîteva strofe în portugheză, apoi în română. Nu mai mă mir de nimic, l-aş crede capabil să recite şi în polonă, din Mickiewicz, pe care l-a tradus amplu, fără să cunoască limba poetului de pe Vistula. Aduc vorba despre « Pan Tadeusz », dar Miron nu se lasă prins în mrejele pe care i le întind. Mă ştie « polonist » datorită celor doi ani pe care i-am trăit în Polonia, din octombrie 1956 pînă în octombrie 1958, şi evită o confruntare pe un teritoriu în care el n-a adăstat decît « ocazional », dar cu strălucire, în perioada cînd era nevoit să trăiască din traduceri.

Joseph Iliu aduce vorba despre dadaism, temă ce stimulează şi mai mult verva lui Miron. **« În Manifestul lui, Tristan Tzara spunea clar: „Dada nu înseamnă nimic!" Şi totuşi, pentru el, aceste două silabe însemnau ceva: Da, da, adică repetarea afirmaţiei la români, silabă ce ne vine din slavonă şi pe care, el, la Zürich, în discuţiile cu Francisc Picabia, cu Richard Hülsenbek, cu Marcel Iancu şi cu Ball, o pronunţa frecvent, uitînd să spună oui sau ja şi tot confirmînd în română: da, da! De aici şi numele dat mişcării, o ştiu chiar de la el, şi**

-o poate confirma, dacă vreți, și Sașa Pană, -are i-a publicat în „Unu“ sub titlul Insurecția de la Zürich, treisprezece poeme ilustrate de Yves Tangui. El însuși, Pană, scria în poemul Către cititor, în stilul lui Tzara: „Această călă-orie nu sfîrșește niciodată / Pentru că nu începe nicăieri“... Or, Tristan Tzara spunea: „Oare rebuie să nu mai credem în cuvinte? De cînd exprimă ele contrariul a ceea ce organul care le emite gîndește și vrea?“. Nici Maiakovski nu era în acea epocă prea departe de dadaism, cu al său Nor cu pantaloni, deși, ca noi toți ăștia de la Porțile Orientului, venea cu o mică întîrziere de numai... un deceniu. Oricum, mai puțin decît socotea cîndva Stendhal, că rușii, cel puțin după moda pălăriilor, sînt cu o jumătate de secol în urma Occidentului...».

Joseph Iliu rîde copios. Atmosfera capătă acea stare de vrajă din ceasurile bune ale lui M.R.P., cînd, singur, ca un virtuoz al ideii spontane, rememorează, inventează, citează într-o adevărată « orgie » de improvizație, amintind geniul eretic, neconformist și puțin... « nebun». « Àpropos — zice —, tot în cadrul mișcării Dada, Louis Aragon exclama: „Veșnicie, veșnicie, lăsați-mă să număr pînă la zece!“ Eu — adaugă Miron zîmbind amar — am ajuns la nouă și trei sferturi...».

« Bine, M.R.P. — zice Joseph Iliu —, dar tu abia intrai în școala primară cînd se năștea mișcarea „Dada“, de unde-i cunoști așa de bine pe dadaiști?» « Se vede că, acolo, la Zimnicea, pe Dunăre, unde am văzut eu lumina zilei, primul cuvînt pe care l-am articulat n-a fost „ma-ma“, ci „da, da“! Iar acum o să mă întorc la Văleni să urlu ca lupii: „Nuuu“», și rîde, dar fără veselie.

Încerc să-l smulg din gîndul morții pe care i-l simt insinuîndu-i-se perfid în minte, mimînd ignoranța: « Miroane, zic, fă-mă și pe mine să înțeleg, ce-au vrut dadaiștii ăștia? » Mă privește cu acea ironie tăioasă pe care i-am văzut-o de atîtea ori în ochi, atunci cînd ceva îi incita causticitatea: « Domnu' intelectual de tip nou, nu mă provoca la o disertație. Există cărți despre dadaiștii „ăștia“, cum le spui tu, aici le ai la îndemînă, caută-l pe Georges Hugues, a scris prin 1957, L'Aventure Dada, sau pe Philippe Souppault cu Profiluri pierdute. Iar dacă germana este pentru tine o limbă potabilă, parcă mi-ai spus cîndva că, la liceu, la Ploiești, ai fi învățat-o, vezi că Hans Richter a publicat Dada, Kunst und Antikunst...».

« Iartă-mă, zic, continuînd să-l incit, a existat, desigur, o mișcare, dar o literatură Dada? Să fim serioși! Eu am impresia că tocmai asta a fost superb în mișcarea dadaistă, animatorii ei au făcut vîlvă, dar nu și operă! »
« Las-o baltă! Știi ce-a fost Dada? Mama suprarealismului și tatăl lui pop-art, de azi...».

« Și-a lui pop Arp » — rîde Iliu, făcînd aluzie la sculptorul alsacian Jean Arp, unul dintre cei mai ardenți susținători ai dadaismului. Miron îi întoarce o privire plină de gratitudine pentru intervenție. Apoi se întoarce spre mine: « Cînd o mișcare artistică, apărută fie și doar așa, ca să facă vîlvă în dorul lelii, îi întrunește pe un Bréton, pe un Eluard, pe un Aragon, pe un Marcel Iancu, pe un Max Ernst și un Jean Arp, pe un Picabia și un Tristan Tzara, ca să nu-i pomenesc decît pe cei mai proeminenți artiști ai unei perioade de aur din literatură și artă, mișcarea aia a făcut operă! Și noi avem mișcări, acolo, acasă, cică literare, mîncătoria reciprocă în sînul confreriei, pizma, într-ajutorarea stil să-i moară capra și ăluilalt, că a lui e mai grasă! A. Toma l-a mîncat pe Arghezi, și tu știi bine că eu nu-i fac cultul lui Arghezi, dar, oricum, unul care scria astfel de versuri: „Că și pacea bombă are / Și-ncă una foarte mare!“, unul ca ăsta n-avea dreptul nici măcar să treacă pe strada unde locuia autorul Florilor de mucigai sau al Cuvintelor potrivite! „Putrefacția poeziei“ se producea tocmai în mîzgălelile necrofagului de poeți, nu în opera celor acuzați că ar practica... „poezia putrefacției“».

« Totuși, zic, ce are „Dada“ de acum 50 de ani cu pop-art-ul de azi? » « Uite că are! Atunci lumea artistică era la fel de debusolată cum este cea de azi, omenirea abia ieșise dintr-un război mondial și se pregătea să intre în altul, exact ca azi, și rațiunea unei lumi care își organiza sinuciderea se cerea denunțată. Trebuiau răsturnate valorile, sau, mai exact, falsele valori, se cerea pălmuită peste ochi o lume surdă la avertismentele artiștilor, care tocmai de-aia sînt artiști, că știu să-și devanseze epoca, să-i vadă retrospectiv, din perspectiva imaginată, consecințele actelor ei iresponsabile, să prevină, să alerteze conștiințele... Nu știu dacă-l mai ții bine minte pe Aragon, dar el scria: „Dada“ numai cu cele două consoane „dd“, zicînd: „Două litere, cu două fețe, cu două dosuri, un sistem care admite toate contradicțiile neadmițînd contradicția, este de necontrazis ca însăși

contrazicerea, viața, moartea, moartea, viața, viața, viața, aviz amatorilor“...»

Sînt tulburat. Dacă asta a spus-o Aragon, atunci modul cum o rostește Miron, pronunțînd: « viața, moartea, moartea, viața, viața, viața...», mă cutremură. Minut glacial. Miron recită surescitat din Picabia: « „Moartea, ocazie unică/ a splendorilor invizibile/ ca un poet nepereche./ Eu sînt autorul proastei conduite...“ Philippe Souppault s-a sinucis la Geneva... Paul Celan se sinucide încet, aici, la Paris... Ce este comun între acești doi poeți? Ce este între ei și mine?... Eu sînt sinucis la Vălenii de Munte... de Munte... Sună frumos... Ca și cînd ar putea să existe și un Vălenii de Vale... Auzi? Dadaiștii n-au vrut nimic, dom-ne, ei au scos manifeste și au inventat onirismul pe care noi l-am descoperit după cincizeci de ani! Făceau insurecție contra realului. Își băteau joc de toate, de formele de gîndire, de ordinea socială, de arta și literatura convenționale, și făceau asta cu aerul că-și băteau joc de ei înșiși. Scoteau versurile din pălăria unde aruncau cuvinte disparate scrise pe bilețele, iar pictorii pălmuiau șevaletele. Puneau pe pînze orice, cuie, hîrtie mototolită, smocuri de păr, chei inutile, etichete de reclame... Ce fac azi pop-artiștii? Același lucru. Refuză frumosul pentru frumos, sculptează cremvurști, și strivesc la presă motoare de automobile... Știi ce-i scria Dali lui Breton prin treizeci și trei? Că, din hîrtia larvară de ziar se vor metamorfoza tot felul de noi forme și excrescențe intrauterine. Hîrtia creponată, pergamentată, mototolită, sforile și nisipul, cîrpele își vor căpăta concretețe identificabilă în tablouri, amenințînd să le reabsoarbă și să le devoreze cu totul. El picta Ceasurile moi dar unde am ajuns?»

« Știi că Dali s-a proclamat român? » — întreabă Joseph Iliu.

« Știu. Alt nebun. Dar sublim. Trăiește obsesia panspermiei lui Traian și a gării din Perpignan, de unde ar fi pornit împăratul Romei, după el Velasquez, apoi el, Dali, și Picasso. Vede în Trofeul de la Adamclisi rectul pentru care Traian a ridicat Columna din Roma... Auzi la el: „Și pentru că prin aceeași vînă regală curge același marș triumfal al lui Traian, și pentru că, întocmai lui, cel dintîi din specia umană, fică o dată și întotdeauna, eu mă proclam Salvador Dali, monarhist, catolic, apostolic, roman și român.“ Nu-i sublim?» Se oprește obosit. Privește biblioteca arhitectului. Acesta îi arată pliantul unei expoziții: « Parisul anului 2000 ». « Am văzut, zice Miron. Arhitectura absurdului. Parcă ne-am robotiza. Și războiul o să se robotizeze...».

La zece fără un sfert mă ridic, cerînd scuze și promițînd că mă voi întoarce după un ceas să-i iau pe Lena și pe Miron pentru a-i conduce la hotelul lor din Montparnasse. Miron se ridică odată cu mine. « Merg și eu!» Lena îl privește consternată. Ea, care a tăcut tot timpul, neschimbînd la masă decît cîteva fraze gospodărești cu doamna Iliu, și povestindu-i cîte ceva despre copilăria lui Mitică, devine brusc infir-

miera, mama, sora, nevasta poetului: « Nu pleci nicăieri! Ori plecăm cu toţii, ori rămîi! N-auzi că vine după noi? » Dar Miron ştie s-o îmbuneze: **« Mamă, vreau să iau puţin aer. Ştii că Mathé mi-a recomandat o mică plimbare în fiecare seară, de ce nu mă laşi? O să revenim împreună, că am chef să mai discutăm puţin...».**

Iliu îi face semn Lenei să-l lase.

Ieşim în grabă, profitînd de confuzia momentului. În stradă, Miron mă întreabă: **« Pe unde sîntem aici?»** « Pe lîngă Nôtre-Dame de Lorette ». **« Bănuiam. Acolo mă duci. Mă laşi îngă staţia de metrou, şi, cînd îţi termini treaba, vii şi mă iei.»** « Păi nu mergi cu mine? » **« Să ştii că n-am minţit, vreau să mă plimb singur. Lena nu mă lasă din duioasele ei gheare nici o clipă. Pe acolo, pe Nôtre-Dame de Lorette, era un cabaret, „La Tomate", parcă aşa îi spunea. Îmi arunc şi eu un ochi...».**

Îl duc pînă acolo, îi arăt unde îl voi aştepta peste o oră. Îl las lîngă staţia de metrou. Zice: **« Cartier de curve, Nôtre-Dame de Lorette... Sună frumos... Mai frumos chiar decît Crucea de Piatră... Tot latini...».**

După o oră îl regăsesc la locul stabilit, zgribulit de frig dar radios. Cred că s-a plimbat tot timpul pe stradă şi a privit. Nu-l întreb ce-a făcut. « Nu moare Miron, îmi zic, dacă n-a uitat de Nôtre-Dame de Lorette... »

N-am „Naţionale", ca Rică

Vacances d'hiver. Peroanele gării Lyon, cea mai veche gară pariziană, cu un restaurant în stil Secession flamboiant, sînt ticsite. Schiori tineri cu picioarele vîrîte în cizme gigantice ca nişte copite colorate, larmă şi veselie eliberatoare. E frig, şi pînă la plecarea trenului de Haute Savoye mai sînt patruzeci de minute. Îi invit pe Miron şi pe Lena la un ceai în restaurantul pompos ca un salon din la Belle Epoque. Mai întîi refuză. Se vrea instalat cît mai curînd în vagon, debarasat de geamantanul uriaş în care parcă ar fi pus plumb. « Ce-ai înăuntru, Miroane, de atîrnă aşa de greu? » Îmi răspunde scurt: **« Cărţi».** Lena motivează: « Am încercat să-l conving că n-are voie să se surmeneze, i-a spus şi doctorul Matei, el nu, că are de lucru ». Miron soarbe ceaiul servit în ceşcuţe aproape transparente, de Sèvres, modelate parcă numai din lapte, aur şi sineală. Admiră serviciul fără prea mult entuziasm **« Ai citit bazaconia aia a lui Pierre de Boisdeffre** La cafetière est sur la table?» — mă întreabă. « De ce-i zici bazaconie? » **« Ăştia mai au timp de taclale literare, dom-ne, scriu cărţi pentru două sute de cititori, se persiflează dar se respectă. Un volum întreg ca să-l combată pe Rochie Friptă şi noul roman despre care, peste zece ani nu va mai şti nimeni, nimic.»** « Cine e Rochie Friptă? » **« Robbe Grillet, cum cine? Cartea lui Boisdeffre mi-a amintit de** Nu **al lui Eugen Ionescu, dar Lemntănase ăsta n-are virulenţa autorului** Rinocerilor, **e prea salonard, iar** Istoria literaturii franceze **publicată de el este mai mult o crestomaţie, în genul celor pe care le publică, la noi, Ivaşcu... Stupid ceai! Are gust de hîrtie, de la plicul ăsta cu sfoară care atîrnă ca un apendice din ceaşcă. Îl poţi înghiţi şi nu mai ai nevoie de hîrtie igienică... Ştii că în plicurile astea se pune numai pulbere de ceai, nu frunzele coapte şi răsucite, ci doar ceea ce rămîne şi nu mai poate fi ambalat. Şmecherie englezească de-a domnului Lipton. Mergem? Cît mai e ceasul?»**

Ne opintim la geamantan pînă la scara vagonului. Din cauza aglomeraţiei nu găsim nici un hamal, nici un cărucior liber. Toată lumea pare cuprinsă de frenezia începutului de vacanţă cu miros de zăpadă care scîrţiie sub tălpi ca mărul muşcat. Miron urcă în vagon fără prea mare efort. Este slăbit, dar nu se lasă ajutat. Împreună cu Lena îi împingem geamantanul cu care, apoi, ne strecurăm greu pe culoarul aglomerat, pînă ajungem în compartimentul unde Miron îşi găseşte locul. Pentru a-i căţăra geamantanul pe etajera bagajelor trebuie să facem o întreagă reformă în stivuirea valizelor şi a sacilor de sport aparţinînd celorlalţi pasageri. Miron încearcă să ne ajute dar imediat începe să tuşească. Lena face o ultimă încercare de a-l convinge s-o lase să-l însoţească. El îi răspunde stins: **« Nu, mamă. Ţi-am spus. Ştii că acolo o să am de lucru. Şi mi-am luat geamantanul ăsta mare ca, eventual, să mă aducă înapoi în el. Amîndoi tot n-am încăpea, şi tu trebuie să ai grijă de Mitică!».** Rîde spre mine: **« Ce zici, încap?»** « O să-ţi fie cam incomod, n-o să poţi să fumezi! » **« Gauloise brune, mă, două pe zi, atîta, că n-am Naţionale, ca Rică...».**

Megafoanele de pe peron anunţă plecarea trenului. Coborîm. Miron ne urmăreşte de la fereastră printre capetele celorlalţi pasageri care îşi iau rămas bun de la cei ce i-au condus. Are

o faţă tristă, dar ride: « Şi să lăsaţi prostiile, eu n-am cancer!». Trenul se pune in mişcare. « Cine ţi-a virit asta in cap? mai apuc să-l întreb. Iar el strigă, în vreme ce trenul de vacanţă se îndepărtează: « Am ca-n cer, mă, ca-n cer!» — şi arată cu degetul spre cer...

Mă fac cosmonaut şi o să plec în Lună

Îi promit Lenei că seara voi telefona la Plateau d'Assys pentru a-l întreba cum a călătorit, şi că, apoi, o voi suna la familia sculptorului V. (unde Lena s-a mutat pentru a economisi banii de hotel), să-i spun cele aflate. O oră întreagă încerc să prind un fir liber cu Haute Savoye. Formez cifra 10, apoi 50, apoi 81—76. Inutil. Permanent ocupat. Într-un tîrziu îl prind. « Mi se face rău, mă, de atîta viaţă! Ştii ce-i aici? Sfîrşitul lumii!» « Chiar şi la voi, în sanatoriu? » « Păi, ce, ăsta-i sanatoriu? Nişte infirmiere îmbrăcate parcă de Dior, că nu poţi să nu te întrebi: cine le dezbracă?» Îi dau sfaturi convenţionale primind răspunsuri la fel de convenţionale. « Auzi? — îmi spune — Dacă ajungem aici ca să murim, mai bine n-ar exista astfel de locuri. Mi-e dor de Văleni. Spune-i Lenei să profite măcar acum să vadă Parisul, şi să nu mă bată la cap cu telefoanele, că n-are bani. Dac-o fi să afle ceva urgent, află că le-am dat ăstora de-aici numărul de telefon al ambasadei... La rubrica: „În caz de accident", adică, cică pe cine să anunţe?» « Miroane lasă prostiile, şi nu te osteni prea mult cu lucrul... » « Ba tocmai asta fac, că am devenit eretic!» « Mai bine ţi-ai deretica gîndurile — încerc eu un joc de cuvinte — şi-ai face poezie... » « Nu mai am timp de poezie' Grigorescule, n-am ambiţiile lui Molière să mor pe scenă recitind. Am trecut la proză. Aia cu coasa e prozatoare, mă, ea nu face versuri, ci statistică.» « Să ştii că am vorbit cu Seghers — încerc eu să schimb vorba —, la intoarcere, mergem la el, te aşteaptă!» « I-am ascultat la radio emisiunea aia a lui cu poeţi francezi ucişi prematur, care de oftică sau de alcoolism, care de sifilis sau droguri. Îţi dai seama că, în situaţia mea, nu m-a impresionat. Asta-i soarta poeţilor din toate timpurile... Ţi-am povestit despre aia pe care am luat-o odată din Crucea de Piatră, s-o îndrept pe calea cea bună, ca narodnicii ruşi, şi, cînd i-am zărit pe şold o plagă, de mi-a trecut pe loc orice poftă de a o mai înfia? „Ce-ai acolo, domnişoară", am întrebat-o. Şi ea, cu mîndrie profesională: „Sifilis, domnu poet!" Am dus-o la doctor, şi ce crezi că avea? Riie! Cea mai căprească rîie, de se scărpina pînă la sînge. Aşa şi cu poeţii lui Seghers. Dacă n-au sifilis, nici tuberculoză, nici chef să-şi pună capăt zilelor, fac şi ei rost măcar de o rîie...» « Asta cred că ai şi tu, Miroane, dar ţi-ai virit în cap... » « Ai vrea tu, şi ca să-ţi spun drept, aş vrea şi eu: o rîie cinstită, fie şi pe creier, dar timpurile moderne au născocit pentru poeţi cancerul... Lasă-l dracului p-ăla, nu-mi mai aranja nici un rendez-vous cu el' cînd o să mă satur să mă tot uit pe geam la munţii ăştia, mă sui în tren, tu mă iei de la Gare de Lyon, şi mă duci direct la aeroport. De-acolo, glonţ la Văleni, să apuc să-l mai văd pe Mitică. Tocmai îi scriam lui o poveste... Că mă fac cosmonaut şi o să plec în Lună, să construiesc acolo o casă, mai frumoasă ca a noastră, cea de la Văleni, că, pe urmă, o să vină şi mama, iar mai tîrziu, cînd va fi şi el bătrîn, bătrîn, o să-l luăm cu noi, acolo, sus, să fim împreună...»

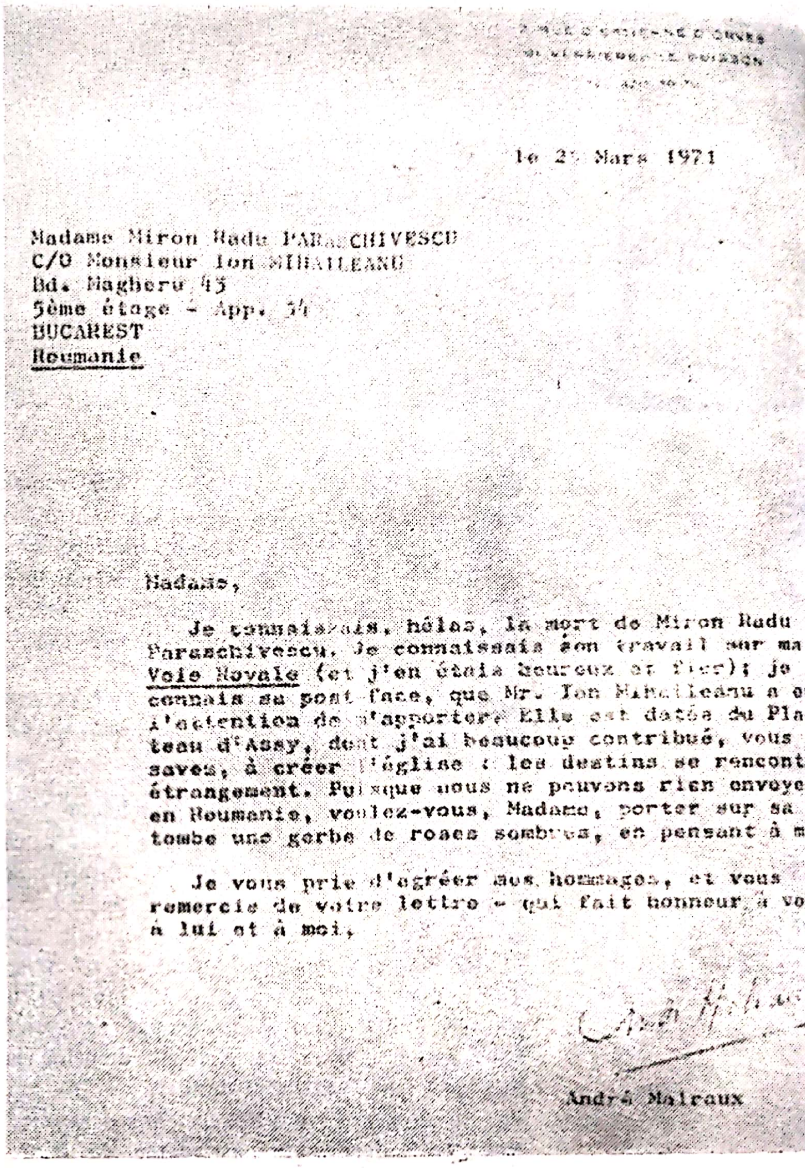
Nelamentarea

Telefon lung, cu Miron, de la Plateau d'Assy. Voce optimistă, un zvîcnet de bucurie pe care îl percep venind de la celălalt capăt al firului ca pe ecoul unui miracol. O clipă încerc să cred în speranţa doctoriţei M.S. care se referă la o posibilă « minune »... Miron rîde fără constrîngere, trădînd o satisfacţie abia disimulată, ca şi cînd ar deţine o descoperire pe care nu va întîrzia să mi-o releve ca pe o încîntătoare surpriză. Îmi spune cu mîndria demnă pe care nu i-am cunoscut-o decît atunci cînd

nutrea bucuria pentru lucrul bine făcut: « Am mai pus și eu o cărămidă la casa culturii românești. Auzi? Azi am încheiat traducerea din Malraux...».

Nu-mi amintesc să-mi fi vorbit despre vreo traducere la care lucra. Dar, fulgerător, îmi trece prin minte imaginea unui perete din camera lui de lucru de la Vălenii de Munte. Pe el, două fotografii. Una era portretul lui Malraux tînăr, cealaltă un fel de creier cu circumvoluțiunile armonios creionate ca într-o gravură — imagine stranie, deconcertantă, unul dintre acele lucruri despre care nu îndrăzneam să întreb ce reprezenta cu adevărat, de teama ridicolului de a demonstra lipsa « ochiului interior ». Totuși, într-o zi, mi-am călcat pe inimă și l-am întrebat pe Miron ce înfățișa acea fotografie pusă lîngă portretul lui Malraux? « Tu ce crezi că e?» Zic: « Aduce cu un creier... » « Asta și e, numai că nu e creier, ci o jumătate de varză, da, mă, varză, uită-te și tu bine, o căpățînă zdravănă tăiată pe mijloc cu cuțitul...» A rîs, probabil că nu fusesem singurul indus în eroare de asemănarea unei secțiuni într-o varză cu circumvoluțiunile unui creier omenesc...

Îl aud în receptorul telefonului: « Știi ce cuvinte pune Malraux în gura lui Perken la un moment dat? Ascultă: „Poate că nu e greu să mori pentru tine însuți decît să trăiești pentru tine însuți", dar eu mă îndoiesc... Trebuie să te omori cînd decazi, dar atunci cînd decazi ți-e din nou dragă viața... Din ce e asta?» Dacă n-ar fi pomenit numele lui Perken n-aș fi ghicit. Răspund: « Din Calea Regală! » « Exact. I-am pus punct. Mihăileanu i-a tradus Condiția umană, i-a tradus Speranța, uite că eu i-am pus capac cu Calea Regală, deși nu sînt traducător de proză, dar cărțile lui Malraux, acest șaman care m-a vrăjit în adolescență, au stîrnit în mine vocația de cobai, că un traducător nu este decît un animal de experiență în laboratorul creației. Rezistă, suportă morbul inoculat, atunci bine n-are decît să trăiască și să rabde alte experiențe iar dacă crapă sînt alții la rînd...» Îl întreb de cînd lucra la traducere? Îmi răspunde rîzînd: « De cînd mor!». « Iar vrei să pari macabru, zic, dar nu te prinde. Tu, acolo, în loc să te odihnești, să urmezi tratamentul prescris... » « Păi eu ce fac? Malraux spune ceva despre acea „...la violence clandestine de la vie végétale"... Mă vezi stînd cu ochii pe pereți, ori așa cum mă știi, cu ei pe hîrtie? Cum vrei să trăiesc? Lucrînd ca nebunul, uneori pînă la totala istovire, și iată că la traducerea acestei cărți

le 2? Mars 1971

Madame Miron Radu PARASCHIVESCU
C/O Monsieur Ion MIHAILEANU
Bd. Magheru 43
5ème étage - App. 54
BUCAREST
Roumanie

Madame,

Je connaissais, hélas, la mort de Miron Radu Paraschivescu. Je connaissais son travail sur ma Voie Royale (et j'en étais heureux et fier); je connais sa post face, que Mr. Ion Mihăileanu a e[u] l'attention de m'apporter. Elle est datée du Pla[]teau d'Assy, dont j'ai beaucoup contribué, vous savez, à créer l'église : les destins se rencont[rent] étrangement. Puisque nous ne pouvons rien envoye[r] en Roumanie, voulez-vous, Madame, porter sur sa tombe une gerbe de roses sombres, en pensant à m[oi].

Je vous prie d'agréer mes hommages, et vous remercie de votre lettre - qui fait honneur à vo[us,] à lui et à moi.

André Malraux

moartea a încetat să mai fie pentru mine un eveniment ce nu li se întîmplă decît altora, cum spunea Valéry. Am murit pe rînd, odată cu Grabot, apoi cu Perken... Acum n-a mai rămas decît Claude Vannec cu căruța lui de sculpturi cambodgiene. Să nu-mi spui că Malraux n-a fost și căutător de comori artistice prin jungla cambodgiană, și asta nu din motivele cele mai dezinteresate. Știu. De toate a fost, ori s-a prefăcut a fi... Important este că în el a biruit în cele din urmă caracterul. Acum ăia îi zic „blanchisseur" de ziduri, dar aș vrea să-l văd și eu pe unul care să facă ceva mare și util altfel decît spălînd elefanți.»

Simt că este zadarnic să-i mai spun că ar trebui să excludă din existența și din vocabula-

rul lui cuvîntul «istovire». Totuși, o fac, încercînd să imit tonul Lenei. Zice: «Termină cu prostiile! O carte scrisă ca într-o relatare făcută pe nerăsuflate nu putea să nu-l istovească pe autor, așa că bietul cobai n-a avut decît să suporte experiența. Mi-am zis că dacă Malraux n-a murit scriind-o, ca Flaubert cînd descria chinul Doamnei Bovary, nu puteam să mor eu, traducîndu-i-o. Acum i-am pus punct. Sau, mai exact, punct și virgulă. Deoarece în seara asta voi mai scrie cîteva pagini, un fel de postfață, sau de epilog, deși n-aș vrea ca cititorul să simtă că nenorocitul de traducător era pe moarte cînd lucra, și mai respira doar cu un sfert de plămîn. Ăsta e secretul artei: Nelamentarea. Frumusețea să-i vină din interior, din zbuciumul nostru nemărginit, nu din lamentul chinului pe care ni l-a provocat arderea pentru comiterea actului. Vreau să explic de ce am tradus această carte în limba română, adică în limba unui popor din extremitatea estică a lumii latine, a cărui existență însăși nu mi se pare a fi altceva decît o permanentă și tulburătoare întrebare asupra condiției vieții și a morții...».

Atît. A închis telefonul obosit, dar din istovirea lui am simțit bucuria sacră a jertfei.

Am căutat în biblioteca mea *La Voie Royale*. Partea a treia a romanului se încheie cu o tulburătoare concluzie: «Nu posezi decît ceea ce iubești». Iar din ultimul capitol acest gînd, atît de potrivit stării lui Miron: «...a-ți desăvîrși moartea e mult mai important decît a-ți desăvîrși viața...».

Nu mai am timp să caut alte certitudini

Pe 30 decembrie 1970 a trebuit să mă înființez la Gare de Lyon și să-l aștept la trenul de Haute Savoye. L-am luat cu mine și pe tînărul diplomat J., de la ambasada noastră, gîndindu-mă mai mult cum o să ne luptăm cu geamantanul lui Miron. Lena, conform indicațiilor telefonice date de M.R.P., a rămas la soții V. să pregătească restul bagajelor pentru „Tarom"-ul care trebuia să plece spre București în după-amiaza

aceleiaşi zile. Era ger, şi trenul întîrzia din cauza căderilor mari de zăpadă. Se anunţa o iarnă grea, cum Franţa nu mai cunoscuse de mulţi ani.

M.R.P. a apărut la fereastra vagonului, înfofolit în tot ce avusese la el mai călduros. Deloc volubil, parcă îi duşmănea pe toţi, iar aglomeraţia de ajun de an nou, din gară, îl enerva la culme. Făcusem din timp rost de un cărucior pentru bagaje, pe care, voluminosul lui geamantan, parcă şi mai îngreuiat, abia a încăput. În maşină i-am spus că am luat de la Villejuif o cutie mare de carton plină cu medicamente, cu toate indicaţiile de întrebuinţare scrise de doctoriţa M.S. pe cîteva pagini. **« Le bag în mă-sa de medicamente, cum o să ajung la Văleni, le arunc de rîpă, în Teleajen! »**

J. îi spune că, pînă la avion, mai avem destul timp, şi că cei de la ambasadă îl aşteaptă la un dejun de rămas bun. Refuz categoric din partea lui Miron, care nu se lăsă înduplecat de nici un argument. La toate întrebările mele răspunde aproape monosilabic. « Nu-i aşa, ţi-a făcut bine sanatoriul » **« Nu! »** « Ce-ai scris? » **« Jurnal »** « Despre aceste zile? » **« Nu! »** Apoi după un timp: **« Am o memorie cronologică, o furie cronologică, o lehamite cronologică şi o tristeţe cronologică... Asta am scris! »** Pe drum, cîteva ambuteiaje, dintre care unul prelungit peste măsură, pe Rue Saint-Denise, care l-a scos cu totul din răbdări: **« Poftim! Şi mai vrem să ne îmbuteliem şi noi! Poţi să ieşi de aici, omule, să mă duci pînă la Brâncuşi? »** Îi fac voia şi, după douăzeci de minute, sîntem în faţa Muzeului de Arte Moderne. J. îşi ia rămas bun de la Miron, scuzîndu-se că trebuie să se ducă la Ambasadă, să contramandeze dejunul, după ce căutase zadarnic să-l înduplece pe poet să vină în Saint-Dominique « măcar pentru bună ziua », altfel, ambasadorul avea să-l facă pe tînărul diplomat « arşice ». **« Poate să te facă şi gioale, dragă, n-am timp! La parastas! »** Pe mine m-a rugat să rămîn în maşină, că n-avea să întîrzie decît cinci minute, avînd **« o vorbă »** cu **« bătrînul »**. L-am aşteptat în faţa muzeului mai bine de un sfert de ceas. Mă gîndeam la acel Miron care plecase, acolo, în Alpi, în locul acela de « sfîrşitul lumii », şi la cel care se întorsese, apatic, morocănos, ostil tuturor. Boala îl marcase şi mai mult. Faţa îi devenise pămîntie, şi licărul ochilor lui, întotdeauna vioi, parcă se stinsese, lăsînd

locul unei uitături neînduplecate. Timpul trecea. Voiam să-i respect dorința de a-l lăsa singur, acolo unde dorise, dar m-am simțit cuprins de neliniște. De ce întîrzia?

Vremea plecării se apropia implacabil. Am intrat sfios, nevrînd să-l tulbur, și l-am văzut stînd rezemat de tocul ușii atelierului lui Brâncuși, cu privirea pierdută în gol. Murmura: **« Eternitate, eternitate, lăsați-mă să număr pînă la zece... »** Mă vede. Se întoarce și îmi face semn să aștept. Apoi, ca și cînd și-ar fi terminat rugăciunea, vine spre mine și-mi zice: **« El a apucat să rostească prima silabă din cuvîntul „zece“ ». Acasă, băiatule, acasă, acolo ne este locul bucuriilor, al necazurilor, al mîngîierilor și al umilințelor noastre... Acasă! Nu mai am timp să caut alte certitudini! »**

Revederea cu Lena îl readuce parcă la viață. Ea degajă o căldură stenică, știind ca nimeni altcineva să-l scoată din muțenia ostilă, dîndu-i calmul reconfortant al suportării tuturor necazurilor.

Revin peste un ceas pentru a-l duce la aeroport. Traversăm Parisul cuprins de frenezia sărbătorilor de iarnă, ca într-o sarabandă carnavalescă inundată de lumini strălucitoare și de o mulțime veselă. Poetul tace. O « rămurea » din necuprinsul codru al omenirii. Privește lumea din jur cu ochi absenți, blazați, resemnați. Apoi, pe măsură ce ne apropiem de „Le Bourget“ îl cuprinde veselia: **« Dom'ne, o să vă fac o figură de toată plăcerea. O să vedeți! »** Lena: « Ce ne faci, Miroane, ia spune tu? » **« Încă trăiesc! Tîmpiților, habar n-aveți ce înseamnă să mai poți spune asta! Încă trăiesc! Și nu m-am făcut vierme! Are cineva să-mi reproșeze ceva? »** Rîde destins.

Pînă la întocmirea formalităților de plecare, de care se ocupă reprezentantul „Tarom“-ului, ne așezăm la o masă în bufetul aeroportului. « Ceai? » **« De ăla în plicuri, nu! »** « Cafea? » Se uită rugător spre Lena. Aceasta, cu fața scăldată într-un surîs binevoitor: « Bineînțeles, cafea! » Miron: **« Și un pahar de „rouge“, mamă? »** Lena: « Evident! » Miron: **« E rău, Ioane, mă lasă să-mi fac de cap! »** Bea vinul cu sorbituri lungi, ca la împărtășanie. Mie îmi stăruie în minte epitaful pe care mi l-a citit cîndva, în glumă, la Vălenii de Munte, scris în stilul lui Anton Pann: **« Aicea s-au dus cu jale/ Și în tihnă să albesc,/ Oasele Domniei-sale/ De Miron Paraschivesc./ Ce au fost trecut prin lume/ Să le dea la toate nume./ Astăzi, una cu țărîna,/ De iubire n-are știre,/ Și un vreasc îi este mîna/ Care scrie aste șire... ».**

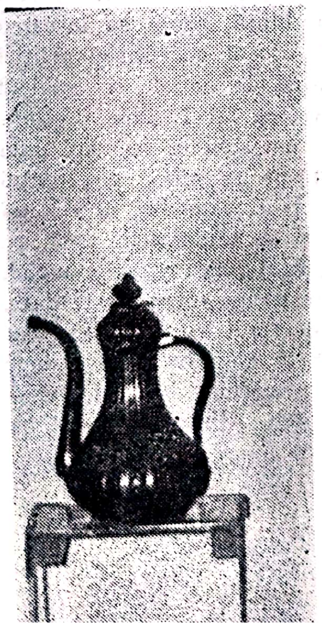
La despărțire, cînd îmi întinde mîna, am impresia că palma fragilă i se frînge între degetele mele. Ne îmbrățișăm. Îmi șoptește: **« Ioane, încă trăiesc, mă, încă trăiesc! ».**

Atît. Vuietul avionului în volta lui pe cer mi se pare un țipăt al optimismului înfrînt...

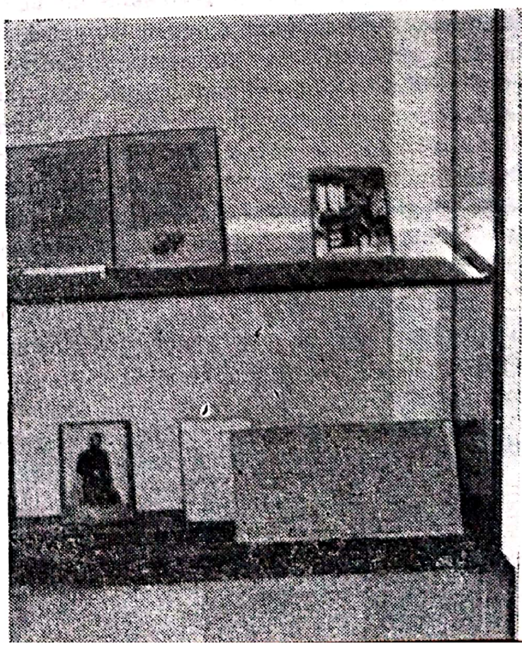
Ioan GRIGORESCU

(Paris, decembrie 1970. *File de jurnal*)

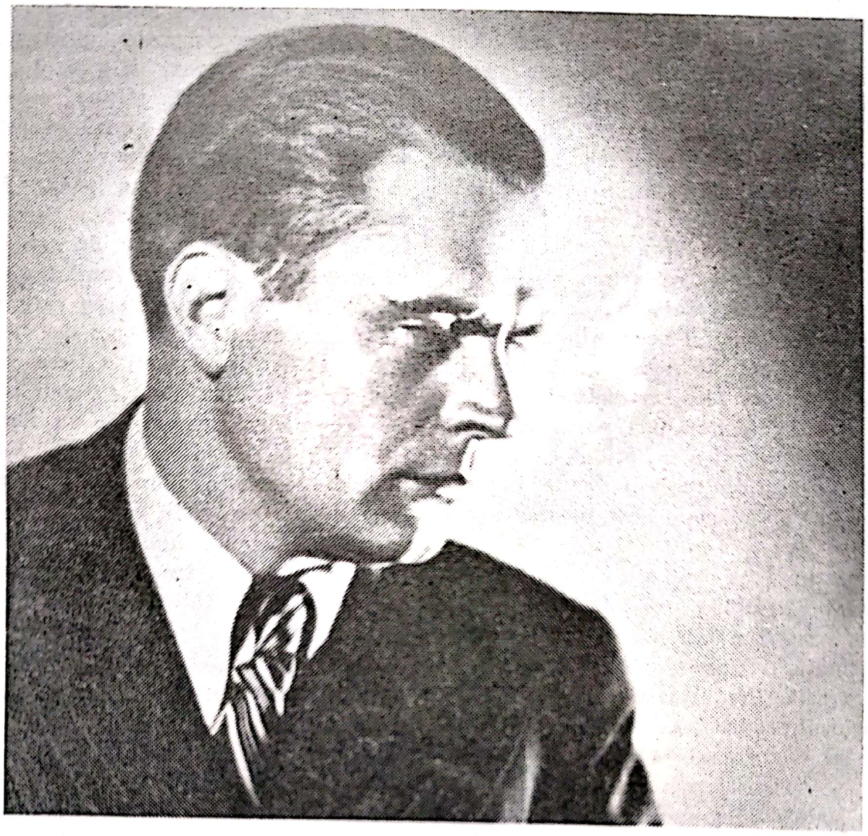
Fotografiile din perioada « ultimului popas parizian » al poetului au fost oferite redacției de scriitorul Ioan Grigorescu, care l-a însoțit, după cum rezultă și din consemnările jurnalului de mai sus.

(În stînga) Obiect care a aparținut lui Octavian Goga. (În dreapta) Vitrină consacrată presei militante interbelice. (Imagini din expoziția omagială.)

POLIFONIA PROZEI: Zaharia STANCU

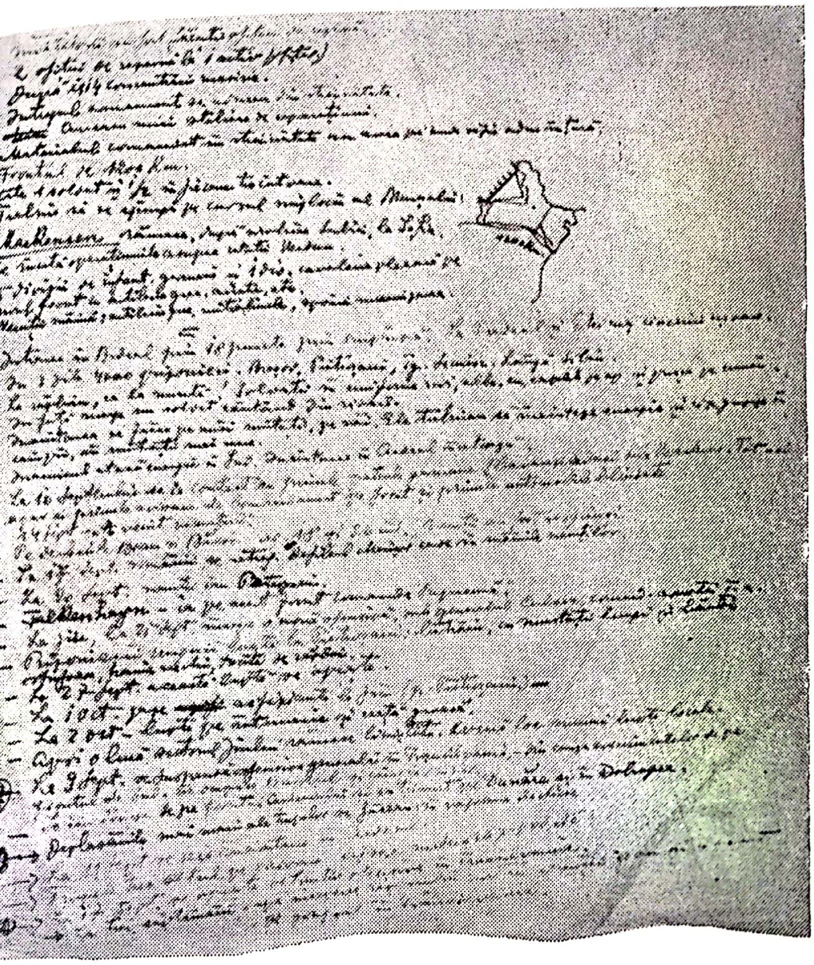
Vocația adevărului

EXISTENȚA PRINTRE MANUSCRISELE lui Zaharia Stancu a unor proiecte de romane inspirate de evenimentele războiului nu poate surprinde, dacă ne gîndim numai la faptul că, în 1921, scriitorul debuta în gazetărie printr-un atac virulent la adresa îmbogățiților de război [1] sau că dureroasele experiențe ale lui Darie din *Jocul cu moartea* transcriu episodul mobilizării din 1916 și al ocupației germane, într-o largă perspectivă asupra acestei epoci de haos și suferință, luminată însă de speranța regăsirii echilibrului și valorilor esențiale.

O scurtă mărturie a autorului, prilejuită de lectura în public a unor pagini din romanul *Eftimie Croitorul*, rămas în manuscris, este definitorie nu numai pentru subiectul cărții respective, ci și pentru întreg ciclul dedicat războiului. Zaharia Stancu nu caută spectaculosul cîmpului de luptă, proza sa încearcă doar să lămurească « jocul nemernicei politici ce a continuat alături de marele și tragicul joc al morții ». Povestea lui Eftimie Croitoru « este romanul unui om simplu, romanul unui soldat. Acțiunea începe în 1918, pe frontul Moldovei, în ultima zi a războiului dintre noi și puterile centrale și se termină în 1945, pe Tisa, în timpul celui de al doilea război mondial. În episoadele care se petrec între aceste date, am încercat să redau viața satelor și orașelor noastre de provincie în anii dintre cele două războaie mondiale, urmărind destinul personajului și al tatălui său, Zaharia Croitoru, pe atunci tînăr soldat ».

---

[1] *Mai puțină ingratitudine*, în „Victoria", anul III, 1921.

Prozatorul intenţiona, aşadar, să înfăţişeze o frescă a perioadei interbelice, cu dorinţa de « a spune lumii adevărul ». Iată ideea în jurul căreia cristalizează materia epică din acest ciclu, difuzată şi într-o serie de povestiri *(Pălăria, Hîrtii găurite)*, care dezvăluie uriaşa traumă produsă în conştiinţa oamenilor. Interogaţia repetată despre rostul şi consecinţele pe plan social şi individual ale acestui eveniment absurd revine obsesiv, transfigurînd de fapt reflecţiile şi proiectele scriitorului: « Lungă şi tristă şi tragică a fost povestea acestui război, cu milionul lui de fiinţe date fără nici un rost pieirii... Nici istoricii, nici scriitorii noştri n-au scris pînă astăzi o carte adevărată cu privire la acest război. Au apărut, e drept, cîteva romane înfăţişînd experienţa personală a autorilor, au mai fost date la iveală cîteva jurnale de campanie sau prizonierat. O mare lucrare de ansamblu însă nu avem ».

Evenimentelor trăite, scriitorul simte nevoia să le adauge o minuţioasă documentare asupra epocii, concretizată într-un bogat material informativ. Însemnările privind intervalul « 1913 chiar 1916—18 » cuprind date despre situaţia armatei române: « arme legate cu sfori, cu cartuşele în traistă, la un loc cu pîinea », detalii despre armament, întinderea frontului, mersul evenimentelor, cu menţionarea bătăliilor importante, intrarea în Ardeal, probleme de tactică şi de strategie. Note din anul 1953, cînd putem plasa elaborarea romanului, consemnează vizita în satul Sfinţeşti, la casa lui Eftimie Croitoru, eroul proiectatei cărţi, còpii după *Hotărîrea* Consiliului de Miniştri din 15 august 1953, « pentru cinstirea actelor de eroism ale soldatului Eftimie Croitoru din compania 18 Poduri, Batalionul Pontonieri Alba-Iulia, mort la datorie pentru Patrie, în războiul antihitlerist » şi după *Ordinul de zi* nr. 21, din 29 decembrie 1944, unde se citează sacrificiul acestui simplu soldat, alcătuiesc dosarul ciclului epic din care face parte şi romanul, neterminat, *Patria*. Din el s-au păstrat doar două capitole: *Întoarcerea de pe front* şi *Marele seceriş* — sugestivă metaforă a războiului.

Semnificativ sub aspect tematic şi stilistic, primul fragment pe care îl publicăm în paginile de faţă, fixează momentul întoarcerii în satul natal, ca invalid de ambele picioare, a eroului cărţii, Lixandru Boiu. Izvorît din puterea de îndurare şi rezistenţa specific ţărăneşti, sentimentul de reechilibrare a vieţii domină tragismul revenirii. Simplitatea absolută, străină de orice notă artificială, aduce gravitate şi dramatism. Aspra resemnare cu care nevestele rămase în sat aşteaptă înştiinţările de pe front, înţelegînd numai din mersul sau din privirea poştaşului dacă « omul » lor mai trăieşte ori nu, vine dintr-o profundă înţelegere a destinului, a adevărurilor fundamentale ale existenţei, fără să excludă intensitatea emoţională. Aici, în această zonă tragică, se înscriu şi sentimentele Ioanei, care, la aflarea elipticei veşti că bărbatul ei se află în spital, trece de la fericirea de a-l şti în viaţă, la speranţa că e doar uşor rănit, poate chiar vindecat, pînă la cruda clipă cînd descoperă în el un ciot fără picioare. Drama se consumă în puţine cuvinte, accentul este pus pe trăirile intense ale eroilor, între care există legături de profundă, dar reţinută afectivitate. Suferinţa femeii este deplin împăr-

ÎNTOARCEREA DE PE FRONT

(fragment din romanul PATRIA)

Războiul, în care fusese aruncată ţara, dăinuia de doi ani. Nu trecea săptămînă fără să vină în sat un ciung, un şchiop, un orb. În săptămînile în care nu sosea din spitale nici un schilod, soseau la primărie scrisori scurte care aduceau veşti. Pe fiecare era însemnat numele unui om şi înştiinţarea că el murise în luptă pentru patrie.

Poştaşul împărţea scrisorile pe la case. Femeile, care aşteptau pe la porţi, erau frămîntate de chinuri.

— Ce veşti mi-aduci, nene Pascule?

Dacă poştaşul lungea pasul şi se apropia cu faţa surîzătoare, muierea ştia că omul ei trăieşte sau că, cel puţin cu cîteva săptămîni în urmă, atunci cînd i-a scris, trăia. Şi dacă trăia, atunci era nădejde că trăieşte încă. Dacă însă poştaşul abia venea, cu ochii în pămînt şi nu răspundea numaidecît la întrebare, nu era a bună. Dădea bună ziua cu glas încet, întindea femeii scrisoarea tipărită. Femeia o lua, o privea, îi ghicea răspunsul.

— Citeşte-mi-o.

Poştaşul o citea. Pleca mai departe. Femeia rămînea cu ochii uscaţi, cu faţa albă, frămîntînd cartonaşul în mîini.

Mărgăritei nu-i mai venise scrisori de luni de zile.

De ce nu i-o mai fi scriind? De ce nu i-o mai fi trimiţînd nici o vorbă prin oameni? O fi murit neştiut de nimeni? O fi căzut prizonier la ruşi?

Ioanei tocmai cînd nu se mai aştepta, îi venise vestea.

ţăşită în tăcere. Vorbele fără rost sînt înlocuite de gesturi precise şi de judecata simplă, firească, ce dobîndeşte semnificaţia unei trăiri esenţiale, devine un factor de stabilitate şi rezistenţă. Drumul spre casă, în care eroii se pierd în contemplarea cîmpurilor nesfîrşite, în plină explozie vegetală, şi a apelor generoase ale Dunării, sugerează o înţeleaptă detaşare şi supunere faţă de soarta amară, o forţă de reîntoarcere la sursele elementare ale vieţii, ivite din instinctele viguroase, aducătoare de seve regeneratoare. Puterea de seducţie a scrierilor lui Zaharia Stancu constă în această originală alternanţă a violenţei realităţii cu imaginile de contemplare poetică, cu un important rol expresiv în dezvăluirea personalităţii eroilor. Sînt momente de elan, de reevaluare a existenţei, de regăsire de sine, care trezesc însă revolta împotriva unor forţe oarbe, care le-au mutilat existenţa. Gîndurile eroului, desfăşurate într-un amplu monolog, capătă virulenţa unui rechizitoriu la adresa războaielor nedrepte, a stăpînilor pentru averile cărora fusese împins să lupte în numele ideii false de patrie: « Patria aceea de care li se vorbea, nu era a lor, a soldaţilor, nu era patria lui, a lui Lixandru Boiu. Era patria celor care nu cunoşteau frontul. Era patria celor care, departe, în dosul frontului, huzureau şi se îngrăşau. Dar acum s-a apropiat timpul cînd el, Lixandru Boiu, va avea o patrie a lui, cînd toţi cei de o tagmă cu el vor avea o patrie a lor ».

Alternanţa imaginilor aduce şi alternanţa tonalităţii elegiace cu tonul patetic, tensiunea generată de strategia de a intra direct în miezul faptelor pentru ca, apoi, un anume ritm încetinit să dea o undă lirică, sporeşte autenticitatea şi sinceritatea confesiunii, valoarea de document existenţial, în care scriitorul a fost implicat în mod conştient şi programatic.

Diana CRISTEV

— Bărbatul tău e în spital la Turnu. Du-te şi-l vezi...

— În spital! Va să zică trăieşte...

Ştirea că bărbatul ei se află în spital o umpluse de fericire. Spitalul nu însemna numaidecît moarte. Dacă a fost el rănit pe front, la sute de kilometri depărtare, şi l-a adus trenul pînă aici la oraş, înseamnă că primejdia cea mare a trecut. O fi fost lovit uşor omul ei la mînă, ori la un picior. Poate că acum e ca şi vindecat. De-ar fi lovit în aşa fel — gîndea ea — încît să rămînă om întreg. Să nu mai fie luat pe front, dar să rămînă om întreg, să poată duce cu el casă mai departe.

— Auzi, Iliuţă, taică-tu mai trăieşte. E în spital la Turnu.

— Dar de ce să nu trăiască?

— A fost la război. Şi războiul e greu. Mor mulţi oameni.

Înhămase roibul la brişcă şi-ncepuse să-l biciuiască. Spinarea căluţului sîngera. Sîngerau şi copitele nepotcovite care se loveau întruna de pietrele aspre şi sparte ale şoselei. Ioana nu se mai gîndea la căluţ. Se gîndea numai la bărbatul ei.

Dacă i-a venit bărbatul la Turnu, la spital, e bine. O să se vindece curînd, o să muncească împreună cu el cum a muncit şi înainte de război ori poate şi mai mult. Şi o să-şi cumpere alt căluţ sau chiar doi-trei, cîţi le-or trebui. Cînd e omul sănătos şi poate munci, oricît de grele ar fi timpurile, izbuteşte să se descurce, să-şi ducă mai departe zilele.

Soarele ardea cîmpurile. Grîul începuse să se îngălbenească. Vîntul foşnea pădurile verzi şi înalte de porumb.

Între tarlalele de grîu şi cele de porumb, se aflau pe ici, pe colo, tarlale întinse cultivate cu o plantă nouă care-şi făcuse apariţia pe aceste meleaguri odată cu războiul: tarlale semănate cu bumbac.

După ce începuse războiul, venise înştiinţarea de la stăpînire că oamenii care au pămînturi multe pot fi scutiţi de mobilizare dacă se obligă să cultive bumbac.

— Bumbac la noi? Cine a mai văzut? .

— Bumbacul se cultivă undeva departe, spre miazăzi, în ţările calde. Cum o să crească la noi bumbacul? La noi nu creşte decît grîul şi secara, orzul şi ovăzul, porumbul şi floarea soarelui.

— S-au făcut încercări. Bumbacul poate să crească şi la noi, mai ales pe aici prin lunca Dunării unde soarele e mai puternic, şi pămîntul mai gras şi mai ferit de bătaia vîntului care usucă.

Oamenii şi-au adus aminte că în timpul celuilalt război, cînd ţara gemea sub călcîiul nemţesc, fuseseră aduşi pentru cîteva luni pe lîngă Dunăre prizonieri algerieni şi anamiţi. Algerienii erau înalţi, negri, buzaţi şi purtau turban, anamiţii mărunţi,

puţini la trup, cu obrazul gălbui, aproape măsliniu. După citeva săptămini de şedere în mijlocul satului, străinii începuseră s-o rupă pe româneşte. Nemţii îi aduseseră aici, îi ţineau sub supraveghere şi încercau să cultive cu ei bumbac. Ţăranii araseră pămînturile, şi pe ogoarele negre, primăvara, se înşiruiseră prizonierii. Sădiseră săptămîni de zile în pămîntul fărămiţit cu mîna seminţe. Peste ogoarele semănate cu bumbac căzuseră ploi bogate. Sătenii aşteptaseră să vadă noua plantă. Văzuseră icicolo un fir. Pămînturile însă rămaseră goale.

— Nu răsare bumbacul vostru.

Prizonierii răspundeau rîzînd:

— Nu răsare. Pămîntul vostru nu e bun. Soare puţin.

Pămîntul era bun. Şi soarele era destul de aprins. Pînă la urmă nemţii au dezlegat taina. Înainte de a înfige sămînţa în pămînt, algerienii şi anamiţii — fie că o fierbeau în gamelele lor, fie că o spărgeau între unghii. Acum însă, ţăranii, care n-aveau nici un interes să fiarbă seminţele care le fuseseră aduse şi date în păstrare şi nici să le strivească între degete, le păzeau cum păzeşti lumina ochilor. După ce răsturnau cîmpul cu plugurile, fărîmiţau brazdele cu mîinile şi înfigeau seminţele de bumbac în ogor, le acopereau cu ţărînă măruntă, mîngîind parcă pămîntul, rugîndu-se parcă de fiecare sămînţă neagră şi lunguiaţă să se desfacă, să prindă rădăcini, să răsară.

Cine cultivă bumbac, nu merge la război. Cine cultivă bumbac scapă de sînge şi de moarte. Ca să cultivi bumbacul însă, trebuie să ai pămînt, pămînt mult. Se inscriseseră pe listele de la primărie toţi bogătanii. Se înscriseseră pe ei. Îşi înscriseseră fiii, ginerii şi nepoţii. Care apucase să plece pe la regiment dintre ai lor era adus îndărăt în straie civile.

La război plecaseră numai săracii, lipiţi pămîntului care aveau o fişteică-două de pămînt sau n-aveau nici măcar o palmă.

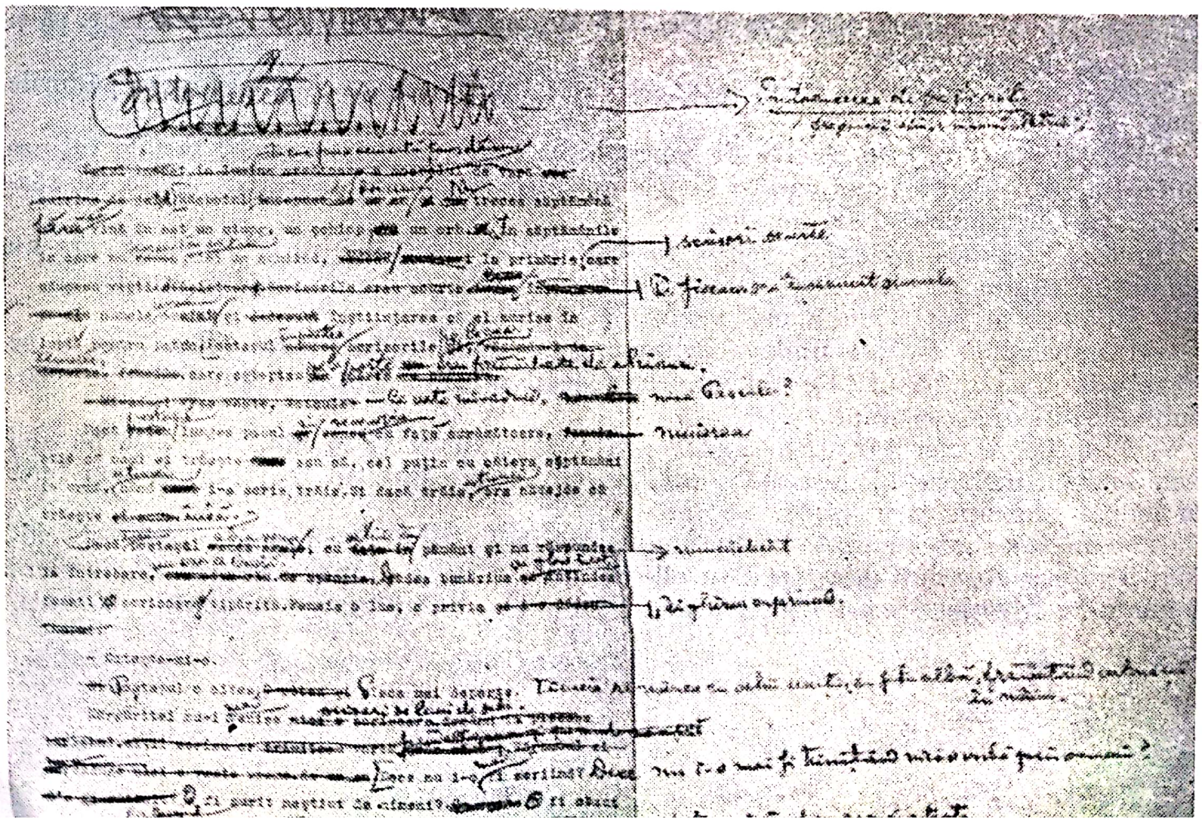
Ioana vedea lanuri întinse de bumbac, mărunte şi verzi. Pe crenguţele acestei plante răsăriseră mici snopuri, un fel de gogoşi care aşteptau să se coacă şi să se desfacă. Nu-şi putea stăpîni ciuda.

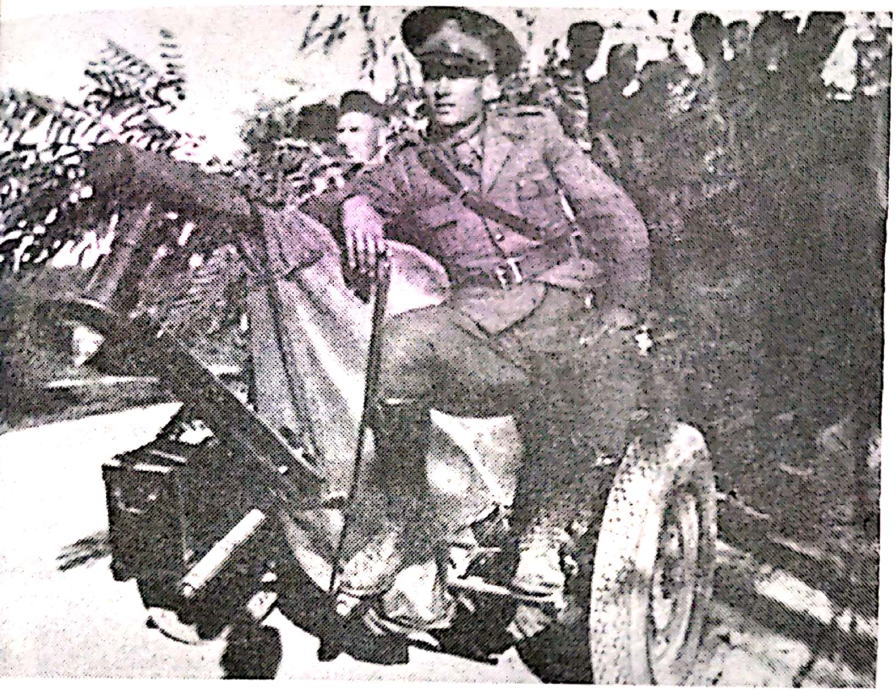
— Ai dracului, bogătanii...

Pe urmă, gîndul îi fugea iarăşi către omul ei.

— N-a murit. Şi dacă n-a murit pînă acum, n-o să moară. O să am om la casă. O să am cu cine-mi creşte copiii...

Drumul se întindea de-a lungul Dunării, ocolea uneori zăvoaie de sălcii bătrîne, de plopi şi lăstărişuri dese, ori smîrcurile şi bălţile prelungi cu stuf. Pe alocuri dru-

Imagine de pe frontul celui de al II-lea război mondial.

mul se afla numai la cîțiva pași de mal. Atunci Ioana privea apele vinete ale Dunării care jucau miile de oglinzi ale valurilor în lumina de aur a soarelui.

Dincolo de fluviu se ridica, înalt și slab, făcut parcă din bolovani de var, țărmul bulgar și Ioana știa că mai departe de acest țărm se întind ținuturi aspre, pietroase.

Vapoarele forfoteau pe apa vînătă, tîrînd după ele șiruri lungi de șlepuri negre și grele. Ioana știa, cum știau dealtfel pînă și copiii, că acelea care merg în josul Dunării duc în pîntecele lor tunuri și obuze pentru front și cele ce urcă pufăind din toate puterile în susul apei poartă în șlepuri grîul și secara adunate din țară, vitele și bogățiile culese de pe la noi sau din ținuturile mai depărtate, pe unde pînă de curînd bîntuise războiul.

Mînca-i-ar focul de nemți! Mînca-i-ar focul pe ăi care ne-au trimis oamenii la război! Dii, căluțule... dii...

Căluțul alerga plin de sudoare și încerca să se apere cu coada lungă și stufoasă de muștele care bîzîiau în preajma rănilor.

Cînd a pătruns în oraș, Ioana a lăsat calul să meargă mai domol. Era zi de tîrg și pe strada principală, străjuită de o parte și de alta de prăvălii, foiau țărani.

— Ai venit la tîrg, Ioano? Ce vrei să cumperi? Oprește căruța.

— N-am venit pentru cumpărături, negustorule.

— Doar n-oi fi venit să te tragi în poză?

— Am venit să-mi văd bărbatul. E la spital.

— Atunci, multă sănătate.

Ioana a deshămat calul la poarta spitalului, l-a legat de căruță și i-a aruncat un braț de iarbă în șușleț.

Căluțul, căutînd să se apere acum cu mai multă vigoare de muște, scăpat de curelele hamului și de zăbale, a început a înfuleca iarba. Ioana a trecut pe sub aleea lungă de salcîmi, și-a șters fruntea cu mîneca și nu știa de ce fruntea ei e atît de plină de sudoare. Rîuri de sudoare îi brăzdaseră obrazul și ajunseseră la colțurile buzelor. Și cînd și le-a șters cu limba, Ioana a simțit gustul sudorii care era acră și sărată.

— Ce e, femeie?

— Am venit să-mi caut omul. E rănit.

— Soldat?

— Soldat.

— Cum îl cheamă?

— Lixandru Boiu.

— În sala Nr. 9. Ia-o dumneata înainte și mai întreabă.

Coridorul spitalului a prins-o ca o gură de peșteră rece. Îi lipăiau picioarele desculțe pe cimentul cenușiu. În dreapta, în stînga, uși. Dincolo de uși, liniște de moarte.

O cuprinse frica.

S-a dus pînă în fund, s-a întors și s-a oprit la jumătatea coridorului. Era la un pas ori la doi pași de omul ei și totuși nu știa unde să-l caute.

Din încurcătură a scos-o o femeie tînără, îmbrăcată într-un halat alb, cu părul trecut printr-un capișon de madipolon.

UN CEAS PENTRU ETERNITATE

LA 29 MAI 1972, ORELE 11,55 FIX, ÎN VREME CE SOARELE FIERĂSTRUIA GEAMURILE fostului sediu de la Şosea, subsemnatul, ins în viaţă, poet şi prozator, parodist şi alte cele, funcţionar şef-birou la „Casele de creaţie" ale Uniunii Scriitorilor, pătrundeam (a cîta oară?) în cabinetul celui mai viu preşedinte dintre cîţi au fost şi vor mai fi, Zaharia Stancu, nimicit de vinovăţie şi teamă.

Ce naiba mai făcusem...?

Mi se reproşa, în general, orice discuţie zgomotoasă de la „Casa Scriitorilor" (Madam Candrea), eram piaza rea şi de negăsitul băiat care răspundea de buna aranjare a colegilor în camerele preferate, insul obraznic nesupus ierarhiilor şi lătrău de crîşmă mică la Şosea, cu te miri cine, de la Petre Pandrea şi pînă la Dimitrie Stelaru, să vin şi să dau socoteală că de aia mă plăteşte obştea şi statul, dar nu statul, chiar obştea...

La 29 mai 1972, orele 11,55 fix, pătrundeam cîş şi cu reverenţă tremurată, în biroul unde Padişahul (aşa îl botezasem cu Traian Iancu şi-l alintam cu o dulce frică în intimitatea noastră), Z.S. adică, mă aştepta neclintit ca un sfinx în scaunul sculptat al cărui spătar se termina cu două căpăţîni stafidite, ca două cranii puse la uscat.

A bătut scurt şi catifelat pendula ce-o avea pe perete şi, instinctiv, am scos ceasul şnuruit din buzunarul de la piept, mai sus de inimă, să verific exactitatea acelui timp şi a clipei cu asprimi de iască.

La 29 mai 1972, orele 11,55 fix, Z.S., plictisit şi moralist din incitaţie, văzînd gestul, s-a mirat zîmbind în ascuţimea dură a bărbii ce începuse să-i tremure şi m-a întrebat cu inimitabila sa voce de ţîrcovnic prăvălit în pragul pensionării: « Ce ai acolo? Ce ai? Să nu-mi spui că ai un ceas!»

« E un ceas, domnule preşedinte», am bîiguit stupefiat şi mîntuit stînd ţeapăn ca un utemist în clipa primirii carnetului.

« Şi, mă rog, de unde ai dumneata ceasul ăla? Cine îţi dă dreptul să-l porţi? »

Întrebarea, voit stupidă, m-a paralizat iniţial. Nu sînt genul slab!

La sărbătorirea semicentenarului lui Marin Preda. De la stînga la dreapta: Nichita Stănescu, Eugen Jebeleanu, Adrian Păunescu, Constanţa Buzea, Dan Deşliu, Marin Preda, fratele şi soţia sărbătoritului, Zaharia Stancu, Laurenţiu Fulga, Traian Iancu, Vlaicu Bârna, Ion Hobana. La picioarele... « Padişahului», Mircea Micu. (Foto: Vasile BLENDEA)

— Pe cine cauţi?
— Pe bărbatu-meu.
— Soldat?
— Da. Rănit. Lixandru Boiu.
— Vrei să-l vezi?
— Dacă s-ar putea.
— Vino.

Inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Un salon lung, cu paturi înguste de fier. Fiecare pat era acoperit de o saltea şi pe fiecare saltea zăcea lungit un bărbat.

Ioanei i s-a părut ciudat: atîţia bolnavi într-o sală atît de mare şi nici unul din ei să nu scoată un geamăt...

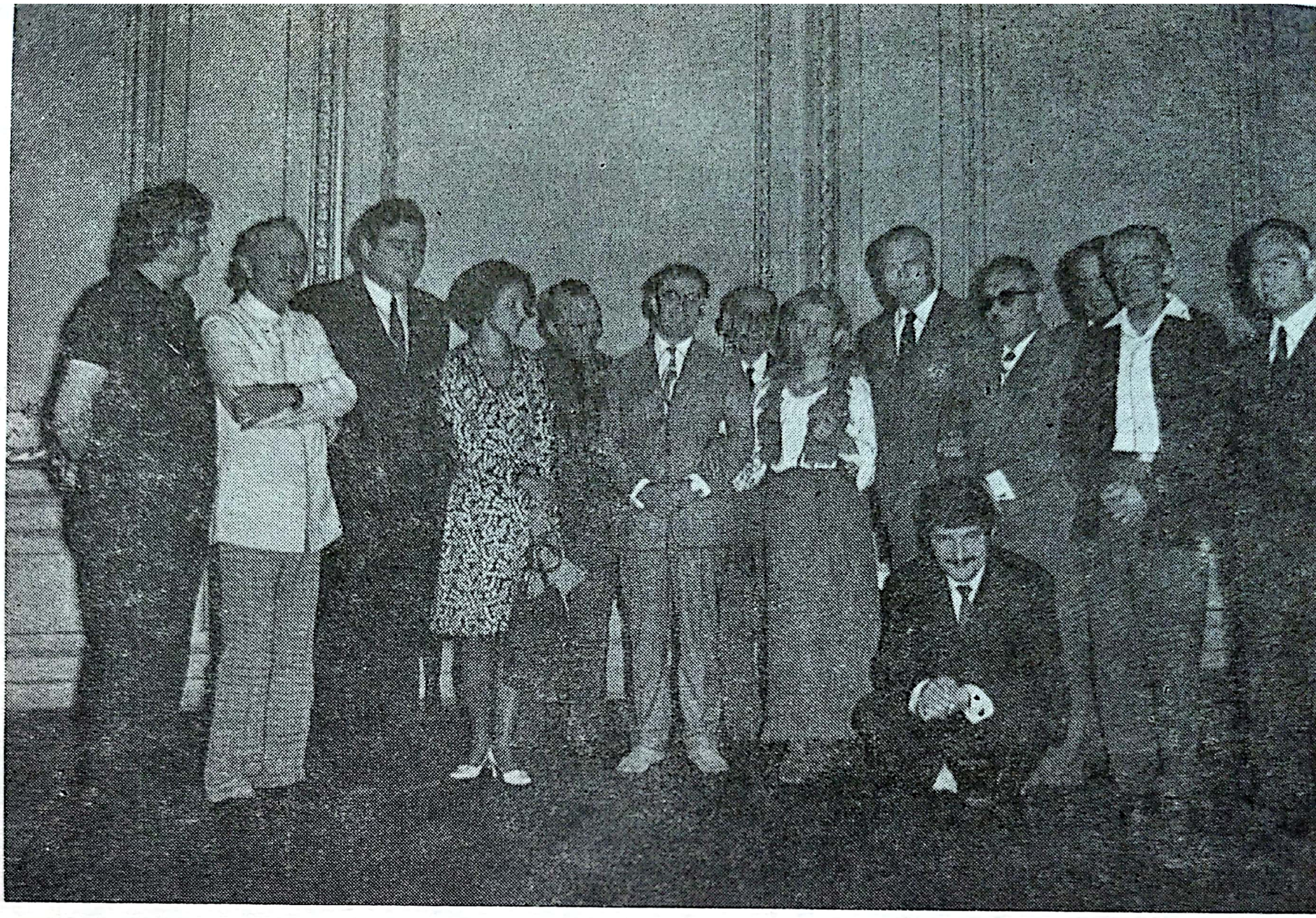
Ostaşii stăteau întinşi pe paturi, cu feţe de ceară. Dacă nu le-ar fi jucat ochii în cap, ai fi crezut că sunt morţi.

A mers încet, cu sfială, după fata cu pantofi, cu halat alb, care păşea înaintea ei şi tropăia. Picioarele Ioanei, desculţe, nu făceau nici un zgomot. Parcă ar fi fost încălţată cu mătase şi-ar fi călcat pe covoare moi de catifea. La capătul şirului, fata în alb s-a oprit.

— Bărbatul dumitale...

Ioana s-a apropiat şi şi-a văzut omul. Avea faţa gălbejită, ochii ca două flăcări arzînd, pierduţi în fundul capului.

— Trăieşti!
— Trăiesc, Ioană!

Pe obraji au început a-i șiroi lacrimile.

— Credeam că n-o să te mai văd.

Ioana s-a așezat lîngă el pe pat. I-a luat mîinile între ale ei și a început să i le mîngîie ușor. Mîinile omului ei erau negre, uscate, numai oase, vine și piele.

— Ai slăbit.

— Am pierdut mult sînge.

— Ai fost rănit greu?

— Greu. Slavă Domnului, am scăpat...

Din celălalt colț al salonului un glas slab a prins să cînte:

Arză-i focul de ciocoi
Că ne-au trimis la război
Să muște glonțul din noi.

S-a stins glasul. Pe gura omului Ioanei s-a iscat un rînjet.

— Să muște glonțul din noi! Bine ar fi fost dacă ar fi mușcat glonțul din mine. A mușcat obuzul.

— Obuzul ?

— Obuzul...

Atunci femeia s-a întors și a văzut că bărbatului ei îi lipsea jumătatea de jos a trupului. Pătura îi acoperea numai trunchiul, ca și cum ar fi acoperit o buturugă.

— Am fost operat în dosul frontului de la Iași. Pe urmă am fost trimis aici. O săptămînă m-a tot purtat trenul. Am suferit tot timpul de sete. Și acum mi-e cîteodată sete. Ți-am trimis vorbă să vii să mă iei acasă.

Pentru Padișah, însă, aveam o slăbiciune veche, un fel de sfială care venea de nicăieri și de foarte aproape. Îl iubeam cu discreție și teamă de orfan.

« Ceasul, **am zis,** mi l-a dat Nichita și-l port fiindcă e o amintire și n-am altul mai bun. »

M-a privit iritat cu safirele tăioase ale ochilor neîncrezători și-a comandat scurt: « Arată-l! »

L-am tras din mormîntul disciplinei sale. Era, adică, este! — o frumusețe de măsurător al timpului, cu cadranul albastru sidefiu, mare cît o monedă de 100.000, veritabilă și de argint, bătută între cele două războaie mondiale.

L-a privit fix, cu un soi de mirare și neîncredere și a întrebat: « Și merge? »

În clipa aceea, pendula a sunat catifelat marcînd orele amiezii. Trecuseră cinci minute lungi. Arătătoarele erau pe mijloc, exacte, ca două semne de exclamare venind să infirme o bănuială.

« De ce, de ce ți-a dat Nichita ceasul tocmai dumitale? »

(Iată o întrebare pe care nici atunci, nici acum, n-o pot elucida...)

Am răspuns stupefiat: « Nu știu... ».

S-a ridicat de la birou șontăcăind în preajma mea, enervat sau agitat, și m-a somat implacabil: « Te rog să ieși afară, domnule Micu! ».

Am ieșit...

În anticamera unde o blondă platinată se da de ora morții vorbind la telefon cu provincia, m-am îmbățoșat și am vrut să mă întorc și să-l întreb, lăsînd în plata domnului cei 1.140 lei per lună: « Ce te privește pe dumneata ce și cum e cu ceasul? ».

N-am îndrăznit...

Lupul cu ochi de peruzea, frumosul bătrîn viguros încă, mă înspăimînta și mă făcea să-l iubesc urîndu-l pe moment.

Acum, acele vremuri au trecut. Nu mai e nici Z.S., nici sediul de odinioară...

Pendula ce i-a măsurat un timp încărunțirea e mutată în alt birou. De cîte ori sună catifelat și misterios, tresar frisonat și cobor în mine refăcînd în dulci silabe inimitabilul său glas pe care, iată, cu dulce melancolie, sînt obligat să mi-l amintesc: « De ce? de ce?... »

Mircea MICU

Ioana a rămas în picioare, lîngă pat. Asculta. Își privea bărbatul și n-avea putere să spună nici un cuvînt. Știa atît: că omul ei n-a murit în război, că omul ei n-a venit din război întreg. E bine și așa. E bine să-l aibe acasă, măcar așa cum este. Mai bine așa decît deloc. Dar i-au înghețat mîinile și i-a înghețat fruntea. Abia acum a simțit cît de rece e cimentul cu care e pardosită sala spitalului. Rece ca ghiața, acum, în mijlocul verii.

— Am venit cu căruța. Crezi că pot să te iau chiar astăzi?

— Da. Mi-au și făcut foaia de ieșire.

— Mă duc să înham calul, omule.

— Înhamă-l!

Femeia a trecut printre șirurile de soldați întinși pe paturi și n-a avut putere să se mai uite la nici unul. Îi știa acum. Pe toți îi știa. Unii aveau fața acoperită de bandaj. Aceia și-au pierdut ochii ori poate și-au pierdut și fața, nu numai ochii. Pe alții îi știa fără picioare ca și bărbatul ei, pe alții, fără mîini. Nici unul nu plîngea. Nici unul nu suspina. Cînd a trecut printre ei a auzit oftaturi adînci, care s-au oprit pe buze. Fiecare se temea să nu turbure liniștea celuilalt. Mirosea a acru, a sînge închegat, a vată, a tinctură de iod. Mirosea a spital și a puroi. Ioana a ajuns afară.

Călutul tot se mai apăra de muște. Femeia a înhămat roibul și a pornit pe drumul care duce spre poartă. Nu se așteptase să-și găsească bărbatul fără picioare. Cum o să-l ducă? Se îndreptă spre baltă și s-a oprit lîngă o femeie care seceră iarba.

— Ei, tu, surată, împrumută-mi puţin secera să secer doi snopi de papură.
— De ce ţi-o fi trebuind papură acum? Că nu s-a copt încă. Nu e bună de nimic. Nu poţi împleti din ea nici un coş, nici rogojină.
— Îmi trebuie.
Femeia a ridicat mirată din umeri, şi i-a întins secera. Ioana a luat-o, şi-a sumes fusta pînă mai sus de genunchi, şi a intrat în apă. A secerat stuh, l-a scos snop cu snop la mal şi şi-a umplut pe jumătate căruţa. I-a înapoiat secera femeii.
— Mulţumesc.
Femeia şi-a luat secera şi a început de-a buşilea să taie iarba aspră şi măruntă.
— Pentru văcuţă mă chinuiesc. Alte vite n-am.
Ioana a întors căruţa şi a urcat dealul spre spital. A intrat cu căruţa în curtea spitalului şi a tras la uşă. A întîlnit un soldat bătrîn, un rezervist. Rezervistul bărbos purta pe cap o capelă veche, pe trup o tunică peticită. Nădragii lui, albi, strînşi pe picioare, cum se poartă la munte, şi în picioare opinci netăbăcite.
— Omule, vino şi-mi ajută să-mi aduc bărbatul la căruţă.
— Să te ajut, fato. Dar dacă vrei să-ţi iei bărbatul, trebuie să treci întîi pe la cancelarie.
Soldatul a dus-o spre cancelarie. A primit-o un doctor scund, cu ochelari groşi.
— Ce vrei, leliţo?
— Pe bărbatu-meu, să-l iau acasă.
— Cum îl cheamă?
— Boiu...
— Cel fără picioare?
— Da.
— E gata foaia.
I-a întins o bucată de hîrtie în care se spunea că soldatul Boiu Lixandru, în vîrstă de 38 de ani, e declarat invalid de război şi este lăsat la vatră. Ioana a împăturit hîrtia, a strecurat-o în sîn, a dat bună ziua şi a plecat. Doctorul i-a spus vesel:
— Drum bun, leliţo. Ai avut noroc. Alţii pleacă cu hîrtia de deces.
Ioanei i se pare că va pleca din spital cu un mort. Şi mortul nu e omul ei. Mortul cu care pleacă din spital e sufletul ei care în cîteva clipe s-a înnegrit, a murit.
Soldatul bătrîn mergea pe lîngă ea. Au intrat amîndoi în sală, şi s-au dus spre patul din fund.
— Ăsta e?
— Ăsta.
Soldatul bătrîn s-a uitat o clipă la celălalt soldat ciunt de picioare.
— Cum să te iau, mă, taică? În braţe, sunt prea bătrîn, ca să te pot duce. Da am un gînd. Uite: să mă ajute femeia să te ridic. Eu să îngenunchi la marginea patului şi tu să-ţi aduci aminte cînd erai copil. Nu te-ai urcat niciodată la taică-tu sau la unchi-tu în spinare? Am să te iau ciuş, măi omule.
Bătrînul a îngenuncheat lîngă pat, şi-a plecat fruntea. Ioana s-a opintit din toate puterile şi şi-a ridicat bărbatul în braţe, l-a împins spre marginea patului. Omul fără picioare a întins braţele, s-a prins cu ele de gîtul celuilalt soldat îngenunchiat.
— Numai de-ai putea să mă ridici.
— O să încerc. Că nu mi-am pierdut chiar toate puterile. Ţin-te bine.
S-a opintit bătrînul şi s-a ridicat. A ajutat şi Ioana. Soldatul bătrîn a mers spre ieşire cu celălalt soldat în spinare. Ioana avea ochii uscaţi, buzele uscate. Şi-a trecut încă o dată limba peste buze dar acum şi obrazul îi era uscat.
Şi-a aşezat bărbatul în mijlocul căruţei, pe maldărul de stuh. Era umed stuhul. Omul l-a pipăit cu mîinile şi parcă a prins viaţă.
— Acum l-am tăiat. Mă repezii pînă la Dunăre. Că n-am ştiut cum te găsesc. Aş fi luat paie de-acasă.
I-a mulţumit soldatului bătrîn. Apoi:
—Dii, roibule! Dii!

Nu-și mai lovea calul cu biciul. Acum nu se mai grăbea. Calul simțea parcă tristețea stăpinei și a stăpinului pe care nu-l văzuse demult. Mergea la pas pe strada mare a tîrgului.

Ioana s-a strecurat printre șirurile de săteni cu capul în jos, de parcă i-ar fi fost rușine. Negustorii din fața prăvăliilor, priveau căruța. Mulți credeau că omul e rănit la picioare și că picioarele-i sunt îngropate în stuh. Soldați răniți, purtați în care ori în căruțe spre satele lor, văd în fiecare zi.

— Să oprești la margine, Ioană, și dacă ai bani la tine să-mi cumperi un pachet de tutun. N-am mai fumat de săptămîni de zile.

Ioana știa că lîngă gară se află un chioșc de țigări. Cînd a ajuns în fața lui, a oprit și a coborît din căruță. A cumpărat un pachet de țigări și un chibrit și le-a întins omului.

— Poate ți-o fi sete.

— Acum nu. Dar pînă acasă drumul e lung. Ar fi bine să umpli sticla de apă.

Femeia a scos din traista agățată de loitra căruței o sticlă neagră, s-a dus pe peronul gării și a umplut-o de apă. S-a întors.

— Dii, roibule! Dii...

Printre țăranii din satul natal, Salcia-Teleorman.

Roibul a început să alerge la trap. Căruța veche aluneca prin pulbere lăsînd în urma ei nori de praf. Cînd se lovea de bolovani și de pietre sdroncănea, gata parcă să se desfacă din încheieturi.

Cerul era înalt și albastru. Nici un pic de nor nu plutea în văzduh. Soarele trecuse de amiază și văzduhul ardea de parcă ar fi fost metal topit.

— Ioană, ce fac copiii?

— Sunt sănătoși. Iliuță sfîrșește peste două săptămîni școala.

— Și fetele?

— Te așteaptă.

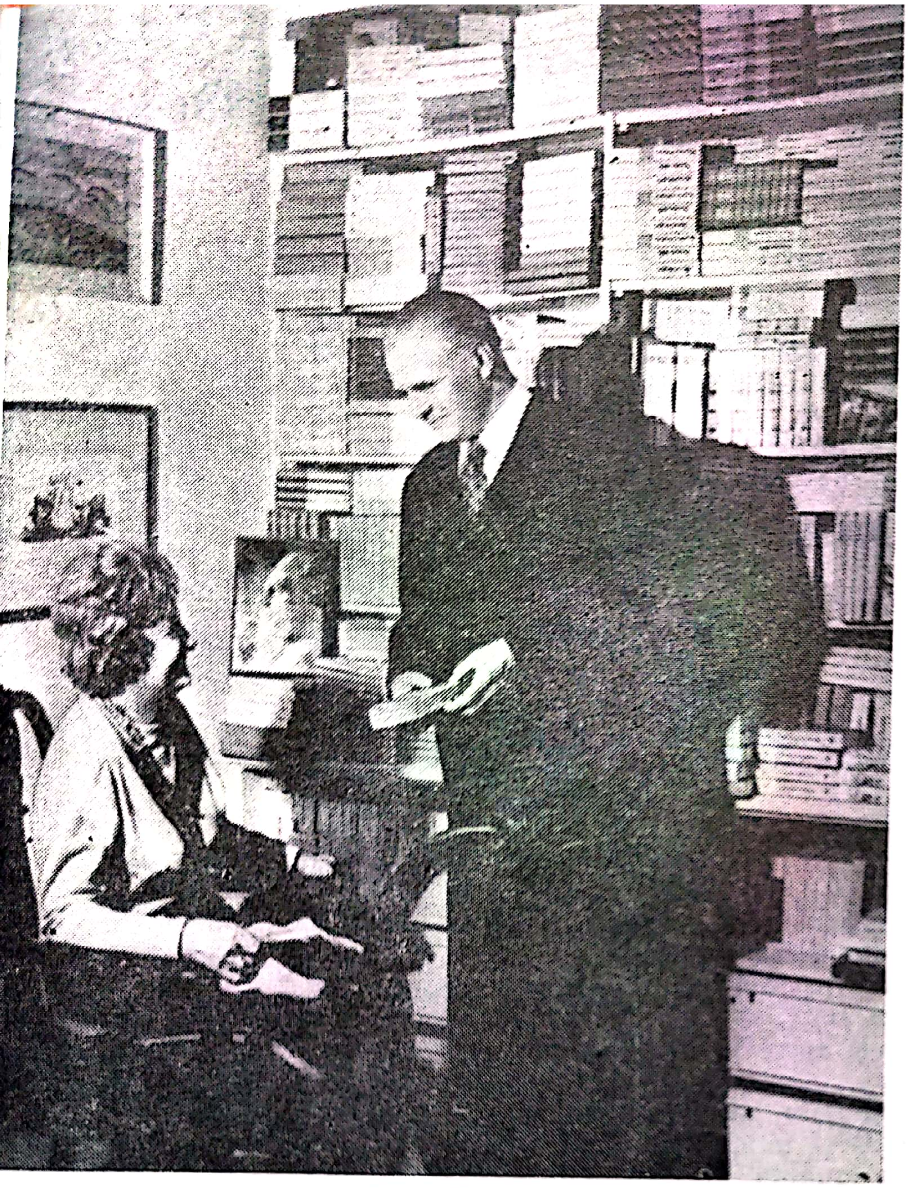
Roibul e ostenit. Mergea la pas. Pe lîngă mal, Dunărea făcea valuri și foșnea lovindu-se de rădăcinile sălciilor plecate peste apă, ca și cum ar fi vrut să-i sărute fața cu vîrfurile ramurilor.

— Eu mă gîndesc ce o să facem acum cu băiatul. Mă gîndisem mai demult să-l dăm la școală la oraș. Aș fi vrut să se ridice și din neamul nostru unul care să nu mai scurme cu mîinile prin țărînă. Acum...

— Acum o să-l dăm să-nvețe un meșteșug.

— E greu. Ca să învețe un meșteșug trebuie să-l băgăm pe Iliuță ucenic. Și ucenicul, 4—5 ani muncește pe mîncare și pe dormit fără nici un cîștig. Cîștigul vine mai pe urmă.

— Atunci la ce te gîndești?

Cu soția sa, Niculina, în ambianța familială a locuinței din Str. Heleșteului, București.

— Acum nu mă gîndesc la nimic. Va trebui să ne gîndim amîndoi. Iliuță trebuie să înceapă a-și cîștiga pîinea. Ba încă să mai aducă și acasă ceva, că eu... mă vezi. Nu-s bun acum să păzesc nici gîștele, necum să merg la muncă...

— E bine că te-ai întors așa cum te-ai întors. O să găsim noi un chip în care să ne ajuți și tu să ducem casa. Poate ți-or da vreo pensie.

— Poate. Dar pensia de soldat, mori de foame cu ea. Am auzit eu soldații vorbind pe front. Se prăpădesc ca muștele pe acolo.

— Spune-mi, omule, au murit mulți? Că de aici, de la noi, au murit aproape jumătate din cîți au plecat.

— Mulți, Ioană.

— Și războiul ăsta cînd crezi tu că o să se sfîrșească?

— Apoi, asta nimeni nu știe. Dar cred că s-o isprăvi curînd dacă frontul a ajuns la Iași... Cînd ne-au aruncat în foc împotriva rușilor, ne-au spus că războiul se mîntuie în cîteva săptămîni. Pe urmă am văzut că tot ce ni s-a spus a fost minciună. Rușii sînt mulți ca frunza și iarba și războiul cu ei e tare greu. Pînă la urmă, nemții vor pierde războiul și odată cu ei l-om pierde și noi.

— Dar ce mai avem noi de pierdut?

— N-avem nimic de pierdut.

— Tu ți-ai pierdut picioarele. Alții și-au pierdut ochii, alții mîinile. Cei mai mulți și-au pierdut viața. Dacă ar fi de pierdut ceva, apăi alții au de pierdut.

Vîntul clătina lanurile înalte de porumb și pădurile întinse de floarea soarelui.

— Da' cîmpurile astea cu ce sînt semănate, Ioană?

— Cu bumbac!...

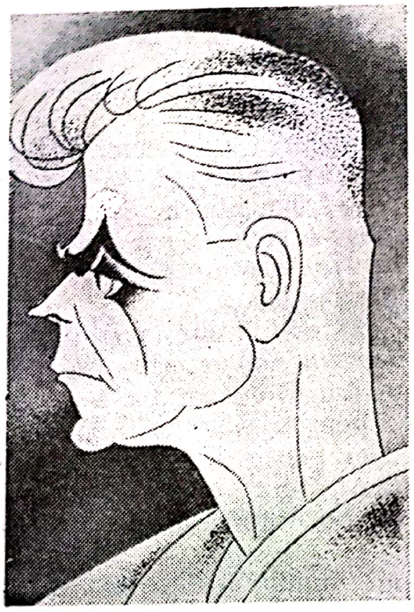
— Da' ce? A ajuns să crească și pe la noi bumbacul?

— Cum vezi, crește. Și cine cultivă bumbac la război nu merge.

— Ei drăcie! Va să zică așa stau socotelile pe aici! Semeni bumbac și scapi de front. Uite că despre asta eu n-am auzit pe acolo pe unde am fost.

Mirosea a pămînt încins de soare și a cîmp verde... Pe om l-a ajuns oboseala. Moțăia. Îi venea să se întindă. Nu se îndura însă. Și cum s-ar fi putut îndura? Ochii lui priveau cu foame cîmpurile nesfîrșite cît le putea cuprinde cu privirea, cîmpurile pe care le cunoștea de copil și pe care le muncise mereu cu mîinile lui, cîmpurile pe care le arase de pe cînd era copil. Și ochii lui priveau Dunărea cu apele ei vinete și galbene după marile ploi de toamnă ori de primăvară, Dunărea în care se arunca de pe mal și înota uneori pînă la mijlocul ei ca un șarpe, cînd pe deasupra valurilor, cînd pe dedesuptul lor. Dacă s-ar arunca acum, s-ar duce la fund ca un pietroi.

Sta lungit în căruță, pe maldărul de stuh. Și stuhul mirosea a baltă rîncedă, a apă stătută și a verde crud. Ce puternic mirosea stuhul crud și verde și cîmpul încins de soare!...

Omul sta acolo, pe maldărul de stuh, ca un buștean.
Și amintirile începeau să-l poarte îndărăt, în anii lui tineri.
Ce tînăr era cînd a cunoscut-o pe Ioana! Și ce tînără și frumoasă era femeia care acum sta îndoită de mijloc și mîna roibul. Cîți ani au trecut de atunci? — Mai mult de 15... Erau săraci amîndoi cînd s-au luat. Nu s-au temut de sărăcie. Erau atît de sănătoși, atît de puternici și aveau atita încredere în viață! Își spuneau: vom avea copii. Îi vom crește și ne vom bucura de viață împreună cu ei. Aveau copii și începuseră să-i crească. Și peste viața lor plină de trudă și de bucurii venise războiul. Războiul care îl smulsese de lîngă familia lui și-l dusese, cu pușca în spinare departe, spre răsărit. Ce căutase el acolo? Și ce căutaseră toți cei deopotrivă cu el pe nesfîrșitele întinderi rusești? Știau că nemții plecaseră după jafuri, că voiseră să robească și să cucerească țări streine. Dar el, Lixandru Boiu, ce avea de cucerit? Pentru cine se luptase? Li se spusese să meargă și să-și apere patria. Împotriva cui? Împotriva rușilor? Dar nu rușii atacaseră. Nemții atacaseră și, alături de nemți, oștile lui Antonescu. Și care patrie? El, Lixandru Boiu, nu se simțea legat cu nimic de această patrie care-l supunea la biruri grele și în care nu avea dreptul să spună un singur cuvînt, de această patrie în care muncea, de cînd se ridicase copilandru de-o șchioapă, pentru alții, mereu și mereu pentru alții, de această patrie a bogaților, de această patrie care-l chemase la regiment, îi pusese ranița în spinare și arma în mînă, îl împunsese din urmă ca pe-o vită, și-l aruncase în focul războiului. Focul războiului pe unii sărăcani îi nimicise, iar pe alții îi schilodise. El se afla printre cei schiloditi de război. Îi rămăsese inima să bată înainte. Îi rămăsese ochii să vadă cîmpurile pe care nu mai putea să umble decît purtat de alții, să vadă apele adînci ale Dunării în care niciodată n-o să se mai poată scălda, să-și vadă nevasta și copiii, pe care nu știa cum o să-i mai poată crește. Trecuseră două luni de cînd îi retezaseră picioarele, dar el, ori de cîte ori adormea, se visa tînăr, alergînd pe luncă, să prindă un cal nărăvaș și să-l încalece din fugă. Se visa jucînd în horă și spărgînd pămîntul cu tălpile lui. Se visa înotînd, bătînd valurile repezi cu picioarele. Și se trezea. Și cînd se trezea, i se părea că-l dor unghiile de la picioare, ori că a călcat cu călcîiul în fierul plugului și i s-a despicat în două talpa, și că vena îl doare și-l ustură. Pe urmă, își aducea aminte că nu mai are picioare și totuși senzația ciudată continua. Continuau să-l doară tălpile picioarelor și să-l doară genunchii. Întindea mîinile și-și pipăia cioturile scurte, care îi rămăseseră. « Dar eu nu mai am picioare — își spunea singur în gînd — nu mai am picioare. Cum de mă dor atunci picioarele? » Îi venea singur să rîdă deși nimic nu era de rîs...
Pe front, după fiecare bătălie, celor care scăpau cu zile, li se spunea de către ofițeri: « Azi ne-am bătut pentru patrie. Cei care au căzut și-au jertfit viața pentru patrie ». Ce cuvinte goale! Patria aceea de care li se vorbea nu era a lor, a soldaților. Nu era patria lor, a lui Lixandru Boiu. Era patria celor care nu cunoșteau

frontul. Era patria celor care, departe, în dosul frontului, huzureau și se îngrășau. Dar acum s-a apropiat timpul cînd el, Lixandru Boiu, va avea o patrie a lui, cînd toți cei de o tagmă cu el vor avea o patrie a lor. Sovieticii sunt lîngă Iași. Nu vor întîrzia să rupă frontul și odată cu venirea lor va veni libertatea. Săracii vor avea o patrie. O patrie a lor. Și el se va bucura că așa cum rămăsese, ciuntit de picioare, va trăi să vadă această patrie în care copiii lui vor crește altfel...

Cînd au ajuns în sat, se înserase. Și Ioana s-a bucurat că a ajuns pe înserate. Au trecut pe uliți nebăgați în seamă, prin întuneric. Căluțul a ajuns la poartă. Iliuță s-a repezit și a deschis poarta și cînd căruța a intrat înăuntru Iliuță s-a repezit și dintr-un salt a sărit în căruță.

— Tată!

L-a luat de gît pe omul fără picioare.

Au sărit și fetițele.

— Tată!

S-au strîns copiii ciopor.

— Lăsați-mă să-l dau jos.

Ioana și-a luat omul în brațe. A desfăcut șușletul din urmă al căruței și și-a coborît bărbatul încet, ca pe un copil bolnav. L-a așezat în țărînă.

— Caută în traistă, Ioană. Am acolo două tălpigi de lemn, Dă-mi-le.

Ioana i-a întins tălpigele. Lixandru Boiu le-a luat, le-a prins în mîini, s-a opintit în ele și a început să salte ca o lăcustă spre casă.

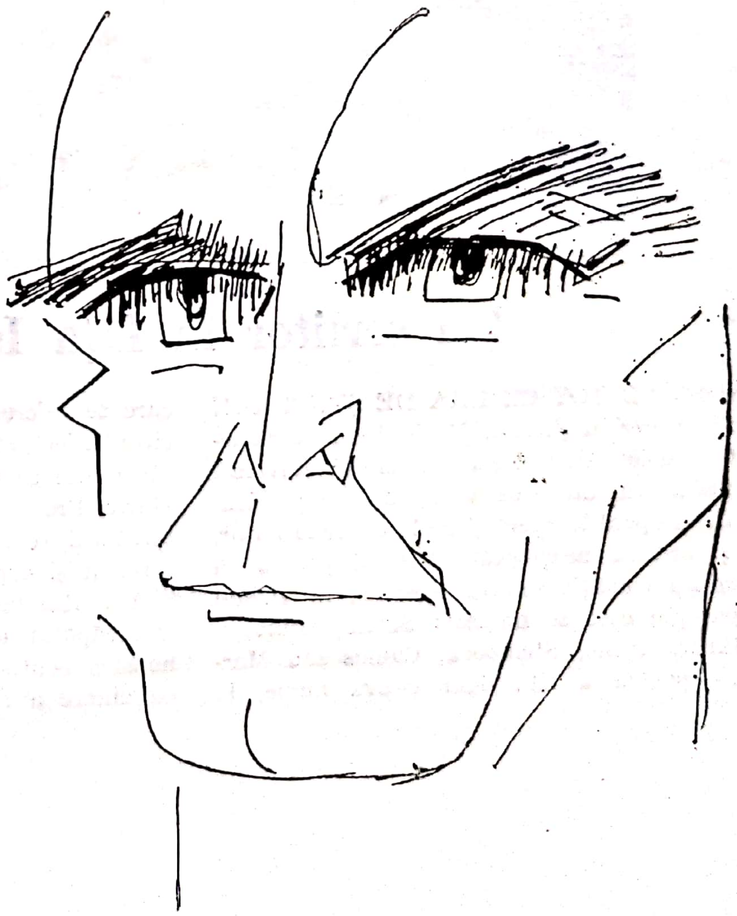
Se opintea în mîini. Își ridica trupul la cîteva degete de pămînt și-l svîcnea înainte. Se așeza pe pămînt. Se opintea iar în tălpige și iar sărea ca o lăcustă neagră, grea, rotundă.

Copiii au început să plîngă.

— Mamă, tata și-a pierdut picioarele.

— Tăceți din gură, copii, că vă aud vecinii.

Ioana și-a dat seama că începe să-i fie rușine cu bărbatul ei și a copleșit-o, adîncă, amărăciunea...

Cu cele două excepții consemnate, ilustrația iconografică din acest capitol ne-a fost oferită, ca și fragmentul de mai sus, cu multă amabilitate, de soția scriitorului, Niculina Stancu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

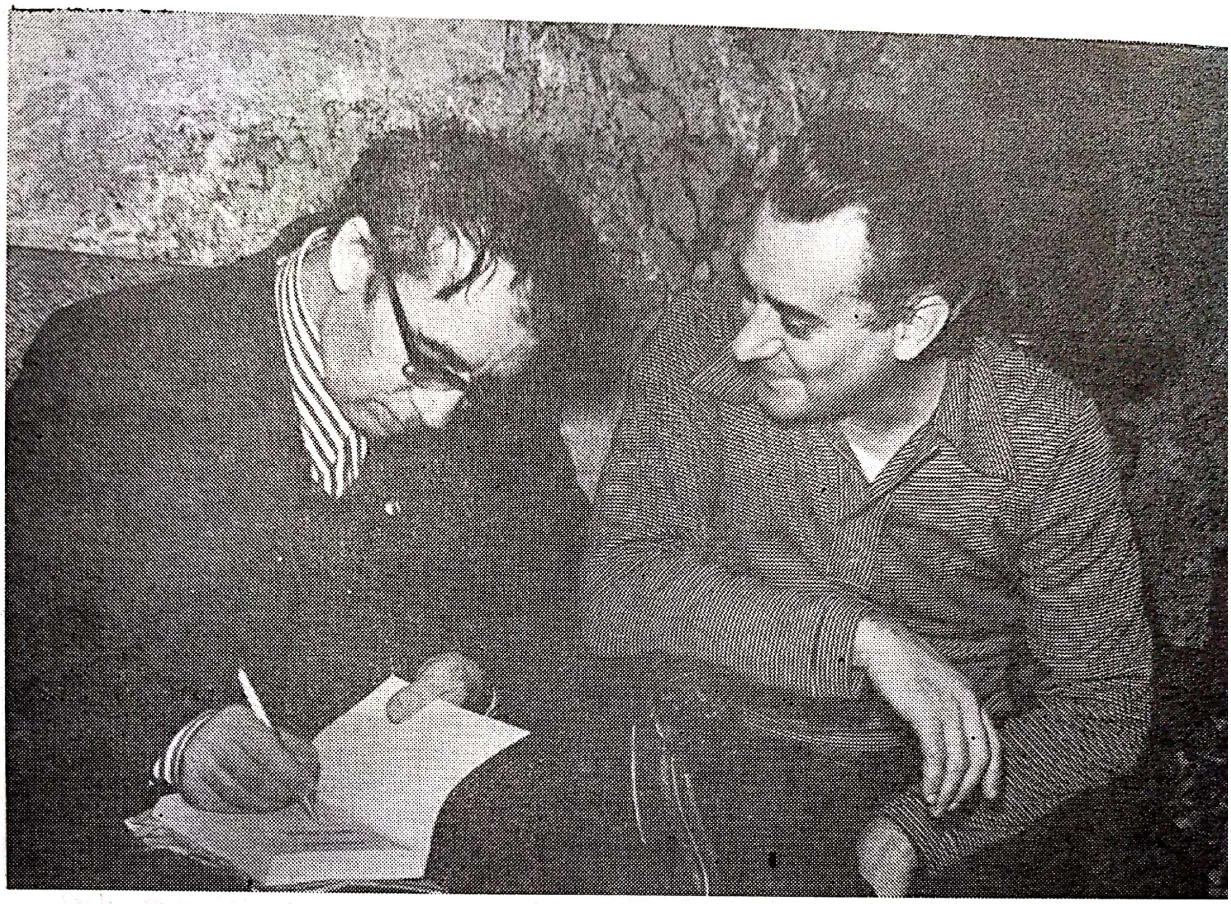
POLIFONIA PROZEI: Marin PREDA

Un scriitor în fața Istoriei

CUNOSCÎND TOT CE ERA DE ȘTIUT DIN direcția prozei naționale, Marin Preda a beneficiat de uriașa devenire a romanului universal din ultima jumătate de veac, atît de particulară de la operă la operă și de la autor la autor, dar și atît de neașteptată, tocmai pentru că reprezintă condiția omului modern, în viziuni și concepte care se numesc: Sartre, Malraux, Faulkner, Céline, Steinbeck, Camus sau Marquez — pentru a cita doar cîteva nume, la care se referea ades părintele *Moromeților*. Și, citînd o lectură paralelă a lui Nichita Stănescu, răspîndim aserțiunea acestuia că și Marquez și Marin Preda sînt la fel de magnifici, dar că scriitorul român are un «ce» care ar trebui cercetat și exprimat.

A ne lăsa însă tentați a crede că Marin Preda și-a căpătat un loc atît de durabil în proza noastră contemporană pentru că reprezintă o culminare a ramurei ctitorilor naționali, folo-

Oerind un autograf lui Gh. Oatană.

sind în acelaşi timp «altoiul» marilor nume ale scrisului mondial din ultimele decenii, înseamnă a pierde din vedere tocmai esenţa fenomenului artistic pe care l-a reprezentat. Să revenim la însuşi Marin Preda care scria despre autorul lui *Ion:* «Liviu Rebreanu... a văzut mai adînc: un popor trăieşte şi aspiră să ia parte la viaţa istoriei alături de marile popoare ale lumii şi nu să stea pironit în nemişcare şi să vegeteze în faţa iazurilor fabuloase mişunînd de peşti şi obsedat doar de delicii gastronomice. Istoria e nemiloasă şi fuga din faţa ei nu-ţi fereşte fiinţa specifică de primejdii, ci, dimpotrivă, te expune şi mai mult la ele şi în cel mai fericit caz te lasă să îmbătrîneşti fără să fi trăit cu adevărat în concertul marilor evenimente ale marei istorii... Pe Liviu Rebreanu însă l-a atras *prezentul* (s.n.) dramatic, cu marile lui frămîntări şi sarcina pe care şi-a simţit-o apăsîndu-i umerii nici nu l-a speriat şi nici nu l-a determinat să renunţe la ea, lupta socială a ţărănimii române găsind deci în el pe cel mai mare exponent.»

Iată viziunea lui Marin Preda despre Rebreanu. Şi iată, aici, de fapt, şi convingerea sa nestrămutată că pe Liviu Rebreanu l-a atras, în fond, *prezentul dramatic cu marile lui frămîntări*. Este tocmai ceea ce a făcut şi din Marin Preda un scriitor legat cu cele mai puternice fibre de pămîntul lui Moromete — pămîntul acestei ţări şi al oamenilor ei.

Marin Preda a devenit, în felul acesta, *om al prezentului, cu toate problemele, frămîntările, dilemele şi năzuinţele lui.* Această capacitate de ancorare în starea dilematică a poporului său într-un moment de răspîntie al istoriei, de interogaţie asupra acelui *a fi*, dar *a fi pe un anume drum* şi nu pe altul, conţinută în cărţile sale fundamentale: *Moromeţii* (I), *Delirul*, *Cel mai iubit dintre pămînteni* — rezultă încă mai clar la cercetarea manuscriselor şi îndeosebi a variantelor care au dus la *Moromeţii.* Vom sublinia, cu timpul, în chiar paginile acestei reviste, pe baza manuscriselor, această idee. Acum, dorim doar să menţionăm faptul că Marin Preda a fost un creator al

DEZARMAREA

[Fragment din romanul DELIRUL, volumul II]

— Cine a spus că un ofiţer superior din corpul meu de armată a căzut prizonier? Uite-l aci, de faţă! Raportaţi, domnule colonel! Presupun că aveţi tot interesul să ne explicaţi cu claritate cum au decurs evenimentele în zona diviziei pe care o comandaţi şi să ne arătaţi amănunţit împrejurările care v-au determinat să acţionaţi atît de diferit de cum vi s-a ordonat. După cîte am înţeles eu din raportul maiorului Caragea, nu numai că nu vă consideraţi responsabil de felul cum v-aţi comportat în situaţie, ci ne învinuiţi chiar pe noi cei de aici, de la Corpul 2 Teritorial, pe mine, pe colonelul Chirescu, pe maiorul Popescu de la Marele Stat Major...

— Domnule general, permiteţi să raportez? rosti atunci colonelul cu un rictus bizar, ca şi cînd gura lui ar fi fost din lemn şi cuvintele ar fi ieşit din această gură cu o imensă şi clămpănită dificultate.

Dar generalul nu permise.

— Se petrec evenimente capitale, colonele Başta, şi cea mai mică greşeală îl aruncă pe un militar acolo unde nu doreşte să fie şi de aceea el nu are decît o singură cale care să-l justifice: să execute ordinele şi să apere ţara. În acest sens să-mi raportezi. Raportează prin urmare: Ai fost la mine în seara zilei de 24 august, la orele unsprezece, zise generalul de astă dată cu o voce profund liniştită şi măsurată, după care se opri şi cu un semn al bărbiei completă restul: Asta e începutul, dă-i drumul.

— Domnule general, zise colonelul, conform ordinului dumneavoastră m-am deplasat la Giurgiu în dimineaţa zilei de 25 august. Am luat imediat legătura cu domnul general Petrescu, prefectul judeţului, şi cu comandanţii militari din zona oraşului,

---

epocii socialiste şi va veni curînd timpul să se observe că, în fapt artistic, este şi un romancier de răscruce al acestei perioade — exact cum fusese Liviu Rebreanu după primul război mondial — ţinînd seama, evident, de noile condiţii social-istorice.

Năzuind spre *libertatea individului*, libertate faţă de dogme, faţă de sine însuşi, şi năzuind spre înălţarea lui prin dragoste, Marin Preda îl confruntă mai puternic cu societatea, încleştare necesară pentru definirea personalităţii umane. Fără să dorească în mod deliberat, explicit, să extragă aurul pur, Marin Preda oferă ştiinţa despre strălucirea *neintrusă* a individului, accentuată spre solar sau umbră, ca însăşi existenţa omului contemporan.

Astfel se clădesc *Moromeţii*, de la cele dintîi povestiri, la prima variantă a romanului, intitulată chiar *Oameni urîţi*, la a doua, *Sfîrşitul lui Moromete*, — pentru ca rafinata primenire să ajungă a fi *Moromeţii*.

Om al timpului său, om al acestor decenii de socialism, Marin Preda nu a scris nimic care să nu se refere tocmai la acest timp şi acest spaţiu de lume (chiar atunci cînd a evocat alte zone geografice).

Publicăm acum una din cele dintîi naraţiuni cu personaje şi fapte de răscruce.

Textul acestei naraţiuni, dactilografiat şi adăugit, după manuscrisul cu acelaşi titlu, datat 25 iunie 1964, era menit să fie prelucrat într-un capitol din al doilea volum al romanului *Delirul*. Titlul dactilogramei este *Lupte în august*, subintitulat *povestire de Marin Preda*.

Scriitorul a tăiat cu creionul titlul şi subtitlul, ceea ce ne-a determinat să intitulăm această povestire conform ciornei manuscrise, care este cu mult mai restrînsă.

Victor CRĂCIUN

în vederea măsurilor de întreprins față de trupele germane din localitate. Așa cum ați ordonat, am stabilit, în deplin secret, dispozitivul de luptă al unităților noastre și am luat legătura cu Centrul de Instrucție Mihai Bravu, hotărînd ca ei să sosească la Giurgiu în cursul nopții. Înainte de a vă raporta cum au decurs evenimentele, permiteți-mi să vă aduc la cunoștință cum am înțeles eu să întocmesc ordinea de bătaie, lucru foarte important, după cum o să vă convingeți, datorită faptului că se află în strînsă legătură cu cele întîmplate ulterior. Domnule general, am numit comandant al unităților de infanterie din garnizoană pe colonelul Pavel Vasile, comandantul cercului teritorial. Am numit...

— Știu, îl întrerupse brusc și rece generalul, treci la relatarea evenimentelor.

— Domnule general, la ora treisprezece am luat legătura cu doi căpitani germani, dintre care unul era...

— Scuză-mă că te întrerup, domnule colonel, zise generalul, dar am absolută nevoie să mi se raporteze cu cea mai mare exactitate cronologia ordinelor primite și a celor date în folosirea exactă a timpului dvs. De ce, de pildă, sosind la Giurgiu la orele șapte dimineața, nu ați trecut imediat la executarea misiunii pe care v-o încredințasem, așa cum au făcut toate garnizoanele din raza corpului 2 Teritorial? Dumneata știi, de pildă, domnule colonel, că regimentul 3 Grăniceri a acționat împotriva trupelor germane în chiar noaptea de 23, îndată ce a auzit prin radio ordinul către armată? Evenimentele nu sînt atît de complicate, încît să nu înțelegi sensul unui astfel de ordin. De ce abia la ora 13 ați luat contact cu trupele germane?

— Domnule general, răspunse colonelul, nu înțeleg sensul acestei întrebări.

— Am să vă explic, zise generalul. Din pricină că executarea ordinului dat de mine întîrzia, Marele Stat Major al Armatei s-a alarmat și ne cerea nouă aci, Corpului 2 Teritorial, din oră în oră, rapoarte asupra situației garnizoanei și portului Giurgiu. Acum înțelegi?

— Domnule general, îmi permiteți să raportez? zise colonelul neturburat.

Și tăcu, așteptînd încuviințarea, pe care însă n-o primi.

— Fiecare frază a dumneavoastră necesită explicații pe care vă rog să mi le dați pe scurt! Sînt nedumerit! Pentru ce ați stabilit ca artileria de la Centrul de Instrucție Mihai Bravu să sosească în timpul nopții, cînd ordinul meu era să vă folosiți de ea de urgență?

Colonelul tot nu răspunse.

— Și de ce, continuă generalul, ați numit comandant al unității de infanterie din garnizoană pe colonelul Pavel, un ofițer fără experiență de front?

Cum colonelul tăcea mereu, șeful Statului Major al Corpului de armată, care era și el de față, răspunse el în locul acestuia.

— Colonelul Pavel era cel mai mare în grad, explică el. Domnul colonel Bașta a respectat regulamentul cînd l-a numit pe el comandant al unității din garnizoană.

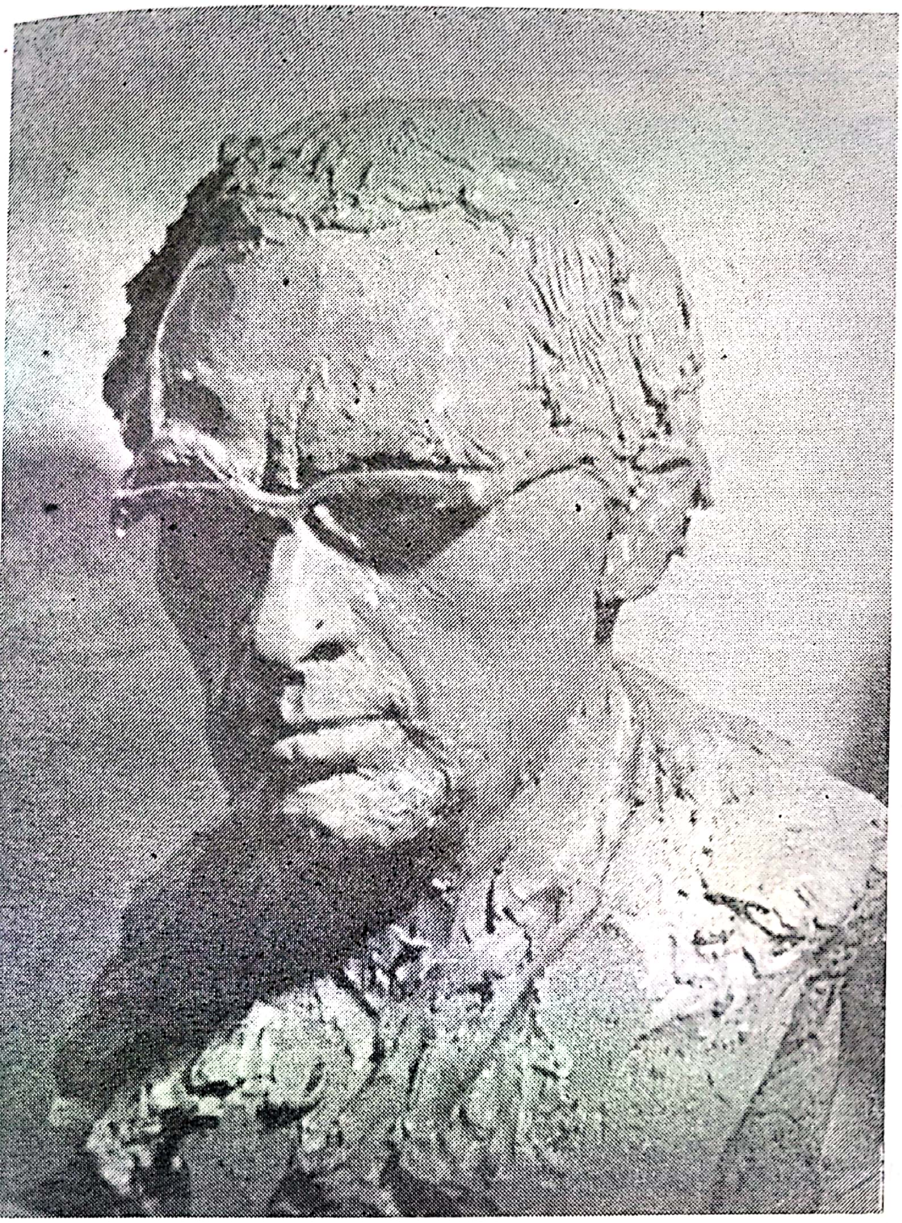
— Domnul colonel Bașta e el însuși comandant de divizie împotriva regulamentului, replică imediat comandantul corpului de armată. Și bine a făcut Marele Stat Major că a încredințat comanda unei divizii unui colonel ca el, deși ar fi găsit, dacă ar fi socotit necesar, destui generali cărora să le-o încredințeze. Și nu înțeleg de ce el, la rîndul lui, n-a urmat aceeași orientare și să-și fi dat seama că, în situația dată, nu un colonel de cerc teritorial era cel mai indicat să ia comanda unităților, deși era cel mai mare în grad în garnizoana respectivă.

Urmă iarăși o tăcere, care nu dură decît cîteva clipe. În biroul postului de comandă al corpului de armată țîrîi telefonul, generalul îl ridică și se auzi aproape distinct vocea celui care vorbea.

— Asigurați-vă dacă într-adevăr e vorba de vase-spital și nu cumva vi se întinde o cursă ca să poată debarca pe malul nostru, zise generalul. Apoi adăugă, după cîteva clipe: Trageți cu artileria și așteptați. Dacă vi se răspunde cu foc, scufundați-le. Raportați orice modificare a situației.

Închise apoi telefonul și se adresă colonelului Bașta.

— Presupun că relatarea evenimentelor pe care o s-o faceţi o să dea un răspuns la întrebările mele, domnule colonel.
— Domnule general, îmi permiteţi să raportez!
— Raportaţi.
— La ora 13 am luat legătura cu doi căpitani germani, dintre care unul era comandant al trupelor germane din garnizoană, căpitanul Speck, începu colonelul exact de la locul unde fusese întrerupt, ca şi cînd n-ar fi auzit schimbul de cuvinte dintre comandant şi şeful său de stat major şi ca şi cînd ceea ce spuseseră ei nici nu l-ar fi privit. Întîlnirea a avut loc în prezenţa domnului prefect şi le-am pus în vedere că trebuie să depună armamentul, muniţiile şi maşinile. Nu am ajuns la nici o înţelegere...
Generalul îl întrerupse iar, de astă dată fără cuvinte însă, numai cu o privire pe care o răsuci lent şi cu hotărîre asupra ofiţerului şi cu un abia perceptibil joc al degetelor lui mari şi vînoase pe biroul de stejar. « Auzi ce zice, parcă spunea, parcă i-aş fi dat eu vreun ordin în acest sens. » Se uită la şeful său de stat major şi-l luă martor al ciudăţeniei.
— Ce ordin am dat eu, Chirescule?
Şi îl arătă pe raportor cu privirea, ca şi cînd acestuia îi pusese el întrebarea.
— Nu vrea să răspundă. Mare drăcovenie! exclamă el fără urmă de surîs pe chipul său vînăt de atîtea rasuri pînă la sînge pe care le suportase înaintea miilor de adunări de trupe pe care le trecuse în revistă. Continuaţi colonele! Poate că o să răspundeţi implicit?
Colonelul Başta, care ascultase foarte atent şi pe chipul căruia nu trecu nici măcar umbra unei intenţii de a da curs întrebării generalului, deschise gura cu un rictus parcă implacabil şi continuă de unde fusese întrerupt:
— Nu am ajuns la nici o înţelegere, dînşii spunînd că s-ar găsi într-o situaţie foarte grea...
— Care dînşii? întrebă generalul răbdător şi nici el nu mai dădu nici un semn că ar mai avea intenţia să-şi exprime cauza mai adîncă a acestei răbdări pe care şi-o impunea.
Prevăzînd tăcerea colonelului, şeful de stat major răspunse iarăşi în locul lui:
— E vorba de cei doi căpitani nemţi, pe care domnul colonel Başta i-a chemat în biroul prefectului.
— Aha! făcu generalul parcă dezamăgit, şi celălalt continuă:
— ...Dînşii spunînd că s-ar găsi într-o situaţie grea dacă ar fi dezarmaţi. A rămas ca după amiază să-şi adune ofiţerii şi să discute împreună asupra acestei chestiuni. Am stabilit însă că ofiţerii germani pot circula cu revolvere, iar trupa fără arme, pînă seara, cînd urma să ne întîlnim din nou. La ora douăzeci...
Telefonul ţîrîi din nou şi funcţiona aşa de bine încît cei doi ofiţeri din încăpere, şeful de stat major al corpului şi comandantul de divizie, auziră cuvînt cu cuvînt ceea ce se spunea:
— Am onoarea, domnule general, raportează locotenent-colonel Demetrian, batalionul 2 administrativ. Domnule general, sîntem în imposibilitate de a executa ordinul dat azi de dumneavoastră direct.
— Motivul?
— Avem 5 brutării de campanie care coc 50.000 de pîini zilnic; avem în primire depozitele de subzistenţă care hrănesc peste 400.000 de oameni; avem în subzistenţă trupele operative din jurul Bucureştiului; avem de luat în primire aproape tot timpul depozite germane de subzistenţă părăsite, carne, conserve şi nu avem oameni de pază pentru ele; mai ales în aceste vremuri, domnule general, cînd...
— Bine, îl întrerupse generalul. Atunci executaţi numai ordinul cu privire la dosirea depozitelor de subzistenţă; executaţi operaţiunea în timpul nopţii în cel mai mare secret. Nu ştim cu precizie ce evenimente vor mai surveni şi nu ne putem permite luxul să riscăm să rămînă armata ţării fără hrană.

Bust de Petre Georgescu.

De la celălalt capăt al firului se repetă ordinul și se pronunță formula de salut. Generalul închise, dar abia atinse receptorul furca și telefonul sună din nou în timp ce în birou se prezenta un ofițer cu o notă telefonică.

— Conformați-vă ordinului Marelui Stat Major, zise generalul calm, vi l-am trimis în copie chiar acum un ceas... Da, se referă special la aceste formațiuni patriotice!

— La ordinul dumneavoastră, domnule general, zise ofițerul cu nota telefonică în mînă, garnizoana Oltenița raportează: vasele germane s-au oprit la somația tirului de artilerie, sînt trei convoaie mari, în total 104 vase germane. Natura navelor este următoarea: sînt 4 vase de transport de tonaj mare înarmate cu 3 tunuri, 2 mitraliere și 2 tunuri antiaeriene, 27 șalupe înarmate cu mitraliere, 21 poduri plutitoare cu motor, înarmate cu tunuri și încărcate cu material, însoțite de trupă în număr mic și de civili, 23 pontoane cu motor, înarmate cu tunuri și mitraliere, 2 bacuri cu motor încărcate cu materiale și mașini, 3 remorchere, 5 șlepuri încărcate și 3 șlepuri spital cu răniți. Convoiul e comandat de un amiral și de un colonel. Nemții cer să le primim răniții, nu au medici și hrana necesară. Raportează maiorul Roman.

— Colonel Chirescu, zise comandantul corpului.

— Domnule general, răspunse ofițerul ridicîndu-se de pe scaun.

— Ordin garnizoanei Oltenița și garnizoanei Giurgiu. Convoiul de vase germane să nu fie lăsat să treacă. Se va cere amiralului să se predea, iar în caz de rezistență, se angajează lupta. Raportează telefonic Marelui Stat Major.

Colonelul Chirescu și ofițerul care intrase mai înainte ieșiră. În birou rămase doar comandantul corpului și colonelul comandant de divizie.

— Continuați, zise generalul.

— La orele douăzeci au venit din nou cei doi căpitani germani și ne-au comunicat rezultatul consfătuirii lor cu...

Dar colonelul fu din nou întrerupt, de astă dată însă de țîrîitul unui telefon special, care suna parcă mai gros și cu intermitențe violente, ca și cînd s-ar fi dat alarma. Generalul răspunse după ce din primele secunde își dădu seama al cui era glasul.

— Am onoarea domnule general-șef, zise el. Desigur, domnule general-șef, o am chiar în față... Domnule general-șef, rosti generalul citind o hîrtie care se afla la vedere chiar sub cristalul biroului său, în zona Corpului 2 Teritorial, de la 24 august și pînă astăzi 28, au fost dezarmați și luați prizonieri... Doriți pe grade sau total? Domnule general, trupă circa 600 de soldați germani, ofițeri 173, subofițeri 207, civili 319, femei 50, vlasoviști 319, și un general... Generalul Bur Hardt!... Da, o să vă raportez imediat, domnule general-șef... Da, pot să vă trimit Batalionul de instrucție Pionieri de Gardă din Teleștoaca și Compania 3 Sanitară Adămești...

Povestea unui autograf

Marin Preda

Febr. 75

?

E SEARĂ ŞI, ÎN PENUMBRA CAMEREI, UN DOR NESPUS MI SE STRECOARĂ ÎN SUflet, un dor după prietenii plecaţi pe calea fără întoarcere. Caut în bibliotecă şi parcă mă reîntîlnesc cu cîţiva dintre ei, răsfoind cărţile pe care le-au scris, cît erau în viaţă.

Mă opresc la romanul Delirul. **Pe pagina de gardă, citesc dedicaţia pe care ne-a dat-o autorul, soţiei mele şi mie:** « Doamnei şi lui Radu Meltzer Vaida, vechi prieteni, cu nostalgia acelei chitare... ». **Urmează semnătura,** Marin Preda, **şi data** — februarie 1975. **Cînd şi cu ce prilej a scris aceste rînduri?**

Amintirile mă poartă înapoi, peste vreme. Într-o seară de iarnă rece, am fost invitat, împreună cu soţia mea, acasă la Marin Preda. Locuia atunci într-un bloc vechi, pe strada Dionisie Lupu.

Apartamentul era mobilat cu gust, peste tot erau risipite cărţi şi reviste, iar în cîteva locuri din sufragerie erau teancuri de discuri, majoritatea lucrări de muzică clasică.

Marin Preda era bine dispus. Am stat la poveşti, în patru, ascultînd în acelaşi timp şi muzică. Îi plăceau preclasicii, mai ales Vivaldi şi Pergolesi. După un timp, cînd tocmai se terminase un disc, amfitrionul s-a ridicat din fotoliu, zîmbind:

— Monşer, haideţi la masă! Numai cu hrană spirituală nu te saturi...

Amfitrioana era o femeie căreia îi plăcea fastul.

Masa era aranjată cu o adevărată artă, farfuriile de porţelan, paharele de cristal şi tacîmurile de argint, florile din glastre dădeau un aer festiv casei.

Ca să fiu drept însă, porţiile de mîncare erau cam mici, aşa că, la un moment dat, Marin Preda se adresează soţiei sale:

— Dragă, acum, după ce am respectat toate regulile de protocol şi de dietă, adu, te rog, pentru musafirii noştri, care vezi că sînt sănătoşi, nişte friptură şi nişte brînză de Teleorman, de la care nu mă voi da nici eu în lături.

Eta s-a uitat lung la soţul ei, parcă în semn de protest, apoi a izbucnit în rîs:

— Ştiam că se va întîmpla aşa. Marin nu se satură seara cu ce-i dau eu de mîncare.

Cînd pe lîngă friptură şi brînză a mai adus şi o sticlă de ţuică excelentă, ne-am simţit cu toţii mai bine. Lui Marin Preda îi plăceau anecdotele şi rîdea din toată inima cînd le auzea.

Domnule general-şef, formaţiunea germană principală care intenţiona să încercuiască Bucureştiul se mai menţine?

— Formaţiunea a fost ea încercuită şi lichidată şi ce-a mai scăpat din ea o să se reverse prin porumburile Corpului 2 Teritorial, domnule general, se auzi în birou prin receptorul puternic, răspunsul generalului-şef, vor căuta să scape spre Olteniţa, Călăraşi şi Giurgiu...

După care nu se mai auzi nimic, generalul din birou notă un ordin păstrînd receptorul la ureche, apoi rosti formula de salut, închise şi apăsă pe sonerie. Se prezentă un ofiţer căruia generalul îi dădu acea notă şi îi spuse şi ce să facă cu ea.

— Da, continuaţi domnule colonel, zise el apoi cu o voce mulţumită, ca şi cînd pînă acum colonelul s-ar fi omorît continuînd şi generalul îl întrerupsese doar ca să-i dea prilejul să se mai odihnească.

— La orele douăzeci, zise şi colonelul cu un glas care, fără să confirme cele de mai sus, totuşi nu le infirma cu nimic, au venit din nou cei doi căpitani germani şi ne-au comunicat rezultatul consfătuirii lor cu ofiţerii din subordine, şi anume că dînşii ne roagă să-i lăsăm cu tot armamentul asupra lor, însă promit că vor părăsi

Intre eleve de la Liceul de muzică. Alături de scriitor, poeta Grette Tartler.

dispozitivul de frontieră în aceeași noapte și se vor retrage la Rusciuc. V-am raportat situația la orele douăzeci și treizeci, spre aprobare. Dumneavoastră, însă, nu ați aprobat. Era o situație de compromis, care se putea soluționa astfel, eliberînd rapid garnizoana și portul Giurgiu fără pierderi. Ordinul dvs. inițial avea acest sens, să-i alungăm pe germani și să punem stăpînire pe toate garnizoanele și dacă acest lucru se putea obține în felul acesta, era cu atît mai bine. Am hotărît deci să soluționez chestiunea uzînd de acest compromis și am comunicat hotărîrea mea și domnului prefect și maiorului Bratu, comandantul batalionului din garnizoană, precum și celor doi ofițeri germani. M-am gîndit că [e] mai bine să-mi expun situația mea decît să se verse sînge inutil și să distrugă ceva din orașul Giurgiu. Între timp s-a anunțat sosirea unui maior din partea Marelui Stat Major, maiorul Popescu Niculae, de la Secția a 2-a. Dînsul a sosit la ora unsprezece noaptea și le-a comunicat și el germanilor că trebuie să predea armele. Germanii au susținut același lucru, că sînt puși într-o situație grea și că ei promit să părăsească imediat orașul, dacă sînt lăsați să se retragă cu armamentul asupra lor. Discuțiile au durat pînă la miezul nopții fără rezultat, și atunci maiorul Popescu a căutat să ia legătura cu Marele Stat Major, ceea ce la ora aceea nu s-a putut, și pe urmă cu dumneavoastră, dar nu se auzea

— Te rog, monşer, îmi spuse la un moment dat, fredonează cîntecul acela de muzică prea uşoară, cu textul acela divin...

Ştiam la ce se referă. Cu puţin timp înainte, plecasem cu dînsul de la editură, unde era director, să mîncăm undeva în oraş. Au venit cu noi şi scriitorii Cezar Ivănescu şi Mihai Tunaru, căruia îi apăruse tocmai o carte, şi care ne-a convins să mergem la un restaurant, vis à vis de Spitalul de Urgenţă. Aici ne-am simţit bine, fripturile la grătar erau excelente, vinul de calitate, aşa că nu ne lipsea nici buna dispoziţie. Venind vorba de precaritatea unor texte de muzică uşoară, Marin Preda mi s-a adresat:

— Ştii cumva o melodie mai nouă, cu un text mai aşa...

— Cum să nu, am replicat şi am început să fredonez un cîntec stupid care suna cam aşa: « tra, la, la, nu te supăra, / tra, la, la, nu te enerva », bătînd în masă tactul.

„Monşerului“ i-a plăcut grozav şi toată seara a repetat frînturi din acest cîntec.

— Auzi, domnule: « tra, la, la, nu te supăra... ».

Mi-am adus aminte de povestea aceea şi, ca să fac o plăcere amfitrionului, am repetat cîntecul acela faimos:

« Nu te enerva, tra, la, la »... timp în care acesta bătea vesel tactul în tăblia mesei.

Apoi, m-a rugat să iau chitara, pe care o adusesem cu mine, şi să-i cînt « ceva serios »... Ştiam ce-i place — tangouri vechi cu parfumul lor romantic.

Cu vocea eram în formă în vremea aceea, aşa că am cîntat pînă seara tîrziu...

Am încheiat cu un frumos cîntec popular: Trecui valea mort de sete, care avea un text iubit de „monşer“:

> *« Şi-am să fac o lege nouă,*
> *Să le iubesc pe-amîndouă,*
> *Şi mă ţin de legea veche,*
> *Şi-mi iau una de pereche... »*

Peste cîteva zile, mi-a dat cartea pe care scrisese autograful despre care am amintit « ...cu nostalgia acelei chitare ».

...E seară şi, în penumbra camerei, un dor mi se strecoară în suflet. Privesc chitara agăţată pe un perete şi mi se face dor după prietenii mei plecaţi pe calea fără întoarcere, mi se face dor de cel care a fost marele „monşer“ al literaturii noastre, Marin Preda.

Radu VAIDA

---

bine la telefon şi atunci maiorul Popescu s-a hotărît să vă raporteze personal şi s-a urcat pe motocicletă. I-am comunicat totuşi maiorului punctul meu de vedere şi anume că chestiunea se poate rezolva mai bine aici şi că o voi soluţiona chiar în noaptea aceasta, lăsîndu-i pe germani să se retragă, mai ales că aşa-zisele arme de care trebuiau dezarmaţi se reduceau la cîteva sute de puşti şi zece-cinsprezece mitraliere, armamentul de artilerie neluîndu-l cu ei. Această hotărîre a mea i-am comunicat-o maiorului, de faţă fiind şi generalul Petrescu, prefectul judeţului. Iar efectivul german era de 600 soldaţi şi ofiţeri. În port se aflau la ora aceea două vase de război germane, înarmate cu tunuri şi mitraliere. După plecarea maiorului Petrescu, la ora 1,30 noaptea, am trimis să-l cheme din nou pe căpitanul Speck să-i comunic această hotărîre a mea, în sensul că să lase aici minimum de armament şi să plece în cursul nopţii în Bulgaria. Ofiţerul german a venit, însă cu întîrziere, deoarece avusese o criză de nervi şi m-a rugat să hotărîm a doua zi la ora şapte dimineaţa. În cursul nopţii s-a petrecut însă un fapt nou: pe la orele cinci, cinci şi jumătate, spre ziuă, au debarcat în port patru companii germane, circa patru sute de oameni, în sprijinul celor din garnizoană şi s-au instalat în dispozitiv de apărare între port şi oraş.

— Va să zică să reţinem că domnul căpitan Speck are o criză de nervi şi de unde pînă atunci se rugase să fie lăsat să treacă în Bulgaria, acum, cînd această rugăminte îi era satisfăcută, cerea să i se dea un răgaz pînă a doua zi dimineaţa ca să poată să primească întăriri.

La această întrerupere colonelul comandant de divizie tăcu pur şi simplu şi cînd reluă relatarea nu mai pronunţă ca înainte formula: permiteţi să raportez, semn al unei iritaţii ascunse, pe care însă şi-o stăpînea bine.

— La orele şapte şi treizeci dimineaţa sînt chemat la telefon de colonelul Chirescu, şi mi se comunică ordinul dumneavoastră că aţi aprobat ca trupele germane să treacă în Bulgaria cu armele individuale.

Şi colonelul pronunţă această frază pe un ton incolor ca şi cînd s-ar fi ferit anume să dea acestui fapt vreo semnificaţie. Se înţepenise în scaun să raporteze totul pînă la capăt, în ciuda faptului că era mereu întrerupt atît de generalul însuşi, cît şi de mesajele şi apelurile pe care acesta le primea din afară. După expresia de hotărîre şi de îndîrjire cu care aştepta să treacă aceste întreruperi cît şi după tonul sigur cu care raporta, se putea deduce cu uşurinţă că nu numai că nu venise acolo ca acuzat, dar că era hotărît să acuze pînă la capăt şi să obţină pînă la urmă deplină satisfacţie, cu toate că din cele ce spunea era greu de bănuit cine putea fi cel acuzat. Era un ofiţer foarte tînăr în raport mai ales cu funcţia decît cu gradul său; nu părea să aibă mai mult de patruzeci de ani dar avea deja comanda unei divizii. Cînd spusese că s-a gîndit că era mai bine să-şi expună situaţia lui decît să verse sînge inutil, auzind aceasta generalul dăduse iar semne de nerăbdare amestecate, de astă dată, într-un mod bizar cu semne de protest: nici vorbă de aşa ceva, situaţia aceea a colonelului era greu să fie expusă (şi nu se putea înţelege dacă această greutate consta în faptul că prestigiul ofiţerului se baza pe meritele lui militare excepţionale sau pe situaţia lui excepţională în ierarhie), iar, pe de altă parte, nerăbdarea comandantului de armată sugera că în prezent ceva trebuie revizuit, nu ştia nici el ce anume, dar trebuia urgent revizuit ceva şi în primul rînd, de pildă, însăşi ideea aceasta care îl determinase pe colonel să se prezinte aici şi să raporteze cu o indignare rău ascunsă sub relatarea seacă şi exactă de militar.

— Am aprobat ca nemţii să treacă în Bulgaria cu armele individuale pentru că a venit la mine maiorul Popescu de la Marele Stat Major şi mi-a raportat că dumneata nu eşti de părere să treci la dezarmarea trupelor germane, răspunse generalul. Din asta eu am dedus că un ofiţer atît de experimentat cum eşti dumneata, colonele, consideră raportul de forţe în defavoarea garnizoanei şi socoteşte soluţia propusă de el maiorului Popescu drept cea mai bună. De aceea am şi aprobat-o! Cu atît mai mare însă a fost surprinderea noastră şi a Marelui Stat Major cînd ni s-a raportat cîteva ore mai tîrziu de către maiorul Caragea că nemţii au atacat oraşul şi că o companie de grăniceri, cu acelaşi colonel Başta, sînt încercuiţi în port şi practic prizonieri. Faptul a fost verificat de noi, te-am căutat eu însumi şi mi-a răspuns la telefon chiar colonelul Pavel, comandantul garnizoanei: « Domnul colonel Başta şi maiorul Bratu, a zis el, au căzut prizonieri cu o companie de grăniceri ». Ei, ce zici de asta? Mare drăcovenie, nu răspunde, exclamă generalul adresîndu-se de astă dată nu şefului său de stat major, care ieşise, ci chiar colonelului, care nu răspundea şi încă vorbindu-i în şoaptă, în mod confidenţial, aşa cum se consultă între ei în mod inutil marii şefi cu subalternii lor cărora însă uită sau se prefac că uită să le comunice pînă la cap gîndirea lor.

— Permiteţi să raportez, zise colonelul ca o maşină de vorbit, respingînd tonul confidenţial al generalului.

Colonelul Chirescu reintră şi întrerupse, dînd amănunte care complicau executarea ordinului cu privire la convoiul de vase germane oprit la intrarea în portul Olteniţa. Pe vase, nemţii luaseră personal civil român, timonieri, mecanici şi marinari. Generalul se ridică liniştit în picioare. Avea o statură înaltă, picioare parcă pînă la umeri şi cu anii (părea trecut de mult de şaizeci), devenise parcă general şi fizi-

ceşte, pe lîngă statură avea o voce profundă şi calmă de bas, iar mişcările îi erau lente şi avînd totdeauna finalitate. Se ridicase ca să se uite pe hartă.

— Cînd... exclamă el, şi, cu vocea lui adîncă şi plină, proferă o înjurătură care păru, nu se ştie de ce, să exprime parcă o stare a sa de spirit veselă, cînd... mă-sii au plecat vasele astea din Galaţi sau Brăila? În ce zi?... Nu i-a oprit nimeni acolo? Colonel Chirescu, zise el pe gînduri, să plece imediat la Olteniţa maiorul Negruţi şi să-l someze pe acest amiral să se predea. Vezi că maiorul Negruţi trebuie să fie încă la Chirnogi, telefonează-i! Să fie trimise la Giurgiu întăriri de artilerie grea, din regimentul 2 Flămînda, cu ordin să termine cu circulaţia de vase germane pe Dunăre... Continuaţi, spuse el apoi adresîndu-se colonelului Başta, întorcîndu-se înapoi în spatele biroului.

— Avînd aprobarea dumneavoastră transmisă mie direct în ce priveşte trecerea trupelor germane în Bulgaria cu armamentul individual, am plecat în port împreună cu căpitanul Speck, eu să transmit maiorului Bratu, care se afla acolo cu o companie de grăniceri, deplinul nostru acord în ce priveşte modul de retragere al trupelor germane iar el să transmită comandantului trupelor care debarcaseră în timpul nopţii, să părăsească imediat dispozitivul de luptă şi să se retragă la Rusciuc. Restul trupelor germane din garnizoană, dat fiind faptul că aveau aici arhive şi servicii civile şi alte materiale de acelaşi ordin, staţii de ascultare şi unele depozite auxiliare, urma să se retragă în cursul zilei, după un program stabilit. După cîtva timp căpitanul Speck se întoarce şi îmi spune că dat fiind efectivul sporit al trupelor germane prin venirea celor patru companii, el nu mai este singurul care să decidă — ofiţerul care comanda cele patru companii fiind tot un căpitan şi spunînd că un ordin de retragere el nu poate primi decît de la un colonel din Bulgaria — şi că mă roagă să accept să plece pentru o oră la Rusciuc să raporteze acestui colonel. Am fost de acord şi am rămas în port aşteptînd înapo[i]erea căpitanului german Speck. Iată-mă deci, domnule general, în port, acolo unde am fost pe urmă căutat toată dimineaţa de către dumneavoastră şi de către Marele Stat Major şi n-am putut fi găsit, „prizonier", cum vi s-a raportat fără o prealabilă verificare a situaţiei. Asta era cursul evenimentelor, aşa cum îl văzusem şi îl iniţiasem eu, pe proprie răspundere, avînd în vedere atît ordinul către armată difuzat prin radio în noaptea de 23 spre 24, cît şi ordinul dumneavoastră personal dat în seara zilei de 24. Aceste ordine, atît pentru mine cît şi pentru trupă, aveau sensul pe care îl are şi în clipa de faţă pentru toată lumea, că e pace şi că n-o să mai moară nimeni nici pe front nici pe sub dărîmături. Dacă aş fi comandat o grupare de trupe care să nu controleze zone limitrofe, ci de interior, aş fi procedat şi eu ca şi ceilalţi comandanţi de unităţi de pe teritoriul ţării şi aş fi trecut de îndată la dezarmarea trupelor germane pe care le-aş fi întîlnit în obiectiv, dar fiind lîngă Dunăre şi într-un oraş important cum e Giurgiu, am întrevăzut posibilitatea unei executări a ordinului dumneavoastră şi al Marelui Stat Major la sfîrşitul căruia să raportez că în raza unităţilor mele inamicul nu ne-a pricinuit nici un fel de stricăciuni şi nu a căzut în luptă nici un ostaş şi nici un ofiţer. În drumul meu spre port am întîlnit oameni pe străzi, care ridicau braţele în sus şi strigau: trăiască pacea! Maiorul Caragea, însă, acest ofiţer servil despre care deţin date că e comandantul de regiment cu cel mai mare număr de pedepse politice cerute şi aplicate ostaşilor pentru « bolşevism », acum că trupele ruseşti erau în ofensivă, trece peste ordinele mele şi fără să-mi raporteze nimic, începe să se dea la provocări la adresa soldaţilor şi ofiţerilor germani din localitate, acţionînd în vederea unei ciocniri cu orice preţ, ca să facă să fie uitat zelul său antibolşevic, servindu-se de aceiaşi soldaţi pe care mai înainte îi pedepsea. Şi astfel am ajuns la punctul maxim de tensiune, fără ca mie să mi se raporteze imediat şi în întregime acele evenimente care au dus la această tensiune. Unele din ele mi-au fost raportate abia ulterior. Era ora 9,30 în dimineaţa zilei de 26 august şi între unităţile germane şi române se deschise deodată focul. Ce se întîmplase? Cum de fuseseră nesocotite ordinele noastre, al meu şi al căpitanului Speck?

Imaginile din acest grupaj aparțin fotoreporterului Vasile Blendea, autorul, de altfel, și al unei expoziții fotografice Marin Preda, deschisă, în mai 1982, la Casa de cultură a sindicatelor din Alexandria-Teleorman.

O să vă rog să-mi permiteți să mă întorc o clipă înapoi, ca să raportez un fapt important care s-a întîmplat în seara venirii mele la Giurgiu. V-am relatat că în aceeași dimineață a sosirii mele convocasem în biroul domnului prefect pe toți comandanții de unități din zona orașului, inclusiv pe maiorul Caragea, comandantul regimentului 5 Dorobanți, căruia i-am încredințat misiunea de a păzi cu cele patru companii de recruți intrările și ieșirile spre port, și anume podul și împrejurimile canalului Sfîntul Gheorghe și ale căii ferate. Vă rog să rețineți acest amănunt. În seara aceleiași zile, pe la orele opt, în momentul cînd eu duceam tratative cu căpitanul Speck, maiorul Caragea, deși stabilisem că ofițerii germani au voie să circule prin oraș cu revolvere iar trupa fără arme, totuși acest maior a dezarmat patru ofițeri și un pluton de soldați germani pe care i-a și arestat, ducîndu-i din spate cu baionetele scoase în văzul populației și băgîndu-i în închisoarea comenduirii pieții. Comandantul trupelor din garnizoană pe care îl numisem, colonelul Pavel, îmi raportează despre acest lucru și atunci îl chem pe maiorul Caragea la ordine. Maiorul Caragea se prezintă în biroul domnului prefect și raportează: Regimentul 5 Dorobanți, a cărui comandă o are, a primit ordin telefonic de la Corpul 2 Teritorial să treacă imediat la dezarmarea trupelor germane de la Giurgiu. L-am întrebat cine a dat acest ordin la Corpul 2 Teritorial și mi-a răspuns: Domnul general comandant personal. I-am spus atunci ofițerului că același ordin l-a primit și divizia a 4-a Infanterie, a cărei comandă o am și că îl invit pe maior să nu treacă la executarea ordinului primit direct de la domnul general comandant pînă ce eu însumi nu-i voi comunica momentul și procedeul potrivit. În consecință, ordon eliberarea celor opt militari germani arestați și îi atrag maiorului atenția să nu mai dea ordine trupelor din interiorul garnizoanei, a cărei comandă i-a fost încredințată nu lui ci colonelului Pavel. A doua zi dimineața (26 august), mă aflam, așa cum am raportat, în portul orașului, așteptînd întoarcerea căpitanului Speck, care avea nevoie de împuternicire ca să decidă, dat fiind faptul că efectivul trupelor germane se ridicase acum la o mie și el nu mai era singurul care comanda. În timp ce așteptam, un sfert de oră după plecarea lui, mi se comunică telefonic din oraș de către domnul prefect că o unitate germană din garnizoană depune armele. Ce se petrecea în oraș? După plecarea mea în port, dimineața împreună cu căpitanul Speck, la orele 7,30, maiorul Caragea încălcîndu-și din nou atribuțiile, luase inițiativa și fără să-mi ceară aprobarea telefonică și fără măcar aprobarea colonelului Pavel care comanda infanteria din oraș, încercuise prin surprindere o companie germană care se îndrepta spre port și o dezarmase. Operațiunea a avut loc în apropierea podului, unde maiorul Caragea ocupase o poziție camuflată. După aceea, el dă drumul spre port acestei unități dezarmate, dar

unul din ostași îi raportează că în apropiere sînt deja instalate din timpul nopții linii germane de trăgători, cele patru companii sosite, și de care maiorul, ca un ofițer orb, nu avea cunoștință și atunci el ordonă unui ofițer să se ia după ei și să-i întoarcă îndărăt, spre a nu se mai uni cu ceilalți. Vă puteți imagina efectul acestei manevre ridicole, un ofițer român alergînd gîfîind după o companie germană, în preajma liniilor de luptă, s-o întoarcă îndărăt. La ora nouă, același ofițer care fusese trimis să-i aducă pe germani înapoi, după ce îmi raportează incidentul de mai sus, continuă raportul telefonic, spunînd că un nou pluton german dezarmat în oraș, tot din ordinul maiorului Caragea, încărcat în două camioane, fusese oprit pe baza aceluiași ordin, spre a nu se uni cu trăgătorii din port. I-am ordonat să le dea drumul. La ora nouă și douăzeci și cinci, o altă unitate germană din oraș, de astă dată o grupă înarmată, precedată de un turism și o motocicletă, a fost din nou oprită din ordinul maiorului Caragea, în apropierea podului de pe canalul Sfîntul Gheorghe. A urmat o discuție, ofițerul german își ieșise din minți și a început să urle, a scos pistolul și a început să amenințe. Ofițerul român m-a căutat în port să-mi raporteze, dar firele telefonice fuseseră tăiate de către trăgătorii germani și atunci a fost executat ordinul maiorului Caragea, pe care ofițerul de dorobanți mi l-a raportat ulterior textual. « Domnule maior, a raportat el telefonic maiorului Caragea, nemții nu vor să se predea și ofițerul german din mașină a scos pistolul și răcnește ca un nebun. » « Împușcă-l, f... mama lui, și împușcați-i și pe ceilalți dacă nu se predau », a ordonat acest maior. Ofițerul, neputînd lua contact cu mine, a executat ordinul. Comanda o grupă cu o mitralieră camuflată, în preajma podului. S-a retras din fața ofițerului german smintit care agita pistolul și a dispărut lăsîndu-l pe acesta să creadă că grupa germană poate traversa podul, înarmată cum era, și trece să se unească cu trăgătorii germani de dincolo de canal. Și pe urmă, deodată, a deschis focul împotriva lor și i-a curățat pe toți, în frunte cu ofițerul din mașină. Auzind aceste focuri, companiile germane de trăgători din oraș și port s-au alarmat au dezlănțuit și ele focul și au pornit la atac asupra orașului. În aceeași clipă, imediat după deschiderea focului, au început să tragă și tunurile și mitralierele de pe cele două vase de război din port, iar una din companiile germane debarcate în timpul nopții a deschis foc de aruncătoare și mitraliere grele. În același timp, artileria de la Centrul de Instrucție Mihai Bravu, care sosise, conform ordinului dumneavoastră, la Giurgiu, pe la orele șase dimineața, a intrat în acțiune și a început să tragă în direcția portului. Necunoscînd situația și intențiile mele, maiorul Caragea a alarmat în aceste minute Corpul 2 Teritorial și Marele Stat Major cu știrea că aș fi căzut prizonier în port, împreună cu o companie de grăniceri și cerînd în același timp întăriri. La ora deschiderii focului și în timpul cînd au început luptele, mă aflam în adevăr în port, cu legătura telefonică întreruptă, unde erau și ofițeri germani, și trupă și mai erau și următorii: maiorul Bratu, comandantul batalionului de grăniceri, un sublocotenent de la o companie de grăniceri și un sublocotenent de la regimentul 5 Infanterie, al maiorului Caragea: se mai aflau, de asemenea, un pluton de grăniceri și un pluton de la regimentul 5 Infanterie. Am încercat imediat și cu cea mai mare energie să intervin să înceteze focul și am propus ofițerilor germani care erau cu mine să mergem pe linia de trageri spre a vedea ce s-a întîmplat și a lua măsurile de rigoare. Ofițerii germani mi-au răspuns că nu e nimic de văzut, că avem de așteptat să se întoarcă de la Rusciuc căpitanul Speck și atunci ei vor executa ordinul adus de acesta. Focul în acest timp creștea în intensitate și zece minute după începere trei proiectile de reglaj ale artileriei noastre căzură în apele bulgărești, după care imediat alte trei căzură în plin și explodară pe puntea din spate a unuia din vasele germane de război, pe care, apoi, cu un tir repetat, îl scufundară. Celălalt vas manevră mult spre port și începu să tragă direct asupra orașului. Așadar începuse lupta, adică exact ceea ce eu căutasem să evit, ca unul care știam ce înseamnă frontul și urmările lui și maiorul Caragea nu știa. Orașul amuțise și părea de pe acum mort, dar eu știam că nu e mort, că în el sînt femei și copii pe care ostașii mei vor trebui

pe urmă, după victorie, să-i tragă de picioare dintre dărîmături. O să credeți că îmi slăbiseră nervii pe front și că acum nu mai suportam? Nicidecum, eram foarte lucid și pe deplin stăpîn, atît pe situația militară de care eram răspunzător, cît și pe cea morală, care era în deplină concordanță cu acțiunea pe care o inițiasem. Pîlnia exploziei de proiectil care scufundase vasul german se repeta acum la noi, făcînd să piară case întregi cu micile lor grădini cu tot, spulberate de tirul de răspuns. Luă foc palatul administrativ și o biserică arse cu flăcări pînă la temelie. Cum una din companiile germane se infiltra în partea de sud-vest a orașului și amenința să pătrundă pe străzi, vasul de război făcu o manevră de-a lungul malului, o manevră care în timp ce îl îndepărta de tirul artileriei noastre, îl apropia de linia de pătrundere în oraș a companiei care se infiltrase și începu să tragă tir de susținere asupra periferiei, distrugînd întruna casele și clădirile mărginașe. M-am gîndit că în mod inevitabil, dacă nu întreprind nimic pentru încetarea focului, compania aceea va pătrunde tot mai mult spre interiorul garnizoanei și orașul va fi atunci bombardat atît de artileria germană cît și de cea română, ceea ce va duce fatal la distrugerea totală a orașului. I-am cerut părerea maiorului Bratu asupra unor măsuri posibile de luat și dînsul mi-a confirmat: « Domnule colonel, dată fiind situațiunea creată, nimic nu mai poate împiedica distrugerea orașului, fiindcă în eventualitatea că ofițerii germani ar accepta încetarea focului, n-ar fi o încetare simultană, fiindcă ai noștri, neavertizați, ar continua să tragă ». « Domnule maior, i-am răspuns, să trimitem spre liniile noastre un ofițer de grăniceri, cu ordin să înceteze focul ». « Domnule colonel, zice maiorul Bratu, am impresia că ofițerii germani nu vor accepta nimic pînă la întoarcerea căpitanului Speck ». M-am uitat la ceas, se făcuse unsprezece. Focul dura de aproape două ore și căpitanul german întîrzia de mai mult de o oră decît cea convenită. Am propus totuși ofițerilor germani să trimitem un agent spre liniile noastre și ei erau gata să accepte, cînd vedem că se apropie de noi un ofițer de marină de pe vasul german scufundat (care continuau să-i pescuiască cu bărcile) și începe să răcnească și să dea ordine în ce ne privește, considerîndu-ne prizonieri și vinovați de tot ceea ce se întîmpla. Ne-a făcut trădători și s-a apropiat de mine și, cu pistolul în mînă, i-au țîșnit lacrimile de furie vrînd să mă izbească cu el în față. Atunci am scos și eu pistolul și i-am spus prin interpret că pînă la ora de față eu am evitat să-i consider pe ei prizonieri, dar dacă sînt provocat, voi da ordin grănicerilor să înceapă lupta și aici în port și nu mai răspund de urmări. Ofițerul a fost calmat de ceilalți, care i-au explicat că ordinele date de mine încă de ieri au căutat tot timpul să evite o ciocnire și că acțiunea artileriei noastre nu s-a produs din ordinul meu. M-am apropiat atunci de ofițerul german de marină și i-am mai spus, în auzul celorlalți, următoarele: că în 1941, cînd trupele germane au pătruns în țara noastră, nimeni nu ne-a întrebat dacă această pătrundere ne convine și că, dimpotrivă, ele însemnau pentru noi, militarii români, acele trupe pe baza cărora ni s-a dictat să cedăm o parte din trupul țării. Acum, guvernul care a acceptat acest dictat a fost doborît și trupele germane trebuie dezarmate și gonite din România. Nu văd aici nici o trădare. La care ofițerul german n-a mai răspuns nimic. Tocmai atunci s-a văzut apropiindu-se șalupa care-l aducea înapoi pe căpitanul Speck, care mi-a comunicat deîndată că e de acord cu încetarea focului și mi-a propus să mergem împreună spre pod. Am putut astfel lua contact cu un locotenent german de pe linie și căpitanul Speck i-a dat ordin să nu se mai tragă nici un foc, chiar dacă de la români s-ar continua să se tragă. Locotenentul a executat ordinul. După aceea mi-am continuat drumul cu căpitanul Speck spre oraș și ajungînd la pod am ordonat încetarea focului. M-am dus apoi imediat cu mașina la postul de comandă al maiorului Caragea, care conducea direct unitățile din linia de luptă. Era ora unsprezece și patruzeci și cinci de minute și maiorul tocmai termina o convorbire telefonică cu dumneavoastră și mi-a raportat că are ordin să continue acțiunea împotriva germanilor și că se trimit în ajutor trupe de la București și artilerie și că va intra în acțiune și aviația. În fața acestei situații, am cerut și eu legătura cu Corpul de

Armată și am vorbit cu maiorul Negruți, spunîndu-i să nu se mai trimită nici trupe și nici aviație și să vă raporteze dumneavoastră următoarele: că am hotărît încetarea focului, am stabilit cu căpitanul Speck o zonă neutră, dînd ordin unităților românești să se retragă spre oraș cu trei sute de metri, că o parte din trupele germane erau deja trecute în Bulgaria și că restul începe îmbarcarea chiar acum... Realitatea era că nu se începuse nimic, dar am afirmat acest lucru pe proprie răspundere, numai să nu se reia luptele. E de presupus că pînă la sosirea ajutoarelor noastre ar fi trimis și comandamentele germane din Bulgaria ajutoare spre Dunăre, iar aviația noastră, pînă a distruge inamicul din oraș și din port, ar fi distrus întîi orașul ca atare, fără ca asta să constituie un indiciu că ar fi distrus totodată și trupele care, în război, se pot adăposti cu ușurință în dărîmături și continua lupta... Pînă la ora două la amiază, unitățile române s-au grupat în cîteva puncte stabilite de mine, apoi m-am dus din nou cu căpitanul Speck la unitățile germane din apropierea podului și am hotărît modalitatea de încărcare a materialelor din oraș, transportarea lor în port, îmbarcarea și plecarea. În cursul după-amiezii materialele aflate în port au și fost ridicate și transportate la Rusciuc. La orele patru după-amiază am primit un ordin telefonic de la Marele Stat Major, prin care domnul general șef aproba ca unitățile germane din Giurgiu să treacă în Bulgaria cu armamentul. O oră mai tîrziu a venit maiorul Rîpeanu din partea Marelui Stat Major și a luat parte la stabilirea condițiilor de părăsire a orașului și a portului. În același timp a sosit în Giurgiu un batalion din regimentul 2 Pionieri de gardă, venit cu trenul de la Grădiște. Pînă în dimineața zilei de 27 august, la orele 4,30, s-a terminat trecerea germanilor în Bulgaria... În încheiere, îmi permiteți, domnule general, să trag concluziile care mi se impun din evenimentele care s-au petrecut și pe care vi le-am relatat cît mai minuțios. Unitățile germane din orașul și portul Giurgiu erau, după părerea mea, pregătite de rezistență. Maiorul Caragea, prin inițiativa luată, atît în seara de 25 august cît și în dimineața care a urmat, dezarmînd în mod inabil ofițeri și unități germane, cum a fost cazul cu încercarea de a înapoia de la pod compania germană căreia tot el îi dăduse drumul, precum și faptul că a deschis primul foc, nimicind un ofițer și o grupă germană pe podul de pe canalul Sfîntul Gheorghe, a întins la maximum încordarea deja existentă și a dat naștere la începerea luptelor. Maiorul se acoperă mereu cu ordinul primit direct din partea dvs., în calitate de comandant al regimentului 5 Infanterie, însă el e vinovat de insubordonare, deoarece i-am repetat că modalitatea executării ordinelor îmi revine mie, care aveam, în calitate de comandant de divizie, răspunderea garnizoanei Giurgiu. Regimentul 5 Infanterie nu avea dreptul să intervină în interiorul orașului. Maiorul Caragea putea să execute ordinul dumneavoastră, dacă ținea cu tot dinadinsul să nu coopereze cu mine, numai în zona regimentului, la ieșirile din oraș și nicidecum peste capul meu și în zonele în care alte unități, la ordinul meu, controlau garnizoana. Dezarmarea companiei germane s-a făcut în interiorul orașului, la ordinul și la amestecul maiorului Caragea. Iar sosirea celor patru companii germane în cursul nopții s-a produs tot datorită faptului că germanii s-au alarmat auzind de dezarmarea și arestarea, în seara zilei de 23, a patru ofițeri și a unui pluton de soldați dintre ai lor. Consecințele au fost că șase ofițeri de-ai noștri au fost răniți în luptele care au urmat, nouă soldați morți și aproape șaizeci de răniți. Acuz pe maiorul Caragea de pierderea inutilă a acestor ostași, de insubordonare, de alarmare falsă a Marelui Stat Major și consider că este cazul să se ia imediat acestui ofițer, pe care îl cunosc și ca incapabil, comanda regimentului 5 Dorobanți și să fie transferat la o unitate administrativă sau la cerc teritorial. În situația actuală, cînd regimentul poate fi chemat oricînd să acționeze, el ar putea da naștere din nou la situații care să pericliteze și mai grav, prin spiritul său de insubordonare și incapacitate militară, acțiunile marilor unități. Colonelul Bașta își încheiase raportul. O singură dată mai fusese întrerupt în timpul relatării sale și tot în chestiunea convoiului german de vase oprit în apropierea portului Oltenița.

Maiorul Negruţi sosise de urgenţă de la Chirnogi şi raporta executarea ordinului: îl somase pe amiralul german să se predea şi acesta îi răspunsese că nu poate, deoarece nu are, în acest sens, nici un ordin din partea Führer-ului şi că roagă să i se dea răgaz să ia legătura cu Cartierul general din Berlin. La care generalul începuse să rîdă gros la telefon şi îi răspunsese maiorului Negruţi că aprobă ca amiralul să ia legătura cu Führer-ul, dar cu condiţia ca exact în acelaşi timp să se dea drumul personalului român de pe vase, luat cu forţa. Maiorul Negruţi răspunse că acest lucru s-a executat de la început, ca o condiţie a parlamentărilor şi că personalul român, circa 50 de navigatori şi civili, era acum în deplină siguranţă. « Atunci somaţi imediat convoiul german să se predea, ordonase generalul. Şi dacă amiralul refuză, scufundaţi-l. »

Şi continuase apoi să asculte raportul colonelului Baştа, păstrînd însă pe chip sau mai degrabă în priviri o licărire veselă care nu se potrivea deloc cu tonul rece, de o indignare reţinută, al povestitorului. « Iată, spunea parcă acea privire de militar bătrîn care a trăit multe schimbări politice, cum se întoarce situaţiunea şi fuge lupul rănit de nu mai nimereşte gaura ogrăzii. Dumneata, colonele, însă, hm, mare drăcovenie... » Şi din nou, ca la început, degetele sale bătuseră tamburina pe birou şi-l întrerupsese mental pe raportor, de astă dată pentru tot restul povestirii, deşi colonelul relata, la acest punct, partea cea mai dramatică a situaţiei, ameninţările reciproce cu revolverul şi tot ce urmase după deschiderea focului. Nici colonelul însă nu-şi părăsise nici tonul şi nici ţinuta sa dură, parcă de nezdruncinat, ca şi cînd nu el ar fi fost cel care raporta în faţa comandantului, ci generalul.

— Domnule colonel, spuse apoi generalul, cînd comandantul de divizie încheie, să facem puţină lumină în ordinele pe care noi le-am dat în zilele în care s-au petrecut evenimentele în care sînteţi implicaţi, dumneata şi maiorul Caragea. Ordinul iniţial al Marelui Stat Major a fost să dezarmăm pe germani. La refuz sau la rezistenţă, se angajează lupta. Din ceea ce mi-ai raportat dumneata şi din cele ce ştiu eu că s-a petrecut şi în alte garnizoane, cred că acţiunea maiorului Caragea ar fi avut succes deplin şi alte ajutoare din Bulgaria sau din sudul Dunării nemţii n-ar mai fi primit. Asta în primul rînd în ceea ce priveşte aprecierea iniţiativei maiorului Caragea. În al doilea rînd, este greu să stabilim acum cu precizie matematică cronologia ordinelor pe care le-am dat şi cui. Îmi amintesc însă bine: am dat primul ordin diviziei a 4-a Infanterie, dumitale adică, să dezarmezi imediat şi energic trupele germane existente în garnizoană; necunoscînd situaţia în detaliu, am aprobat raportul verbal al maiorului Popescu de la Marele Stat Major, apoi şi raportul dumitale prin care îmi cereaţi să dau ordin ca trupele nemţeşti să fie lăsate să plece cu armamentul personal. (Măsura a fost aprobată ulterior şi de Marele Stat Major direct dumitale.) Dacă ştiam însă că germanii au deschis focul, aş fi dat ordin de a-i ataca şi face prizonieri cu orice risc. Nu-ţi fac reproşuri că nu ai acţionat în acest sens, dar cu atît mai puţin o să i le fac maiorului Caragea, care a acţionat tocmai în acest sens. Iar dacă el e vinovat de insubordonare faţă de dumneata, atunci şi dumneata eşti în egală măsură faţă de mine. În fond, v-aţi bîlbîit amîndoi, ceea ce e pe deplin explicabil, s-au bîlbîit ei alţii mai puternici ca noi şi pînă să le treacă bîlbîiala au şi pierdut războiul. Cazul Franţei. Pînă la urmă i-aţi scos din oraş, ceea ce e esenţial. Rămîne un singur punct în care trebuie să-ţi arăt că nu te-ai orientat bine, n-ai avut adică un instinct mai adînc. Dar nu ţi-l spun decît dacă eşti de acord cu mine că acţiunea maiorului Caragea a completat-o aşa cum se cuvine pe a dumitale, care te aflai într-o situaţie fără ieşire. Ştii care?

— Nu, domnule general, răspunse colonelul posomorît.

— Cînd te aflai în port, izolat de unităţile dumitale şi căpitanul Speck întîrzia.

— Tot ce s-a petrecut e din vina maiorului Caragea, răspunse colonelul, respingînd atitudinea de împăciuire a comandantului. Îmi susţin acuzaţia şi voi face raport scris.

— Atunci te voi acuza eu însumi pentru neexecutarea de ordin, replică generalul

cu vocea lui adîncă de bas care suna în clipa aceea plăcut în odaie, ca și cum i-ar fi făcut colonelului un compliment. Și se ridică și se îndreptă spre unul din cele trei dulapuri de birou, pe care îl descuie și se întoarse la loc cu o hîrtie în mînă, pe care i-o dădu ofițerului s-o citească. Îi spuse însă și verbal conținutul, era vorba de un ordin al Marelui Stat Major care preconiza, ca urmare a agresiunii din ziua de 24 august a aviației germane asupra capitalei, măsuri energice, ca împotriva unui inamic deosebit de perfid, printre care măsuri era indicată în special rapiditatea și surprinderea, adică exact ce nu făcuse colonelul Bașta la Giurgiu. El nu poate să nege că în seara zilei de 24 august plecînd la Giurgiu a primit din partea superiorului său, exact un ordin în acest sens. Și în loc să execute acest ordin, el a început cu ofițerii germani lungi parlamentări alarmînd el, și nu maiorul Caragea, și pe drept cuvînt, atît Corpul 2 Teritorial cît și Marele Stat Major prin aceste discuții pe care nu le mai încheia cu inamicul...

— N-ai înțeles acest ordin nici în spiritul nici în litera lui, colonele, zise generalul și vocea lui era acum protectoare. Dar atît eu cît și Marele Stat Major al Armatei te-am înțeles pe dumneata și ți-am dat în cele din urmă ordinul pe care l-ai cerut. Să acuzi însă acum pe altul, care a înțeles ce trebuie să facă, nu ți se pare prea mult? Îți ordon să-ți retragi acuzația de incapacitate la adresa maiorului Caragea și să consideri stinsă chestiunea. Acum avem alte treburi.

Colonelul se ridicase în picioare. Arăta palid. Își puse chipiul pe cap. Salută.

— Am onoarea, domnule general.

Dar generalul nu încuviință retragerea.

— Și acum să-ți explic ceea ce văd că nu ești curios să afli. Dumneata ai vrut să aperi orașul de distrugere și ai reușit. Ai obținut retragerea nemților dincolo de Dunăre cu pierderi minime și iar ai reușit. Dar dacă i-ai fi luat pe toți nemții prizonieri, aproape 1000 cîți erau, ar fi însemnat că ai intuit că inamicul dumitale de mîine va avea o mie de soldați mai puțin. Așa, ce folos? Dumneata le-ai dat drumul și peste cel mult o săptămînă o să te întîlnești din nou cu ei.

— Nu înțeleg, exclamă colonelul.

— Știu că nu înțelegi, asta ți-am explicat și eu. România întoarce armele, colonele, vom pleca pe front, împotriva Germaniei. Pacea nu s-a încheiat. Acum ai înțeles?

Și fiindcă ofițerul rămăsese țintuit înaintea comandantului său, nemaiputînd parcă să scoată un cuvînt, generalul, ca și cînd asta ar fi fost exact reacția pe care ar fi vrut s-o obțină de la celălalt, și, cum o și obținuse, îi făcu comandantului de divizie care, contrariat și cu zeci de întrebări în priviri, abia acuma ar fi vrut să nu fie concediat, un semn din bărbia lui mare și vînătă de general, că poate să se retragă. Ceea ce ofițerul nu mai putu să evite.

Vitrină dedicată lui M. Sadoveanu în expoziția omagială a M.L.R.

POLIFONIA PROZEI: Alexandru IVASIUC

Debutul posibil

DIN PUNCTUL CEL MAI ÎNALT DE CUPRINDERE — opera finită — debutul lui Alexandru Ivasiuc este mai semnificativ pentru eseist decît pentru prozator, fiindcă schița *Timbrul*, apărută acum două decenii în *„Gazeta literară"* (nr. 28 din 9 iulie 1964), are doar parțial valoarea unei mărturii asupra stilului și consecvenței sale de viziune. Eseul *Inocență și vinovăție în proza americană*, tipărit în nr. 30 din 23 iulie al aceleiași reviste, e o probă mult mai convingătoare pentru orizontul intelectual și puterea de sinteză a autorului. Nu mult mai tîrziu, un articol despre cartea romancierului american John Updike: *Rabbit Run* (*„Gazeta literară"*, nr. 44, din 29 octombrie), pare să arate că un viitor eseist a publicat, întîmplător, mai întîi proză.

O reamintire a climatului în care se petrece debutul, fie și numai răsfoind colecția *„Gazetei literare"* pe jumătate de an, n-ar fi fără rost.

În luna iulie, proza din paginile revistei este semnată de Ștefan Bănulescu *(Dropia)*, N. Breban, C. Țoiu, N. Țic, Virgil Duda, Cezar Baltag ș.a. Pînă la sfîrșitul anului, vor mai publica, între alții, Teodor Mazilu, Sorin Titel, Sânziana Pop. Pînă și în fluctuantul teritoriu al „Poștei redacției", anul pare să fie fast, calde cuvinte de încurajare primind Angela Marinescu și Adriana Bittel la „poezie" și Tia Șerbănescu la „proză".

Masive fragmente de roman nu apar, exceptînd *Presentimentul* de Marin Preda, dintr-o nouă ediție, în pregătire, a *Risipitorilor*, în nr. 49 din 3 dec. 1964. În același număr de

revistă, se tipărea o convorbire cu prozatorul John Updike, aflat într-o vizită în România.

Dintr-o întîmplare, ale cărei amănunte sînt irecuperabile acum, singurul interviu pe care Alexandru Ivasiuc l-a luat vreodată s-a publicat fără semnătură, dar acuitatea unei întrebări adresate oaspetelui îl reprezintă: «*Experiența aceasta* (timpul petrecut la Universitatea Harvard) *s-a legat într-o idee generală care să rezume, într-un fel, opera dvs.?*» (Răspunsul lui John Updike, care numea trecerea dinspre tinerețe către maturitate un «*greoi interval*», îi va sugera mai tîrziu lui Alexandru Ivasiuc titlul potrivit pentru *primul său roman*, rămas încă nepublicat). Obsesia experienței care trebuie să coaguleze înțelesurile, să nască o idee generală despre lume, criteriu al acțiunilor viitoare, este din plin prezentă în *Gama cu alterații*, întîiul manuscris adus de Alexandru Ivasiuc spre publicare. Rațiunile de ordin tipografic care determină redacția să aleagă, dintre alte cîteva, schița *Timbrul* (de numai 5 pagini, față de 14, cîte avea primul text oferit, dactilografiat cu o literă foarte măruntă) se corelează — chiar dacă nu în chip declarat — cu un alt fapt interesant, poate, pentru studiul literaturii timpului. Descriind bucuria unui copil care, la ridicarea camuflajului, are brusc revelația realității ca feerie, a concretului plin de mișcare și culori, Alexandru Ivasiuc era încadrabil într-o verificată tradiție tematică. Copilăria traumatizată de război sau de vremea secetei, pierderea inocenței prin impact cu istoria, se dovedise — pentru tinerii prozatori afirmați la sfîrșitul anilor '50 — un teritoriu fertil, unde se puteau evita, în bună măsură, canoanele schematizante. La numai cîțiva ani distanță (1964—1965), într-un climat literar în schimbare, o nouă promoție de debutanți își scrie *amintirile din copilărie*, celebrînd candoarea, jocul, fascinația visului și frumusețea misterioasă a lumii privită cu ochi infantili. Din acest unghi, *Timbrul* se adaugă unei serii și n-ar fi de prisos întrebarea dacă nu cumva un scriitor de talent, alegîndu-și textul pentru prima sa apariție, nu-și intuiește natura specifică mai exact decît cei care-l publică, receptivi — în mod firesc — la consensul momentului literar?

În cazul particular al lui Alexandru Ivasiuc, structurat de experiență și cultură, *Gama cu alterații* cîștigă — postum — condiția adevăratului debut, semnificativ pentru destinul scriitorului, confirmat de opera ulterioară. Pe spațiul restrîns, prozatorul fixează o caracteristică a raporturilor dintre aproape toți eroii săi — momentul de criză, implicit de opțiune, declanșat nu de *ce* se întîmplă, ci de *cum* se asumă semnificațiile unui fapt.

Cea de a doua proză care ajunge acum la tipar, *Ea*, a fost scrisă în ultimele luni ale anului 1964, primă formă a *Moment*-ului apărut în nr. 3 din 14 ianuarie 1965 al „*Gazetei literare*". Față de varianta publicată în revistă, textul inedit e de mai mare întindere și, comparativ, atestă un stil mai format, cu timbru specific, prefigurînd tonalitatea confesiunilor Olgăi din *Interval*:

«Cuvintele lui porniră ușor, fără nici un fel de efort și se înlănțuiau cu o anumită grație și alunecau în sală, ca de fiecare dată, cu aceeași cadență cunoscută și vocea lui era plină. Și apoi a început să înțeleagă și *cuvintele și-au pierdut* eleganța și *forma* și *nu mai erau sunete...*» (s.n.).

Elocința lașității, acum abia schițată, va determina caracterul unui Ilie Chindriș din *Interval* sau Paul Dunca din *Iluminări*, bărbatul nenumit de aici fiindu-le înaintașul palid.

Pînă la apariția romanului său *Vestibul*, Alexandru Ivasiuc n-a publicat decît două proze. Găzduite de revista „*Manuscriptum*", textele inedite prezentate în acest număr sperăm să îngăduie cititorilor — la 20 de ani de la debutul său — trasarea unui profil posibil — al artistului în tinerețe.

Tita CHIPER-IVASIUC

GAMA CU ALTERAȚII

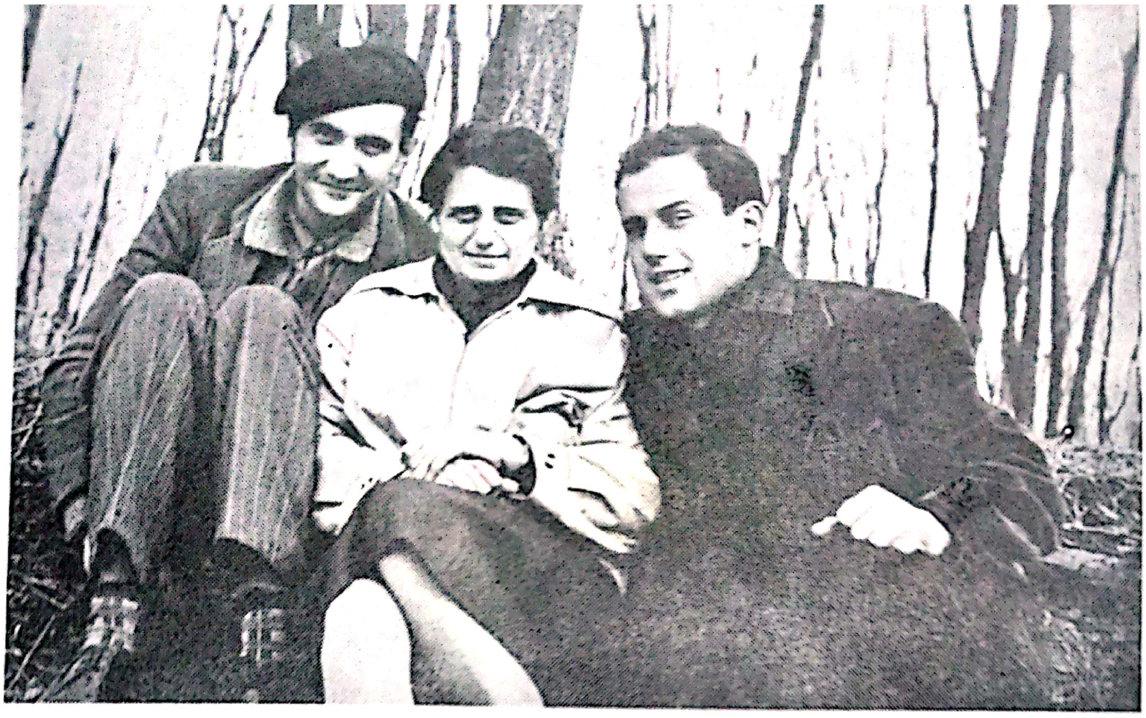
A fost o întoarcere absolut normală, ca mai toate întoarcerile în permisie din război. La drept vorbind poate ca cele imaginate acolo, cînd visa cu ochii deschiși și mîinile sub cap; au fost poate mai frumoase pentru că putuse sta deoparte să le analizeze și reușise să observe cele mai mici amănunte: țîrîitul burlanelor, mersul plictisit al tramvaiului, gesturile automate ale taxatoarei, mirosul special al scărilor blocului, timbrul soneriei ușor răgușit și în sfîrșit mirosul acela de piele și senzația de mătase a cămășii de noapte. Putuse atunci să-și imagineze și mimica femeii și-i simțise fruntea caldă sub bărbie, totul cu o nuanță ușor sentimentală, aproape rușinos de mărturisit. Avusese noroc, pentru că deși era februarie, era o vreme de moină și burlanele țîrîiau sau ar fi trebuit să țîrîie și ajunsese noaptea, așa că după ce a sunat femeia a ieșit în cămașa de noapte mătăsoasă. Numai că de data asta n-a observat nimic din toate acestea, pentru că fusese prea grăbit și nerăbdător ca să bage în seamă expresia taxatoarei iar cînd a ajuns de abia dacă auzea bătăile inimii, ca niște ciocane și a intrat ca într-un fel de tunel, pentru că amîndoi mai întîi au tăcut și apoi el i-a spus cu ce tren a venit. Voise parcă să-i spună totul dintr-o dată, bineînțeles că nu putuse, pentru că ar fi fost și ridicol și de aceea au preferat să discute despre trenuri. Ea l-a întrebat dacă într-adevăr venise, ceea ce era și puțin stupid și puțin mișcător. De altfel ea era o femeie tăcută și cuminte și nici el nu era prea vorbăreț, dar în orice caz mai vorbăreț decît ea, așa că i-a povestit despre trenuri.

— Trebuie să fii foarte flămînd — a spus ea — și eu stau și nu-ți așez masa! Ce vrei să mănînci?

— Ce vrei tu să-mi dai!

Asta fusese adevărata soluție și între ei s-au restabilit o bună parte dintre vechile raporturi, odată cu mîncarea asta în comun. De fapt ea mîncase încă dinainte, pentru că el venise tîrziu, la cîteva minute după 11. Înainte de a se așeza la masă, el vroise să se spele și să arunce uniforma asta soioasă, din stofa aspră, soldățească, de care ea își va aduce aminte. Bărbatul intrase în baie și ea lăsase ușa deschisă așa că în cameră mirosea foarte plăcut a săpun de bărbierit. Scîrțîiră ușile dulapurilor iar femeia era foarte agitată și mai grăbită decît de obicei. Apoi s-au așezat la masă și totul părea atît de normal, cu el așezat în locul lui, în costumul lui cel mai bun, cu care se ducea înainte să țină seminariile și cu cravata, și cu gesturile lui familiare: își freca bărbia ca să vadă dacă e bine ras. Și ea era la fel, cu părul strîns cuminte la spate și cu rochia ei cenușie care-i stătea foarte bine, cu mîneca lungă pînă la încheietura pumnului, unde se strîngea mult, așa că încheietura părea și mai subțire decît era în realitate. Ea își ținea mîna cuminte pe șervet, aproape la fel de cuminte ca înainte, cu doi ani și jumătate, cînd plecase el. În cameră, sus, ardeau aceleași trei becuri, pentru că al 4-lea fassung se stricase mai demult și oricum era destulă lumină.

Numai cînd au început să mănînce s-au observat unele schimbări: el înghițea repede și mult, mult mai mult decît înainte, părea mult mai preocupat de asta, strîngea miezurile pînă la unul și le băga în gură, însă numai cele care cădeau de la el. După ce a observat că femeia se uita la el puțin curioasă, nu le-a mai strîns, însă un timp a fost nevoit să tacă. A pus o mulțime de întrebări, despre toți și despre toate, cum se pun în asemenea ocazii, însă curios era faptul că nu aștepta ca nevas-

Viitorul prozator într-un sat din Bărăgan (Valea Călmățui, 1961) cu o familie de prieteni.

tă-sa să termine răspunsul și întreba altceva, ca și cînd nici n-ar fi fost atent la ce spunea ea. Asta era cu totul nou, pentru că el era dintre aceia care asculta totdeauna ce spun ceilalți. Acum întrebările se scurgeau una după alta, ca și cînd ar fi fost demult pregătite și acum se rupsese un zăgaz. Vroia să știe ce-i cu ai lui, cu ai ei care se aflau în provincie, ce fac colegii, prietenii. Între astea, mai întrebase și alte lucruri care-i păruseră ei mai ciudate.

— Ascultă dragă, mai sînt lebede în parcul Carol?

— Nu știu, n-am mai fost demult pe acolo, însă de ce să nu fie? Trebuie să fie, și se uita curioasă la el.

Lui parcă i se părea ciudat că mai sînt. După aceea a pus alte întrebări, mai cu sens. Tot timpul mesei ea nu l-a întrebat nimic despre front, și el nu i-a spus nimic de parcă s-ar fi stabilit o convenție și ar fi recunoscători unul altuia că o respectă. În timp ce el și-a fumat țigara în fotoliu numai hîrtia neagră de camuflaj din geam îți spunea exact cînd se petrece acțiunea. Se făcuse foarte tîrziu și ea trebuia să se ducă a doua zi la liceu, pentru că avea ore de la 8 la clasa a IV-a B însă probabil că nu se va mai duce. Va înțelege și directoarea, ce naiba, că e o ocazie cu totul specială. Altfel ea nu lipsea niciodată. Tîrziu s-au dus în dormitor și ea, imediat după ce au intrat, a stins lumina, așa că s-au dezbrăcat pe întuneric.

A doua zi s-au dus să se plimbe și între altele s-au dus să vadă și lebedele care erau într-adevăr acolo, ca înainte, și pluteau la fel de lin, în linii rotunde pe apa lacului și-și băgau din cînd în cînd ciocul în apă fără nici o grabă. El le-a privit un timp, cu cotul sprijinit pe balustradă și cu bărbia în pumni, apoi au plecat. În parc era puțină lume și aleile erau noroioase. El pășea neatent și tăcut iar ea sărea pe locurile uscate ca să nu se murdărească.

În după masa aceleiași zile el s-a dus ca de obicei în biroul lui, s-a așezat la masă și a început să răsfoiască vechile lui hîrtii. Dorise foarte mult să se întoarcă la ele, și a fost tentat chiar cu o seară înainte să se uite la ele, dar era prea obosit și mai ales nu vroise s-o jignească. Ea era acum obosită, pentru că nu dormise decît foarte puțin însă s-a dus cu el și s-a așezat în fotoliu. Era un loc al ei preferat, unde și înainte, după masa, cînd el scria, se strîngea ca un covrig, cu picioarele sub ea și asculta scîrțîitul ușor al peniței, apoi mai rar fîșîitul hîrtiei, și numai din cînd în cînd hîrșîitul aspru al chibritului cînd mirosea a tutun. După un timp adormea și cînd se trezea penița scîrțîia la fel, iar el era exact în aceeași poziție. Numai lumina

din cameră era altfel și după dasta își ădea seama cam cît dormise. De aceea acum s-a așezat în fotoliu și a așteptat. Foile de hîrtie au fîșîit la început mai repede, apoi mai rar, și din nou repede și în birou nu era liniștea aceea dinainte, cînd dormea, așa că n-a ațipit și s-a uitat la el. Bărbatul răfoia nervos cîteva foi și apoi se oprea, cu amîndouă mîinile așezate pe hîrtie, așa că în nici un caz nu citea, ci stătea cu ochii în gol. A mai întors cîteva foi și în sfîrșit s-a sculat și a început să se plimbe agitat, și să-și treacă mîna peste ochi.

— Ce s-a întîmplat? a întrebat ea, ridicîndu-se.

El a fluturat din mînă, apoi, pentru că ea aștepta un răspuns i -sa oprit în față:

— Nu știu, nu știu exact. Am dorit așa de mult să reiau toate astea, că deabia am așteptat să mă așez aici. Și acum nu știu, parcă nu mai mă interesează teoria funcțiilor continue. E ceva fad în ele și-n integrale. Mi-am adus aminte că se folosesc și în balistică.

El era ofițer de artilerie, bineînțeles de rezervă.

— Haide să ne ducem la pian, a spus el. O să-ți cînt ceva, Îți plăcea mult înainte să-ți cînt la pian, deși n-am cîntat niciodată prea bine.e

S-a așezat la pian și ea l-a ascultat, ca deobicei, cuminte, cu mîinile odihnind în poală și brațele acoperite de mînecile lungi ale rochiei, care-i făceau încheietura pumnului mai subțire decît era ea în realitate.

El cînta destul de bine, și înainte făcea în fiecare seară exerciții de la 7 la 8. Bineînțeles cînta bine pentru un profesor de matematici, nu pentru un virtuoz. Unele bucăți, nu prea multe, doar cîteva, le executa chiar expresiv, pentru că le cunoștea foarte bine și le cînta foarte des. Revenea mereu asupra lor, ca și asupra unor cărți care-i erau mereu pe noptieră, și pe care le cunoștea aproape pe de rost. În secret era chiar mîndru de aceste obiceiuri ale lui, pentru că le considera destul de rafinate, și în parte era chiar adevărat, sau în orice caz foarte comod.

Cînd s-a așezat la pian a făcut cîteva game, și apoi a început ca de obicei preludiul în Do major din caietul No. 1 al clavecinului bine temperat. Îi plăcea foarte mult, poate mai mult decît tot ce auzise vreodată, muzica asta solemnă, gravă și egală și în special vocea basului, care-i amintea de niște adîncimi, unde deși era întuneric era totuși ordine, ca și cealaltă voce, mai aeriană, plină de un fel de lumină aurie, ca de toamnă, umplînd atmosfera și scoborînd în valuri, prin care pomii peisagiului apăreau ca niște siluete abstracte, severe și subțiri. Da, îi plăcea foarte mult gama asta majoră, fără nici o alterație. Acum începu să cînte, mai întîi acordurile luminoase, care curgeau în valuri. Degetele i se mișcau greoi, asprite de lopata Linemann, însă se concentra și continua, ezitînd, cu greșeli peste care trecea. Apoi veni rîndul basului, întunecat și ordonat, care puncta lumina, și nu putu să meargă mai departe. La început izbi mai tare clapele din stînga, și basul astupa cealaltă voce însă suna tot prea sec și prea ordonat. Se ridică în picioare și capacul pianului răsună sec. Își trecu mîna peste frunte. Femeia se duse lîngă el.

— Lasă, o să te obișnuiești din nou. Cum vroiai să cînți dintr-o dată, după atîția ani de întrerupere? Și înainte nu începeai să cînți pînă nu făceai mai multe exerciții.

— Nu, nu-i asta! Nu-i asta! Nu înțelegi?

Ea nu înțelegea, sau nu vroia să înțeleagă, sau poate îi era frică să înțeleagă. Ori poate nu putea, deși ar fi vrut. I-a fost așa de frică, că pentru un moment s-a gîndit ce bine era cînd era singură, și nu avea în față decît speranțe și nu probleme dar și-a alungat imediat gîndul. De a doua zi lucrurile n-au mai fost normale. El și-a îmbrăcat uniforma lui aspră, soldățească, și-a pus capela cu galoanele pe ea, așa cum poartă ofițerii pe linia I și nu s-a mai ras. Ei îi era și mai frică. A luat-o cu el apoi, prin orașul care era tot cenușiu și ud, ca întotdeauna cînd se topea zăpada. Au mers mult, și seara au intrat în restaurante, unde ea nu mai fusese și nici nu-i plăcea să meargă. Localurile erau foarte pline și bine luminate. La masă stăteau domni, care făcuseră un sacrificiu în cinstea bravilor eroi și purtau în locul papioanelor niște simple cravate argintii la hainele negre, sobre, fără revere lucioase. Era interzis să

se poarte smoking în momentele acelea de efort național și lumea respecta ordinul. Cu ei erau femei, cu părul căzut, abandonat, după moda lansată de adevărata eroină a epocii, Alida Vali. Miroseau a parfumuri tari și rîdeau tare și ascuțit. Din loc în loc, ofițeri nemți stăteau rigizi la mese, cu privirile fixe, doar fălcile li se mișcau neîncetat și ritmic, înghițind porții enorme. Aveau un aer de civilizație antiseptică, dar nu miroseau a formol ci a apă de colonie foarte bună, „Eau de Cologne 4711", turnată din belșug pe haine. Mulți, foarte mulți domni erau grași, pe cînd femeile erau slabe pentru că țineau cure de slăbire. Chelnerii se mișcau rapid și discret, ca niște stafii bine crescute și totul era înmiresmat abundent și de bună calitate. Din cînd în cînd doar, cîte un bărbat dădea cu piciorul în masa care cădea cu toate tacîmurile și paharele și sosurile se întindeau pe jos, sosuri picante și grase, roșcate închis. Atunci cîte o femeie țipa sau începea să rîdă prea tare așa că pînă la urmă rîsul se transforma tot în țipăt. Chelnerii ștergeau pe jos cu același aer demn, iar ofițerii nemți, rigizi și cu privirile fixe continuau să miște ritmic din fălci.

— Haide să plecăm de aici, haide să mergem acasă, zise ea, care era cuminte și nu vroia să știe de asemenea locuri, și-i strîngea brațul, acoperit cu uniforma lui slinoasă, din stofă aspră, soldățească. El însă se uita prin sală și nu pleca. După vreo 10 minute, ea-l rugă: « Haide, vino, nu mai suport ». Au plecat foarte tîrziu.

Începuse să se plimbe singur și în după masa aceea s-a întors după o astfel de plimbare și a găsit-o pregătindu-și lecțiile pentru a doua zi. El a intrat încet în cameră și ea i-a zîmbit continuînd să lucreze. Bărbatul s-a apropiat de masă, i-a luat cartea și a început s-o răsfoiască gînditor.

— « Hm, da, *De bello gallico*, *de bello gallico*. Caesar cucerind Galia, și Vercingetorix uite-l dus în lanțuri la Roma, pentru a fi sugrumat în temnița Mamertina. Ca toți cei care nu se supun. Virtuțile cuceritorilor, vitejia și dragostea de glorie. Frumoasă educație! Și mai ales necesară pentru tinerii conquistadori.

— Eu pregăteam lecția de gramatică pentru clasa a V-a. *Ut consecutivum*, atîta tot, răspunse femeia timid.

— A, nu, e foarte important. Trebuiesc învățați ca să știe să reziste. Și despre Caesar, și despre Alexandru, și despre marele Fritz. Nici Napoleon nu trebuie să lipsească. Idolul micii burghezii care a rămas la arhivă în loc de tron. Ei trebuie să fie adevărate modele. Ca să fie tari și să cucerească totul. Cei care nu se supun trebuiesc împușcați. Dacă un partizan ucide un soldat, 50 de ostateci lichidați. Ce cuvînt frumos, lichidați. Adică făcuți să curgă. Iar dacă e împușcat un ofițer, atunci prețul e dublu! 100! 100 trebuiesc lichidați. Ca să-și dea toți seama cît de prețios este un nobil conquistador. Vezi, pentru mine 100. Bătrîni, femei, și copii. Ha, ha, copiii se socotesc tot cu bucata, nu ca la tren, de orice vîrstă ar fi. Ne trag chiulul. Și trebuie puși să-și sape singuri groapa. Iar dacă nu știu trebuiesc învățați cu patul armei. Toți trebuie să știe. E cel mai important lucru înainte de a muri, să știi să-ți faci groapa. Măcar asta trebuie știut în ultimul ceas. Mă rog, mai există și cîte o excepție. Cîte o bunică poate să sape groapa nepotului de trei ani. Sau poate să facă o singură groapă, însă mai mare. Reglementar.

— Taci, spuse femeia. Eu pregătesc *Ut consecutivum* pentru clasa a V-a.

— A, nu e foarte importantă educația asta. Pentru că dacă nu, înainte de a se pune mitraliera în bătaie, pe cînd răsună ultimii bulgări în gropi și bufniturile paturilor de armă, și nici măcar nu mai plînge nimeni, cîte un ofițer sau soldat needucat, care n-a citit *De bello gallico* se duce undeva în spatele unor tufișuri, și varsă ca să nu se împuște. « Catharsis », cum spunea prietenul meu.

— Taci, pentru dumnezeu, începu să plîngă femeia. Ești nebun. Eu n-am nimic cu toate astea. Eu nu pregătesc decît *Ut consecutivum*. Taci!

Bărbatul țipase tare și apoi se opri, se așeză pe covor, lîngă femeia care plîngea în hohote, și o cuprinse în brațe.

— Trebuiesc aruncate cărțile astea în foc. Nu vreau să se predea în școli decît botanica. Încolo totul trebuie schimbat, mă înțelegi, totul!

Femeia continua să plîngă încet, şi-şi scoase de undeva o batistă mică, pe care o mototolea în pumni.

— Eu nu vreau să ştiu nimic din toate astea. O să treacă şi atita tot. Nu vreau să ştiu!

El însă începu de atunci să-i povestească mereu, pentru că trebuia să se explice. Din cînd în cînd ei îi venea să verse şi-l ruga măcar să se oprească puţin. El stătea puţin şi iar începea, iar ea-şi ţinea mereu în pumni batista aceea mică, mototolită. Cele mai multe dintre povestirile lui erau îngrozitoare, cu coloane păzite de cîini poliţişti, şi de pocnituri care răsunau şi coloana nu se oprea. Apoi vorbi despre atacuri, şi despre morţi, şi despre nebuni. Moartea survenea foarte des în povestea lui, dar în sine nu părea cine ştie ce. Ca un fel de semn de punctuaţie. Dar nu toate lucrurile erau aşa, tragice. Unele erau într-un fel şi comice, şi atunci femeia îl ruga totuşi să tacă. Aşa, îi povesti despre distracţia aceea a lui şi a prietenului lui, profesorul de filosofie. Îşi scoteau păduchii de sub braţ şi-i aşezau pe masă. Apoi se făceau pariuri şi se urmărea cursa în rîsetele generale.

— Taci, nu vorbi îl rugă femeia.

— Rîdeau cu toţii foarte tare şi rîdeam şi eu, însă ştiam că degradarea nu e definitivă, că exista undeva o lume clară, cu simboluri matematice, cu contururi precise şi cu Bach, cu game fără alteraţii din care se fac preludii care sună solemn şi pînă şi întunericul din ele este ordonat. Ştiam că am să mă întorc la ele şi rîdeam cu ceilalţi.

— Te-ai întors, nu te mai gîndi la toate astea. Taci! şi-l cuprindea în braţe.

— Da, însă peste 5 zile am să mă întorc acolo, şi chiar dacă nu m-aş întoarce, ele există şi alţii sînt în ele. Şi acum poate că plouă ca aici şi e noroi. Aşa că povestea mai departe.

Tu nu ştii ce e noroiul. Să mergi prin el ore în şir, să nu te poţi gîndi la nimic, pentru că paşii nu sînt automaţi şi fiecare e o problemă. Dreptul, stîngul. Apoi trec avioane şi trebuie să te laşi pe burtă sau trece o maşină cu statmajorişti, şi soldaţii scuipă. Eşti atît de obosit că fiecare vecin devine un duşman, şi abia aştepţi momentul în care poţi să tragi.

Apoi povesti despre alte lucruri. Cum a trebuit să dea ordinul acela stupid, sergentului Vijan, care era poate unul dintre cei mai inteligenţi oameni pe care i-a întîlnit vreodată, şi care îşi dădea seama că ordinul e stupid şi merge la moarte. Dar el avea alte trese decît sergentul care a trebuit să se ducă şi să moară, şi el primise ordinul de la altcineva care avea o tresă mai mult, deşi era un imbecil aşa că n-avusese încotro. Însă seara, cînd sergentul a fost în sfîrşit omorît, cu oamenii săi « era vorba de o cotă care trebuia să-şi cîştige un nume istoric şi să iasă din cumintele ei anonimat », a simţit nevoia să-l împuşte pe imbecilul care dăduse ordinul, sau să se împuşte el însuşi, pentru că a executa o poruncă nu este o ispăşire de orice răspundere. Dar n-a făcut-o. A vorbit cu prietenul lui, filosoful, despre poetul acela neamţ care s-a otrăvit în timpul celuilalt război, pentru că fiind farmacist nu putuse ajuta singur 100 de răniţi. După aceea s-au simţit mai bine. Ştiam că am să mă întorc aici, la lumină, unde se cînta Bach care rămîne şi acolo e un absurd care dispare.

— Şi te-ai întors, dragul meu.

— Da, însă am constatat că uneori lucrurile care îţi sînt cele mai dragi pot deveni laşităţi.

— Taci, ai să vii din nou, şi ai să uiţi. Vom cînta Bach şi vom face matematici, şi pe tine nu te vor mai obseda inocentele mele teme de gramatică. Vom uita toţi.

— Tu nu înţelegi că tocmai asta nu vreau! Pentru dumnezeu, nu înţelegi? Că numai atunci astea ar putea căpăta un sens. Nu, nu vreau să uit, cum am mai uitat. Nu vreau să mă întorc la o matematică mincinoasă.

Femeia era cuminte şi vroia să uite, şi să rămînă în lumea ei. Aşa că plîngea şi începuse în secret să-l urască exact pentru lucrurile pentru care îl iubise altădată. Îl iubise pentru că era altfel, şi acum ar fi vrut să fie la fel. Iar el îi povestea cît

dorise să vină aici, şi cum visase cu ochii deschişi asta, şi cum atunci în birou, cînd a început să răsfoiască hîrtiile pe care le iubise de la distanţă — începuseră să-i apară făcute din nimic, peste care se aşezau lucrurile celelalte pe care le acoperise cu mîna.

Cînd termina, sau obosea, se ducea să se culce şi femeia stingea lumina înainte de a se desbrăca. Cînd adormeau, ea se răsucea în somn, şi apoi se trezea cînd îl auzea pe el că aprinde o ţigară, şi fumează aşa pe întuneric. Capătul roşu al ţigării rămînea mult timp în acelaşi loc, pînă ce de abia mai licărea, apoi făcea o mişcare bruscă prin aer şi începea să strălucească din nou. În aer mirosul de tutun se făcea şi mai puternic. Ea urmărea punctul acela roşu şi apoi se băga în el şi-l cuprindea cu braţele de după gît.

— Ce ai de gînd să faci, pentru dumnezeu? Să nu faci nimic. Toate vor trece! Aşa a fost mereu, doar noi n-am ştiut şi nici nu trebuie să ştim.

El zîmbea în întuneric şi-i răspundea:

— Deci n-au trecut niciodată!

Apoi se înfundau unul în altul, amîndoi cu o anumită teamă, şi încercau să uite, dar nu uitau.

Cînd a plecat, amîndoi erau din nou tăcuţi. Mîncaseră în dimineaţa aceea împreună pentru ultima oară şi ea îi unse feliile cu unt. El mînca puţin şi era cam absent. Se uita doar la mîna ei care şedea cuminte pe şervet, iar mîneca lungă a rochiei, strînsă în jurul încheieturii pumnului îi făcea încheietura încă mai subţire decît era în realitate. Drumul pînă la gară a fost foarte scurt. Înainte de a pleca trenul, el ar fi vrut să spună totul, într-o singură frază, ca ea să-l înţeleagă totuşi, aşa cum poţi înţelege lucrurile care sînt cuprinse doar într-o singură frază, dar n-o găsi.

— Să te întorci, auzi, trebuie să te întorci! îi şoptea ea şi mototolea batista aceea mică în pumni.

Tăcută ca de obicei, ea a predat apoi *Ut consecutivum*, ca o femeie pe care toţi o considerau foarte cuminte, aşa cum de fapt şi era.

Cînd a venit plicul acela galben, cu coroana pe capul vulturelui, şi cu adresa bătută la maşină s-a aşezat în fotoliu, cu el în poală. De o parte şi de alta a plicului, stăteau mîinile cuminţi. După mai bine de o oră, l-a deschis pentru că îi devenise aproape indiferent totul.

A citit rîndurile acelea drepte, geometrice, bătute la maşină, întîi repede, apoi încet, cuvînt cu cuvînt: « Regatul României, Nr. 116.482, 22 Martie 1944 ». Apoi, în sfîrşit: « În conf. cu sentinţa No 2719/44 a curţii marţiale a corpului V fostul Lt. în rezervă Stănescu Alexandru, a fost executat prin împuşcare, pentru tentativa de trecere la inamic.

Preşedinte Col. magistrat C. C. Simboteanu ». A citit rîndurile de cîteva ori, pînă ce literele şi-au pierdut sensul, devenind nişte furnici foarte usturătoare.

În proiect — Păsările (1968).

EA

În spate uşa rămăsese trîntită — zgomotul se pierdu şi el în cîteva secunde (poate mai lungi decît de obicei) — şi apoi se auziră doar paşii pe scară, la început liniştiţi, apoi mai înceţi şi obosiţi timp de un etaj sau două, şi la sfîrşit repezi, tot mai repezi, mai grăbiţi, ca şi cum ar fi fost alungaţi. Scara era un cadru tăcut pentru paşi şi în spate nu se deschise nici o uşă şi nu răsunau decît ei, împerecheaţi şi singuratici.
— Nu, nu se va întoarce ca femeia lui Loth. Chiar dacă ar alerga după ea, şi ar ruga-o să se întoarcă, ea ar continua să coboare şi i-ar răspunde: nu, nu, Grete, e prea tîrziu, şi nici măcar nu s-ar opri din mers. Poate să-i pună şi mîna pe umăr, şi s-o oprească, ar fi în zadar.

Mîna lui era uneori grea, odihnitor de grea, şi-i plăcea să o simtă statică, reliefîndu-se pe piele. Cum de se putuse înşela atunci? Oricum, acum era prea tîrziu, şi n-ar mai putea-o opri, chiar dacă i-ar pune mîna pe umăr şi i-ar spune: stai! Numai că probabil că n-ar face aşa, ci ar încerca să se scuze.

Scara era prost luminată şi avea un miros al ei puţin dulceag. Mai erau încă cîteva trepte şi apoi, aliniate, cutiile de poştă, maron, şi încă cîteva trepte. Mînerul uşii grele de la intrare era rece. În spate nu se deschise nici o uşă şi pe scară nu mai răsunau nici un fel de paşi, şi apoi trînti uşa grea, cu un zgomot fără sens şi fără ecou, pierdut între sunetele ascuţite ale străzii. Geamantanul era greu şi cu mînerul tăios (nu-l mai purtase de mult singură, dar se va obişnui din nou) şi-l lăsă pe trotuar. Îşi încheie haina de ploaie şi al 3-lea nasture intra cu greu în gaură, parcă degetele i-ar fi fost amorţite, deşi afară nu era frig şi nu mai ploua, doar lumina neonului era rece. Staţia autobuzului nu era departe, doar la cîţiva paşi, o staţie cu o tăbliţă care înainte de acum, cu cîţiva ani înainte, cînd trecuse de atîtea ori pe aici şi nici măcar n-o remarcase, necunoscută ca vînzătoarea grasă de la pîine, şi ca debitantul cu mustaţă roşcată şi mîna veşnic înmănuşată, cu politeţea lui uşor vetustă. Va trebui să uite distanţa de la staţie acasă, care se scurtase cu timpul, măsurată de paşi automaţi. Dacă cel puţin n-ar fi găsit explicaţii, măcar atunci, cînd alergase după ea, în seara şedinţei. Mai rele decît orice erau explicaţiile. Nu mai era nici un loc cînd intrase în sală — şi apoi nici nu mai încercase să caute, pentru că începuse el să vorbească — şi stătuse să-l asculte, să nu piardă nici măcar un cuvînt. Cuvintele lui porniseră uşor, fără nici un fel de efort, şi se înlănţuiau cu o anumită graţie, şi alunecau în sală, ca de fiecare dată, cu aceeaşi cadenţă cunoscută şi vocea lui era plină.

Şi apoi a început să înţeleagă, şi cuvintele şi-au pierdut eleganţa şi forma, şi nu mai erau sunete — şi-ar fi vrut să plece de lîngă uşă, pentru că îi era frică de ei toţi, care se vor întoarce spre ea, şi o vor vedea acolo pe ea, care pentru ei, şi numai pentru ei, se confundase cu el, nu numai cu lucrările lui, şi cu succesele lui, ci cu înfrîngerile şi limitele şi neputinţele — şi chiar ruşinile lui. Vroise să se pituleze undeva, şi să se piardă printre rîndurile de bănci ale amfiteatrului. Altădată, cînd venea mai tîrziu, şi stătea lîngă uşă, se ridica uneori cineva în picioare, şi-i făcea semn, şi atunci, mai ales la început cînd era încă mai mîndră, se aşeza pe scaun, ca şi cum s-ar fi aşezat pentru el. Acum toată lumea era atentă la ce spunea el, bărbatul ei, şi nu se întoarce nimeni spre uşă. Poate era mai bine dacă s-ar uita, ca să vadă toţi, să simtă, că-i este ruşine şi să vadă o speranţă pentru el. Cuvintele lui nu mai erau sunete — deşi se scurgeau cu aceeaşi uşurinţă — şi mîna lui se ridica din cînd în cînd, într-un gest larg, demonstrativ. Cum de putea să se nege aşa? Cu cîteva seri înainte îi vorbise

cu totul altfel, şi-i spusese că Barbu are dreptate şi trebuie sprijinit, şi acum, dintr-odată, ce-l făcea să vorbească aşa! Măcar de-ar fi tăcut, şi s-ar fi încins discuţii, şi el n-ar fi participat, şi poate că ea, de aici, i-ar fi făcut semne întrebătoare, şi atunci el ar fi plecat capul în jos, şi ar fi recunoscut că n-are curaj. În staţia autobuzului mai erau cîteva persoane: o pereche care tăceau împreună, şi un bărbat singur, şi o pereche care vorbeau. Cînd venise prima maşină, rămăsese pe trotuar, pentru că acum, din staţia asta vroia să se urce singură, fără îmbulzeală, într-un autobuz aproape gol. N-avea de ce să se grăbească. Poate va veni imediat altă maşină. Cînd te urci cu alţii, e totdeauna vesel, sau măcar prea obişnuit, şi ar fi vrut să puncteze fiecare gest al zilei. Va trebui să rămînă mult timp singură... « Cine n-are casă — nu şi-o va mai clădi, cine e singur, va rămîne mult timp... » Nu, nu. De ce trebuie mereu să recurgem în situaţii din astea, la formule, la cuvinte gata învăţate. Mereu ne pîndesc formulele astea, şi ar trebui să găsim cuvintele noastre sau, mai bine, să nu găsim cuvinte deloc, pentru că n-are rost. Cuvintele astea... Cu cîtă uşurinţă vorbea el! Ar fi trebuit să-i fie frică de asta de la început, de cînd îl cunoscuse şi să nu se lase amăgită. Lucrul cel mai îngrozitor atunci a fost că i-a fost numai ruşine, atît, şi n-a fost surprinsă, n-a mai fost mirată, ca şi cum s-ar fi rezolvat ultimul termen al unei ecuaţii. Cînd a terminat să vorbească, s-a uitat în jur, cu siguranţă, ca să vadă efectul celor spuse, şi nu l-a observat — n-a reuşit să-l observe — şi apoi a văzut-o stînd lîngă uşă şi i-a făcut semnul acela prietenos, şi obişnuit cu mîna, semnul lui de totdeauna, semnul între ei, şi i-a zîmbit, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Poate pentru el nu se întîmplase nimic. Poate că sînt mai bune trădările cele mari, care se joacă pe scenă, cînd fiecare îşi dă seama că se petrece ceva, şi cînd rezultatul e adînc, şi poate sîngeros. Dar asta nu fusese decît o trădare meschină, o negare a unor spuse oarecare, a unui prieten care nu urma să fie ucis — un fapt divers! Şi atunci ea a plecat, a fugit repede pe scările Institutului, şi apoi afară, pe splai, şi a sperat că va veni după ea, aşa că l-a aşteptat, întoarsă cu faţa spre rîu, pîndindu-i paşii pe care i-ar fi vrut alarmaţi, să-l poată introduce în maşina ei, în ruşinea lor solidară ca într-o cameră goală din care s-au scos de mult ultimele mobile şi în care ar fi fost totuşi ei împreună. S-au auzit paşii grăbiţi, şi ritmul lor neliniştit, şi undeva, s-a bucurat puţin. Poate ar fi trebuit atunci să se întoarcă şi să-i primească neliniştea, şi atunci poate totul ar fi fost altfel. Însă ea a rămas întoarsă cu faţa spre rîu ca să-l facă să înţeleagă, şi vocea lui nu avea ritmul paşilor, ci era liniştită, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

— De ce-ai plecat? Şedinţa trebuia să se termine oricum curînd! De ce voia s-o mintă, să se mintă? Măcar dac-ar fi simţit nevoia unui adevăr la cîteva minute după cele întîmplate. Dar el continua să se scuze, adăugînd minciună peste minciună. Poate c-ar fi trebuit atunci să nu fie supărată. Totdeauna reacţionăm anapoda! Nu, nu reacţionăm, şi ea vrea să se scuze în dosul frazelor ăstora colective.
Ea, ea reacţionase greşit. Ar fi trebuit atunci poate să-i spună: « Nu-i nimic dacă ţi-e

În vara anului 1965, după excursia în Deltă pe care o va evoca în Interval.

rușine, și mie mi-e rușine pentru tine. Haidem să ne fie rușine împreună ». Trebuia să găsească atunci cuvîntul, și tonul. Ce rost au cuvintele dacă nu știm să le folosim în asemenea ocazii? Pe ea au iritat-o însă scuzele lui, explicațiile lui. Și el nu înțelegea că ea ar fi fost gata să-l primească așa, învins, încărcat sub povara tuturor rușinilor, pe el, cel de dincolo de faptele lui, așa cum sînt gata totdeauna ele și nu-i refuza decît falsele victorii și falsele inocențe. Poate totuși și ea fusese de vină. Cînd îi acuzi, totdeauna se apără, ca niște copii.

A doua mașină veni, și nu mai era nimeni în stație, și mașina era goală — așa că ar fi trebuit să se urce, și-și ridică geamantanul cu mînerul tăios. Poate că totuși fusese de vină. Poate că singur, i-ar fi fost rușine, dar așa, îl atacase și-l silise să se apere, și să se nege din nou. Lăsă geamantanul jos. Șoferul părea c-o așteaptă, desigur o observase în stație, pentru că mașina a stat mult, prea mult pentru un singur călător nehotărît. Poate i-a făcut un semn cu mîna. Nu, șoferii autobuzelor nu fac semne călătorilor anonimi din stații. Nu, las-o să treacă, niciodată nu e prea tîrziu să pleci. Ușile s-au închis cu zgomotul lor obișnuit, brusc, și mașina a plecat fără să lase nici un călător în stație. Dacă s-ar întoarce acum? S-ar întoarce și ar suna la ușă, sau nu, poate să deschidă ușa, pentru că în grabă, din cauza grabei, uitase să-i dea cheia. O avea în poșetă, așa că va deschide ușa, și va lăsa geamantanul la ușă, și va intra singură în cameră și va încerca să găsească cuvintele potrivite. Și dacă el nu va înțelege, și-și va închipui că se întoarce doar pentru el, pentru că nu putuse pleca? Ce-ar putea să spună, ca să înțeleagă? Nu, nu de o discuție e nevoie. El e așa de sigur de el. În seara aceea încă nu știuse că va pleca, însă el continuase să se explice, să se scuze, și să inventeze adevăruri generale. În lumea asta, încă e nevoie de diplomație...

A doua zi, fluierase ca de obicei în baie, în timp ce se bărbierise, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Lui niciodată nu i se pare că se întîmplă ceva! Poate că nici acum, nici acum nu-și dă seama că s-a întîmplat ceva! Toate i se par mereu reparabile! Nu, nu se va întoarce, n-are rost să se întoarcă. Ce curios, cînd coborîse pe scară își adusese aminte de femeia lui Loth. Nici nu știa ce-i cu ea! A, da, s-a întors din drum, și s-a uitat în spate, și a rămas de piatră. Cine nu știe să plece, rămîne de piatră, moare. Și totuși nu-i posibil să nu te uiți înapoi. Nu, nu din curiozitate s-a uitat femeia aceea, ci pentru că în spate era casa ei, și trecutul ei. Fereastra se vedea în spate luminată, asta era. A treia de la etajul de sus. Trebuie să știi să pleci! Ce cuvinte ar putea găsi, pentru a-l face să înțeleagă. Ce să înțeleagă! Totdeauna vorbise mult, prea mult. Deși la început, îi plăcea să-l asculte, pentru că vorbea de alte lucruri, pe care ea nu le știa, și i se părea că nu vorbea în formule, ca cei din cercul ei. Se înșelase atunci cînd îi povestise despre riscuri. El, care nu avea nici curajul să susțină un prieten, nici măcar cînd avea dreptate. Nu, nu se va întoarce. Plecase odată, plecase, chiar dacă uitase cheia în poșetă. O să i-o trimită înapoi! Se înșelase, o înșelase și atunci cînd alergase cu motocicleta, de la mare, numai ei doi peste Bărăgan, și cînd se opriseră din cînd în cînd, și se afundau în iarbă, și simțise atunci mîna grea pe ea, și-i plăcuse pentru că era odihnitoare, și i se păruse formată, fără ezitări, mare! Îi plăcuseră și boabele translucide de sudoare, pe pielea lui bronzată, și se înșelase că microbii deși mici, sînt totuși periculoși, și alergau. Și simțea vîntul, și un fel de beție, pe care niciodată n-o găsise nicăieri, nici la teatru, cînd nu reușea să iasă din obsesia cartonului. Îi plăcuse și mirosul amărui al rădăcinilor de iarbă, miros viu, adevărat.

Cum de se putuse înșela? Așa era totdeauna. El se înglobase într-o schemă a ei, într-un loc dinainte pregătit. Un cuvînt spus pe plajă fusese de ajuns. Nu, nu se va întoarce, ca femeia lui Loth.

În stație a venit și a treia mașină. Și s-a urcat grăbită.

— Nu luați bilet și pentru geamantan?

— A, da, ba da, sigur.

Taxatoarea era încă tînără și avea o gură foarte mică, strînsă. Mai tîrziu o să se-

mene cu o pungă. Oare ei i se întîmplase așa ceva?... Totdeauna, totdeauna se întîmplă, numai nu ne dăm seama. Se așeză pe un scaun liber, lîngă geam. Și simți alunecarea mașinii pe pavaj, ca un leagăn. Se apropiau de centru și străzile erau animate.

La început să n-o întrebe nimeni, nimic. Olga e discretă. O anunțase că va veni la ea. Acum e încă la spectacol. Se va duce în camera cealaltă, și va stinge lumina, și se va dezbrăca pe întuneric. Ar trebui să ia niște somnifere. Să doarmă, ca să lase să se strîngă timpul și apoi să i se pară totul cîndva, de mult. Nu, nu, de ce să doarmă tocmai acum. Acum trebuie să fie trează, cît mai trează.

Mașina s-a umplut de lume — era prea multă lume și nu mai ajunge odată. Se va da jos mai devreme. I-ar face bine o plimbare, mai ales că începuse să plouă. Stropii se prelingeau pe geamul mașinii, egali, liniștiți. Nu-i nimic că are geamantanul, nu e prea greu. Cîteva lucruri de primă necesitate, cîteva rochii. Și în urmă o să stea să se odihnească. Se va da jos imediat ce mașina va trece de centru. Nu avea decît cîteva stații de mers pe jos. Uite, chiar acum se va da jos.

— Uite cum stau pe scaun, și în ultimul moment se trezesc, și împing lumea.

Și șoferul ăsta e amabil. O așteaptă să-și facă loc. În seara asta o așteaptă șoferii autobuzelor.

Interior din casa bunicilor (Ițcani-Suceava), unde a scris, în 1975, prima parte din Racul.

Ploaia măruntă și deasă se auzea muzical prin burlane. Se plimbaseră de atîtea ori pe ploaie, seara tîrziu, cînd o aștepta să iasă de la spectacol. O aștepta de fiecare dată și-i plăcea silueta lui înaltă și masivă, nemișcată aproape ca un stîlp. Totdeauna i-au plăcut lucrurile masive, grele, care să nu poată fi clintite. Apoi plecau să se mai plimbe, și ea de obicei tăcea sau îl asculta vorbind despre laborator. Îi plăcuseră totdeauna și întîmplările mărunte de acolo, care nu se înregistrează niciodată nicăieri. Începuse să se bucure de micile lui înfrîngeri, cînd o colorație nu reușea. Învățase multe nume de colorații: Graun, Nissl. Numele astea au o lume a lor, puțin misterioasă. Își va cumpăra o carte de bacteriologie, din care nu va înțelege mare lucru.

Cum de nu înțelesese că n-avea nevoie de false victorii și false inocențe! L-ar fi înțeles, numai să nu se explice. L-ar fi primit, dacă ar fi căzut, chiar dacă ar fi fost doborît. Un bărbat trebuie să cadă greu, ca un copac în pădure, care să rupă totul în jur. Chiar dacă nu se mai ridică niciodată. Însă el venise cu explicații, cu scuze. Cum se înșelase! Știa de mult că se înșelase. De aceea n-a fost surprinsă, atunci seara. I-a fost numai rușine pentru el. N-a înțeles că rușinea asta a fost o legătură. Geamantanul era foarte greu și o tăia la mînă. Nu-i nimic, nu mai e departe. Și chiar dacă ar fi? De ce numai geamantanele astea cu lucruri sînt grele?

N-a știut că va ajunge aici, nici nu și-a dat seama cum a ajuns aici, așa dintr-o dată. Lucrurile astea din totdeauna dintr-o dată. O făcea pentru el, ca să-și dea seama

că se întîmplă, că s-a întîmplat ceva? Nu, nu-i adevărat. Nu o făcea numai pentru el: o făcea pentru ea! Nu mai putea! Nu mai putea să-l pîndească de fiecare dată cum spune ceva. De acum s-a terminat. Şi totuşi se simţea uşurată, şi nu-i era indiferent, deşi o înşelase, se înşelase ea însăşi. Poate era mai bine dacă se ducea cu maşina, şi nu făcea expediţia asta pe jos. Mînerul geamantanului o tăia îngrozitor la mînă. De-ar ajunge odată. Ce bine că acolo nu era nimeni acasă. Nici măcar Olga. Se va dezbrăca pe întuneric şi se va aşeza pe pat. Poate că e bine să ia totuşi un somnifer. Nu, mai bine va face o baie rece. În anul acela plouase mult şi marea era foarte rece. Era spre sfîrşitul sezonului. O plictisiseră ceilalţi îngrozitor. Mai bine pleca înainte, în altă parte. Era tîrziu acum. Pe stradă nu mai era aproape nimeni. Să mai stea puţin aici, în ploaie. Burlanele ţîrîie odihnitor. Să ducă totuşi geamantanul sus şi poate o să se întoarcă, să se mai plimbe puţin. Oare el ce face acum? Cînd a plecat strigase că se uită la lucruri, şi nu la el. Mereu, el, el, — chiar şi acum, nu pleca ea, ci rămînea el singur. Probabil că stă singur în pat şi se gîndeşte. Sau poate vorbeşte la telefon, sau a chemat pe cineva. Bărbaţii în asemenea ocazii cheamă pe cineva. Nu, nu e posibil. Probabil că totuşi se gîndeşte. Asta e casa unde stă Olga. Ce bine că s-au pus telefoane publice pe străzi. Înainte intrai într-un debit, şi vorbeai, şi vînzătoarea probabil că te asculta. Aşa e mai bine, nu te aude nimeni. Ce-ar fi să-i dea un telefon? Să nu spună nimic, să vadă doar dacă e acasă. Şi-ar da seama de multe dacă i-ar auzi măcar vocea. O cunoaşte doar atît de bine! Poate că totuşi va fi o voce puţin schimbată. Nu, e o prostie — ce pustie! Trebuie să se hotărască. S-a gîndit înainte. N-o făcuse la întîmplare. Ce pustiu! O făcuse — ce rost are. Se va urca sus. Trebuie să se adune. Ce pustie sentimentală. Se hotărîse, ştiuse de ce o face. Nu se va mai întoarce niciodată. Altfel nu are rost. Se lăsase purtată de toate astea. Ce pustie. Se va urca sus şi va trece în baie, şi va aprinde lumina, va sta în întuneric. Ar fi bine să vină mai repede Olga. Ar sta de vorbă despre lucruri indiferente. Sau chiar despre asta. Ştie de ce a făcut-o. Împinse uşa hotărîtă şi intră în holul întunecat. Lumina trebuie să fie pe aici, pe lîngă uşă. Scara asta are alt miros. Va

stupina socrului său (Galaţi, 1967).

trebui să-şi caute casă. Menajele astea comune, între două femei, oricît de bune prietene, devin cu timpul plicticoase. Îşi va organiza viaţa, va citi, va încerca să călătorească. Lucrul e definitiv. La etajul II, apartamentul 7. Casa asta n-are lift. Aici este. Olga îi dăduse o cheie. Asta este. Undeva se deschisese o uşă. Tresări. Totdeauna cînd deschizi uşa unei case străine — vrei să nu fii surprins. Parcă ai fi hoţ. Oamenii se uită curios la tine. Treaba lor. În seara asta este excesiv de nervoasă, aşa că va trebui să facă o baie rece, un duş. Lucrul e definitiv. Intră în cameră şi aprinse lumina. Mirosea uşor a parfum. Olga stă de atîţia ani singură! Camera asta seamănă cu ea. Spaţii mari, patul băgat într-o firidă. Pick-up-ul, cărţile. În vase, sîrme colorate. E plăcut aici, e aer, spaţiu. Cum de-au putut înainte să stea în camere atît de încărcate cu tot felul de lucruri! Vorbise cu Olga dimineaţă, la telefon, cînd şi-a dat seama că nu se mai putea. S-au întîlnit şi i-a dat cheia. Dincolo e camera pentru ea. Şi aici e bine. O să-şi aşeze lucrurile în dulap. Totdeauna o linişteşte să împăturească lucruri, cu grijă, să facă ordine. Aici va fi linişte şi ordine şi se va putea gîndi. Nu va fugi de ce s-a întîmplat. Dincolo e baia, dar întîi va face ordine, după ce va desface geamantanul. E loc destul. Olga i-a ţinut loc liber într-o despărţitură a dulapului. A obosit, a obosit puţin, dar nu se va culca, pînă nu-şi va aranja lucrurile, care nu trebuie să stea în geamantan, ca într-un hotel în care stai o noapte. Dac-ar avea un fier de călcat, pe undeva la îndemînă, şi le-ar îndrepta. De fapt e prea obosită şi ar fi timp să şi le aşeze şi mîine — ba e mai bine acum. Toate trebuiesc aranjate în ordine. Trebuie. Ce scîrţîie dulapul ăsta!

Luase şi scrisorile astea, ca să nu lase nimic, ca să taie toate punţile. Puţin sentimental; să-ţi iei scrisorile. Totdeauna eşti puţin sentimental în asemenea ocazii, n-ai încotro. N-o să le rupă. Se va gîndi la el, pentru că nu fugise, plecase. Luă scrisorile răspîndite deasupra lucrurilor, le aranjă într-un teanc, pe care-l lăsă, să se aşeze, de marginea noptierei. Le va ţine aici. N-are de ce să-i fie frică.

Apoi îşi aşeză lucrurile, încet, meticulos, cu gesturile ei obişnuite, ca şi cum s-ar fi întors de undeva, dintr-o vacanţă.

Apa rece a duşului îi făcu bine. Se şterse repede cu prosopul aspru, şi-şi aruncă privirile în oglindă. Să-şi pună mai repede halatul. În seara asta nu va mînca nimic. E tîrziu, în curînd va veni Olga. Patul era curat şi plăcut. Lumina veiozei era plăcută, gălbuie, şi răspîndea umbre. E mai bine decît cu lumina mare. Cînd îţi aşezi braţele sub cap, înseamnă că nu vrei să dormi. E aşa de larg patul ăsta... E totdeauna mai uşor pentru cei care pleacă decît pentru cei care rămîn. Aşa se spune. Acasă, cînd stingea lumina, pe peretele din faţă se reflectau luminile din stradă printre jaluzelele pe jumătate trase. E mai uşor să pleci, decît să rămîi. Dacă şi-ar da măcar seama! Să-nţeleagă ceva din toate astea. S-a deschis uşa de la intrare, e poate la vecini, nu, a venit Olga. Mai bine să stingă veioza, n-are rost să vorbească. Ce atentă e, merge în vîrful picioarelor. Acum şi-a scos pantofii şi nu şi-a pus papucii, umblă în ciorapi. De unde şi-a dat seama că a venit? N-a lăsat nici un semn dincolo. Lucrul ăsta se ştie. O ştie pe ea. Să aştepte să se liniştească totul, să se culce Olga. După aceea se va gîndi. Trebuie să se gîndească. Totdeauna ne gîndim după aceea — înainte totul e automat. Nu mai putea, n-ar mai fi avut nici un rost. Dacă măcar şi-ar fi dat seama. Poate a fost brutală şi directă. Era mai bine să aibă o discuţie serioasă, să-i explice, să-l facă să înţeleagă. Dacă i se întîmplă ceva? Nu, n-avea rost. Ce să-i vorbească despre nişte lucruri pe care toată lumea le ştie, trebuie să le ştie. Nu e nevoie de cuvinte, ci de un singur act, ireparabil, definitiv, din care poate să înţeleagă ceva! Pentru asta trebuie să fie ireparabil. Ireparabil.

Ce plăcută e liniştea. Ar fi fost bine să fie altfel, să nu se fi înşelat. Ea era de vină că s-a înşelat, şi acum îi părea rău. În fond descoperise că e un altul, că nu era el. Nu, nu-i adevărat, îi primim oricum, chiar şi cu trădările lor, dar nu cu false inocenţe. Nu mi-aş fi luat nici un avantaj. Mîna lui era grea şi odihnitoare şi silueta lui era masivă. Ce curios că-ţi vine să spui «era», ca şi cum n-ar mai exista, ca şi cum ar fi murit. N-a murit, există, chiar pentru mine există, chiar dacă eu mi-am dat seama

că nu-l iubesc. De fapt, cine știe? Îi plăcea să-mi dea explicații în laborator. Streptococus aureus are colonii rotunde, aurii, pe plăcile cu geloză roșcată. El lucra la un alt mediu. N-o să uite lucrurile astea niciodată. Cum de-a putut să facă așa ceva? Cu două seri înainte doar spusese că va lua apărarea lui Barbu, împotriva profesorului, și curios, parcă nu crezuse. Nu-i spusese nimic, dar undeva se îndoise. Se îndoia de mult, și nu mai mergea. Și el își dădea seama, și cînd vorbea cu alții, și ea îl asculta, uneori se oprea și tăcea. Amîndoi știau, mai de mult. Lucruri mici. Măcar de-ar înțelege acum, că e într-adevăr serios. Își închipuia că-s fraze de teatru ce-i spuneam. Toate cuvintele au undeva legătură cu teatrul. De data asta... Poate că-i e greu. Sînt ca niște copii... Ce-ar fi făcut dac-ar fi avut un copil? Și-ar fi dorit un copil, un băiat, pe care să-l crească ea, așa cum știe ea. E îngrozitor, nu, nu mai mergea. Era și dreptul lui. Ar fi fost și al lui, și nu putea să nu-i dea voie. Nu, nu mai mergea. Nu se mai putea. Acum, acum dacă și-ar da seama? E tîrziu, e foarte tîrziu. Să se strîngă ghem, ca să se culce. Tot nu mai poate dormi.

Sună telefonul, cine poate suna la ora asta? Cine poate suna? Răspunde, Olga — se vede că a adormit. Cine? Nu, nu dorm, vin imediat. Unde-o fi halatul? Lasă-l dracului de halat. Vin, vin numaidecît.

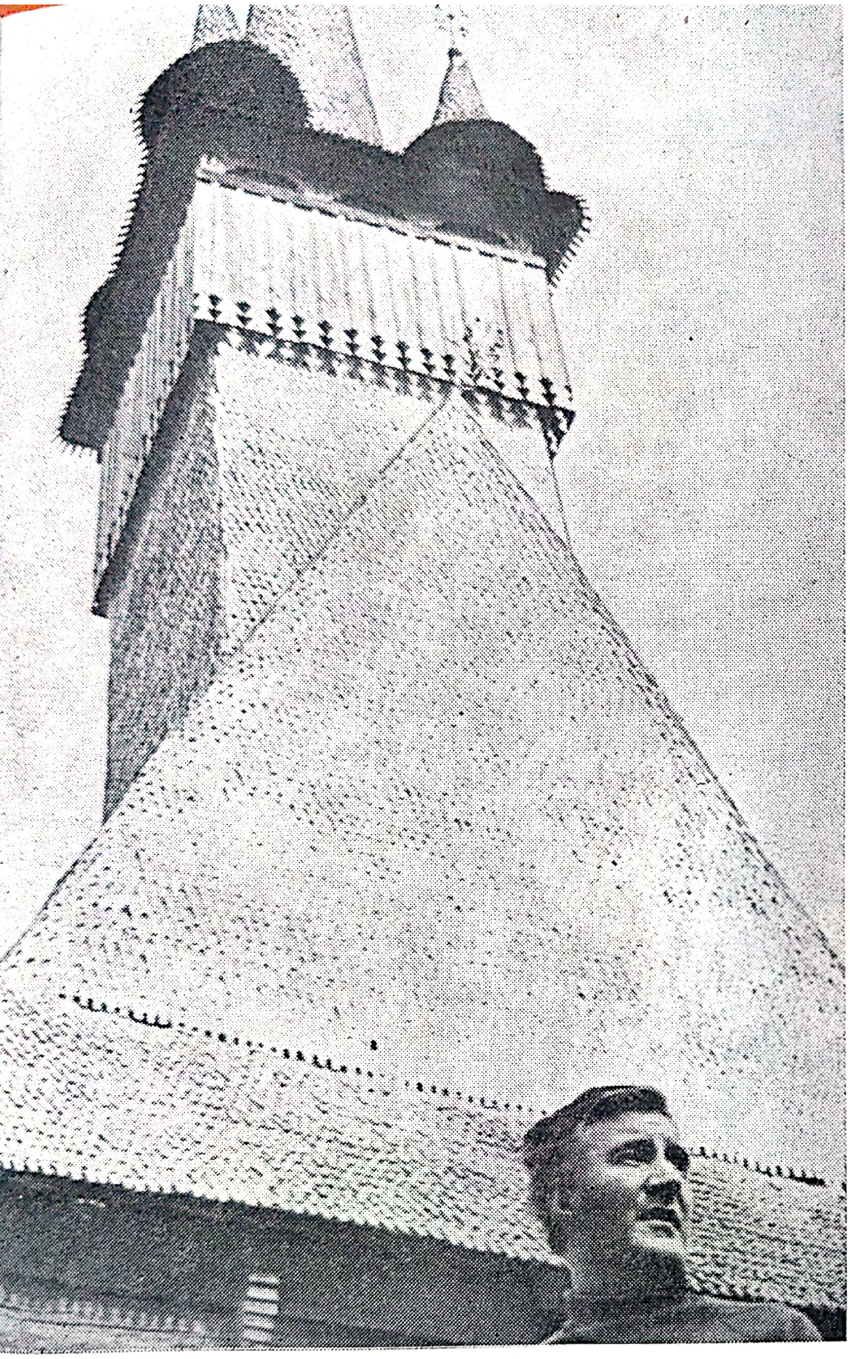
— Da, eu sînt.

— Mă bucur, dacă e într-adevăr așa.

Doamne, ce e de făcut? Poate că-i adevărat. Vocea lui nu mai are nici o siguranță.

E alta. Se poate schimba? Oh, nu. Nu, pînă la capăt.

Nu vreau să nu rămîn. Ce bine că e Olga aici!

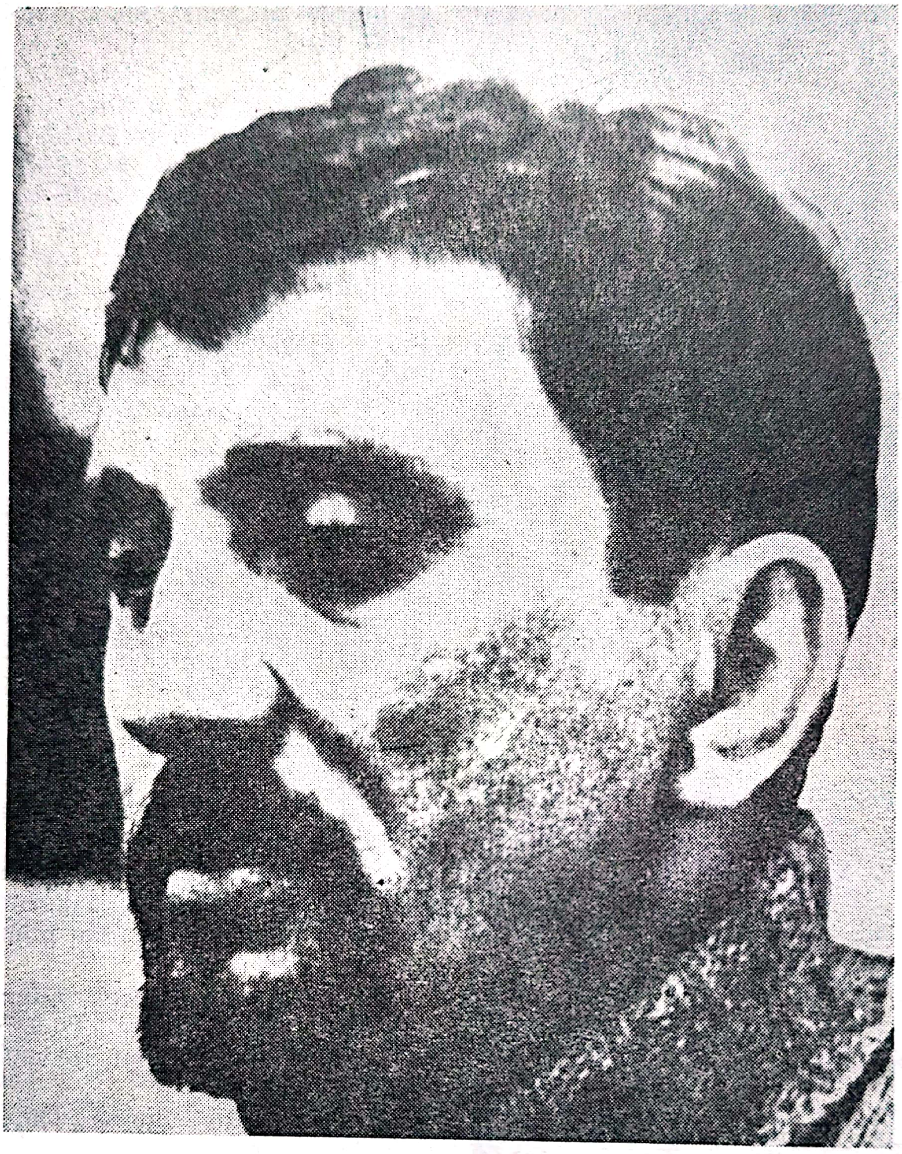

La Budești-Maramureș, în 1975.

«Dacă ne referim la rădăcini, cum am oroare de sentimente abstracte cînd e vorba să țin la ceva concret, acest concret se numește Maramureș.»

Fotografiile din grupajul Al. Ivasiuc au fost puse la dispoziția redacției de soția scriitorului, prozatoarea Tita Chiper-Ivasiuc (care a și executat ultimele trei imagini). Îi mulțumim și pe această cale.

POLIFONIA PROZEI: Romulus GUGA

Vocație și destin

POET, PROZATOR ȘI DRAMATURG DIN prima linie a scriitorilor români contemporani, redactor șef al revistei „*Vatra*" din Tîrgu Mureș de la reapariția ei (1971), animator neobosit al vieții artistice și culturale din țara noastră, Romulus Guga [1] s-a stins din viață (în noaptea de 17—18 octombrie 1983), în plină tinerețe și putere de creație. Ar fi avut acum doar 45 de ani...

[1] Născut la 2 iunie 1939, la Oradea. Autor al volumelor de poezii *Bărci părăsite* (1968) și *Totem* (1970); al romanelor *Nebunul și floarea* (1970), *Viața postmortem* (1972), *Adio, Arizona* și *Paradisul pentru o mie de ani* (1974); al pieselor de teatru *Speranța nu moare în zori* (1973), *Noaptea cabotinilor* (1977), *Evul mediu întîmplător* (1980) și *Amurgul burghez* (1983).

[În vremea ceaiului de bandujan]

Cînd mergeți spre gară e deja întuneric, unchiul Florin și tanti Octavia v-au condus pînă la bulevard: « Să se plimbe și domnișorul... ». Pe urmă v-ați suit într-un tramvai, era a doua oară cînd mergeai cu tramvaiul.

« Știi, Tolea, e ceva fantastic, pornește atît de repede și e atît de ciudat. » « De ce e ciudat, Lumperdean ? » « Păi să vezi », zici, « într-un oraș exista un tramvai galben care era ca toate tramvaiele de pe lume, cu excepția că nu era roșu și era galben. Și într-o zi cînd stătea la capătul liniei, iar vatmanul coborîse și fuma pălăvrăgind și ciupindu-se — nu eu am spus, unchiul Florin a spus ! — așa, din senin, tramvaiul a pornit. Cei doi, firește, au luat-o la fugă după el, speriați, dar și mînioși că cine a putut face una ca asta, dar tramvaiul mergea atît de repede că ei nu l-au mai ajuns. Numai trei babe stăteau, le-au văzut, pe cuvînt ! la capătul lui și rîdeau cu gura lor știrbă. Nu le venea să-și creadă ochilor și urechilor, căci pe linie, în urma tramvaiului plecat, stăruia o lumină stranie portocalie, și după cum îți aminteam, tramvaiul mergea parcă drept, fără să țină cont de zig-zag-ul liniei. Dar roțile se auzeau totuși și atunci cînd el trecea peste ce li se părea lor că e drum curat. Au dat cei doi fuga în oraș și toată lumea a început să caute tramvaiul galben. Întrebat, fiecare spunea că l-a văzut undeva, dar unde anume nu putea preciza. Dispăruse ca înghițit de pămînt... »

« Ce minciună gogonată, Lumperdean ! »

« Stai să vezi, că după cîteva zile, cînd pe vatman îl judecau pentru tîlhărie, a venit un bătrîn și a spus că el a văzut tramvaiul acela și cu mîna pe biblie a jurat că ziua și noaptea tramvaiul acela umblă pe linii, că el a așteptat într-o seară un tramvai, și a venit unul, că ușile s-au deschis, n-a urcat și n-a coborît nimeni, el a urcat, ușile s-au închis și tramvaiul a pornit. A fost foarte mirat că în tramvai nu era nimeni și a fugit să-i spună vatmanului, dar nici în cușculia lui nu era nimeni și atunci a leșinat. »

« Unde, la tribunal a leșinat ? »

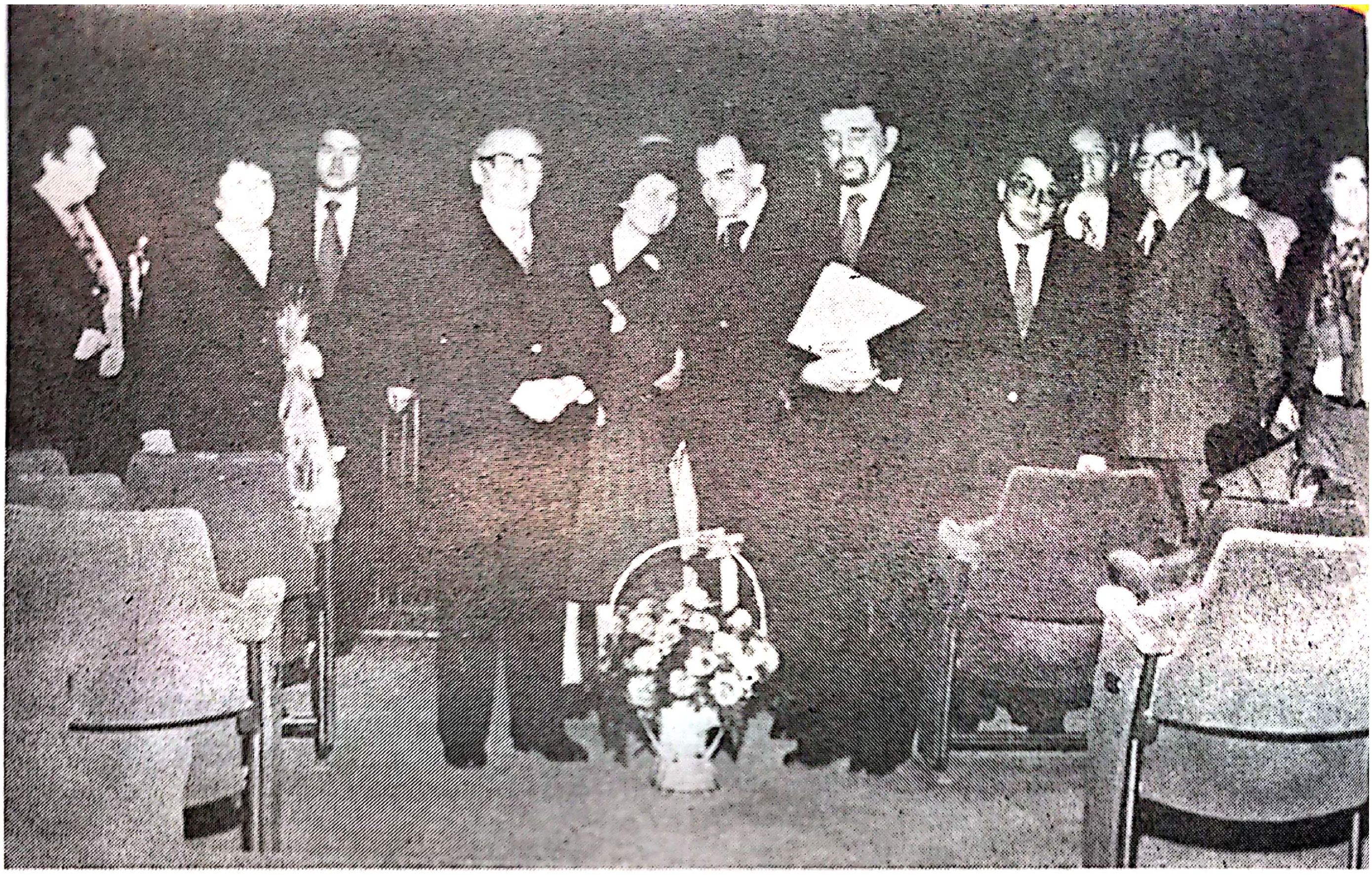
« Nu, acolo în tramvai. Cînd și-a revenit, tramvaiul mergea. Nu era departe de unde voia să coboare și a început să bată cu pumnii în ușă. Roțile s-au auzit frînînd și n-a mai fost nevoie să bată, căci în stație s-a oprit. Ușile s-au deschis și a coborît. A stat și nu-i venea să-și creadă ochilor că ușile s-au închis și tramvaiul a pornit mai departe. Lăsa în urmă o culoare portocalie și îți făcea impresia că te acoperea în preajma lui o căldură plăcută și vedeai și auzeai tot ce ai făcut tu pe pămînt. Pe urmă s-a mai spus că unii urcau bătrîni și coborau copii, iar alții nu mai coborau deloc. Dispăreau pur și simplu. Pe vatmanul Zdubulică l-au bătut în

---

După cele ce ne-a spus soția sa, dr. Voica Foișoreanu (căreia îi mulțumim și pe această cale pentru bunăvoința și promptitudinea cu care a răspuns solicitării noastre, pentru textul și fotografiile pe care ni le-a furnizat), începînd din 1978, valorosul prozator și dramaturg a scris un nou roman — *Străbunicul din cămară* — rămas încă în faza de manuscris. În cuprinsul lui, Romulus Guga relua, pe un alt plan artistic și într-un alt sistem de relații, o bună parte din personajele piesei *Noaptea cabotinilor*.

Am desprins și publicăm acum, din acest roman, fragmentul de mai sus. El accentuează o direcție tematică și artistică — satira în *aqua-forte* la adresa unei lumi condamnate de istorie — pe care Romulus Guga, cu talentu-i cunoscut și viziunea sa specifică, a propus-o literaturii noastre de după 1970.

Fănuș BĂILEȘTEANU

La aniversarea a 10 ani de la apariția revistei „Vatra" (seria nouă), Tîrgu Mureș, 1981.
Printre cei prezenți: Nicolae Vereș, prim secretar al Comitetului județean Mureș al P.C.R., Gidafalvi Jidiko, președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă, D.R. Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor, Traian Iancu, directorul Uniunii Scriitorilor, Hajdu Győző, redactor șef al revistei „Igaz Szó", poetul Gheorghe Pituț ș.a.

cuie pe o poartă, asta a fost sentința, iar pe bătrîn l-au dus la casa de nebuni. Ambii, spun alții, sînt acum în tramvaiul galben, care circulă și acum în oraș... »

« Ascultă, Lumperdean, de tine și-a bătut joc cineva, dar chestia, hai să zicem, merge... Ține mai bine aici să văd ce are pe dinăuntru pisica asta. »

Fugi afară din șopron și verși. « Dumnezeule, fata asta o să mă îngroape? »

La gară e o aglomerație fantastică. Anton vede un cunoscut și-i întinde peste rînd banii. Bineînțeles toată lumea face gălăgie, omul apucă banii, iar Anton te trage pe peron. « Auzi, domnule!... » Tu taci și păzești geamantanul. Anton stă proptit în baston și arată foarte bine în paltonul lui negru cu guler de blană. « Auzi, domnule... » Trebuie să zici ceva? Probabil ar trebui. Mai bine nu. Taci. Cînd vine omul cu biletele, Anton zice: « Băiatul meu. » « Aveți băiat mare. Umbli, dragă, la școală? » Tu nu apuci să zici nimic, căci « ...sigur, ce întrebare și la mine. Oboseala. Vă întoarceți acasă, domnule Lumperdean? » « Acasă, și dumneata, tot la fermă? » « Facem gospodărie acuma. Tot la bancă sînteți? » « Nu, la un debit... » « Sigur, ceva pe cont propriu? Mai sigur azi... Avocatura... Mai știți ceva de domnul Miron? Am auzit că-i în Australia. »

« Vai, domnule Canarache, dumneavoastră macedonenii sînteți fără frică! »

« Păi cum, domnule Lumperdean, să veniți într-o zi la fermă. Neapărat. »

Cum adică la un debit? Și de unde unchiul Miron în Australia? Vă așezați într-un compartiment de-a doua — Anton, deși bani sînt în a treia nu se urcă — și-ți sfarmi creierii cum să-l întrebi. Compartimentul e gol, încă... Încerci: « Nu mai lucrezi la bancă, tată? » « Nu, dragă. » « De ce? » « M-au dat afară că sînt fratele unui reacționar, trădător... » « Dar unchiul Miron a murit, nu? » « Sînt de părere că singele

Cu E Jebeleanu la festivitatea primirii premiului 1970

apă nu se face... » « Ce inseamnă reacţionar? » spui şi pe urmă te ingrozeşti că ai putut spune asta.

« Uită-te in dicţionar... » Anton se uită pe geam.

« Unchiul Miron e-n Australia? »

« Vezi-ţi de ale tale... »

« Nu e, dragă » — zice Eleonora — tîrziu noaptea cind vă culcaţi, după ce nu ştiu a cita oară Anton a povestit cum s-a intilnit cu Petrică, ce-a zis unchiul Florin şi tanti Octavia, şi, bineinţeles, nu a fost uitat nici Canarache, « domnule, ce oameni de treabă au fost odată ». Cind tragi pătura peste cap te gindeşti la Australia. « Ţara cangurilor... » a zis Coriolan. « Ştii ce-i aia un marsupiu? Habar n-ai? » Viniciu e de părere că « să tot trăieşti, frate. »

Mai nou, Coriolan intirzie tot mai mult in atelierul lui Miron. Într-o zi a reparat un scaun, in alta a făcut din nişte scinduri, numai el ştie de unde luate, o masă. Viniciu e toată ziua la debitul lui Anton. Toată lumea s-a obişnuit că Anton ţine debitul din Piaţa Victoriei. E foarte preocupat de noua lui indeletnicire. Şi-a făcut rost de o tavă de aramă. Aproape rotundă. A venit intr-o zi o ţigancă, că « doamna nu vrea oale frumoase? » Eleonora i-a dat citeva lucruri vechi, pantofi, un pantalon pină şi un prosop numai găuri, « e bun, lasă-l doamnă » şi de-atunci vine aproape la trei zile. De la o vreme Eleonora ii dă cite o farfurie de ceva şi ea, Zuji, harnică dealtfel, ii mai ajută. Anton i-a spus intr-o doară că i-ar trebui aşa ceva. Şi intr-o zi i-a adus. De atunci e aproape zilnic in casa voastră, căci Anton e foarte mulţumit. « Dar oare nu fură? » « Ce să fure? Să ne fure izmenele? Le avem pe noi! » « Vai, Anton, cum vorbeşti! » « Cum vorbesc, mamă, ca un chioşcar... »

După discuţia asta Zuji vine dimineaţa şi pleacă seara. Nu mai umblă cu sacul. Lucrează toată ziua cot la cot cu Eleonora. Într-o zi e cu covata in curte — « Avem rufe, nu glumă! » zice Anton — altădată e in grădina mică de dincolo de atelier la săpat, căci trebuie morcovi, roşii, ceapă, salată, chiar porumb, treizeci de ştiuleţi şi e o oală de porumb fiert. Altădată se face curăţenie mare.

Citeodată Viniciu ii ţine locul lui Anton, mai ales cind pe Anton il doare hecsenşlusul, de stă cu piciorul invălit in mai multe pături. Seara după ce a tras roleta şi-a pus lacătul, Viniciu vine triumfător şi povesteşte ce lucruri nemaipomenite i s-au

intîmplat. Că unul n-a vrut să-i plătească, că altul i-a dat nişte bani ce nu mai circulă, că două femei s-au bătut, că — « iartă-mă, mamă, una a zis — „tu, curvă, îţi scot ochii, dacă mai umbli după pantalonarul meu..." », Viniciu e de părere că probabil bărbatul ăleia e croitor! Şi pe urmă: « a fost domnul miliţian Butufolică şi a întrebat de tata ». « Sper că i-ai dat Mărăşeşti şi nu i-ai luat bani! » « Sigur, dar a vrut să plătească o vedere şi nişte timbre... I le-am dat şi pe alea. » « Bine. » Ce e curios, după părerea lui Coriolan, e faptul că toate se întîmplă mai ales cînd Viniciu e la debit. « Ei, şi voi... »

În schi b treaba în atelier merge din ce în ce mai bine. Zuji a venit într-o dimineaţă cu ideea că « dacă domnul cel tînăr şi aşa lucrează, n-ar face dînsul nişte stelaje? » « Stelaje, de ce nu? Dar de unde scîndură? » « Aduc eu... » Şi aşa a început treaba. După amiază, după şcoală, Coriolan e în atelier şi Viniciu la debit. Anton îl lasă din ce în ce mai mult să-i ţină locul. « Mă mai odihnesc şi eu! »

Tu în schimb nu te dezlipeşti de lîngă cărţi. Mori după ele.

« O să-ţi strici ochii, Timotei! »

« Copilul ăsta de cînd a avut scarlatină e tot timpul adormit... »

Anton te tot trimite după cîte ceva, căci nu suferă să te vadă şezînd cu o carte-n mînă. « Nu-ţi mai băga tîmpenii în cap, că şi aşa, la ce să-ţi folosească? Romane, fîs! De s-ar scrie despre noi s-ar îngrozi lumea! Aşa-i, mamă, că eu sînt un personaj de roman? » Eleonora se uită la el cu reproş şi-i pune în mînă o cîrpă să şteargă praful.

E duminică şi la radio Budapesta bat clopotele de amiază. Se pare că toate s-au aranjat. Se mai aud lucruri înspăimîntătoare, dar se petrec destul de departe spre a nu le lua nimeni în seamă. De la domnul Petrică încă n-a sosit nimic, deşi zice Anton că în ziar s-a scris să s-a întors de la Moscova! Comentează Anton, cu totul cufundat într-un berger şi-nvălit cu pătura. Zuji vine şi merge cu o cărămidă pe care o înveleşte — nu înainte să o ţină în cuptor să se încălzească, apoi să o presare cu sare — într-un prosop, şi i-o aşează « la domnu la şale... ».

Într-o seară Anton strigă « Zuji, cărămida! » şi Eleonora veni din grădină după o jumătate de oră cu « ce zbieri, mi-a spus vecina că zbieri! » « Unde-i Zuji? » « S-a dus... » « Dar unde doarme şi asta? » Fireşte, nimeni habar n-are ce se întîmplă cu Zuji după ce pleacă de la voi. Deşi se discută cu ea a doua zi, nimeni nu se lămureşte unde doarme. « Mă rog, fiecare cu treaba lui, şi viaţa merge înainte », e de părere Anton.

Sîmbătă ne vizitează îngrozită doamna Faca, cum că la „Vocea Americii" s-ar fi spus că — i-a spus ei lăptăreasa — că la Viena s-ar fi constituit un guvern în exil. « N-au ce face? » comentează Eleonora. « Dar nu asta e problema. A zis « Vă felicit, doamna Faca, că s-a citit lista guvernului şi domnul părinte e ministrul cultelor. Ce ne facem, dragă? » « Ce ne facem, le spunem pe ale noastre! » e calm Anton. «Nu s-ar putea să ascultăm radio-ul? » insistă ea. « La ce-ţi foloseşte, doamnă preoteasă? » întreabă Anton. « Măcar să aud şi eu dacă nebunul s-a făcut ministru! Auzi, şi fără mine! »

Toată seara se caută postul şi, cum nu există obişnuinţă, nu se găseşte. Se găsesc în schimb, „Europa liberă", „Radio Londra", „Parisul", dar nimeni nu pomeneşte de guvern. « Nu s-a făcut! » spune Anton. « Precis s-a făcut dacă mi-a spus lăptăreasa! » « Ei, atunci să vă felicităm? » surîde Anton. « Ei, şi dumneata, domnule avocat!... » « Păi, între guverne se poate aranja să vă ia la el... » « Între ce guverne? » se miră doamna Faca. « Cum, între ăla dinăuntru şi ăla din afară... Dau ăia pe unu, şi vă ia pe dumneavoastră. » « Chiar crezi, domnule Lumperdean? » « Eu aşa zic... » « Poate ai dreptate. »

Coriolan şi cu tine o conduceţi pe doamna Faca pînă acasă. În uşă vă opreşte să vă dea de-o îngheţată. « Asta-i tîmpită rău... » zice Coriolan, şi azvîrle banii în prima cutie poştal . « N-o pot suferi... de cînd m-a lovit cu geamantanul de mi-a spart capul! » « Nu ea, Timotei, fiică-sa de la Bucureşti. » « Ba ea. » « Ba nu ea, » « Ba ea. » « Fiţi serioşi, spălaţi-vă pe picioare şi culcaţi-vă! »

Dimineaţa cu noaptea in cap Anton e gata de plecare la tutungerie. « Unde te duci, că azi e duminică şi ţii inchis?! » « Deschid, să vedem ce s-a mai intimplat... » « Om fără minte... » Eleonora te lasă să dormi, numai tu dormi pină tirziu, eşti preferatul. Seara doamna Faca işi face din nou apariţia. Începe circul căutatului. Nu mai e harababura din seara precedentă, căci a intrebat-o pe lăptăreasă cam pe unde vine la radio „vocea" ălora. Se stăruie la locurile indicate de lăptăreasă şi destul de tirziu postul e prins. Toată lumea ascultă cu multă satisfacţie. Iar deziluzie. Nici un cuvint despre guvern. « Auzi, dumneata, regina Angliei nu mai e cu prinţul consort? Ei, chestia asta n-am ştiut-o! S-au bătut? Cine s-a bătut? Ei, nu mai vorbiţi că nu se mai aude nimic. Mamă, ce bruiaj! »

Cind se termină, doamna Faca se intreabă « şi ce s-o fi ales cu prinţul consort? » « Lasă, nu-i purta dumneata de grijă... » « Oameni sintem, domnule Lumperdean. » « Ei, să-l ajute Dumnezeu... » « Asta n-o să doarmă toată noaptea de soarta prinţului... » zice Anton, după ce in fine a plecat. N-o mai conducem, că « e aici ». Şi uite aşa, aproape o săptămină. Eleonora nu mai poate. « Dacă mai vine aia şi iar incepeţi, nu ştiu ce fac... » « Ce să faci? » « Îi dau radioul, asta fac. » « Cum o să dai tu Philipsul nostru, doar e cadou de nuntă?! »

Chiar aşa bătrin să fie Philipsul ăsta? Oare cam cit trăieşte un radio? Zece ani, o sută de ani? Şi pe urmă dacă se strică, poate fi reparat chiar dacă amuţeşte de tot, tot poate fi reparat. Ce nebunie? Te şi gindeşti cum vine asta. Tu, plin de lămpi, sirmuliţe, difuzoare, mii, care se desfac de nu mai exişti o vreme, şi care se refac, ţi-e dor din nou de obiectul ăsta plecat. « Îţi filează ţie o lampă şi incă bine, de azi incolo in fiecare zi crăpi lemne... » e de părere Anton. Bineinţeles toată dupăamiaza crăpi lemne.

Seara cind doamna Faca s-a aşezat in berger şi Anton a invirtit un buton, scala rămine in intuneric. Anton verifică comutatorul, bate cu pumnul, dar inutil, nici o mişcare. « S-o fi ars ceva? » zice Anton. « Cum se poate, cum se poate... » face doamna Faca. Coriolan zice in bucătărie « iar a venit Vaca? » Eleonora: « Vai, Coriolan », şi-i trage cu ochiul. « Eleonora — năvăleşte Anton in bucătărie — radioul nu merge. Aţi umblat careva? » « Aţi umblat voi? » reia Eleonora. Nici pomeneală. De ani de zile nimeni nu are voie să se atingă de radio. În sufragerie se desface capacul radioului, « toate sint la loc, numai Dumnezeu ştie ce-i aici... » Se pune la loc capacul radioului. « Precis e arsă siguranţa... » spune Eleonora « problema e cum să rezolvi, căci cine se duce să-şi repare radioul şi mai ales cine-l repară? » În comerţ e un singur fel de radio, un fel de difuzor cu un miner, pe care-l poţi plimba din dreapta in stinga, dar asta nu schimbă situaţia, căci nu se poate asculta decit Bucureştiul, iar din alte posturi „Vorbeşte Moscova". Ei, un asemenea radio poate fi reparat la o mică prăvălie deschisă in centru şi unde, normal, scrie « Reparăm radiouri, maşini de cusut, biciclete, vulcanizăm mingi ». Dar nu un Philips. Anton nu intrezăreşte nici o soluţie. Seara rămine fără program şi cum Anton a condus-o pe doamna Faca, nimic nu a mai rămas de făcut decit să citeşti o carte.

« Ce citeşti, Timotei? »

« Jules Verne, mamă... »

« Nu citeşti cu voce tare? »

Cu teleastul Tudor Vornicu.

Anton — după ce şi-a aşezat pardesiul pe umeraşul nelipsit, stînd în gol pe uşă — se tot miră — « nu e prost Jules Verne ăsta. N-am avut timp... Unde l-ai găsit ? »

« La Anticariat... » spui.

« Mai sînt anticariate ? Nu ştiu cine mi-a spus că toate cărţile s-au cărat cu camioanele pentru combustibil... »

« Ei şi tu, le-au dus pe ălea legionare... »

« Vai, Eleonora, cum vorbeşti, parcă a stat cineva să se uite... »

Parcă ar fi seara de Crăciun. Coriolan repară un ceas de bucătărie, iar Viniciu aduce tablele. « Nu prea am chef, Viniciu... » zice Anton, « ce-o să ne facem cu radioul ? »

« Parcă pînă acum numai de grija lui nu puteam trăi... » aruncă-ntr-o doară Eleonora.

« Da, dar trebuie reparat... »

« N-are decît să mai aştepte, avem destule cheltuieli şi aşa... »

Nu sînt bani. Multă lume are bani, dar în casa voastră nu sînt. « De unde vrei să-i scot, eu nu fur... » Pînă la urmă joacă table. « Ce noroc are copilul ăsta... Păcat că s-a desfiinţat ruleta ». « Anton, vorbeşti prostii... » « Ce vrei să fac, trebuie să treacă vremea... »

Spre stupoarea generală a doua zi doamna Faca apare cu un individ. Explică că e o cunoştinţă, că se pricepe la radio, a cîntat în corul parohial, cînd era copil şi că l-a adus să repare, căci deseară...

« Doamne, asta ne bagă în puşcărie... » îşi bate palmele Eleonora, în timp ce pe sobă fierbe ceaiul de mentă. Anton în schimb nu e deloc îngrijorat. « Ei, şi ce, tot trebuia reparat ! Şi pe urmă ăsta o să-l facă pe gratis... » Şi-ntr-adevăr îl repară spre marea mirare a Eleonorei. După ce pleacă, Anton e foarte volubil şi « va trebui să facem ceva pentru domnul... Doamna Faca, cum îl cheamă pe domnul ? » Doamna preoteasă stă şi se uită la el lung « stai că ştiam... » şi pînă la urmă nu-şi aduce aminte. « Dar de unde l-ai luat ? » « Ne-am întîlnit pe stradă, l-am recunoscut imediat... Ei, na, cum îl striga George ? » George îi spune lui bărbatu-său. Coriolan e palid. Stă la uşă şi e palid. Habar n-am ce-a păţit. Pe urmă îi spune ceva Eleonorei şi ea îl întreabă pe Anton « că Zuji are un om, Teiglaş, care s-ar angaja să ne sape grădina ».

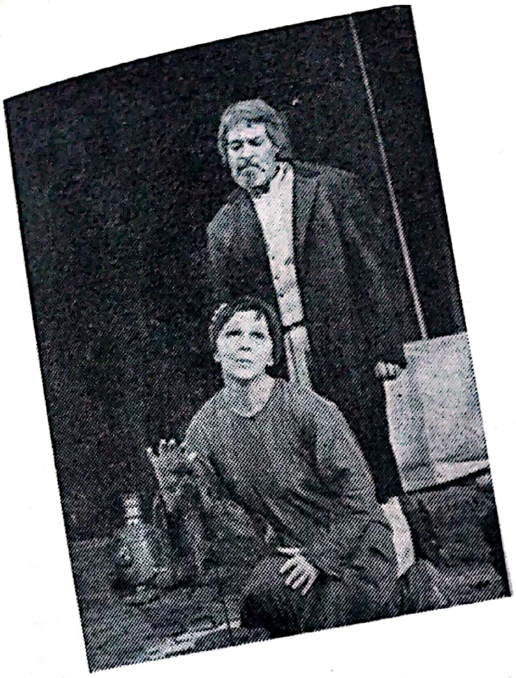
Anton se duce să vorbească cu el. După prînz Coriolan cade pe neaşteptate în mijlocul camerei, îl apucă greţuri, vărsături, face febră mare. Doctorul Cîmpean vine să-l vadă. Are apendicită. Trebuie operat. Eleonora e disperată şi nu ştiu cum vor rezolva, căci numai la maici s-ar putea, căci pînă la judeţ e departe. În agitaţia asta, gheaţă, comprese, du-te-vino inutil, apare doamna Faca, fericită că radioul s-a reparat. Eleonora pur şi simplu n-o vede, Anton deşi îi vine peste mînă e politicos şi o invită să ia loc. « Apendicită ? Un fleac ! Cînd Zoe a făcut apendicită i-au scos o rîmă groasă plină cu puroi. Am pus-o într-un borcan s-o vadă toţi... Apendicele era cît o rîmă... » « Ce avea domnişoara în pîntece, o rîmă ? » o întreabă Zuji pe Eleonora. « Rîma e semnul pămîntului ! » mai spune ea, în timp ce îndeasă într-o oală frunze de soc, coada şoricelului, mentă, bandujan, valachiră, ultimele două ceva buruieni de care nimeni n-a auzit vreodată. « Ceai de bandujan şi valachiră ? N-am auzit. » Eleonora e de părere că « încercarea moarte n-are », doar cu omorîrea unei pisici nu e de acord. Zuji îi spune lui Viniciu, care e absolut de acord, că trebuie omorîtă o pisică, dar cum s-o prindă ziua în amiaza mare ? « O prindem noi, numai să fiarbă ceaiul... »

« Aţi mai auzit ceva, doamna Faca ? »

« Veturia, dragă Anton, aşa îmi spunea George... »

« Şi George nu mai vine » — cîntă Viniciu în curte, şi « ţiţ, ţiţ hai încoace ». Un pisoi mare negru şade pe gard şi se uită la Viniciu că ce l-a apucat.

« De ce trebuie omorîtă o pisică, Zuji ? »

Leopoldina Bălănuță, Vasile Nițulescu și Jean Lorin Florescu, în spectacolul de la Teatrul Mic din București cu piesa Evul mediu întîmplător (stagiunea 1982—1983).

« Domnișorul Timotei, boala e un duh, duhul șade în pisică. Acolo e casa lui. Duhul trăiește cu șoareci și noaptea vede. Îi e teamă de bandujan și valachiră, căci îi face grețuri și pe urmă îl adoarme. Tai pisica în două și ficatul îl dai la găini. Duhul în găină moare, de-aia se poate mînca găini moarte... »

« Dar bandujan și valachiră ce-i? »

« Asta-i plantă sfîntă, i-au pus-o pe rană lui Cristos cînd stătea pe cruce și așa l-a văzut pe tatăl ceresc... »

Scrii în carnețel: *bandujan* și *valachiră* și vii în dormitor lîngă Coriolan, care are pîntecul tare și dureros. În sufragerie e o mare decepție căci radioul tot nu merge. Doamna Faca nici gînd n-are să plece, căci dacă a mers va merge din nou, iar dacă nu va merge nu-i nimic de făcut așa că în bergerul vostru e bine în asemenea momente, e nevoie de o mînă de ajutor, iar ea e oricînd dispusă să spună o vorbă-două. Eleonora ar mînca-o friptă, « nesimțita », spune.

« Știi, doamna Faca, mi-a spus mie cineva că a auzit cu urechile lui că guvernul s-a dizolvat. Gata! »

« Nu se poate, Eleonora... N-ai spus nimic pînă acum... Cine ți-a spus? Trebuie să-mi spui... »

« Poștașul, dragă... »

« Poștașul, care poștaș? »

« Al nostru, cum care? »

« Dar în ziar scrie că a murit, uite, aici scrie... »

« Înainte să moară... »

Doamna Veturia e mai mult moartă decît vie în bergerul vostru căci dacă guvernul s-a dizolvat și asta numai poștașul o știa de unde, iar poștașul a murit...

« Trebuie să mai fi auzit cineva, trebuie să întreb... »

« De ce nu, doamna Veturia », spune Anton, și după multă vreme și-a aprins o țigară.

« Poate fi și o prăvălie. Plină cu lucruri de preț, dar și cu mărunțișuri și mătăsuri din China și nasturi de Urlați... » zice Eleonora și din prag aruncă apa în curte.

« Hei » — zbieră Viniciu — « m-ai udat! S-a dus dracului pisica... »

« De pisică-mi arde mie acum... » îi întoarce ea vorba.

« În dicționarul ăsta la „*B*" nu e nici un „bandujan" » spui.

« Timotei, măcar tu lasă-mă în pace! » și « Iar te-ai apucat de fumat? O să faci infarct! »

« Moartea bruscă e cea mai frumoasă » e de părere doamna Faca. Pe urmă: « Nu m-am gîndit niciodată ca un guvern să fie o prăvălie... Vai, săracul George, să ajungă el vînzător... »

« Cum vînzător, doamna Veturia? »

« Păi, ce, Schnitzeler, nu e vînzător? Scrie pe uşă: « La Schnitzeler e toată lumea // Cine vrea să-l caute pe Schnitzeler // Pentru doi creiţari poţi cumpăra luna // Chibrituri de Suedia // Piper din Salonic // Covor de Buhara // Venin de Rio // Pentru o viaţă frumoasă şi ce mai trebuie prin casă // ... »

« Schnitzeler a murit de mult, am fost şi eu să-i pun o pietricică, doamnă Veturia », zice doctorul Cîmpean venind din dormitor.

« Ce curios, doctore, să pui pe morminte pietricele! Au dreptate, florile putrezesc, pietrele niciodată. »

« Nu se poate prinde o pisică! » e de părere Viniciu.

« Lasă dumneata, o prind eu... » spune Zuji, « dacă nu, e bună şi o gîscă. »

Despre gîscă nu era vorba. Coriolan se simte mai bine. Nu rămîne decît să aşteptăm. Doctorul Cîmpean se ridică şi merge să cineze.

« Merg şi eu... » sare doamna Faca, « că de-acum vă descurcaţi şi fără mine... »

« S-o ia dracu! » e de părere Eleonora.

Omul cu ziua e în bucătărie şi mănîncă. Zuji i-a spart o ceapă, a pus-o între două ştergare de bucătărie şi s-a lăsat cu toată puterea pe ea. E un om trecut de treizeci de ani şi nici pe departe pe mîinile lui nu se vede c-a prea ţinut sapa în mînă. Mîini subţiri, lungi, delicate. Pare un om din sud. Vorbeşte repede.

« Dumneata de unde eşti? » nu se abţine Eleonora.

« Din Maramureş... »

« Ăsta din Maramureş? O fi stat în altă parte, dar ce ne interesează pe noi? »

Fiertura lui Zuji e pusă pe prag să se răcească. Pute. « Zuji, chestia asta pute! »

« De-aia nu-i place duhului... »

Iei dicţionarul şi o începi de la „*P*", citeşti « propagandist-agitator, agitaţie publică ». « Cum vine asta, Anton? »

« Întreabă-l pe Şăineanu! »

« Dar e mort... »

« Atunci vezi-ţi de treabă... »

Iar îl doare spondiloza. Zuji umblă prin curte după o cărămidă căci nu se ştie cine a aruncat-o pe cealaltă. « Vai, vai... » zice Anton, în vreme ce Coriolan a adormit. Continui să citeşti din dicţionar. Ai luat-o de la „*A*", „Acacia — în România salcîm şi în Oltenia dafin, acant — plantă spinoasă numită obişnuit pălămidă sau brînca ursului, acar — fabricant de ace. » « Cum vine asta, adică Putinelul, ceferistul, e fabricant, păi pe el nu l-a ridicat nimeni?... » Mai departe, « aer — vălul cel mare, care (precum aerul pămîntului) acoperă sfintele daruri: » « Şi aerul l'oi pune pe al Slatinei altar. » Asta e! « Ştii cum se numeşte duhul tău? »

« Care duh, domnişorul Timotei? »

« Ăla ce l-ai fiert! »

« Ăla nu e duh, e alungător de duhuri... »

« Mă rog... uite ce scrie aici! »

Zuji îşi duce şorţul şi-şi şterge o lacrimă de la ochi rămasă de la ceapă. « Eu nu ştiu să citesc... »

« Îţi citesc eu: aerel, substanţă cu miros urît şi gust greţos, întrebuinţată în medicina sub numele de arsa foetida (origine necunoscută). »

« Scrie acolo — origine necunoscută? »

« Scrie, uite aici... » îţi treci degetul arătător pe sub cele două cuvinte.

« Ce micuţe sînt semnele... » spune mirată Zuji. « Păi, ce păcat că nu m-a întrebat pe mine, că eu ştiu de unde vine, de la bunicu-meu Samoilă, care înghiţea foc. »

« Chiar aşa? »

« Uite, domnişorul Timotei, dacă vrei să ştii — dumneata eşti bun la suflet, aşa

că poţi să afli. Bunicu-mio era Samoilă, tata tot Samoilă — dar zlătar, mai încolo pînă la Adam, toţi sînt Samoilă, căci cînd ţiganii, care sînt poporul nopţii, s-au despărţit de oameni, căci Adam ne-a fost şi nouă tată, dar dacă încolo s-au făcut Cain şi Abel, în altă parte s-a făcut Samoilă — care de urît şi-a luat o coastă şi a mîncat-o şi după nouă luni fiind alungaţi în pustiu umbra a căzut din el, a plîns şi-a fost femeie, ea a ridicat cortul şi-a început lumea, ea a rămas mereu aceeaşi, numai Samoilă s-a stins, şi s-a născut din ea mereu altul... »

« Şi cu Eva cum rămîne?... » trage cu ochiul Anton.

« Mama noastră a fost capra, capra cea sfîntă, la alţii vaca şi la voi şarpele, că doar el a dat omului înţelepciune, nu? »

« E bine acolo, las-o acolo... » Anton şade fericit cu cărămida sub el. Eleonora c-un lighean mare s-a dus să-i mai pună comprese lui Coriolan.

« Cum ai zis, domnişoru' Timotei la ceaiul meu? »

« Aerel », răspunzi.

« Bine, aerel... » zice Zuji şi intră în dormitor.

Omul şi-a terminat fasolea şi ceapa şi a promis că mîine vine din nou. Către miezul nopţii, după ce l-a mai văzut o dată, doctorul Cîmpeanu conchide că poate scăpa Coriolan de cuţit. Să vedem mîine. După el Zuji zice « sărut-mîna » şi dispare în întuneric.

« Prind eu o pisică pentru domnul Coriolan... »

« Kyrie eleison! » spui şi o porneşti la culcare.

« Ce mai e şi asta? » se miră Anton.

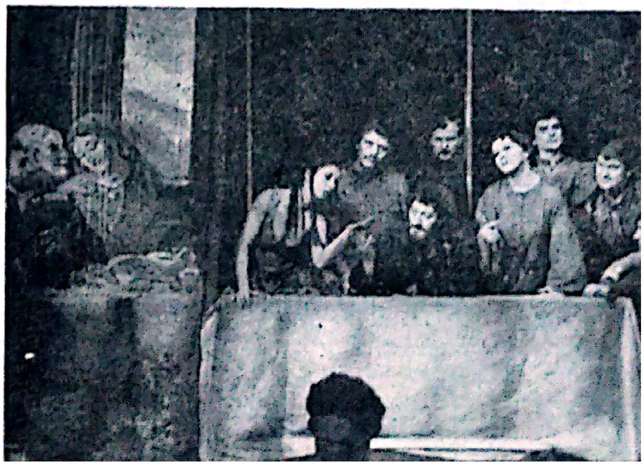
« Doamne miluieşte! — rugăciune scurtă ce se cîntă la începutul liturghiei Kyrie eleison! — c-am scăpat! »

« Copilul ăsta într-o zi o să-şi piardă minţile », spune el Eleonorei, pe care o auzi cum rîde după multă vreme, de parcă s-ar fi molipsit de cine ştie ce boală ce pe ea a ocolit-o pînă acum. « Kyrie eleison! », te strecori în bucătărie şi nici tu nu ştii de ce cauţi vasul de făcut sarmale în care Zuji şi-a făcut fiertura şi-ntr-un pahar torni ce-a mai rămas pe fund. Vai ce urît miroase şi ce greţoasă e! « Să piară duhul dacă e... » Dimineaţa ai diaree, diaree are şi Coriolan.

« Las' că-i bine, iese duhul » — zice Zuji fericită. Pisica s-a găsit. Era una tărcată. « Păi, era a lui doamna Faca? » « Ce ştiu eu a cui era... Avea un ficat cît un măr, se va vindeca domnişorul Coriolan... » Eleonora nu e deloc supărată, căci dacă se va adeveri că a fost a doamnei Faca « îs răzbunată! » Dar în afară de faptul că pisica era tărcată şi avea ficat mare, încă alte semne nu sînt. Doctorul Cîmpeanu continuă cu injecţiile şi starea lui Coriolan se ameliorează. Seringa se aşează într-o cutiuţă mică de metal, pare de argint « e tablă nichelată, dragă », zice Cîmpean şi fierbe pe sobă cîte o oră, asta o dată la cîteva zile, căci în rest se şterge cu vată îmbibată cu spirt. În timp ce fierbe, Cîmpean bea ceai de sunătoare cu Anton şi vorbesc despre vara asta în care n-a mai plouat de şaizeci şi şapte de zile şi că fără îndoială va fi foamete mare...

Scene din acelaşi spectacol de la Teatrul Mic. În prim plan: Mitică Popescu şi Nicolae Iliescu. (Imaginile reproduse în pp. 105–107 au fost puse la dispoziţia redacţiei de Adriana Popescu, secretar literar al Teatrului Mic.)

JURNAL

Liviu REBREANU

Cu mult înainte...

STATURA FALNICĂ A PĂRINTEULI MEU, atît de potrivită olimpianismului său moral zîmbetul său luminos, care îndemna pe oricine să-și deschidă inima în fața lui și ușura contactul omenesc, au stat, fără îndoială, la originea ideii foarte răspîndite că scriitorul s-a bucurat de o sănătate de fier, rar întîlnită. De unde confuzia ce s-a iscat la îmbolnăvirea lui, urmată de un sfîrșit abrupt, după părerea celor mai mulți, ba chiar încărcat de mister.

În fapt, omul nu făcea caz de suferințele sale, obișnuit cum era să le asculte pe ale altora, le trecea chiar cu vederea, multă vreme convins că se afla pradă unui rău chinuitor, dar nu grav în esență, o maladie cronică împotriva căreia, de la un moment dat, a început să acționeze cu stăruință, chiar dacă nu i-a sacrificat ceea ce ar fi trebuit jertfit în primul rînd: fumatul și excesul de cafea. Perioadele de remisiune, mai cu seamă în anotimpul cald, îl îndemnau să creadă că a scăpat definitiv de răgușeală și guturai, semne ale unei laringite tenace, care îi amăra existența. Însă cea mai mică neglijență, cea mai ușoară răceală îl întorceau în starea de suferință însoțită de o febră perfidă, cu salturi orare, care îl istoveau, punîndu-i și piedici în numeroasele lui obligații profesionale, și așa destul de obositoare, și mai cu seamă ridicîndu-i un obstacol în calea scrisului. Or, chiar în condiții de deplină sănătate, Liviu Rebreanu nu scria cu ușurință. Programul său de lucru, răsturnînd ziua în noapte, mobilizînd un număr incredibil de ore la masa de scris, devenea cu atît mai dur cînd era zgîlțiit de tuse și lipsit de glas. În societate, lipsa vocii era un coșmar, dar combătînd cu un curaj unic o împrejurare atît de ostilă prin frecventa repetare, scriitorul izbutea să facă să treacă neobservate acele perioade mai grele pe care trebuia să le dedice cîte unui tratament medical energic și prelungit.

Pe acest fond iritat și mereu scormonit s-a instalat maladia finală dacă nu cumva semnalele ei nu au fost tocmai sîcîitoarele și indomptabilele «răceli» de care vorbește adesea în *Jurnalul* său. Cînd s-au manifestat pentru început aceste simptome?

Citim în *Jurnal* la data: *marți, 9 februarie 1932*: «*Sînt cam bolnav. Chiar era nici să nu plec.*[1] *Mă doare în gît, sînt răgușit și răcit. De aceea nici n-am ieșit azi decît să văd la atelier capul revistei*[2] *și la bărbier ca să mă tund.* [...]

---

[1] La Valea Mare.

[2] „*România literară*", al cărei director era.

Vreau să scriu articolul program R.L. („România literară“ n.n.) *astă-seară și să reiau serios* **Răscoala** ». Iar *luni, 15 februarie* din acelaşi an: « *Alaltăieri fusesem [la] Dr. Verea*[3] *pentru plictiseala cu răceala. Mi-a prezentat pe fiică-sa care s-a oferit să-mi facă portretul*[4] ». Totuşi, starea nu i se ameliorase nici la *1 martie*: « *De cînd n-am mai scris am fost bolnav, pare-se destul de grav. Desigur că am purtat boala pe picioare un răstimp, pînă ce m-a trîntit la pat cu febră destul de serioasă. Am zăcut pînă ieri. Temperatura m-a ținut multe zile între 37,5 și 39,5 grade. M-a căutat Tempea*[5], *la care s-a adăugat prof. Nanu-Muscel*[6] *și Dr. Banciu*[7]. *După vreo 13 puncții în gît, Dr. Tempea a găsit locul flegmonului pe care l-a operat imediat, a fost destul de plicticos. Ulterior părea că vor mai fi alte două flegmoane. N-au mai fost. Am scăpat. Fanny m-a căutat ca un înger* ».

Fireşte, oricine poate răci cu complicaţii. În cazul părintelui meu, ceea ce frapează este aspectul revenitor al bolii, pînă la a deveni o constantă existenţială, prin urmare un teren sensibil sau cum se spune astăzi, « *programat* ». O răceală nu trecea bine şi o alta se şi instala: « *Luni, 28 martie* [1932]. *Sunt cam obosit și poate răcit (iarna nu mai trece); trebuie să renunț astă-seară la scris...* ».

Pe măsură ce parcurgem *Jurnalul* — şi lucrul acesta mi s-a impus cu puterea evidenţei în timp ce îl redactam în vederea apropiatei publicări, determinîndu-mă să-l coroborez cu propriile amintiri — aceiaşi termeni revin obsedant, creînd un fel de fundal al vieţii scriitorului. Citim, *duminică, 22 decembrie 1935*: « *Mă sîcîie o răgușeală rebelă de aproape o lună. Trebuie s-o vindec* ». Încît la data de *31 decembrie 1935* notează: « *De ieri, luni, urmez un tratament indicat de Dr. Tițescu. M-a examinat sîmbătă și mi-a găsit un emfizem incipient pe care vrea și speră să-l înlăture. Dealtfel, răgușeala aproape cronică pare a fi un fenomen secundar al aceluiași emfizem. Voi încerca să mă caut mai serios, fiindcă într-adevăr respirația a început să fie mai anevoioasă* ». Şi aşa s-a făcut că medicul Vasile Tiţescu, radiolog din Piteşti, a luat asupră-şi îngrijirea sănătăţii lui Liviu Rebreanu, tratîndu-l cu devotament pe scriitor pînă cînd acesta a închis ochii. Pe atunci efectele nocive ale tutunului nu erau atît de bine cunoscute ca astăzi. Chiar dacă medicul a reuşit să-l determine pe un mare fumător să reducă din consumul de ţigări şi din « *mașinile* » de cafea, el nu a putut decide schimbarea regimului de lucru al scriitorului, în care acestea erau incluse ca într-un ritual.

La *1 ianuarie 1936*, părintele meu scria în *Jurnal*: « *Urmez cu sfințenie cura lui Tițescu. Poate că ar fi necesar să mă interesez de sănătatea mea faimoasă. Am impresia că sunt bolnav, nu știu ce să am, dar mereu mi-e somn, sunt obosit, fără să mai pomenesc de răgușeala care persistă* ». « *Faimoasa sănătate* » — autoironie, răspunzînd epitetelor, exclamaţiilor de admiraţie ale cunoscuţilor, care îl felicitau că arată ca un brad! La data *miercuri, 5 februarie* găsim: « *Răgușeala care mă supără de atîția ani sub diverse forme a ajuns să mă exaspereze, mai ales că în cele din urmă era însoțită și de febră. Oamenii dimprejur, în special Dr. Voiculescu*[8], *bănuiau discret cine știe ce boli grave. Acum vreo două săptămîni, fiind la țară, am avut iar o izbucnire de febră care m-a făcut să nu pot lucra nimic în patru zile cît am stat acolo. Puțin alarmat m-am hotărît să consult serios medicii. M-am adresat Prof. Nanu-Muscel. Am analiza urinei, sputei, materiei fecale, sînge, radiografie. Profesorul a diagnosticat o laringită cronică cu faringită și bronșită. Fireşte vechiul emfizem incipient rămîne, dar fără a fi prea plicticos. Va să zică nimic grav. Mi-a dat însă să urmez strict prescripțiile Dr. Tempea: cel puțin 12 zile să stau în casă, să nu vorbesc, să fac inhalații dimineața și seara. În plus, profesorul mi-a dat niște picături contra tusei. Cel mai important ce am descoperit cu acest prilej și întîmplător, de la Dr. Voiculescu, este că nu e bine să tușesc, cu atît mai puțin să mă sforțez a tuși. Astfel am ajuns să mă mai liniștesc. Azi sunt în a opta zi de cură. În general n-am vorbit decît în șoaptă. Se pare că merge bine. În orice caz temperatura a dispărut. Vocea pare să se fi clarificat. Răgușeala a cedat. De aseară, însă, am observat parcă altceva.*

---

[3] Dr. Adrian Verea, poet, prozator, dramaturg, membru fondator al Societăţii de Otorinolaringologie, în anul 1907.

[4] Portretul a fost încredinţat S.S.R.

[5] Dr. Valeriu Tempea, otorinolaringolog, prieten cu părintele meu.

[6] Prof. Ion Gh. Nanu-Muscel, fratele poetului Dumitru Nanu şi al dr. Costică Nanu.

[7] Dr. Aristotel Banciu, dermatolog, apare în mai multe rînduri în *Jurnal*, consultat de scriitor pentru flegmon.

[8] Doctorul şi scriitorul Vasile Voiculescu.

Am impresia că de cîte ori beau cafea, fie atunci pe loc, fie puțin mai tîrziu, sunt cuprins de un val de sudoare, îndeosebi gîtul, capul și dosul palmelor. Am observat asta la 6 d.a. Seara am făcut cafea și fenomenul s-a repetat. Dealtfel, acuma îmi amintesc clar că aproape totdeauna după cafea mă cuprind sudorile. De azi voi face observații directe, să vedem dacă nu e la mijloc un fel de intoxicație sau pura saturație de cafea ».

Pasajul este deosebit de instructiv, sub mai multe aspecte. Mai întîi aduce în prim plan un diagnostic care arată prinse și traheea și bronhiile — în afara vechiului « *început* » de emfizem —, apoi, în plan secundar, dar deloc neglijabil, diagnosticul rezervat al doctorului Voiculescu și, în fine, intoxicația cu cafea, ale cărei simptome se confundă cu cele pulmonare. Oricum, la *9 februarie 1936* putea spune: « *S-a sfîrșit boala, adică, mai exact cura de 12 zile de neieșire, nevorbire și inhalații. Se pare că s-a dres gîtul, deși încă nu complet. Vorbesc bine, fără sforțare, deși vocea e încă puțin voalată* ».

La Valea Mare, *marți, 18 februarie 1936*, părintele meu nota: « *Iar am venit, de astă dată pentru trei zile, pînă joi. Înainte de a mă instala aici pentru scris, aș vrea să mă consolidez cu sănătatea, adică de fapt cu răgușeala. Mi-a trecut dar peste cîteva zile vocea mi-a slăbit. Mi s-a voalat din nou, cu toate că seara fac inhalații și că am redus considerabil tutunul. Firește, o boală care trenează de vreo șapte ani nu se poate suprima în două săptămîni de cură. Va trebui să continui și cu inhalațiile, dar mai ales cu menajarea coardelor vocale...* ». Un element nou, aici, foarte important: data începerii bolii, care se dovedește mai veche — nu 1932, ci 1929!

Din anul 1936, scriitorul duce o luptă permanentă cu răul, combătîndu-l cu toate mijloacele de care dispunea — el și medicina timpului — așa cum urmărim în *Jurnal*: « *Miercuri, 3 martie 1937. Urmez cura contra răgușelii cu o conștiinciozitate oribilă. Fac cîte 5 inhalații pe zi, diferite: beau lapte cu miere și mai ales nu vorbesc deloc — strictul necesar în șoaptă cu Lache* [9] *sau Tinca* [10] *ceea ce nu face mai mult de 5 cuvinte pe zi. Chiar cu mîncarea sunt de o sobrietate rară — o singură dată pe zi mănînc și foarte frugal. Ieri am fumat numai 11 țigări, dar cafea am băut normal* ».

Care sînt rezultatele? « *Să notez aci acuma [joi, 6 mai 1937 n.n.] că în sfîrșit în ultimele zile de aprilie am scăpat de răgușeala agasantă care [m-a] enervat trei luni: februarie, martie, aprilie, obligîndu-mă să mă canonesc cu tot felul de leacuri și inhalații. Se pare că Dr. Popovici* [11], *prin intervenția lui directă (badijonare în gît și nas cu cine știe ce) m-a vindecat* ».

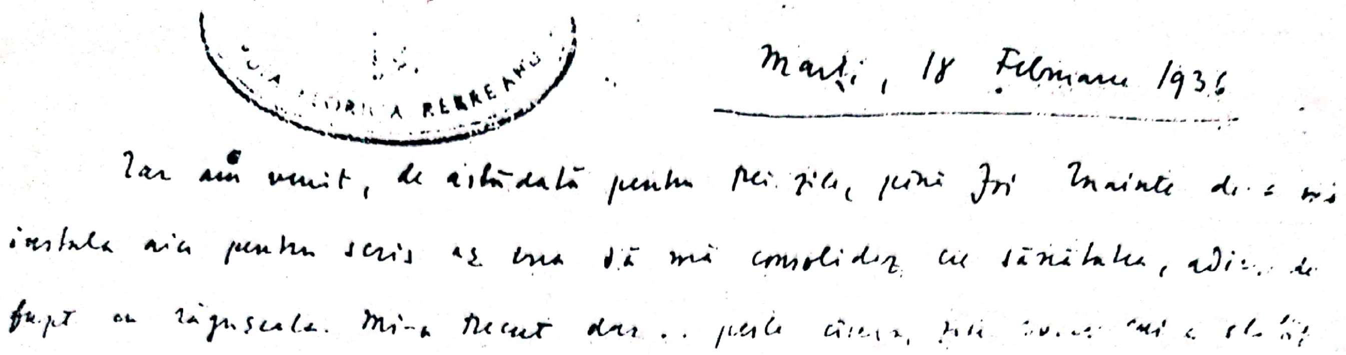
De fapt, studiind *Jurnalul*, realizăm că insistentele supărări cu răgușeala și toate celelalte se manifestau în sezoanele reci, dar îmi amintesc că și o simplă baie în rîu, vara, a declanșat o teribilă răceală, cu întreaga ei suită. Oricum, în *Jurnal* citim curent: « *Mă încearcă iar răgușeala și aș vrea s-o previn. Un pachet de aspirină...* » *(21 decembrie 1937)* sau « *Răgușesc mereu* » *(23 decembrie același an). Sfîrșitul lui 1937* îl găsește deci pe scriitor în casă, doftoricindu-se, cu vorbele sale, « *luînd fel de fel de combinații* ». Chiar de la *1 ianuarie 1938* notează: « *Am început doftoreala contra răgușelii și nu voi ieși din casă pînă n-am scăpat de ea. Nu fac decît inhalații cu inhalante și doftoria Popovici. Azi am pornit-o mai solid: de la 4 d.a. pînă la 7 dim. am făcut 5 inhalații* ». Notarea devine foarte amănunțită: « *Duminică, 2 ianuarie 1938: Am continuat cura: 5 inhalații cu Popovici, 2+2 rhofeine* [12] *și o baie fierbinte la 7 dim., înainte de culcare. Dar și trei mașini de cafea și 14 țigări. Mă omoară însă guturaiul de care nu pot scăpa. Am citit că există guturai cronic, ceea ce este un catarrh subacut al mucozităților nazale. Încerc să-l combat cu băile și rhofeinele. În schimb scriu prost fiindcă mă plictisește boala aceasta ascunsă, agasantă* ». Într-adevăr, agasantă: « *Marți, 4 ianuarie 1938. Mă omoară acum guturaiul și mă enervează de nu pot face nimic. Stau toată noaptea și trec de la inhalații la aspirine și prostii. Iată ce am făcut azi: 14 h. scularea; 14 1/2 masa; 16 1/2 inhalații Popovici; 18: două mere; 19; inhalație floare tei; 19 1/2 termometru 37,3° și o aspirină; 21 1/2 două cești ceai, lămîie, rom; 22 1/2 lapte; 23 termometru 36,9; 23 3/4 inhalație Popovici; 24 1/2 cafea, mașină mică și 5 țigări; 2 1/4 altă aspirină; 3 1/2 inhalație Popovici; 4 1/4 aspirină; 4 1/2 picături 20 contra tusei; 6 1/2 baie fierbinte, prișniț rece*

---

[9] Îngrijitorul viei, la Valea Mare.
[10] Femeia de serviciu, de asemenea la Valea Mare.

[11] Dr. Dumitru Popovici, otorinolaringolog, unul din principalii medici curanți ai lui Liviu Rebreanu.
[12] Medicament similar aspirinei, cu efect mai rapid.

la gît și vretox [13] în nas. Se poate ceva mai susținut? » Evident nu, încă cinci țigări la miezul nopții, întreaga noapte nedormită și aplicarea atîtor leacuri la un loc puteau să agraveze inflamațiile în loc să le înlăture. De unde, la *5 ianuarie 1938 : « În orice caz răceala cu guturaiul pare să-mi fi trecut. Glasul de asemeni pare a se limpezi, iar tusea, cu ajutorul picăturilor Nanu, s-a domolit ; doar rar un punct undeva mă enervează și poate că e mai mult nervos »*. Tonul optativ era îndreptățit, căci chiar a doua zi revenea: *« M-am sculat parcă iar mai înfundat și mai indispus. Totuși am mai redus inhalațiile la trei. Am impresia că răcesc noaptea la cap [...] după baia fierbinte. Am făcut baia normal, dar am stat pînă s-a uscat părul »*.

În disperare de cauză, numărul leacurilor administrate se înmulțește: *« Sîmbătă, 29 ianuarie 1938 : Am venit apoi cu un praf special contra guturaiului, dat de Claudia Rădulescu* [14]*, pe care-l voi lua cu începere de mîine, trei prize »*. Guturaiul cedează, dar starea sănătății rămîne șubredă. Iar sîmbătă *9 aprilie 1938* notează: *« De cînd am venit de la București mă sîcîie o febră ciudată și parcă de fapt neînsemnată. Temperatura n-a trecut de 37,2⁰, dar scade pînă la 36,1⁰. Maximul este în preajma miezului nopții și urmează după o prealabilă scădere a temperaturii. Nu știu ce poate fi. Fapt este că această temperatură pare a mă lucra mai demult, doar că nu i-am dat atenție »*.

Cu aproape un an mai tîrziu, notează în *Jurnal* că a cumpărat vată termogenă *« pentru a-mi curarisi fatala răgușeală hibernală (18 februarie 1939)*. Remarcă acum *« că orice aș face, aceasta durează o lună, o lună și jumătate »*. Pentru o vreme renunță la fumat, precum însemnează la *19 februarie 1939 : « Să mai notez că aproape am renunțat la fumat. În orice caz de la 10 februarie nu cred să fi fumat în total 3 țigări. E cert că de o săptămînă nu am mai fumat absolut deloc. Dealtfel nici nu mai poftesc tutunul. Se pare că marea bronșită care-mi hîrîie în piept nu mai tolerează fumul în plămîni. Firește, în proporție, am redus și cafeaua »*. Efectele binefăcătoare întîrzie însă. *Sîmbătă 25 februarie* (1939): *« Sînt mereu enervat cu răgușeala care se întețește fiindcă nici eu nu fac decît s-o înrăiesc vorbind prea mult și prea tare. Se pare că în fiecare seară am puțină temperatură ; astă-seară 37,9⁰ C »*. La Valea Mare notează, pe *9 martie 1939 : « Am venit de fapt să mă doftoricesc de răgușeală, mai cu seamă să nu vorbesc. Vreau să stau o săptămînă. Seara am să fac cîte 3 inhalații reci cu Turiopin —O— eul. Să vedem rezultatul. Ziua însă vreau să umblu pe cîmp »*. O lună mai tîrziu: *« Sînt bolnav cu febră mare. Am trecut pe la Tițescu. Am fost bolnav tot timpul la Orlat »* [15]. Însemnări asemănătoare întîlnim și *miercuri, 13 septembrie 1939 : « Boala curioasă subsistă. Să fie o gripă? Să fie o bronșită?... Trebuie să fie ceva, în orice caz, ceva de ce se leagă laringita. Am o indispoziție ciudată, constantă [...] Îmi vine să tușesc și simt în adîncime ceva sec, uscat. Totuși, pe de altă parte, elimin deseori un fel de „schleim" apos și foarte lipicios... Combat toate cu aspirină [...] Ce-o fi, vom vedea »*. Iar la *31 octombrie 1939 (marți) : « Nu mă simt deloc bine. Răgușeala și căldura : 8 h — 36,5; 12 h — 37; 14 h — 37,4; 17 h — 37,5; 20 h — 37,9 ; 23 1/2 h — 38,2. Aveam impresia unor palpi-*

---

[13] Un fel de gomenol, ca și Turiopiu-O-eul.

[14] Farmacista Claudia Rădulescu, soția dr. Gh. Rădulescu, împreună cu fiica lor Magdalena — bunii noștri prieteni, deseori întîlniți în *Jurnal*.

[15] Liviu Rebreanu, împreună cu Fanny, cu mine și cu soțul meu Radu fuseseră invitați de Letiția Slăvoacă dr. Miron — prietenă de tinerețe a scriitorului — să petrecem sărbătorile Paștilor la Orlat.

ţaţii şi greutăţi la inimă. N-am mai făcut cafea seara ».

Pauza lungă privind notele referitoare la sănătate în *Jurnal* poate fi pusă pe seama împrejurării că, efectuînd în acest răstimp mai multe călătorii, le-a dedicat acestora spaţiul. Dar la *9 martie 1941*, după un consult cu doctorul Gheorghian [16], pentru aceeaşi suferinţă, îşi face singur curaj: « *Nu e nimic grav* ». Totuşi, de pe atunci, cunoscuţii, şi cu atît mai mult noi, cei din preajma lui, vedeam că situaţia sănătăţii i se altera progresiv şi vizibil. Evenimentele politice ale acelor ani, pierderea Transilvaniei de Nord, ciuntirea atîtor graniţe, războiul, îl demoralizau, încît de-abia la *2 ianuarie 1944* se apleacă din nou asupra sănătăţii sale: « *Am venit aci* [la Valea Mare, n.n.] *cu Fanny ă mă odihnesc cîteva zile. Sînt într-adevăr obosit, poate mai mult abătut, întristat, profund plictisit pînă la amărăciune. Greutatea de respiraţie a început să mă chinuiască. Nu ştiu care e pricina: bronşita, emfizemul, altele... n-am găsit nici un medic care să mă lămurească aievea. Pornim mereu de la bronşită sau de la emfizem, dar se pare că acestea nu ajung la ceea ce am eu. E o impresie ciudată de insuficienţă respiratorie. Cea mai mică oboseală mă sileşte să respir adînc, prelung şi să simt dificultăţi, aproape un fel de frică. Tuşesc nu prea mult şi tusea începe să devie fără murdăriile ce le eliminam cît fumam. Cîte-o chintă de tuse mă oboseşte mai mult, dar nu cred că asta e mai interesant. Mi se pare că plămînii se umflă oricît, dar că nu am destul aer sau că aerul nu pătrunde pînă unde ar fi nevoie. Atunci respiraţia devine istovitoare. Aveam acest simptom sau aproximativ şi înainte, dar acum îl am aproape la fiece mişcare sau sforţare fizică. Citesc acum: acestea ar fi simptomele dispneei, adică respiraţie scurtă Kurzahnigkeit. Dar asta n-are legătură cu bronşita şi cere alt tratament. Vreau să consult mîine pe Ţiţescu, să fac şi o radiografie a bronhiilor şi a plămînilor, să-i spun despre respiraţia scurtă. Ce curios, să nu găsesc nici un specialist în România, care să mă lumineze. Greutatea aceasta de respiraţie îmi amărăşte viaţa, mă face să fiu posomorît, să văd toate în negru, să aştept mereu moartea. Desigur că moartea o aştept, cînd ai 58 ani trebuie să fii pregătit. Pe cît un biet om poate să se pregătească spre a o primi cu resemnarea fatală. Dar nu cred că e nevoie să-mi înnegresc ziua de azi în aşteptarea celei de mîine. Mai cu seamă cînd viaţa e atît de neagră prin perspectivele ce ni le oferă* ».

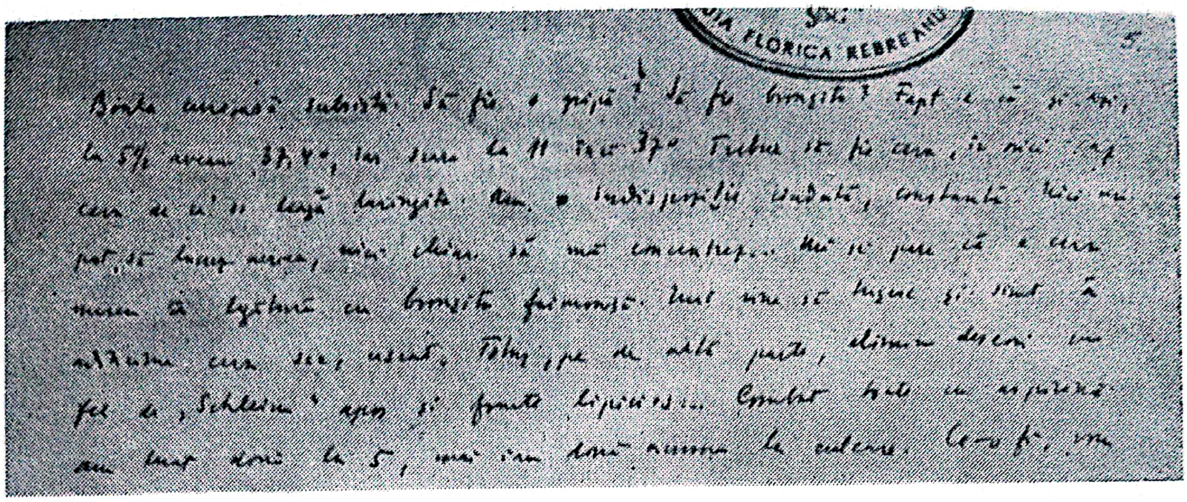
Nouă zile mai tîrziu *(luni, 3 ianuarie 1944)*, părintele meu ia act de o drastică modificare de diagnostic, a cărei gravitate însă nu o sesizează, bucuros în primul rînd de a fi în posesia unui diagnostic real: « *Am fost la Piteşti, azi, în fond mai ales ca să văd pe Dr. Ţiţescu, să-mi facă radioscopia şi eventual radiografia plămînilor şi a bronhiilor, să vedem ce e în realitate cu mine? de unde şi de ce respiraţia asta atît de scurtă? M-am pomenit cu o surpriză: la radioscopie, partea inferioară şi [de] mijloc a lobului drept e opac[ă], adică e în congestie şi congestia asta face dificultatea respiraţiei. Emfizemul şi bronşita stau pe loc; ele nu m-ar plictisi. Joi îmi va aduce radiografia cu amănuntele posibile. Îndată ce voi ajunge la Buc[ureşti] să consult pe Gheorghian Popescu, arătîndu-i radiografia, să fac eventual un consult şi cu alţi doctori etc. El crede că cu radiaţii de radiu va putea risipi congestia aceasta rece, adică fără febră importantă, şi-mi recomandă pe Dr. Jovin, cel mai bun radiolog din Buc[ureşti], elevul lui Bequerel. În sfîrşit aflu ceva plauzibil. Era îngrozitor să te tratezi de o boală şi să mergi tot mai rău, cum făceam eu. M-am liniştit. Voi încerca să vindec congestia şi astfel să revin la normal?* ».

Din lectura acestor însemnări rezultă, totuşi, că, din chiar acel moment al efectuării radioscopiei, medicul radiolog îşi făcuse o părere: recomanda un consult cu mai mulţi medici, indica recurgerea la somităţi, se gîndea la un tratament cu radiu. Dealtfel, dr. Ţiţescu a povestit şi el [17] împrejurarea respectivă: « Deşi venise în vizită familială, surprins de turburările respiraţiei pe care nu le avea mai înainte, l-am invitat în cabinetul meu medical pentru un examen radiologic, care mi-a arătat o umbră cît o portocală la baza pulmonului drept, aproape de inimă, într-o formaţie tumorală care explica turburările respiraţiei.

---

[16] Gheorghian Popescu a fost doctorul casei la Bucureşti, dar era adus cu maşina şi la Valea Mare de către Radu Vasilescu, soţul meu. A fost la Valea Mare între 4 aprilie—august 1944.

[17] În „*Tribuna şcolii argeşene*", 1971, articolul *Într-un amurg de august la casa memorială „Liviu Rebreanu"*, p. 16.

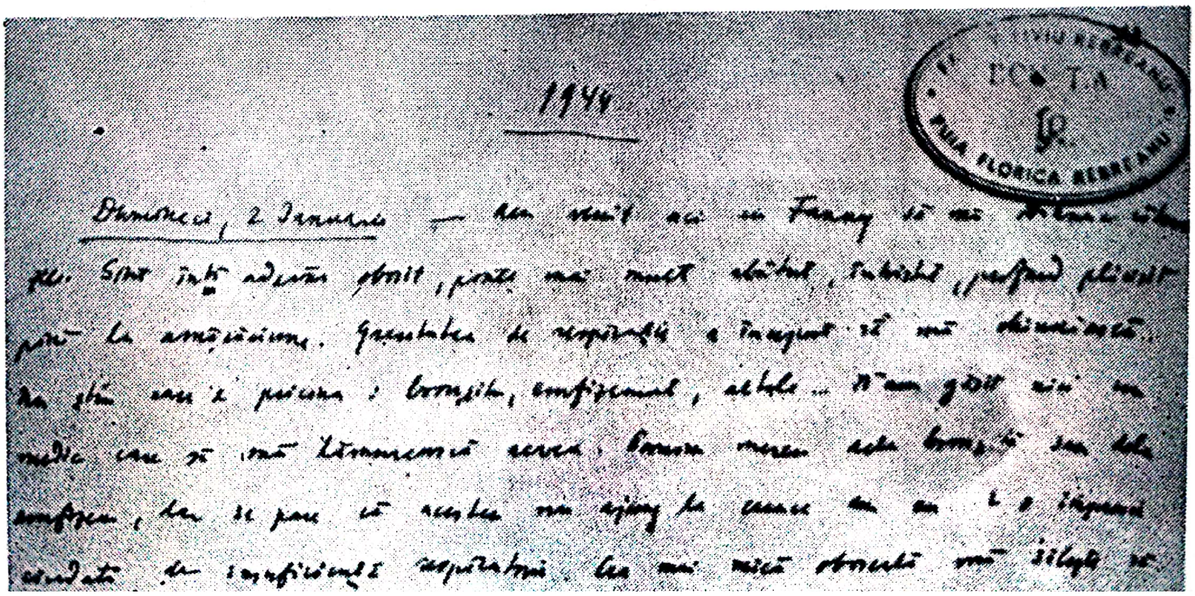
În fața acestui tablou radiologic mi-am dat seama de gravitatea bolii ce o prezenta bunul meu amic; avea o tumoare care de obicei este mortală [...] Radiografia făcută a doua zi arăta imaginea tumorii, interpretată de mine ca o formație chistică operabilă, părere ce a fost împărtășită de un consult de medici, printre care și radiologul Jovin din București. Bolnavul și familia trebuiau menajate față de un diagnostic fatal ».

Așa cum prevăzuseră medicii, maladia înainta cu pași repezi, încît în lunile următoare părintele meu nu și-a mai putut satisface obligațiile profesionale. Nu a mai părăsit patul. În *Jurnal*, semnificativ este pasajul de *vineri, 7 iulie 1944*: *« De trei luni sînt la țară împreună cu Fanny și Puia. Am venit grav bolnav cu mașina lui Manolescu*[18], *îndată ce am scăpat din primul mare bombardament la București, la 4 aprilie. Pe la 9 seara am sosit — complet istovit; nu știam că sufeream de pneumonie, a patra zi, cu perspective puține de salvare, date fiind vîrsta mea, chistul din plămînul drept, emfizemul vechi și bronșita cronică, fără a mai pomeni neglijența-mi din tot cursul iernii de-a trata serios începuturile multiple de congestii pulmonare care mi-au dat avertismente necesare din vreme.*

A fost o boală oribilă. Două luni am zăcut în pat, iar cînd m-am sculat nu puteam sta în picioare. Acuma aș fi în convalescență, dar merge greu de tot. Pofta de mîncare nu e faimoasă și e vorba de refăcut mușchi întregi. Cred că va mai trece vreme lungă pînă să mă văd zdravăn cu adevărat.

Dar despre boala aceasta s-ar putea spune, cînd s-ar ivi ocazia, și lucruri mai interesante și mai de preț. Impresiile și sentimentele și observațiile omului, între viață și moarte, trăite obiectiv, fiind pregătit pentru apropierea treptată de neființă... ».

[18] Costel Manolescu a fost șeful de cabinet al părintelui meu, în timpul directoratului său la Teatrul Național.

1944

O uşoară remisiune, deci, îl îndemnase să vorbească despre convalescenţă, dacă nu o prea omenească dorinţă de a nu pune punctul pe i, faţă de cea mai necruţătoare dintre maladii. Ca scriitor, gîndul i se întorcea către ceea ce ar fi profitat muncii sale literare de pe urma îmbogăţirii experienţei, fie aceasta atît de scump plătită. Timpul însă nu i-a mai îngăduit să-şi reia pana.

Pentru mulţi cunoscuţi care nu ştiau nimic despre vechimea suferinţei sale, botezată cu atîtea şi atîtea nume, declanşarea etapei finale a picat ca un trăznet, producînd consternare. La un bilanţ tîrziu, nu pot să nu atrag atenţia asupra faptului că, în ciuda aparenţelor care indicau inflamaţii cronice ale căilor respiratorii, răul lăuntric se instalase cu mult timp înainte şi a fost ţinut în loc numai cu excepţionala robusteţe a părintelui meu. Desigur, viaţa pe care o ducea, robită scrisului — iar acesta întovărăşit de excesul de cafea şi de tutun — nu i-a uşurat lupta. Combătîndu-şi cu energie răul ciudat, Liviu Rebreanu nu i-a bănuit pînă foarte tîrziu sorgintea şi nu l-a numit niciodată pe nume, deşi, cu luciditate, în anumite clipe, îl va fi fost luat în considerare. Despre ultimele zile ale părintelui meu am scris pe larg, folosind notele mele zilnice, în *Zilele care au plecat*, [19] şi nu voi reveni aici asupra acelor zile tragice cînd fiecare efort de însănătoşire a scriitorului renăştea o speranţă repede dezminţită de realitate, însă publicarea integrală a *Jurnalului* lui Liviu Rebreanu va pune la îndemîna iubitorilor scrisului său dosarul complet al unei vieţi, mai dramatică, mai aspră, mai încărcată de privaţiuni decît poate s-a crezut, dar nu şi mai puţin răsplătită cu satisfacţiile majore ale creaţiei şi recunoaşterii publice.

Puia Florica REBREANU

[19] Vezi paginile 339—358, Editura pentru literatură, 1969.

JURNAL

KACSÓ Sándor

Un caracter polivalent

SCRIITOR, REDACTOR, PUBLICIST, AUTOR de studii literare, Kacsó Sándor [1] debutează cu povestiri și poezii în anul 1922, în paginile revistelor „*Előre*" și „*Pásztortűz*" din Cluj, ca peste un an, alături de nume devenite ulterior celebre, să publice trei povestiri în *Antologia celor 11* (Cluj, 1923). Proza sa scurtă se va împlini în anii '30—'40, nuvelele cuprinse în volumul *Nagyidő (Furtună, 1946)* — și reeditate apoi în volumul *Válogatott írások (Scrieri alese*, 1970*)* — il așază în rîndul reprezentanților de seamă ai genului.

Anul 1930 marchează apariția primului roman al scriitorului, *Vakvágányon (Pe linie moartă)*, editat în 1970 și în limba română. Mai unitar ca atmosferă și construcție este considerat însă cel de al doilea roman al lui Kacsó Sándor, *Lélekvesztőn (Într-o coajă de nucă)*, apărut cu un deceniu mai tîrziu.

Publicistica ocupă un loc de frunte în activitatea scriitorului. Cele aproape cinci sute de articole și reportaje ale sale au văzut lumina tiparului în perioada interbelică, mai cu seamă în coloanele marelui cotidian „*Brassói Lapok*", al cărui redactor, apoi redactor-șef a fost între anii 1927—1940. Sînt modele ale ziaristicii militante, autorul lor dînd glas năzuințelor forțelor populare, progresiste din țară în lupta lor împotriva fascismului, pentru instaurarea unui regim democratic, de egalitate socială și națională.

După instalarea puterii populare se dedică organizării presei maghiare libere, democratice, dirijînd, în calitate de redactor-șef, gazeta „*Falvak Népe*" (1945—46), apoi cotidianul de mare tiraj editat în București, „*Romániai Magyar Szó*" (1947—52). Este ales deputat în primul parlament democratic și președinte al Uniunii Populare Maghiare. Din anul 1952 și pînă la pensionarea sa, în 1968, conduce redacția

---

[1] Născut la Călugăreni — Mureș (21 februarie 1901) și decedat la Cluj (17 februarie 1984).

«Doar principiile ferme constituie o temelie solidă»

(însemnări zilnice)

13 ianuarie 1969. Azi iar am lucrat fără tragere de inimă. Nu am încredere în mine însumi. Adevărat: viaţa fiecărui om este interesantă în măsura în care ştie să o înfăţişeze ca atare. Şi apoi, nu oricine e în stare să-şi organizeze în aşa fel viaţa, încît trecutul lui să semene cu un depozit bine orînduit. Mai degrabă el aminteşte de o debara în care stau claie peste grămadă valori şi lucruri fără nici o valoare. Rolul unei scrieri autobiografice, cred eu, este de a alege dintre acestea valoarea, ceea ce este semnificativ şi pentru alţii. Nu e sarcină uşoară!

Şi totuşi am reuşit să scriu patru pagini.

20 ianuarie 1969. Azi mi-au ieşit cinci file. Poate reuşite.

21 ianuarie 1969. M-am înşelat asupra paginilor pe care le-am scris ieri. Le-am recitit şi mi s-au părut groaznice. Întîmplările vieţii noastre sînt demne să fie reţinute numai în măsura în care reuşim să le dăm o semnificaţie. Altfel rămîn banale. Evenimentele ieşite din comun, interesante în sine sînt rare, ele devin semnificative doar în funcţie de atitudinea noastră faţă de ele.

Am rupt vreo trei pagini şi atît de tare m-am întristat că n-am mai scris nimic...

25 februarie 1969. Am scris trei pagini după care a trebuit să mă duc la revista „*Utunk*", pentru decernarea premiilor literare. Am reuşit să-mi impun punctul de vedere: să evităm la premiere orice fel de criterii subiective (aplanarea de vechi conflicte, recompensarea «hărniciei», ultima omagiere a scriitorilor în vîrstă, încurajarea tinerilor talente — şi alte poziţii de acest gen!) şi să avem în vedere strict acele creaţii ale anului 1968 care sînt valori certe, demne de a fi premiate. Numai procedînd astfel putem evita ulterior comentariile în contradictoriu care pot duce la discreditarea premiilor. În caz contrar s-ar crea, pentru anul următor, un teren prielnic gîlcevei, animozităţii şi micilor aranjamente. Doar principiile ferme constituie o temelie solidă şi în această treabă...

3 martie 1969. Mi-am continuat autobiografia, fără prea mare chef însă... O fi ieşind ceva din toată asta? Uneori am impresia că da, alteori mă îndoiesc că pot găsi tonul potrivit care să facă să vibreze pe toată întinderea discursului epic şi în acelaşi

---

din Cluj a Editurii pentru literatură. În această perioadă apar tălmăcirile şi studiile sale literare. A tradus din Slavici romanul *Mara*, Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic* — în colaborare cu Kakassy Endre —, din proza lui Mihai Beniuc volumul de povestiri *Gyűlölet (Ura personală)*. Poet el însuşi — deşi volumul de versuri „*Számüzetéseim (Exilurile mele*, 1978*)* a apărut doar către sfîrşitul vieţii —, Kacsó Sándor s-a aplecat cu o deosebită sensibilitate asupra poeziei lui Mihai Eminescu. A antologat şi prefaţat volumul *Eminescu költeményei (Poezii)*, editat în 1966, cea mai cuprinzătoare culegere în limba maghiară din versurile marelui poet român. În această culegere este prezent şi Kacsó Sándor cu un număr de 28 de tălmăciri, unele din acestea — poeziile *Ce e amorul?* *De-atîtea ori...*, *Dintre sute de catarge*, *După ce, atîta vreme*, *La mijloc de codru* — fiind reluate şi în alte florilegii dedicate liricii eminesciene în limba maghiară.

La vîrsta de şaizeci şi şapte de ani Kacsó Sándor va începe să scrie cea mai importantă operă a sa, trilogia autobiografică din care au apărut primele două volume în anii 1971 şi 1974; ultimul volum al romanului, terminat cu cîteva luni înainte de moartea sa, va vedea în curînd lumina tiparului.

Textele pe care le publicăm fac parte din jurnalul de lucru al scriitorului şi se referă la perioada elaborării primului volum al romanului autobiografic, *Virág alatt, iszap fölött (Floare şi mîl)*.

DOMOKOS Éva

timp să nu falsifice, ci — măcar în esență — să exprime adevărul. Poate ar fi mai simplu să nu scriu un roman autobiografic, ci doar memorii. Da, dar pe de altă parte simt că romanul poate scoate mai mult în evidență esența, iar textul devine mai atrăgător, mai instructiv și cu o mai mare aderență la public.

20 martie 1969. Azi am pregătit doar fișe, mi-am notat cîteva idei, am revăzut unele detalii. Va trebui să închei cumva măcar o parte a cărții pentru ca datele biografice să se articuleze mai bine.

21 martie 1969. Am impresia că — deocamdată — am terminat prima parte a autobiografiei. Am ajuns pînă în anul 1921, cînd aveam douăzeci de ani și cînd am hotărît să mă înscriu la Universitatea din Cluj.

2 aprilie 1969. Azi am primit de la București un dosar pe care scrie *Kacsó Sándor — Scrieri alese*... Ar trebui să revăd textele propuse de editură pentru volum, ca să contribui și eu la selecție, dar mi-e atît de silă încît sînt bolnav chiar și la gîndul acestui efort. Niciodată nu mi-a plăcut să-mi citesc operele tipărite, le-am simțit ale mele doar pînă cînd au apărut. Și-acum să citesc scrierile astea vechi? Îmi sînt atît de străine! Și atît de nesemnificative în comparație cu ceea ce am trăit!

10 aprilie 1969. Am terminat de citit studiile și eseurile viitorului volum selectiv. M-am mai consolat în oarecare măsură. Poate jumătate din carte este chiar bună. Multe texte trebuie însă scoase fără milă. În total, unsprezece titluri, adică vreo șapte zeci de pagini.

20 aprilie 1969. Mă întreb dacă faptul că toată lumea își face probleme n-a devenit cumva o boală socială. Peste tot aud: « nu-ți face probleme! » Chiar și eu încerc adesea să mă liniștesc cu formula asta, dar degeaba. Se pare că este într-adevăr o boală, condiționată fiziologic. Că propriile-mi probleme mă frămîntă, adesea inutil, pot să înțeleg — dar de ce oare mă chinuie nopțile între vis și trezie, întrebări absurde, cu totul străine mie. Azi noapte, de pildă, m-am tot gîndit, oare cum a primit presa vremii apariția lui Bartók, primul lui concert. Drept care astăzi m-am trezit obosit.

16 iulie 1969. De mai bine de o lună și jumătate n-am scris nici un rînd la carte. Din 31 mai. Acum va trebui să mă forțez. Deci: silește-te chiar dacă cu ceilalți nu-ți place s-o faci și nici n-ai prea făcut-o!

În după-amiaza aceasta a decolat echipajul lui *Apollo*, cu vizitatorii Lunii. Ce interesant, la prima transmisiune radio mi s-a tăiat respirația de emoție, iar acum mi se pare cît se poate de firesc că omul se plimbă pe Lună.

18 iulie 1969. La radio și la televizor nu se mai vorbește decît despre oaspeții de pe Lună. E emoționant într-adevăr. Cred că această călătorie în cosmos va schimba puțin modul de gîndire al omenirii! Apoi, după ce ne obișnuim cu ideea că nu noi sîntem centrul universului, poate ne vom ocupa mai mult și mai ales cu mai multă seriozitate de problemele pămîntenilor.

22 iulie 1969. Călătorii de pe Lună sînt în drum spre Pămînt! Totul a decurs splendid. Joi îi așteptăm acasă. Nu știu în ce măsură acest eveniment deosebit este sau nu de vină, dar lucrez greu, fără poftă. Atît de nesemnificative și de lipsite de sens mi se par toate întîmplările în al căror centru m-am aflat cîndva, încît mă întreb dacă are vreun rost să-i oblig și pe viitorii mei cititori să se ocupe de trecutul meu? Dar chiar și pentru mine, are rost oare, merită să mă ocup de el?

9 august 1969. Am lucrat puțin și cu dificultate. De fapt nici nu știu de ce o fi atît de important pentru mine să scriu? De vreme ce niciodată n-am fost un ambițios, nu este oare totuna ce las în urma mea? Pe de altă parte, am considerat toată viața că cel mai important este să fiu mulțumit de mine însumi: am procedat oare după cum mi-a dictat conștiința?

15 august 1969. Am impresia că n-o să se mai întoarcă niciodată timpurile cînd aveam atîtea de spus încît abia așteptam clipa să mă pot așeza la masa de scris. Bătrînețea, desigur. Azi nu mai cred că ceea ce am de spus este chiar atît de important! Și, în general, are vreo importanță să spunem ceva? Ce ne îndeamnă de fapt să ne confesăm, dorința de dăruire de sine sau doar o simplă, caraghioasă vanitate?

19 august 1969. Nu merge, amintirile mele au lacune, sînt inexacte, nesigure. Trebuie neapărat să răsfoiesc presa vremii ca să-mi pot lega rememorările subiective de evenimente precise, determinante. Nu în ideea de a face din ele o sursă istorică, dar aş vrea ca ceea ce scriu să fie autentic, demn de încredere.
1 septembrie 1969. Am fost la Biblioteca Universităţii, dar în două ore n-am reuşit să răsfoiesc decît o jumătate de lună din ziarul „*Keleti Újság*". Nu ştiu dacă această cercetare, această formă a întoarcerii în trecut este utilă. În orice caz mă tulbură: mă umple de amintiri pe care le-am izgonit de mult din mine şi, desigur, nu întîmplător.
4 septembrie 1969. Se pare că trebuie să studiez întreaga epocă pentru ca amintirile mele să-şi găsească fundalul « istoric », iar timpul să se rînduiască logic. E firesc că atunci n-am putut vedea destul de limpede nici oamenii, nici evenimentele.
5 septembrie 1969. Iar am căzut în depresiune. Nu văd rostul strădaniilor mele, oricum nu pot să-mi fac ordine în trecut, în aşa fel încît acest lucru să fie relevant şi să capteze şi altora interesul. N-am avut chef nici măcar să merg la bibliotecă.
8 septembrie 1969. Am rupt cîteva pagini din manuscris şi am luat-o de la început: poate găsesc o cale mai bună. Dar cred că tensiunea din mine îşi are sursa tocmai în această căutare, în faptul că nu găsesc ieşirea din haosul intelectual şi afectiv în care am căzut în acea perioadă a vieţii mele. N-o găsesc acum în carte? Dar în viaţă am găsit-o. Şi tocmai despre asta ar trebui să scriu. Însă mi-e mult mai greu acum să scriu decît mi-a fost s-o găsesc atunci cînd mă lăsam condus pur şi simplu de instinct, respectiv de simţămintele mele, de cunoaşterea mea. Am senzaţia că mi-e aproape imposibil să fac credibilă, acceptabilă calea pe care am parcurs-o.
29 septembrie 1969. Am mai progresat cu cîteva pagini. Am scris despre prima mea vizită la Groza...
27 octombrie 1969. Nu există cămaşă de forţă mai îngrozitoare decît să fii obligat să te ocupi mereu de tine însuţi.
4 noiembrie 1969. În loc să scriu, mă tot gîndesc: cum să spun adevărul în aşa fel încît să nu fie dăunător, ci dimpotrivă? Dar poate fi adevărul dăunător? Desigur! Se pare că numai adevărul absolut nu este dăunător, ci dimpotrivă, benefic, în orice condiţii, dar există oare un asemenea adevăr şi dacă există, poate fi el recunoscut de către om? Iar omul îl poate suporta?

Deşi eu mă lupt doar cu problemele mici, aproape meschine ale existenţei noastre umane.
22 noiembrie 1969. Azi mi-a mers extraordinar de uşor. În două ore am scris şase pagini! De-ar fi în fiecare zi aşa!...
26 noiembrie 1969. Impas! Iar am ajuns la un capitol care este plin de referinţe politico-ideologice. Îmi va fi foarte dificil să literaturizez, pe cît posibil, asemenea fragmente. Impas din care trebuie să ies.
1 decembrie 1969. Am lucrat la Biblioteca Universităţii. Am răsfoit colecţia pe anul 1925 a ziarului „*Keleti Újság*". Este important: amintirile mele sînt ca nişte fotografii care au imobilizat clipele mai importante din trecutul meu. Răsfoind ziarele, amintirile prind viaţă, încep să se lege de ceea ce le-a precedat şi ceea ce le-a urmat.
27 decembrie 1969. Am lucrat mult şi cu spor. Dar pe urmă iar m-a apucat neliniştea şi mi-a stricat ziua. Nu m-a mai satisfăcut nimic. Eram nemulţumit şi de mine şi de ceilalţi. Şi mai ales de ceea ce am scris, deoarece n-am putut să fac să încapă în scrisul meu tot ce-mi roia în cap. Toate se mişcau, se învîrteau, şi nu voiau de fel să se aşeze în rînduri scrise.
30 decembrie 1969. M-am apucat de scris cu lehamite, apoi mi-am intrat în mînă şi am « produs » opt pagini, ceea ce nu mi s-a mai întîmplat de foarte multă vreme. E drept, am şi fost epuizat după aceea, nici să mă plimb n-am mai avut poftă. M-am hotărît: cîteva zile o să mă odihnesc. După aceea, cu forţe proaspete, mai departe...

(În româneşte de Mariana ÁGOSTON)

Camil PETRESCU

Tentativa unui sistem filosofic

DUPĂ CE, ÎN NUMERELE PRECEDENTE (3 și 4/1983, 1/1984), cititorul a putut lua cunoștință de partea introductivă a manuscrisului filosofic inedit al lui Camil Petrescu *Doctrina substanței (Introducere, Metoda substanțialistă)*, în numărul de față este prezentată prima parte din secțiunea dedicată teoriei cunoașterii.

Dacă inițial se intenționa continuarea publicării cu acele texte unde vocația filosofică a scriitorului român era cel mai pregnant ilustrată, fără a ține neapărat seama de punctajul autorului, gîndul nostru de acum, care ni se pare mai îndreptățit, este de a pune în valoare în primul rînd încercarea sa de a crea un sistem filosofic. Această tentativă îl situează, cel puțin la nivelul intenției, printre gînditorii români, nu mulți la număr, care au dat sisteme de filosofie.

Conform organizării existente a manuscrisului (pe care Camil Petrescu nu a mai avut răgazul să o revadă pentru definitivare), sistemul său este deschis de secțiunea intitulată *Problematica cunoașterii*. În ansamblu, textul este neunitar, începutul, conținut în acest număr, fiind un discurs mai coerent și mai aprofundat decît restul, care constă de fapt în simple notații în marginea unor teme consacrate ale problematicii gnoseologice. Reține atenția orientarea sa aproape obsedant antilogicistă, cunoașterea nefiind pentru el epuizată de cunoașterea logică. Fragmentul redat este important nu numai pentru precizarea poziției lui Camil Petrescu în cîmpul gnoseologiei, ci și pentru că aici sînt definite cîteva din conceptele cu care va opera în întreaga lucrare, cum ar fi: substanță, esență, semnificație, gîndire și prezență concretă, conștiință, noos, transfer substanțial, obiectivare și expresie.

Publicăm în revista „*Manuscriptum*" fragmentele în ordinea indicată de un punctaj lăsat de autor, urmînd ca editarea în volum, ce va fi realizată de Vasile Dem. Zamfirescu și Florica Ichim, să implice pe lîngă reorganizarea materialului după indicațiile lui Camil Petrescu și introducerea în locurile potrivite a tuturor anexelor și notelor adăugate în cei 17 ani ulteriori primei formulări. Constantin Noica, inițiatorul acestei editări, va semna studiul introductiv al volumului.

EDITORII

DOCTRINA SUBSTANȚEI (IV)

NECESITATEA UNUI NOU EXAMEN
PROBLEMATICA CUNOAȘTERII

Problema fundamentală a filosofiei a devenit, în timpurile moderne, de pe planul cauzei prime, a ideii logice și a sufletului, problema cunoașterii.

Răsturnarea cea mai completă a produs-o Kant supunînd unui tribunal critic, cum spune el, însăși facultatea de cunoaștere, rațiunea, ca să vadă: *cum este cu putință cunoașterea?* pentru ca abia după ce va rezolva această problemă, care condiționa însăși posibilitatea filosofiei și a științei, să facă un inventar a ceea ce cade în domeniul cunoașterii și ceea ce e în afară de posibilitățile cunoașterii.

Rezultatul examenului kantian a fost o hotărîtă limitare a posibilităților cunoașterii la domeniul fenomenelor, cu excluderea lucrului în sine transcendent. Era o limitare, dar acceptată de filosofie, căci deși limitată, cunoașterea a părut astfel consolidată, și anume a părut consolidată cunoașterea fenomenelor din cadrul istoric.

Critica lui Kant n-a împiedicat, cu alte cuvinte, știința, nici cea a lumii externe nici cea a eului intern. El pusese limite așa de îndepărtate, încît ele nu jenau deloc nici un demers științific. Datele excluse erau în afară de cadrele istorice, de fenomene. Dar fenomenele înseși erau obiecte de cunoaștere consolidată. *Întrebarea pentru noi e însă dacă, și așa limitată la istorie, cunoașterea e într-adevăr posibilă, și cum e posibilă.* Kant pare că nu se îndoiește deloc de posibilitatea cunoașterii a ceea ce el numește « rațiune », încît o și supune la un examen complet și în definitiv ingenios, menit să ne arate cum din însăși analiza rațiunii se pot deduce transcendental limitele ei, dar odată limitată, cunoașterea nici nu i se pare că mai poate fi în discuție. Kant nici nu se gîndește — cum înainte de teoria cunoașterii filosofia nici nu își punea și problema unei critici a cunoașterii — că însăși cunoașterea atît cît a lăsat-o, trebuie pusă din nou în discuție, și atît de mult, încît această discuție ia în cercetare însăși teoria rațiunii ca să se vadă dacă o teorie a rațiunii (și luăm rațiunea în sens kantian) e posibilă și cum e posibilă. Trebuie să spunem că meritul cel mare al lui Kant rămîne o critică a cunoașterii care a limitat filosofia la istorie — excluzînd o cunoaștere a lucrului în sine, dincolo de istorie. O filosofie în acest sens n-a mai fost cu putință după Kant — căci ulterior istoria a devenit metafizică — ceea ce a fost cîștigat a fost cîștigat și nimic nu se poate întoarce aici. Dar cunoașterea internă a « facultăților », confuzia despre sensul fenomenelor în lumea *interioară*, problemele conștiinței sînt atît de nelămurite la Kant, încît cîștigul critic care fusese atît de definitiv, pentru lumea externă n-a mai fost un cîștig critic, ci dimpotrivă. Sistemele găsite în lumea externă s-au retranșat în cea interioară și au răsărit sistemele metafizice idealiste ale eului, ale conștiinței și ale psihologicului. Și nici nu era greu, fiindcă însuși Kant dădea un exemplu rău. El vorbea despre rațiune ca facultate internă cu un dogmatism care nu putea să nu-dea roade greșite. Gîndirea și operațiile ei i s-au părut lui Kant fenomene și asupra lor nu putea încăpea discuție că sunt supuse cunoașterii. Pare cert că pentru Kant ceea ce considera ca lucru în sine era substratul existenței însăși, că numai el nu poate fi cunoscut, că de pildă operațiile gîndirii și cunoașterii erau « fenomene » în sensul său, care puteau fi obiect al cunoașterii și de care el s-a și ocupat, propriu-zis le-a considerat soluționate, deși abia azi vedem că nu sunt soluționate deloc.

Avem impresia că însăși cunoașterea istorică trebuie să fie supusă unui nou examen, fiindcă limitele cunoașterii, așa cum le-a lăsat Kant, sunt încă prea largi și că aci în cuprinsul fenomenelor, ca să întrebuințăm în treacăt un termen pe care

nu-l socotim propriu, cunoașterea trebuie amendată. Motivul acestei retranșări îl vedem noi nu numai în zăpăceala științifică în ceea ce privește psihologia cunoașterii care a urmat filosofiei kantiene, ci și într-un dat evident și deci absolut, care ni se pare plin de consecințe, căci ne indică noi zone excluse de la cunoaștere.

POSTULATUL ACTULUI

Între evidențele absolute una mi se pare fundamentală, pentru că de la ea urmează o refacere integrală a întregii științe moderne. Ea e dată universal și necesar în sensul că nu se poate gîndi contrariul ei și o putem formula în postulatul că: *nici un act nu poate fi act imediat pentru el însuși*. Cu alte cuvinte că nici un act nu se poate întoarce în mod absolut asupra lui însuși. Mîna nu se poate cuprinde pe ea însăși, omul nu se poate privi din afară de el, oglinda nu se poate oglindi pe ea însăși, omul nu poate alerga după el însuși, și așa mai departe. Dacă ar fi numai atît, adică aplicat fizic și extern, acest postulat nu ar avea însă consecințele de care a fost vorba. El implică însă și următoarele adevăruri absolute, în ordinea realității zise interioare. Gîndirea nu se poate gîndi pe sine, intuiția nu se poate intui pe sine, reprezentarea nu se poate reprezenta pe sine, memoria nu se poate aminti pe sine și ceea ce e de o semnificație fundamentală pentru toată filosofia: *cunoașterea nu se poate cunoaște nemijlocit pe sine însăși*, adică nu există prezență de esențe în actul cunoașterii. Urmările acestui postulat al actului în domeniul cunoașterii ruinează deci toate filosofiile întemeiate pe cunoașterea imediată a actelor și a formelor pure de orice soi, adică filosofia rațiunii pure, a eului pur, a intuiției pure (în sens bergsonian), a intuiției esențiale ca fiind a conștiinței pure în sens husserlian, așa cum critica cunoașterii, cea kantiană în prima ei etapă, ruinase cunoașterea transcendentă și deci filosofiile anterioare raționaliste dogmatice. Propriu-zis această primă critică, aceea kantiană, anulase filosofia transcendentului rațional din cele create pe baza raționalismului cartesian, noua etapă a criticii cunoașterii anulează și cealaltă ramură a filosofiei cartesiene, ramura lui Cogito, cu tot ce s-a întemeiat pe ea, și cu introspecțiunea în sensul clasic, cu tot.

Cu acest postulat ne explicăm și cauza antinomiilor în genere, căci toată cunoașterea stă sub semnul antinomiei, nu numai cîteva date cum socotea Kant, și apare aci reala explicație a acelei « cenzuri transcendente » la care se referea un gînditor contemporan.

Această imposibilitate absolută, tot atît de absolută pe cît este esența de absolută, nu e o simplă limitare a cunoașterii și nu trebuie confundată cu limitarea prin indeterminare, care e sub condiția istorică și care nu e lipsită de prezență, numai că o complexitate prea mare în minim împiedică determinarea. Cea dintîi limitare e transcendentală, cea din urmă, istorică.

De asemenea se pune acum în alți termeni, odată cu problema cunoașterii și a introspecțiunii, și problema conștiinței. Determinarea noii condiții a cunoașterii este absolut necesară pentru ca sforțările cunoașterii să nu se mai irosească și pentru ca să se evite falsele probleme, așa cum o parte au fost evitate prin critica rațiunii pure. Renunțînd la ceea ce e iluzoriu accesibil, știința se va consolida așa cum s-a consolidat în parte de pe urma criticilor anterioare. (Putem menționa în paranteză că Aug. Comte a avut vag intuiția antinomiei actului, dar fără să-i bănuiască semnificația.)

Căci dacă într-adevăr cunoașterea imediată a cunoașterii este o iluzie, nu e mai puțin adevărat că ne rămîn posibilitățile mediate, care, bine determinate, sunt oricum mai prețioase decît falsele demersuri și cîștigurile aparente și instabile.

Postulatul însuși al mîinii care nu se poate cuprinde pe ea însăși, în actul care apucă, coroborat cu al inscripției matematice, al corpului care se poate vedea în

oglindă şi al oglinzii înseşi, care se poate oglindi în altă oglindă, ne arată că o cunoaştere mijlocită e posibilă, că însuşi noosul, dată fiind inserţia lui în substanţă, poate fi cunoscut indirect prin cunoaşterea substanţială, aşa cum lumina poate fi văzută nu în sine, ci pe obiectele pe care cade. Această cunoaştere însă nu mai poate fi simplu delimitată aşa cum făcuse Kant cu deosebirea transcendent şi imanent, căci metoda lui era o metodă criticistă, care era valabilă prin ceea ce nega, dar s-a dovedit carentă prin ceea ce ar fi trebuit să afirme şi unde dealtfel el însuşi greşeşte printr-o analiză a gîndirii (de pildă, că orice gîndire este întovărăşită de sentimentul eului: « eu gîndesc », etc.), care a îndrumat greşit ştiinţa ducînd-o la impasul de azi.

Căci e un impas indiscutabil, de vreme ce ştiinţa a obţinut succese, dar nu le ştie semnificaţia şi îşi bazează proiectele şi încercările ulterioare pe ceea ce crede că a fost motivul succeselor reale pe care le-a obţinut. Astfel o bătrînă care cîştigase un milion la loterie cu un număr care începea şi se termina cu 56 a fost întrebată de ce a insistat să aibă acest număr. Ea a explicat că a visat în ajun pe o rudă moartă care a sfătuit-o să înmulţească pe 7 cu 9 şi să cumpere la loterie un număr care să înceapă şi să sfîrşească cu rezultatul acestei înmulţiri. « Ei bine, am înmulţit $7 \times 9 = 56$ şi am cumpărat biletul. »

O teorie a cunoaşterii trebuie să facă neapărat corp cu metoda şi să analizeze structura într-o analiză care ea însăşi trebuie indicată de metodă, dat fiind postulatul actului care nu îngăduie ca o metodă să se definească metodic singură, sau cunoaşterea să se cunoască pe ea însăşi.

Ceea ce putem afirma ocolit este că valabilitatea cunoaşterii este în funcţie de anumite zone şi determinarea acestor zone (determinare care pe ea însăşi nu se poate determina) va înfăţişa structura metodei şi a ştiinţei viitoare, care este ştiinţa şi metoda substanţialistă.

CUNOAŞTEREA

Am arătat formula antinomică a oricărui act care se întoarce asupra lui însuşi şi am ajuns la concluzia că nu e posibil să cunoaştem propriu-zis actul cunoaşterii. Scapă de două ori prizei noastre, întîia oară noosul transcendent ca atare şi în al doilea rînd noosul imanent pentru că nu se poate cunoaşte actul cunoaşterii însuşi. Deci nu vom putea cunoaşte în mod imediat niciodată structura cunoaşterii. Că există această cunoaştere este tot ceea ce poate fi mai cert, deoarece noi cunoaştem un număr indeterminabil de lucruri, avem rezultatele cunoaşterii, dar cunoaşterea ca act absolut însuşi ne scapă.

Totuşi, dacă o cunoaştere directă nu e posibilă, nu înseamnă că nu putem avea o altă cunoaştere mijlocită, aşa cum ochiul care nu se vede pe el însuşi se poate vedea în oglindă, ori mai puţin chiar, mîna care cu oarecare exerciţiu îşi poate prinde braţul la umăr, sau cazul individului care nu se poate privi din afară în întregime, dar totuşi se poate vedea în parte.

Să vedem deci după indicaţiile metodei substanţialiste, în privinţa cunoaşterii procesului cunoaşterii, de ce folos ne poate fi experienţa apogetică. Nu avem pretenţia că vom da o analiză a experienţei suficientă, fiindcă e o zonă de indeterminare în jurul ei, dar chiar aşa, această analiză nu va fi, credem, fără sugestii de explicaţie. Să luăm una din cele două experienţe apogetice cunoscute: descoperirea Americii şi descoperirea planetei Neptun. Momentele lor principale ne vor ajuta, poate, să reconstituim, implicîndu-le, toate cazurile mai simple.

Prin urmare: (1) în condiţii istorice, în devenire, (subiectul) Columb (2) are prezentă în minte (3) o zonă de imagini anterioare şi intuiţia (4) că dincolo de ocean trebuie să se găsească Asia. Gîndirea sa e deci orientată (5) înspre apus (6) foarte departe (7) şi propriu-zis nu epuizăm fireşte toate aceste complexe relaţionale. *El*

se gîndește indiferent de mobilul acestei gîndiri, că s-ar putea stabili spre India (8) o nouă relație (un nou drum peste ocean) după ce a cercetat condițiile celor știute pînă atunci (9). Cu alte cuvinte, el are în minte o schemă veche despre situația Asiei pe care considerînd-o (10), poate influența și pe alții (11) crede că o poate completa cu o nouă determinare, cu un spor de cunoaștere (12). De la o vreme se poate spune că gîndirea lui e continuu orientată (13) spre această problemă. În curînd, el începe demersurile active (14) fizice pentru realizarea ei. Schema Asiei e o direcție intelectuală, un cîmp de studiu, un motiv de credință (15), o comunicare către ceilalți (16), o discuție cu altul (17), o verificare a relației schemei Asiei (18).

Ce reținem pînă aici? Putem spune că esențial, și constitutiv, toate demersurile și toate procesele intelectuale sunt pe un traiect de suveică între doi poli, *un pol subiectiv*, Columb, *activ*, care are toată inițiativa, și alt *pol pasiv* constituit dintr-o schemă de imagini, care nu suferă pentru moment decît completări vagi determinative (19). În tot acest timp viața cotidiană, deși influențată de preocuparea lui (20), continuă (21). Dacă această viață biologică s-ar fi întrerupt, ar fi dispărut, tot ceea ce se găsea de partea polului subiectiv, inclusiv acesta (22) în ceea ce privește polul pasiv însă, ar fi dispărut ca schemă, ca obiect, dar nu și ca lucru real, ca posibilitate pentru viitor (23).

Obiectul e deci în funcție de subiect, subiectul construit în funcție de realitate și obiect, dar lucrul fiind în funcție de o pluralitate de subiecte istorice. Pentru ca să dispară și ca posibilitate pentru viitor, trebuie ca obiectul întreg al lui Columb să se epuizeze în realizare inutil, adică să nu fie conform intenției (24).

Începe acum o nouă fază în această experiență apogetică. Pînă acum totul se petrecea numai în ceea ce am numi interiorul individualității subiectului, într-un orizont strict subiectiv. El caută să solidarizeze în acțiune și alte individualități noosice (25) pe cînd altele întreprind acțiuni potrivnice (26). În sfîrșit, el își orientează din nou accentuat sforțările și izbutește să construiască un instrument (27), corabia, un echipaj pe care-l îndreaptă (28) spre obiectiv (ceea ce e vizat). Putem spune și reține neapărat că *acest instrument, din care și deplasarea (29) face parte integrantă, este sortit să prelungească simțurile, că este menit pentru o confruntare « de visu » a schemei și constituie demersul principal al procesului întreg*. Să reținem deci completarea imaginii istorice inițiale, a schemei bănuită, dedusă prin raționament concret, exercițiul orizontului colectiv, printr-o deplasare care să transporte totalitatea simțurilor din *orizontul inițial* în *orizontul îndepărtat al obiectivului*, pentru verificare. Vom vedea că *verificarea* joacă în momente diferite un rol esențial în această experiență de cunoaștere apogetică. La început el parcurge o cale cunoscută lui din orizontul individual (30) de care e sigur fiindcă a parcurs-o verificînd-o de mai multe ori, după aceasta intră într-o zonă de care e sigur (31), dar mai puțin, fiindcă e orizontul colectivității lui (32), pe urmă parcurge o zonă pe care numai un mic număr de călători au văzut-o mai înainte și au comunicat despre ea (33). În sfîrșit, depășește și această zonă. Merge necontenit orientat în aceeași direcție, crezînd și *așteptînd* (34), zi de zi, să apară Asia. Cei doi poli se vor apropia din *inițiativa subiectului activ* înzestrat cu facultatea cunoașterii; obiectul rămîne însă pe locul în care se află (35) (în afară de deplasările fizice (36), astronomice, cosmice), realizînd o *pasivitate absolută*. Din cînd în cînd, li se năzărește că văd obiectivul (37), pe urmă constată că s-au înșelat cînd ajung *aproape* (38) sau chiar *acolo* (39). Un șir de sentimente (40) întovărășește acest drum spre obiectiv, de la dorință, la patimi, la dezamăgire. E nevoie de o *voință crîncenă* (41). *E nevoie de o cheltuială de energie fizică enormă* (42) care, de la început, a fost prezentă, dar care se accentuează după împrejurări. Trec prin pericole foarte mari, care ar putea suspenda (43) întreg procesul, *prin dispariția obiectivului din pricina dispariției subiectivului, dar nu și prin dispariția unei realități*, pe care *azi o știm că era acolo unde era, cu titlul cu care era* (44). Obiectul există deci într-o *anumită* relație cu subiectul, încît dispariția subiectului aduce sigur dispariția obiectului — în afară de cazul cînd obiectul devine al colectivității adică devine mit (45),

în afară de cazul cînd el a fost înregistrat şi transmis posterităţii dar atunci el capătă o altă « demnitate » de obiect (46), în afară deci de faptul că a fost implicat în orice serie de creaţie (47). Dar există şi altă relaţie între obiect şi lucrul real: anume obiectul se poate acoperi adecvat cu lucrul real, poate dispare prin voinţa subiectului, care renunţă prin convingere la obiect, înainte de realizarea lui, sau dispare prin confruntare, sau poate depăşi lucrul real după ce a fost confruntat cu el printr-o insuficientă verificare şi prin nepotrivirea semnificaţiilor (48), dar despre aceasta va mai fi vorba.

Se mai poate ca obiectul să se anuleze într-unele din subiectele care au pornit spre *verificarea* lui (49). Se pune problema dacă nu s-a greşit drumul (50), dacă direcţia e într-adevăr bună şi greşeala corectată (51). A fost vorba chiar de o *renunţare* (52) care ar fi putut fi definitivă (53) sau urmată de altă *încercare* (54). O furtună ar fi anulat toată expediţia, dar lucrul real, Asia, ar fi rămas pasiv, să fie descoperit prin altă împrejurare, mai curînd sau mai tîrziu (55). Dacă nu ar fi descoperit Columb America în condiţiile în care a descoperit-o, de bună seamă urmările descoperirii lui cele mai apropiate ar fi fost altceva (56). S-ar mai fi putut ca un cataclism cosmic să distrugă lucrul real înainte ca să-l ajungă Columb (57) şi el venind cu ceilalţi să creadă că Asia n-a existat acolo, aşa cum a văzut-o el, niciodată (58). Cum s-ar fi putut ca un cataclism cosmic să distrugă fie pămîntul tot, fie sistemul solar (59).

Dar Columb a rezistat printr-un act de voinţă orientat (60) sentimentelor care puteau să-i deformeze obiectul, a avut puterea de convingere asupra tovarăşilor (61), puterea de constrîngere fizică (62) şi a avut *norocul* (63) ca nici un fenomen cosmic să nu-l împiedice să ajungă (64) la obiect, şi nici să nu anuleze lucrul real (65). Prin urmare, schimbînd succesiv de orizont în raport cu puncte fixe (relativ) din drumul lui (66), dar mereu într-un *orizont propriu (67) care se deplasa, ca să zicem aşa, cu ei.*

După un lung răstimp (68) de călătorie, după ce au mai schimbat odată direcţia şi după ce unii, de teamă, ar fi vrut să se întoarcă fiindcă se convinseseră că nu se poate ajunge la Asia (69), într-o seară pe la ora 10 în ziua de etc... *(moment unic în istorie)* au zărit o lumină vie ca o torţă (70). Au făcut tot felul de ipoteze (71) despre semnificaţia (72) acestei lumini. Această lumină era un dat absolut însă şi a fost întovărăşit de sentimente adecvate (73). Au privit (74) lumina ca să-i distingă structura (75). Au căpătat bănuiala că această lumină este realitatea căutată (76). Toate mijloacele lor fizice şi intelectuale s-au concentrat din nou (77). Lumina era obiectul căutat, dar era o deosebire fundamentală între *« obiectul » care călătorise cu ei în ei* (78) şi lumina care venea de dincolo (79). E unul dintre momentele esenţiale de transcendenţă ale experienţei apogetice. Au verificat totuşi prin confruntări între ei (80), prin raportări la experienţe făcute (81), au decis (82) că nu e o halucinaţie (83), au dedus de la existenţa luminii că există în faţa lor o realitate, alta decît cea de la care plecaseră, şi îndeosebi de altă natură decît obiectul lor adus cu ei în minte, au făcut adică o inferenţă concretă. Flacăra la locul acela, în clipa aceea, în forma ei, era un dat unic (84) care nu exista şi nici nu putea să existe sub nici o formă în structura obiectului. În experienţa aceasta de care ne ocupăm, probabilitatea era de una dintr-o sută de miliarde, vrem să spunem, practic, imposibil, ca unul din oameni să se fi gîndit mai înainte că întîiul semn al contactului cu realitatea nouă va fi o flacără la acea oră, în acel loc anume fiind ei, în acel loc anume fiind flacăra şi *avînd mărimea şi culoarea care au fost văzute întîi de matelotul care a văzut flacăra, văzută apoi în ordinea în care a fost văzută*, şi durînd viziunea ei cît a durat (85). Trebuie să reţinem felul acestui moment ca esenţial în corelaţia subiect-obiect-realitate, probabilităţile ca un detaliu concret imaginativ să fie adecvat obiectului sunt de un ordin practic nul, deoarece se poate adăuga orice amănunt cu excepţia unor incoherenţe structurale. Nu e, de pildă, imposibil ca unul dintre mateloţi să-şi închipuie toată Asia albă (86). După un timp flacăra a dispărut, sentimentele

lor s-au schimbat și probabil că influențați de direcția flacării își schimbaseră drumul spre ea (87). Deci ea a intrat în structura obiectului cu un titlu pe care nimic nu l-a avut niciodată în acea structură (88), nu va mai fi scoasă (89) și a început, impunînd o direcție, să influențeze demersul de dincolo (90). Era o percepție externă. Ei puteau să renunțe la toate esențele mintale de pînă acum, în afară de aceasta care devenea necesar concret (90 bis). Esența ei era quidditatea ei (91). Atunci toată noaptea fiecare a făcut ipoteze despre ceea ce reprezintă. Nefiind decît o esență, numărul ipotezelor care porneau de la ea, puteau fi de același număr aproape cu numărul dreptelor și planurilor care se pot duce dintr-un punct (92). Ei mai aveau nevoie de încă alte esențe, de încă una, de încă două, de încă trei etc. pentru ca să constituie o realitate, al cărei titlu de existență reală ar fi fost în funcție de aceste variante (93). Să reținem îndeosebi această nuanță. Au continuat sforțarea în acea direcție, a trecut timpul, au intervenit fenomene istorice (vreme, nori, luna apoi), și cînd s-a luminat puțin de ziuă (94), deci *printr-o contribuție istorică independentă de ei*, dar așteptată de ei, au avut în față o *pată lungă* la orizont (95), în direcția în care mergeau (96). Ei știau că această pată nu e lămurită din cauza zorilor, a luminii incerte (97) cît și din cauza depărtării (98), dar cît influențau acestea, în același timp ei nu-și puteau da seama (99). Vedeau însă din ce în ce mai clar din două motive active care colaborau în același sens: se lumina tot mai mult de ziuă (100) (contribuție care nu depindea deloc de ei) și înaintau spre pată (101) (contribuție care depindea mai mult de ei). Pata era o *schemă*, un obiect în structura obiectului inițial, general și directiv (102) ca să zicem așa, cu *oarecari deosebiri* (103). Obiectul inițial, general și directiv, nu avea decît o singură existență obiectivă și o direcție concretă de existență (104), spre apus, peste ocean, pe cînd obiectul actual era un obiect inițial de al doilea ordin, era însă mai mult decît o direcție concretă de existență (105), era o pată reală cu titlul ei de prezență (106), în același timp schimbarea petei (107) era o mai mare probabilitate (108). (Într-un anume sens, experiența apogetică întreagă se reproducea perigetic reconstituindu-se în fazele ei esențiale, raportul dintre ele fiind oarecum raportul dintre experiență cînd un obiect extrem de mic e privit cu ochii liberi și cînd e privit apoi prin microscop (108). Din ce în ce pata s-a mărit (110) și a început să conțină ea însăși diverse pete (111), care pe măsură (112) ce se apropiau și se lumina de ziuă se individualizau în obiecte (113). *Schemele noosice contribuind la definirea esenței schemei celei mai dintîi* (114) *și dimpotrivă petele noi se precizau cu contribuția schemei dintîi care le împrumuta un anume sens* (115). Au ajuns treptat la convingerea că e pămînt, dar acest « treptat » de la un soi de prag a făcut loc unei intuiții de realitate unice care nu mai era suma celor anterioare realizate treptat, ci le-a înlocuit dintr-o dată pe toate, deși această dată a intuiției avea și ea noi margini vagi indeterminabile (116). Sentimentele adecvate de bucurie, sentimentul confirmării, sentimentul biruinții (117). Sentimentul încrederii oamenilor în Columb, restabilit, confirmat. Sentimentul integrării lor într-o nouă realitate, față de care Europa era acum dincolo (118). (Poate fi îngăduită aci o paranteză numai cu titlu experimental. Un matelot își dă părerea ca nu cumva ei să fi greșit direcția și să fi mers spre o insulă africană, nu spre Asia (119). Columb nu poate aduce decît argumente de ordin obiectiv: au mers confruntînd direcția cu steaua polară, cu soarele, cu busola (120). Toți se conving afară de Columb că nu e Asia (120 bis). Deși intuiția realității concrete a rămas aceeași, sentimentele lor și obiectul s-au schimbat (121). Dacă toți ar fi murit în clipa aceea, ei ar fi fost, subiectiv, toți în Africa, singur Columb în Asia (122). Dar n-a fost decît o paranteză pe care o închidem.)

Au debarcat, și în acest moment prin așezarea picioarelor lor pe pămînt s-a creat o realitate nouă, s-a verificat o parte din obiect (122 bis). Dar pămîntul acesta putea fi greu situat prin el însuși, căci deși avea lucruri care erau la fel cu unele de acasă, totuși erau și unele neîntîlnite poate (123). Judecînd realitatea constituită în esență (124), nu puteau fi decît în Asia, nu în Africa sau în vreo insulă europeană cumva. Au dat apoi peste niște colibe de frunze și peste anumite obiecte (125)

şi au dedus că insula e locuită (126). (Această deducţie nu e o deducţie logică, ci o deducţie concretă.) Mai tîrziu puţin au apărut locuitori indigeni (127). Culoarea pielii lor roşcată şi alte amănunte i-au arătat deosebiţi de rasa neagră, le-a confirmat călătorilor că nu sunt în Africa şi deci sunt în Asia (128). Căutînd să *întindă* cunoaşterea lor (129) au văzut în curînd că ţărmul pe care coborîseră nu era ţărmul continentului (130) ci era ţărmul unei insule (131) pe care au numit-o (131 bis) anume (131 terţ) SAN SALVADOR (132). Prin urmare obiectul, pata de la momentul 95 şi-a schimbat din nou semnificaţia (133) dar deşi insulă, era tot în Asia (134). Au început să vadă de aproape, să *cerceteze treptat* tot ţinutul care capătă astfel o realitate (135), care însă era totdeauna o esenţă intuită (136). Ce semnificaţie avea în acest moment tot voiajul? *Ei transportaseră la o depărtare imensă exact aceeaşi oameni cu esenţa lor cunoscătoare normală într-o realitate nouă* (137). Două lucruri nu erau schimbate în această împrejurare: *polurile extreme.* 1) *Polul cunoscător şi polul real — insulă —, cu peisajul descoperit* (138); *două lucruri variaseră, dar nu în aceeaşi măsură în toată structura lor, polul subiectiv şi polul obiectiv, mai puţin punctele extreme şi mai mult momentele intermediare istorice* (139). Acum se realiza un soi de adaptare, cu intenţie de adecvare: polul cunoscător se acoperă oarecum cu polul subiectiv, iar polul obiectiv numai în parte, atît cît oferea orizontul, cu polul realităţii necesare (140). Polul cunoscător, care nu depăşeşte cu adevărat orizontul intuiţiilor esenţiale este absolut în viziunea lui şi *orice s-ar mai întîmpla în viitor nimic nu va mai schimba datele acestor intuiţii esenţiale* (141). La fel se acoperă polul realităţii necesare cu realitatea necesară, (142), orice s-ar mai întîmpla în viitor. Dimpotrivă, polul subiectiv şi polul obiectiv, care vor cunoaşte transformări ale corelaţiei lor şi chiar vicisitudini, mai tîrziu în decursul anilor pînă în 1498, *s-au transportat mai departe*, făcînd o nouă călătorie, o a treia (143), cînd au dat de o nouă coastă şi procesul acestei experienţe a refăcut procesul experienţei de la capitolul petei (95) cu cîteva deosebiri (144). Întîi era existenţa însăşi a insulei San Salvador *înapoi* (114), al doilea era o experienţă nouă de intuiţii esenţiale cîştigată (145), un peisagiu unic cu alte insule în spaţiu (146) (care e deosebit deci de momentul 95) şi sfîrşea cu confirmarea că acum au dat de continent (147), căci au parcurs o distanţă destul de mare de verificare în jurul coastei (148) credeau ei (149). Au repetat procesul de intuiţii esenţiale pe care l-am descris aci cu fiecare peisagiu nou, cu fiecare moment nou, constituind structuri noi de cunoaştere (150) dar şi de semnificaţie în raport cu condiţiile necesare de acasă (151) pe care de aceea le-au considerat valori (152) şi anume valori comerciale (153).

*

Nu mai interesează, pentru procesul cunoaşterii, să arătăm ce s-a întîmplat cu Columb după ce a descoperit Asia, pînă la moarte în 1506 (154). Important ar fi de considerat dovezile pe care el le-a adus după întîiul voiaj (155). Cei rămaşi acasă puteau să se îndoiască (156), puteau să creadă că e un impostor (157) cum au mai fost înainte (158) şi cum au mai fost după (158 bis) atîţi falşi călători la Polul Nord de pildă. Putem spune că au crezut aproape toţi în reuşita lui Columb (158 terţ) şi dealtfel călătoriile care au urmat (159) au asigurat certitudinea existenţei în vest a Asiei (160). O realitate obiectivă a fost în clipa morţii lui Columb, gîndirea şi conştiinţa lui că a descoperit Asia (161).

Constatările care se impun după această experienţă de cunoaştere apogetică. La moartea lui Columb se confirmase ştiinţa timpului despre cele trei continente existente: Europa, Africa şi Asia; *se cunoştea nou de tot drumul direct spre Asia peste ocean*, căci era dat în intuiţii esenţiale şi se cunoştea, se locuia şi se exploata ţărmul răsăritean al Asiei, noua Indie (162). Polul cunoscător se acoperă cu o realitate, polul subiectiv se acoperă dar numai în anume sens cu polul obiectiv care declanşase procesul (163). *A descoperit Columb America?* Tot ceea ce se poate răspunde

e că decalajul dintre polul cunoscător și polul subiectiv ne obligă să răspundem că nu (164); pentru el și pentru toți care au murit înainte de enunțarea ideii lui Amerigo Vespucci, peste cîțiva ani (165), de asemeni nu, căci toți, pînă atunci, au murit convinși că el a descoperit Asia (166), aceasta era o realitate obiectivă (166 bis). Dacă niciodată Amerigo, din indiferent ce motive, ori altcineva nu ar fi postulat că fragmentul de realitate se integrează într-un continent deosebit, ar fi trebuit să aștepte, transferul absolut, înconjurul continentului.

Un timp care nu se poate determina (167) precis, această *realitate obiectivă* (al cărei titlu de existență îl vom determina mai tîrziu), a fost singura realitate, aproximativ (168) pînă la 1506. Amerigo Vespucci n-a fost comandant de nouă expediție (169), dar a călătorit mai mult, prelungind călătoriile Columb (170), el fiind un pilot și un geograf (171). Nu este sigur dacă *el sau altcineva* (172) a avut *ideea* (173) (ca să zicem așa, căci experiența în sine nu îndrituia altă semnificație), că e vorba de un continent nou. Realitatea obiectivă s-a transformat din nou (174) și în sfîrșit a suferit o nouă transformare cînd pe temeiul unei cărți apărută în traducere germană, cineva din germani a numit (175) vechea *realitate necesară* integrată în noua *realitate obiectivă*, America (176), acum acoperindu-se amîndouă [1].

Din punct de vedere al problemei cunoașterii, se pune întrebarea cînd a fost descoperită America? În 1492 sau în 1506? Ni se pare că aci trebuie să punem o întrebare apropriată. Ce a cunoscut anume Columb, mai mult decît era cunoscut pînă la el? Ce a cunoscut anume mai mult Vespucci, decît era cunoscut pînă la el? Ce semnificație putea să aibă plusul de cunoscut? Socotim că prin el însuși nu adăugăm nimic efectiv, dar ceea ce depășea realitatea cunoscută era varianta, așa cum osul cunoscut și real necesar nu varia în mîna geologului, dar variau animalele pe care el le reconstituise pe baza fragmentului cunoscut (atenție, se impune deosebirea dintre cunoscut, știut și ipotetic cunoscut, *dedus concret*). Încă un exempul despre felul ecuației pe care-l discutăm: fenomenele electrice erau în parte cunoscute și înainte de formularea teoriei electricității și apoi al electromagneticii. Seamănă postulatul de « continent al lumii noi » cu o teorie verificată pe urmă? De ce ni se pare valabilă impresia că, totuși, în primul caz era mai mare meritul descoperirii realității necesare și în al doilea rînd meritul descoperirii realității obiective? Ar fi de răspuns prin faptul că realitatea obiectivă putea fi schimbată oricum, și oricîte teorii încercate, pe cînd realitatea necesară, nu.

Dar chiar în procesul descoperirii Americii avem un alt material care contrazice această vedere. Anume continentul nou nu a fost descoperit nici de Columb, nici de Vespucci (177). Se pare că partea de nord-vest a lumii a fost cunoscută încă de la 895 de către Normanzi (Groenlanda), în 922 Eric cel Roșu Islandezul a introdus acolo creștinismul, mai tîrziu frații Zeni au ajuns în noua Scoție numită de ei astfel (1390). Ce putem spune despre aceste descoperiri? Că au rămas fără urmări (178) deși se cîștigase o realitate necesară. Avem adică de la Eric cel Roșu la Columb aceeași relație ca de la Columb la Vespucci. Examenul momentului, din punctul de vedere al problemei cunoașterii, îl vom face odată pentru toate momentele, deocamdată menținem o impresie: ni se pare că după expediția lui Eric cel Roșu, nu urma cu aceeași certitudine descoperirea întregului continent, cu care a urmat după contribuția lui Columb, din pricina conjuncturii istorice (179).

*

Aceasta ni se pare una dintre experiențele apogetice cu un accent de expresivitate dintre cele mai pronunțate, din cîte cunoaște cultura. Înainte însă de a trece la analiza ei substanțială, ni se pare necesar să facem o nouă serie de considerații. Naște întrebarea, cît valorează expozitiv propriul nostru concret?... Personal n-am luat

---

[1] Am numerotat momentele experienței apogetice în vederea unor comentări, pe care mult mai tîrziu ar fi să le facem experienței apogetice, acum nu vom reține decît substanțialul.

parte la această experiență. Ce valoare poate să aibă o asemenea experiență, ca să poată constitui o bază pentru un examen al cunoașterii? Pentru ca să răspundem, e necesară o nouă analiză. Ni se pare că între cele 179 de momente putem deosebi trei categorii:

1) O serie de momente evident eliptizate, pe care nu le-am menționat decît ca să creem cadrul experienței. Sunt cele care ar fi transformat expunerea noastră într-un roman: cum ar fi viața în gîndurile de toate zilele ale lui Columb, în zilele cînd nutrea gîndul călătoriei, incidentele din ziua plecării sau din ziua călătoriei etc. Toate acestea nu le-am reținut, pentru că deși interesul lor concret era real, semnificațiile erau fără îndoială neglijabile.

2) Dimpotrivă, am înregistrat unele din momentele cu necesitate substanțială (din ce în ce mai slabă); a) Astfel este un mare grad de certitudine că America există azi; b) că există și că a existat cunoscută de aproximativ 300 de ani; c) că nu se credea înainte de Columb că dacă mergi drept înainte spre apus, poți să dai de pămînt (și credem că este o descoperire reală); d) că a existat o călătorie, un transport anume al lui Columb și al tovarășilor; e) că au plecat, sub conducerea lui Columb orientate anume spre țărmul estic al Asiei, trei corăbii; f) că zile întregi mergînd spre apus s-au aflat în mijlocul oceanului fără să vadă în afară de propria lor expediție, decît un cer boltit și apă. De un grad și mai slab de necesitate sunt apoi amănuntele descoperirii; g) flacăra din seara anterioară; h) că au debarcat într-o insulă; i) că au încercat să descopere alte insule; j) că el a descoperit coasta continentală însăși abia în a treia călătorie transoceanică; k) că a murit Columb, convins că a ajuns în Asia.

3) În sfîrșit o altă serie de momente care pe de o parte prezintă un caracter subiectiv, dar pe de altă parte sunt implicate de « comportările » admise. Ar fi deci un soi de momente de « psihologie comparativă ». Astfel: a) că exploratorul era orientat și obsedat de obiectul Asia; b) că era convins că este un drum peste ocean; c) că dorea să realizeze acest drum; d) că au trecut prin stări alternative de sentimente diverse; e) că mai toți aveau simțurile « normale », că vedeau de pildă bine; f) că zilele de călătorie de atunci, pe ocean, erau în linii esențiale pentru un grup de oameni, aceleași pe care le-am descris; g) că mintea tuturor era orientată, obsedată de ceea ce s-ar putea ivi la orizont spre apus; h) că zărind flacăra au început senzațiile pe care le-am presupus; i) că ivirea unui țărm în plin orizont oceanic, se face succesiv sub forma unei linii, unei scheme etc. În orice caz, deși credem că momentele din a treia categorie — ele sau altele de aceeași semnificație cu titlu de existență — sunt necesare așa cum le-am formulat, recunoaștem că nu pot constitui temeiul experienței și că nu din ele vom scoate semnificații pentru alte momente, ci din momentele cu semnificația apogetică vom scoate semnificații pentru ele.

În cuprinsul acestei experiențe de interacții — ceea ce putem deosebi ca existînd substanțial sunt două axe avînd fiecare polii ei respectivi. *Întîi axa pol cunoscător-realitate necesară, care a existat în mod absolut, cu titlul cu care a existat.* Corelația dintre acești doi poli se izolează față de cealaltă care este pe axa subiect-obiect prin aceea că pe cînd cea dintîi era absolută și nu îngăduia nici o depășire, căci a fost atîta existență cît a fost prezența polului cunoașterii, din momentul ce au fost față în față și atît cît au fost față în față; pe cînd cealaltă a fost extrem de variabilă. Subiectul Columb putea să fie oricare alt subiect, iar obiectul însuși am văzut prin cîte avataruri a trecut. Aceste focare de interacții se influențau însă și lateral, între ele. Polul cunoscător nu putea fi prezent în fața realității necesare fără un transport al subiectului acolo, pe cînd, în paranteză fie zis, subiectul putea lua cunoștință de America fără să fi fost acolo, cum a fost și este cazul celor mai mulți oameni. Polul subiectiv în fața realității necesare a trebuit să accepte ceea ce era absolut dat polului cunoscător, adică obiectul a trebuit să accepte în structura lui prezența realității necesare, dealtfel fără să-și schimbe el însuși structura generală. Aco-

perirea obiectului cu realitatea necesară completă putea să vină mai tîrziu, în cazul lui Columb n-a mai venit niciodată. În sfîrșit, putem remarca faptul fundamental că atunci chiar cînd a dispărut axa polilor subiect-obiect, prin dispariția subiectului creator de obiect, ceea ce a fost dat pe axa pol cunoscător-realitate necesară, nu a mai dispărut niciodată, pentru că și anume cît s-a integrat într-o nouă realitate, pe care o vom studia anume, căci ne prezintă o direcție de polarizare deosebită. Ceea ce ni se pare că trebuie indicat aci este că experiența apogetică a cunoașterii implică anumiți poli în structura concretului și ne propunem să arătăm pe rînd, în paginile care urmează, quidditatea fiecăruia din acești poli.

Cunoașterea e cu alte cuvinte o funcțiune care cuprinde cinci variante, și putem afirma de pe acum că dacă una dintre aceste variante este egală cu zero, toată funcțiunea se anulează. Diverse sisteme filosofice au încercat, e drept, rînd pe rînd să anuleze unele variante, ignorîndu-le pe altele; este explicabil deci insuccesul atîtor sisteme de a lămuri actul cunoașterii.

POLUL NOOSIC

Reprezentarea lumii este un act de prezență absolută. Indiferent ce formă intermediară ia această reprezentare, ceea ce este neîndoios este că atît cît este reprezentat este real. Istoric această reprezentare nu funcționează necondiționat. O anumită punere *în prezență* este necesară pentru ca reprezentarea să fie. În experiența apogetică acest transport al polului cunoscător prin mijlocirea polului subiect ca să fie pus în prezența necesității a luat proporții atît de mari că realitatea lui nu poate fi discutată. Că această reprezentare este condiționată de necesitate este ceea ce idealismul a refuzat să admită și ceea ce dimpotrivă va trebui să recunoaștem ca o condiție absolută. Numai confuzia între prezența substanțială și prezența în reprezentare a putut fi cauza atîtor rătăciri în interpretarea actului cunoașterii.

Prin urmare, întîia încheiere pe care o facem e că în procesul cunoașterii este necesară o anumită *prezență*, prezența acelui pol al cunoașterii care funcționează ca centrală a reprezentării în fața unei realități cu totul deosebite de acest pol. Prezența « față în față » (și vedem ce înțelegem prin aceasta) a acestui *pol lucid de cunoaștere și a unei realități exterioare lui și necondiționată este condiția esențială a cunoașterii.*

Prin urmare, amîndoi factorii sunt absolut necesari într-un act de cunoaștere și acest act este prezența lor simultană.

Ei pot să se găsească istoric atît de departe, încît să nu poată fi puși în prezență, ca de exemplu omul și unii aștri acum, și atunci nu e cunoaștere, sau distanța dintre ei să fie atît de mică încît în încercările de experiență microdoxică să pară că se confundă și că nu există decît unul dintre ei (cum au văzut greșit unii psihologi și filosofi).

Esența acestui pol cunoscător n-o putem cunoaște imediat, din postulatul că *un act nu se poate întoarce nemijlocit asupra lui însuși*, dar mijlocit o cunoaștem în obiecte, așa cum, ca să folosim o comparație vag apropriată, raza de lumină nu s-ar putea vedea pe ea însăși decît reflectată de obiecte. Ni se pare, atît cît putem să ne dăm seama, că este pasiv, impersonal și de o luciditate sui-generis, ca o oglindă de neînțeles care s-ar vedea pe ea însăși. Este ceea ce e dat istoric din noosul transcendent. Nu putem spune că-l avem acest act imediat în actul vederii, fiindcă vederea e o prezență mijlocită prin ochi, dar îl putem bănui vag prin comparația a două inscripții succesive. De exemplu, dacă un grup de oameni pun pe o înălțime, la o oarecare distanță, pe unul de ai lor de veghe, care să facă un semn cu un fanion cînd se va ivi pericolul, atunci cînd ei văd semnalul, au *prezența* transmisă a dușmanului, pe care numai cel de veghe *îl vede cu ochii*. Aceeași impresie de *prezență* ar fi cînd ni s-ar arăta acte sigure ale sufletelor celor morți.

Pasivitatea indiferentă a realității necesare, dată ca factor în actul cunoașterii, ni se pare iar certă. Din însuși actul cunoașterii continentul american nu s-a schimbat cu nimic. Așteptase o eternitate să fie cunoscut, și mai aștepta alta.

Polul cunoscător noosic și polul necesității supus cunoașterii, tot ce există real în afară de cunoaștere însăși, sunt cei doi poli ai axei cunoașterii și punerea lor în *contact*, este tot restul operației istorice, a polilor subiect și obiect, care fac oficiul intermediar. Pasivitatea noos-necesitate în cunoaștere e absolută și eterogenitatea lor inițială, finală este absolută.

Problema categoriilor a fost oarecum obligatorie atunci cînd o unitate transcendentă a constituit lumea, anume ca să aleagă ceea ce e necesar de ceea ce e contingent. Pentru o concepție care nu păstrează cadrul transcendental, cadrul categoriilor nu apare ca necesar și filosofiile eului absolut au căutat fie să le dizolve prin generalizare, fie să le anuleze prin renunțarea la ele.

Categoriile aristoteliene, prea numeroase, erau menite să constituie cadrul logic al cunoașterii și erau deduse în realitate nu transcendental, ci istoric. O filosofie concretă trebuie să aibă însă altă concepție despre categorii, fiindcă necesitatea este de ordin istoric, nu transcendental. Renunțînd la inutila revoluție coperniciană a formelor pure și acceptînd în istorie singura categorie a necesității (deci nu în sensul în care Schopenhauer a păstrat categoria cauzalității), istoria devine o istorie a aplicării categoriei necesității noosului istoric. Categoriile devin categorii istorice ale necesității, dar în număr indefinit, nu redus așa cum erau categoriile logice aristoteliene, pe deasupra substanțializate. Categoriile substanțialității sunt categoriile impuse noosului de necesitate și realitatea necesară este rezultatul interacției acestor doi poli. Structura realității este substanțială, adică o structură de categorii substanțiale, a căror necesitate nu e deci absolută, ci sub condiția istorică. Noi vom semnala prezența acestor categorii totdeauna prin termenul « sub condiția... » Vom vedea mai tîrziu că mai toate categoriile kantiene nu sunt de fapt decît modalități substanțiale, sub condiția istorică, dar la ele trebuie adăogat un număr indefinit pe care-l întîlnim în fluiditatea concretului. Fiind sub condiție istorică, ele înseși au forme perigetice și apogetice și cad deci în bună parte în zone de indeterminare.

Forma apogetică istorică a cunoașterii noosice — căci cunoașterea actului de cunoaștere nemijlocit ne e inaccesibilă — este intuiția plenară a prezenței istorice, la care colaborează polul noosic și polul subiectiv laolaltă. Forma perigetică este esența, care este punctul de inserție al subiectului în realitatea necesară și pragul reconstituirii prin obiectivare. Categoriile istorice apar ca o limitare a noosului prin necesitate. Suportînd legea necesității, noosul caută să învingă limitarea istorică qausi absolută a începutului istoriei, prin irupțiuni, în individuație. Într-un anume sens, orizontul individual e o limitare și cantitativă și calitativă ca sensibilitate. Este o categorie necesară dintre cele mai grele impuse noosului, dacă o luăm în sensul necesitate-noos, dar dacă o considerăm pe linia substanței este o eliberare substanțială care a fost hotărîtoare pentru devoluție.

POLUL REALITĂȚII NECESARE

Polul realității necesare reprezintă tot ceea ce e dat ca existent, în tot decursul istoriei noosului, tot ceea ce poate fi obiect de cunoaștere, adică totalitatea concretă. A cunoaște concretul este a cunoaște relația necesitate-noos, deci această realitate nu apare creată după legea noosului, ci noosul suportă legea ei. Modul în care noosul istoric își impune prezența lui necesității este însăși esența și istoria cunoașterii.

Quidditatea acestei cunoașteri am spus că nu o putem realiza căci e lovită de postulatul actului, esența ei o putem realiza în funcție de ceea ce putem stabili că reprezintă însăși quidditatea esenței, iar istoria cunoașterii este istoria cunoașterii devolu-

tive, corp substanțial și individuație în eul biologic, adică în subiect, care face acest oficiu de tranziție și auxiliar între noos și necesitate.

Un contact nemijlocit, în istorie, între noos ca pol cunoscător, și necesitate, ca realitate necesară, nu se poate face decît prin intermediul eului biologic, adică prin relația subiect-obiect, și dealtfel utilizînd o bună parte din ordinea anterioară. [illegible] din concretului este ordinea necesității nu ordinea noosului, iar istoria cunoașterii e istoria descoperirii ordinei necesare opuse ordinei necesare logic, a relației subiect-obiect. Cu alte cuvinte polul noosic care introduce ordinea în istorie, intră cu o anumită ordine, noocratică nu prin actul pur al gîndirii, ci prin utilizarea necesității însăși.

Această ordine am studiat-o, în organicitatea ei întreagă, în ontologia concretului și în ortogeneză. Din categoriile ei substanțiale nu mi se pare necesar să aprofundăm aci decît pe aceea care constituie axa cunoașterii, în corpul substanțial și eventual suporturile ei evoluate în subspecie.

Axa cunoașterii în corpul substanțial trece printr-o serie de categorii substanțiale impuse de necesitatea istorică și poate fi considerată ca o devenire noos istoric — subiectivare — obiectivare — substanță noosică.

Subiectivarea apare ca o corelație a individuației și este totuși o etapă de progres în devoluție. Esența ei este accentul individuației, totuși prin ea se pregătește, după cum vom vedea, obiectivarea și substanța.

Nu vom urmări aci, căci e rezervată pentru ortogeneză, condiția individualității, destinul ei de a se anula în folosul corpurilor care sunt colonii de celule, de indivizi, în folosul oricărei colectivități care îi depășește și care le alienează subiectivitatea diferențiindu-i, automatizîndu-i.

Dealtfel, e probabil că această alienare noosică e într-un fel condiționată, fiindcă multă vreme indivizii constrînși la o simbioză care le alienează o parte din individualitatea lor, își păstrează o potențialitate virtuală (vezi Brachet), și această potențialitate se traduce printr-un fel de colaborare anume, a biologicului la substanță, după cum vom vedea.

SUBIECTUL

Constituirea subiectului în istorie este precedată de o lungă pregătire în devenirea corpului substanțial, reluată în evoluție în subspecie. Este pregătirea formelor specifice care vor da naștere indivizilor istoriei, — corpul propriu-zis biologic. Nu este aci locul să urmărim această devenire. Ceea ce putem spune este că devoluția a ținut să-și creeze un organ de sensibilitate noosică din ce în ce mai îmbunătățit. A izbutit astfel să creeze nu numai organe sensibile, dar și centre de imagini. E rostul științei fiziologice și poate al istoriei biologice să arate în ce moment apare memoria pe scara devolutivă, și dacă de la început ea apare într-un centru de imagini sau e numai difuzată în toate organele. E probabil că a folosit, așa cum procedează în genere istoria, ambele mijloace și poate altele mai complexe. Dar preocuparea de a crea centre de imagini apare activă în devenirea evolutivă în care dorința de a perpetua este indiscutabilă (chiar dacă, nesemnificativ, inegală). E posibil ca din cînd în cînd biruința să fie mai categorică și anume centre să fie substanțiale. Astfel pare să fie un asemenea centru creierul, care la om cel puțin pare dublat de un al doilea centru de imagini organice, cel care e centrul de obiectizare (început din zona de indeterminare fiindcă și animalele au memoria organică), poate în reflexe condiționate numai — și mai ales un al treilea centru, situat tot în sistemul nervos, de înregistrat imaginile propriu-zis. Numărul acestora e sub condiția biologică, căci culturile însăși sunt centre de imagini, dar mai ales substanța însăși, care depășind obiectizarea, realizează obiectivarea.

De-a lungul acestui fir devolutiv vom găsi nucleele axei cunoaşterii în corpul substanţial, bineînţeles sub condiţia implicaţiilor biologice.

Corpul individual a avut fireşte necontenit unitatea lui de reacţiune şi acţiune. Organele sale sensoriale au fost mai mult sau mai puţin rudimentare. Cîndva, într-un moment pe care-l va găsi poate ştiinţa, centrul de imagini va funcţiona în gol *dialectic* şi va fi necesară o operaţie fundamentală pentru devoluţie: *selecţia imaginilor*.

Paralel, sub condiţia concretă, unitatea organică a corpului va fi din ce în ce mai constituită. După zona perigetică e probabil că s-a realizat prin al treilea centru de imagini, asociat cu centrul de imagini cenestezice, *conştiinţa* individualităţii însăşi, *eul biologic*, *subiectul*.

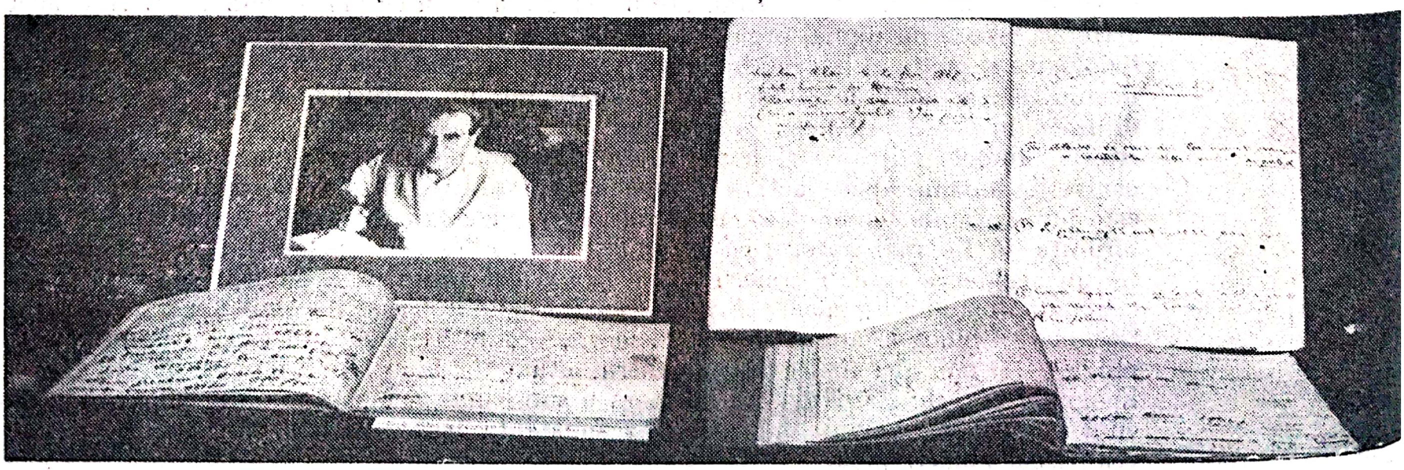
O expunere a acestei evoluţii este bineînţeles sub condiţia discursivă, adică a urmăririi liniilor separate, geometric, ceea ce falsifică unicitatea organică. Şi atunci cînd căutăm intuiţii substanţiale este absolut necesar să se ţină socoteală de implicaţiile şi devierile biologice. Va fi nevoie de numeroase retuşări pînă la realizarea intuiţiei substanţiale, care va fi însă dată dintr-o dată cu caracter de unicitate. E cu alte cuvinte ceea ce numim în altă parte tehnica croitorului nu a tricotajului.

Astfel, va trebui să expunem modalitatea dialectică a gîndirii, apoi a conştiinţei, înainte de a ajunge la intuiţia eului biologic, a subiectului. Vom reveni însă de la început asupra fiecărui moment indicat în unicitatea intuiţiei substanţiale, în paginile care urmează.

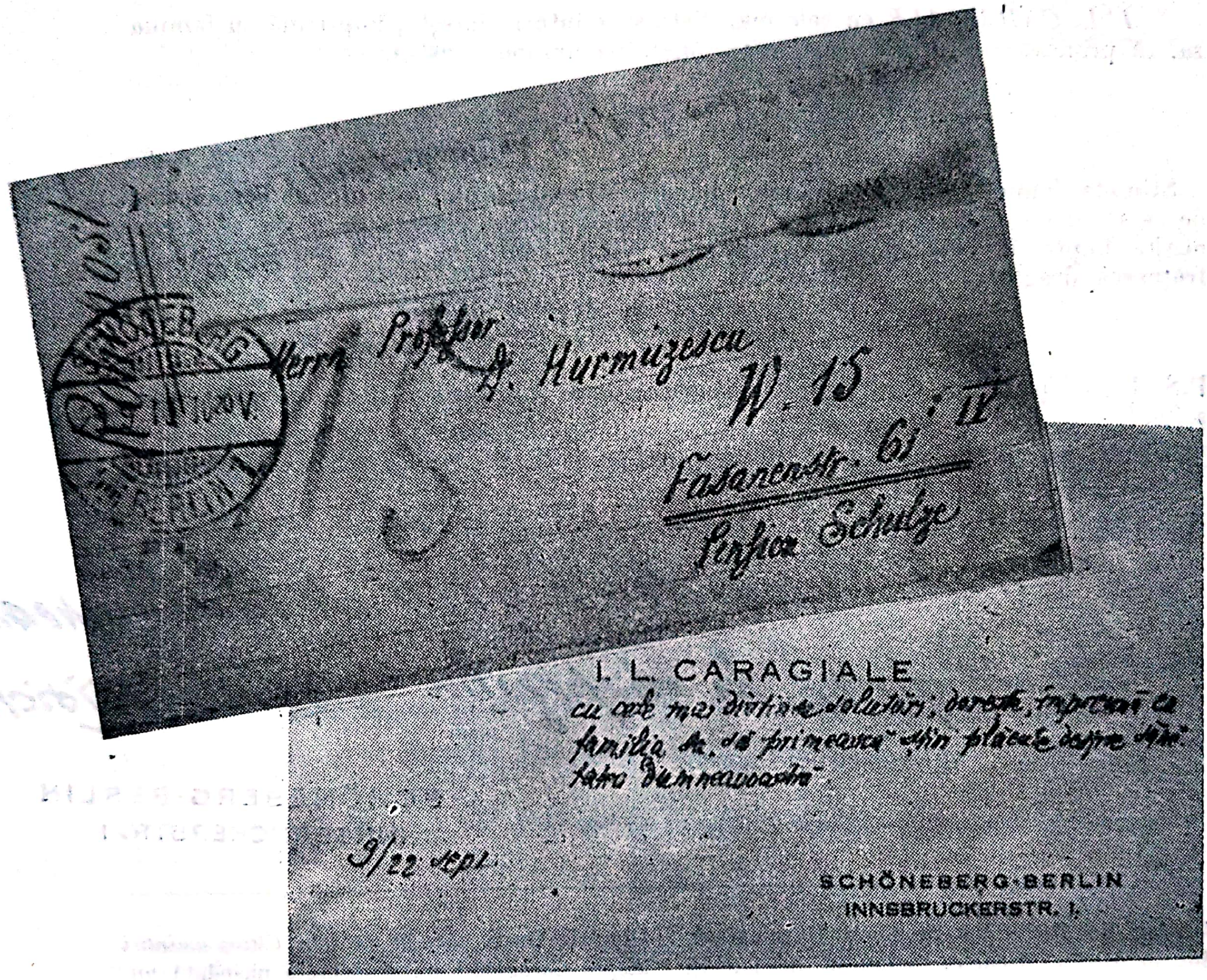
Eul biologic va apare astfel ca afirmarea biologică a unităţii organice, iar subiectul va fi *prezenţa* acestei unităţi, care va cuprinde biologic şi actul gîndirii, dată în intuiţia internă a noosului istoric.

Nu ar fi să ne ocupăm de destinul eului biologic decît în relaţia lui de interacţie cu ceilalţi poli, în procesul cunoaşterii. Se va vedea astfel că subiectivitatea apare ca o nouă limitare a noosului istoric, deşi eul biologic, prin activitatea gîndirii este un agent al cunoaşterii substanţiale. Opoziţia şi, în acelaşi timp, colaborarea dintre polul noosic şi subiect este în acelaşi timp şi forma cea mai istorică a cunoaşterii. Subiectivitatea va fi înlăturată numai cu multă dificultate şi în cazuri foarte rare de către substanţă. Mai ales că ea evoluează în subspecie, de la data apariţiei pe tot restul scării devolutive, adică a tuturor datelor care dau familia, clanul, grupul, poporul, clasa, naţiunea etc. Menţinerea unui echilibru între subiectivitatea necesară existenţei pe toată această scară (căci indiferenţa n-ar fi obiectivitate, ci moarte) şi creaţia indefinită a obiectivităţii va însemna un efort de mari dificultăţi pentru substanţă, iar ceea ce s-a numit patetic drama omului este antagonismul istoric eu biologic-substanţă, prin înfrîngerea implacabilă a eului biologic.

(Text stabilit de Florica ICHIM şi Vasile Dem. ZAMFIRESCU)

CORESPONDENȚE: I. L. CARAGIALE

Epistole berlineze

RELAȚIILE LUI I. L. CARAGIALE CU DRAgomir Hurmuzescu (1865—1954) încep în anul 1896, cînd tînărul fizician a fost concentrat la regimentul 7 Prahova. O lună de zile de instruire militară în orașul Ploiești i-a îngăduit a face o serie de cunoștințe interesante, printre care cu o seamă de reprezentanți ai mișcării socialiste ca: C. Stere, C. Dobrogeanu-Gherea, Alexandru Radovici și, totodată, cu marele dramaturg Ion Luca Caragiale, cu care a păstrat și mai tîrziu raporturi de prietenie. [1]

[1] Constantin A. Ghica — *Dragomir Hurmuzescu*, București, Editura Științifică, 1967, pp. 73—74 *(Savanți de pretutindeni)*.

Raporturile dintre cei doi oameni de aleasă cultură au fost intermitente. Dragomir Hurmuzescu nu a lăsat nimic scris despre I. L. Caragiale, cum au făcut aproape toți cei ce l-au cunoscut pe fermecătorul și inimitabilul autor al *Scrisorii pierdute*. De la Caragiale au rămas patru misive [2] adresate lui Dragomir Hurmuzescu în intervalul septembrie—octombrie 1910. Aceste misive sînt, mai exact, o scrisoare, o carte poștală și două cărți de vizită ce au fost

[2] Originalele celor patru scrisori se află în arhiva Nicolae Scurtu, București, fiind cumpărate în ziua de 22 decembrie 1983 de la profesorul Dan Hurmuzescu, fiul lui Dragomir Hurmuzescu.

1

Joi 9/22 sept[embrie 1910]
Schöneberg—Berlin, Innsbruckerstr[asse], 1

I. L. CARAGIALE cu cele mai distinse salutări, dorește, împreună cu familia sa, să primească știri plăcute despre sănătatea dumneavoastră.

2

Joi 16/29 sept[embrie 1910, Berlin

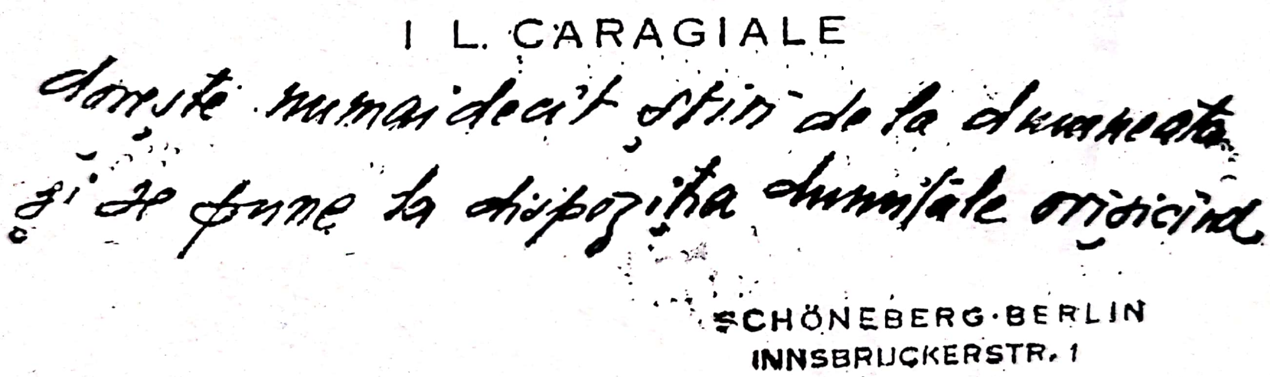
Stimate domnule profesor, cu mare bucurie văd că nu mai ești mîhnit nemaiavînd de ce să fii îngrijorat. Astfel, îmi va face îndoită plăcere cinstea de a sta cu d[umnea]ta împreună *pour casser une croûte.* [3] Vino sănătos și vesel! Vei fi primit cu frățească dragoste.

Al d[umi]tale devotat prietin

CARAGIALE

P.S. Dacă-l prinzi pe Gusti, adu-l și pe el, oriunde și oricînd nu strică și puțină filosofie. [4]

[Herrn Professor D. Hurmuzescu. W. 15, Fasanenstr[asse] 61, IV, Pension Schulze, *Rohrpost.*]

I L. CARAGIALE
dorește numaidecît știri de la dumneata
și se pune la dispoziția dumitale oricînd
SCHÖNEBERG·BERLIN
INNSBRUCKERSTR. 1

trimise din Berlin lui Dragomir Hurmuzescu, tot în Berlin, deoarece reputatul fizician își petrecea o vacanță binemeritată în capitala Germaniei. Ajunsese în Berlin după ce, inițial, participase la *Congresul de radioactivitate* de la Bruxelles.

Din conținutul scrisorilor reiese că profesorul și savantul Dragomir Hurmuzescu se afla într-o oarecare indispoziție sufletească. I. L. Caragiale, curtenitor și extrem de amabil, îl invită la dejun de cîteva ori — prilej de a schimba unele opinii despre oamenii și locurile din România. La aceste întîlniri a participat și Dimitrie Gusti, care în ale sale *Cîteva amintiri despre Caragiale* [5] nu pomenește niciodată numele lui Dragomir Hurmuzescu. Curios! Așa li se întîmplă unor oameni care își scriu amintirile apelînd numai la memorie. Mai surprinzător este faptul că nici Ecaterina Logadi [6], fiica scriitorului, nu amintește, de asemeni, niciodată, în amintirile sale numele lui Dragomir Hurmuzescu. Fapt ce mi se pare inadmisibil, dacă precizăm că în aceste evocări sînt menționați aproape toți cei ce au trecut pragul casei lui I. L. Caragiale în timpul sejurului său berlinez.

[illegible] us are.

I[illegible] scrisori s-a reprodus în mono[illegible] [illegible] A. Ghica despre Dragomir Hurmuzescu, între paginile 56—57. Este facsimilul numărul 13 din cartea lui Constantin A. Ghica.

[5] A se vedea „*Revista Fundațiilor Regale*", 12, nr. 4, aprilie 1945, pp. 7—18. Acest text a fost republicat, fragmentar, în *Amintiri despre Caragiale*. Antologie și prefață de St. Cazimir, București, Editura „Minerva", 1972, pp. 92—100.

[6] *Din amintirile mele despre tata*, în „*Viața Românească*", 15, nr. 6, iunie 1962, pp. 152—163.

3

[Septembrie 1910]
Schöneberg—Berlin
Innsbruckerstr[asse], 1

I. L. CARAGIALE dorește numaidecît știri de la dumneata și se pune la dispoziția dumitale orișicînd.

4

[7 octombrie 1910, Berlin]

Stimate domnule profesor,

În speranța că veți fi bine dispuși a primi să ne faceți mine, sîmbătă, cinstea să poftiți la noi la dejun, vă rugăm să binevoiți a ne răspunde la aceasta printr-o pneumatică. La ce oră vă convine. *Avem ascensor.*

Al d[umnea]v[oatră] prietin

CARAGIALE

[P.S.] Dacă se poate, vă rugăm aduceți-ne și un filosof, fie chiar sociolog.

[Herrn Professor D. Hurmuzescu, W. 5, Fasanenstr[asse], 61 IV, Pension Schulze.]

O altă cartolină, [7] de asemeni necunoscută, este expediată de I. L. Caragiale din Berlin și cuprinde urarea de An nou 1911 pe care o face familiilor Gherea și Zarifopol.

5

[1 ianuarie 1911, Berlin]

1911! La mulți ani cu noroc, sănătate și veselie! CARAGEALEȘTII.

[Familiilor C. Gherea, Dr. Zarifopol și Al. Gherea. Ploiești. Restaurantul Gării. Rumänien.]

Cele cinci mărturii epistolare vin să întregească cu încă o nuanță complexa personalitate umană a lui I. L Caragiale.

Nicolae SCURTU

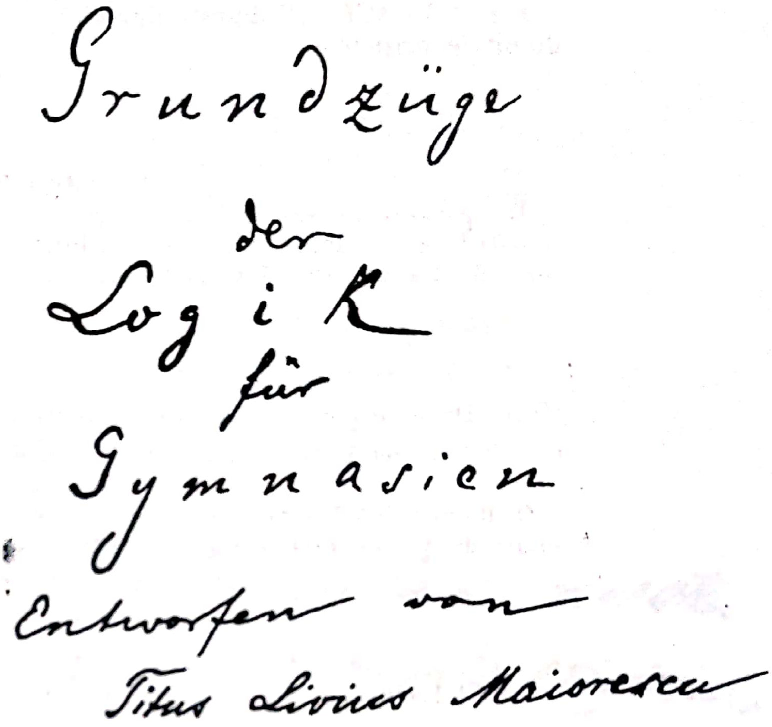
---

[7] Originalul se află în arhiva Nicolae Scurtu, București, fiindu-mi dăruit, în anul 1979, de Sonia Zarifopol, fiica criticului și eseistului Paul Zarifopol.

RIGOARE ŞI ADEVĂR

1858

F. 22 r, p. 29

II

LEHRE VON DEN URTHEILEN

§ 13

Urtheil *ist der Ausdruck des Verknüpftseins oder Nichtverknüpftseins zweier oder mehrerer Begriffe. Von diesen Begriffen bilden jene, mit denen die anderen als verknüpft oder nichtverknüpft bezeichnet werden (Subjectsbegriffe), das* Subject, *während die andern, die mit dem Subject gesetzt oder nicht gesetzt sind (Praedicatsbegriffe), das* Praedicat *bilden. Die Zusammenfassung dieser beiden wesentlichen Bestandtheile (Materie) des Urtheils geschieht durch die logische Copula (Form).*

Die Urtheile theilt man zunächst ein in einfache und zusammengesetzte.

A. Einfache Urtheile

§ 14

1. An und für sich

Wird ein Urtheil an und für sich betrachtet, so kann dies entweder wegen des Praedicats, oder wegen des Subjects oder wegen // der logischen Copula geschehen. Die Beschaffenheit des Urtheils hinsichtlich des Praedicats heisst: Qualität, *jene hinsichtlich des Subjects:* Quantität, *und hinsichtlich der Copula:* Relation,

F. 22 v, p. 30

Titu MAIORESCU

Cuprinsu:

I. Grundzüge der Logik für Gymnasien.
Kronstadt 1858.

II. Πρός τι. Filosofische Dissertation.
Berlin. 1859.

III. Socialismul și Comunismul din puntu de vedere criticu
Discursu publicu.
Bucuresci, 1859.

ELEMENTE DE **LOGICĂ** PENTRU GIMNAZII [II]

II

TEORIA JUDECĂȚILOR

§ 13

Judecata exprimă existența legăturii sau a lipsei de legătură între două sau mai multe noțiuni. Unele dintre aceste noțiuni, cu care celelalte sînt desemnate ca avînd legătură sau nu (noțiunile subiect), formează *subiectul*, pe cînd celelalte, care sînt puse sau nu împreună cu subiectul (noțiunile predicat), formează *predicatul*. Reunirea acestor două părți componente esențiale (materie) ale judecății se realizează prin intermediul copulei logice (formă).

Judecățile se împart mai întîi în simple și compuse.

A. Judecățile simple

§ 14

1. *În sine și pentru sine*

O judecată poate fi tratată în sine și pentru sine fie cu referință la subiect sau predicat, fie cu referință la copula logică. Alcătuirea judecății din perspectiva predicatului se numește *calitate*, din perspectiva subiectului *cantitate*, din perspectiva copulei *relație*.

a. *Ihrer Begriffsbestimmung gemäss theilen sich die Urtheile der Qualität nach in* affirmative — *bei denen das Praedicat mit dem Subject als verknüpft ausgedrückt wird — und in* negative — *bei denen das Nichtverknüpftsein des Praedicats mit dem Subject ausgedrückt wird — (Übrigens lässt sich jedes negative Urtheil als ein affirmatives betrachten; denn dem Subjecte ein Praedicat absprechen heisst: ihm dessen contradictorisches Gegentheil zusprechen).*

b. *Der Quantität nach unterscheidet man die Urtheile in universelle und particuläre, je nachdem das Praedicat dem ganzen Umfange oder einem Theile des Umfangs des Subjects zu- oder abgesprochen wird.*

Durch Combination der Unterscheidung nach Qualität und Quantität erhält man:

universell affirmative,
universell negative,
particulär affirmative,
particulär negative Urtheile,

die man kurzweg beziehungsweise F. 23 r, p. 31
Urtheile A, E, I, O nennt und in algebraischer Form mit*

$s < p$ *(alle s sind p) für A,*
$s < -p$ *(kein s ist p) für E,*
$\frac{1}{s} < p$ *(einige s sind p) für I,*
$\frac{1}{s} < -p$ *(einige s sind nicht p) für O bezeichnet.*

c. *Der Relation nach sind die Urtheile entweder* kategorische *oder* hypothetische, *je nachdem ausgedrückt wird, dass dem Subjecte ein Praedicat schlechthin zukomme oder nicht ($s < p$, $< s \ -p$), oder dass die Setzung oder Aufhebung des Praedicats überhaupt geknüpft sei an ein Subject ($s \sim p =$ wenn s ist, ist p; wobei s die Hypothesis (Voraussetzung), p die Thesis (Behauptung) heisst).*

§ 15

Umändernugen

Aus dem Verhältnisse zwischen Subject und Praedicat ergibt // sich die Art, wie man F. 23 v, p. 32 *ein Urtheil umaendert; und zwar: aus der Betrachtung, dass das Praedicat nur einem Theile seines Umfanges nach mit dem Subjecte in Verbindung gedacht wird (so zwar, dass jenes — soweit das respective Urtheil reicht — der übergeordnete Begriff des Subjectes ist und durch dieses determiniert wird), folgt, dass man einen Theil des Praedicates, zum Subjecte gemacht, mit dem Subjecte als Praedicat in Verbindung bringen kann; und aus der Berücksichtigung (§ 12), dass jenes, was dem übergeordneten Begriffe widerspricht, auch dem untergeordneten entgegengesetzt ist, ergibt sich, dass das aufgehobene Praedicat, zum Subjecte gemacht, sich mit dem aufgehobenen Subjecte als Praedicat — verbinden lässt. Ein Urtheil so umgestalten heisst:* es umändern. *Die Regeln der Umänderung sind demnach folgende:*

Man mache das Praedicat particulär zum Subject und das Subject zum Praedicat; dies für alle vier Urtheile geltend;

Man mache das aufgehobene Praedicat zum Subject und das aufgehobene Subject zum Praedicat; dies nur für die beiden universellen geltend. (Warum?)

[Mit Bezug auf das Verhältnis hinsichtlich der Qualität und Quantität des der Umaenderung zu Grunde liegenden (ursprünglichen) und des nach der Umaenderung entstan-

* Asserit A, negat E, sed universaliter ambo;
Asserit I, negat O, sed particulariter ambo.

a. Conform determinării lor noţionale, judecăţile se împart după calitate în *afirmative* — în care se exprimă legătura dintre predicat şi subiect — şi *negative* — în care se exprimă existenţa lipsei de legătură a predicatului cu subiectul. — (Dealtfel orice judecată negativă poate fi considerată ca afirmativă; căci a nu-i corespunde subiectului un predicat înseamnă a-i corespunde opusul contradictoriu.)

b. După cantitate, judecăţile se împart în *universale* şi *particulare*, după cum predicatul corespunde sau nu întregii sfere a subiectului sau numai unei părţi din sfera acestuia.

Prin combinarea distincţiilor după calitate şi cantitate se obţin:

judecăţi universal afirmative,
universal negative,
particular afirmative,
particular negative,

care se numesc pe scurt judecăţile corespunzătoare A, E, I, O * şi se notează în formă algebrică cu:

$s < p$ (toţi s sînt p) pentru A,
$s < -p$ (nici un s nu este p) pentru E,

$\frac{1}{s} < p$ (unii s sînt p) pentru I,

$\frac{1}{s} < -p$ (unii s nu sînt p) pentru O.

c. După relaţie, judecăţile sînt *categorice* sau *ipotetice*, după cum se exprimă faptul că subiectului îi revine pur şi simplu sau nu-i revine un predicat ($s < p$, $s < -p$), sau faptul că acceptarea sau respingerea predicatului în genere este legată de un subiect ($s \sim p$ = dacă este s, este p; în care s se numeşte ipoteza (presupunerea), iar p teza (afirmarea)).

§ 15
Transformări

Modul de transformare al unei judecăţi rezidă în relaţia dintre subiect şi predicat, şi anume: din consideraţia că predicatul este conceput în legătură cu subiectul numai pe baza unei părţi din sfera lui (astfel încît acesta — în limitele judecăţii respective — să fie noţiunea supraordonată subiectului şi să fie determinat prin acesta), urmează că o parte a predicatului, transformată în subiect, poate fi pusă în legătură cu subiectul transformat în predicat; şi din consideraţia (§ 12) că ceea ce contrazice noţiunea supraordonată este opus şi noţiunii subordonate, rezultă că predicatul anulat, transformat în subiect, poate fi pus în legătură cu subiectul anulat, transformat în predicat. A preschimba o judecată în felul acesta înseamnă a o *transforma.* Regulile transformării sînt în consecinţă următoarele:

Predicatul particular se transformă în subiect şi subiectul în predicat — regulă valabilă pentru toate cele patru judecăţi;

Predicatul anulat se transformă în subiect şi subiectul anulat în predicat — regulă valabilă numai pentru cele două universale. (De ce?)

* Asserit A, negat E, sed universaliter ambo;
Asserit I, negat O, sed particulariter ambo.

F. 24 r, p. 33

: *en (gewordenen) Urtheils erhält die Umaenderung besondere || Benennungen, nämlich:*

Man sieht zuerst auf die Qualität; hat das ursprüngliche Urtheil gleiche Qualität mit dem gewordenen, dann heisst die Umaenderung eine Conversio; *wenn ungleiche: eine* Contrapositio; *und zwar kommt beiden noch die Bestimmung* simplex *(pura) oder* peraccidens, *zu, je nach dem die Quantität in den beiden Urtheilen dieselbe oder eine verschiedene ist.*

$$\frac{s < p}{\frac{1}{p} < s}$$ *(ursprüngl[ich]) Conversio (geword[en]) per accidens,* $$\frac{s < p}{-p < -s}$$ *contrapositio simplex,*

$$\frac{s < -p}{\frac{1}{-p} < s}$$ *contrapositio per accidens,* $$\frac{s < -p}{p < -s}$$ *conversio simplex,*

$$\frac{\frac{1}{s} < p}{\frac{1}{p} < s}$$ *conversio simplex;* $$\frac{\frac{1}{s} < -p}{\frac{1}{-p} < s}$$ *contrapositio simplex;*

{*Beispiele?*}]

Anmerkung. *Hinsichtlich der Modalität (mit Berücksichtigung jedoch der Anm[erkung] 2 im § 9) heisst* problematisch *ein Urtheil, worin die Verbindung zwischen Subject und Praedicat blos möglich (meistens in Form einer Frage)* assertorisch *jenes, worin die Verbindung des Praedicats mit dem Subjecte wirklich ausgesprochen ist (a ist b, a ist nicht b),* apodictisch *endlich das Urtheil, in dem die Verbindung des Praedicats mit dem Subject als notwendig bezeichnet wird (a muss b sein, a kann nicht b sein).*

§ 16

Existentialsätze

F. 24 v, p. 34

Wird das Subject durch Abstraction allgemeiner, so wird auch der Theil des damit in Verbindung gebrachten Praedicatsumfanges ein grösserer. Wird durch fortgesetzte Abstraction das Subject endlich unbestimmt (sprachlich: es), dann wird auch ein unbestimmter Theil des Praedicatsumfanges hierbei gedacht. Solche Sätze nun, in denen man ein Praedicat dem Umfange nach, aber unbestimmt, als seiend und zwar als in Verbindung seiend mit einem unbestimmten Subjecte bezeichnet, heissen: Existentialsätze *(thetische Urtheile)* ($\cdot < p =$ *es ist p*). *Wegen Mangels eines eigentlichen Subjects sind sie unvollständige Urtheile.*

§ 17

2. Einfache Urtheile im Verhältnisse zu einander

Soll das Verhältnis einfacher Urtheile zu einander bestimmt werden, so müssen sie gleiche Materie haben. Dann können sie entweder ungleiche Qualität und ungleiche Quantität, oder ungleiche Qualität und gleiche Quantität, oder ungleiche || Quantität und gleiche Qualität haben.

F. 25 r, p. 35

a. *Einfache Urtheile mit ungleicher Qualität und ungleicher Quantität (A und O, E und I).*

Da mit der Setzung des A oder E die Aufhebung des O oder I, mit der Aufhebung des A oder E die Setzung des O oder I erfolgt, sind A und O, E und I contradictorisch entgegengesetzt.

[În legătură cu relaţia referitoare la calitate şi cantitate, care stă la baza transformării judecăţii originare, şi la judecata care ia naştere după transformare, transformarea primeşte denumiri speciale, şi anume:

Referindu-ne mai întîi la calitate; dacă judecata originară are aceeaşi calitate cu cea obţinută, atunci transformarea se numeşte *conversiune;* dacă nu are aceeaşi calitate se numeşte *contrapoziţie;* ambelor le mai revine în plus determinaţia *simplex* (pura) sau *per accidens*, după cum se schimbă sau rămîne aceeaşi cantitatea din cele două judecăţi.

$\dfrac{s < p}{\frac{1}{p} \lessdot s}$	(originar) conversio (obţinut) per accidens	$\dfrac{s < p}{-p < -s}$	contrapositio simplex
$\dfrac{s < -p}{\frac{1}{-p} < s}$	contrapositio per accidens	$\dfrac{s < -p}{p < -s}$	conversio simplex
$\dfrac{\frac{1}{s} < p}{\frac{1}{p} \lessdot s}$	conversio simplex	$\dfrac{\frac{1}{s} < -p}{\frac{1}{-p} < s}$	contrapositio simplex

{Exemple?}]

Notă. Cu privire la modalitate (avînd în vedere Nota 2 din § 9) se numeşte *problematică* o judecată în care legătura dintre subiect şi predicat este numai posibilă (de cele mai multe ori în forma unei întrebări), *asertorică*, aceea în care legătura predicatului cu subiectul este exprimată real (a este b; a nu este b), în fine *apodictică*, judecata în care legătura predicatului cu subiectul este desemnată ca necesară (a trebuie să fie b, a nu poate să fie b).

§ 16

Propoziţii existenţiale

Dacă subiectul devine prin abstractizare mai general, atunci devine mai mare şi partea din sfera predicatului care este în legătură cu acesta. Dacă subiectul devine în cele din urmă, prin abstractizare continuă, nedeterminat (lingvistic: *es*),* atunci şi o parte nedeterminată din sfera predicatului se va extinde cu această ocazie. Or, astfel de propoziţii în care un predicat este considerat ca nedeterminat după sferă şi desemnat ca fiind în legătură cu un subiect nedeterminat se numesc *propoziţii existenţiale* (judecăţi tetice) ($\cdot < p = \cdot$ este p). Din cauza lipsei unui subiect propriu-zis, ele sînt judecăţi incomplete.

* «*es*» nu are corespondent în limba română (nota trad.).

§ 17

2. *Raportul dintre judecăţile simple*

Ca să putem determina raportul dintre judecăţile simple, trebuie ca acestea să aibă aceeaşi materie. În acest caz, ele pot avea fie cantitatea şi calitatea diferite, fie calitate diferită şi aceeaşi cantitate, fie cantitatea diferită şi aceeaşi calitate.

a. Judecăţile simple cu calitate diferită şi cantitate diferită (A şi O, E şi I). Din susţinerea lui A sau E decurge respingerea lui O sau I, din respingerea lui A sau E decurge susţinerea lui O sau I. Deci A şi O, E şi I sînt opuse contradictoriu.

b. *Mit ungleicher Qualität aber gleicher Quantität (A und E, I und O).*
Da aus der Setzung des A oder E die Aufhebung des E oder A (aus der Aufhebung des A oder E aber die Setzung des E oder A nicht) erfolgt, sind A und E conträr entgegengesetzt.
Aus der Setzung des I oder O (und folglicher Aufhebung des E oder A) erfolgt nichts Bestimmtes in Bezug auf O oder I; wol aber ergiebt sich aus der Aufhebung des I oder O (und folglicher Setzung des E oder A) die Setzung des O oder I. Darnach heissen I und O in ihrem Verhältnisse zu einander, subconträr.

c. *Mit ungleicher Quantität, aber gleicher Qualität (O und I, E und O).*
Da ein universelles Urtheil das bezügliche parti//culäre von gleicher Materie in sich enthält und dieses ein wesentlicher Bestandtheil des ersteren ist, folgt hierbei, dass mit der Setzung des universellen auch sein particuläres gesetzt, mit der Aufhebung des particulären auch sein universelles aufgehoben sei. Dieses Verhältnis, das zwischen A und I, und zwischen E und O stattfindet, heisst Subalternation. *

F. 25 v, p. 36

Anmerkung. *Mit Beziehung auf das in § 9*[1]*, Anm[erkung] über Modalität gesagte, ergibt sich in Bezug auf die 4 einfachen Urtheile:*
a. Das Urtheil A ist:
— unmöglich, *wenn E oder O gesetzt, oder I aufgehohen ist (in Folge respective der Contrarietät, Contradiction, Subalternation);*
— notwendig, *wenn O aufgehoben ist (wegen der Contradiction);*
— möglich, *wenn E aufgehoben oder I gesetzt ist.*
[b, c, d, wann und in Folge welcher Verhältnisse sind E, I, O unmöglich, notwendig, möglich?]

[1] Inițial *in 9, 4 Anm. 2.*

B. Zusammengesetzte Urtheile

F. 26 r, p. 37

§ 18

Zusammengesetzt ist ein Urtheil dadurch, dass es entweder mehrere Praedicatsbegriffe mit einem Subjectsbegriff, oder mehrere Subjectsbegriffe mit einem Praedicatsbegriff, oder mehrere Subjectsbegriffe mit mehreren Praedicatsbegriffen verbindet. (Man darf sich indessen hierbei nicht nach dem sprachlichen Ausdrucke richten; ein sprachlich einfaches Urtheil kann logisch zusammengesetzt sein; a ist nur b, heisst $a \langle b$ *und* $a < -(-b)$.*) Darnach haben einige Urtheile besondere Namen, und zwar:*
Werden einem Subjectsbegriffe mehrere Praedicatsbegriffe zugesprochen, so heisst das Urtheil ein conjunctives im engern Sinne *(s < sowol p als π als* $\mathfrak{p}$*). Wird mehreren Subjectsbegriffen ein Praedicatsbegriff zugesprochen, so heisst das Urtheil ein* copulatives *(sowol s als σ als* $\mathfrak{s}$ *< p); werden mehreren Subjectsbegriffen mehrere Praedicatsbegriffe zugesprochen, so heisst das Urtheil ein* conjunctives im weitern Sinne *(sowol s als σ als* $\mathfrak{s}$ *< p und π und* $\mathfrak{p}$*).*
Werden einem Subjectsbegriffe mehrere Praedicats // Begriffe abgesprochen, so heisst das Urtheil ein remotives im engsten Sinne *(s weder p noch π noch* $\mathfrak{p}$*); wird mehreren Subjectsbegriffen ein Praedicatsbegriff abgesprochen, so heisst das Urtheil ein* remotives im engern Sinne *(weder s noch σ noch* $\mathfrak{s}$ *< p); werden mehreren Subjectsbegriffen mehrere Praedicatsbegriffe abgesprochen, so heisst das Urtheil ein* remotives im weitern Sinne *(weder s noch σ noch* $\mathfrak{s}$ *< p oder π oder* $\mathfrak{p}$*).*

F. 26 v, p. 38

Wird einem Subjectsbegriffe aus mehreren conträren Praedicatsbegriffen einer zugesprochen, so heisst das Urtheil ein disjunctives im engern Sinne *(s < entweder p oder π oder* $\mathfrak{p}$*); ist hierbei der conträre Gegensatz im Praedicate vollständig (§ 9, 4), so heisst das Urtheil ein* disjunctives im engsten Sinne; im weitern Sinne disjunctiv *heist das*

* Eine übersichtliche Zusammenstellung dieser Verhältnisse befindet sich im Anhange, Taf[el] III.

b. Cu calitate diferită dar aceeaşi cantitate (A şi E, I şi O). Din susţinerea lui A sau E decurge respingerea lui E sau A (din respingerea lui A sau E nu decurge însă susţinerea lui E sau A). Deci A şi E sînt opuse contrar. Din susţinerea lui I sau O (şi respingerea în consecinţă a lui E sau A) nu decurge nimic determinat în legătură cu O sau I, însă din respingerea lui I sau O (şi susţinerea în consecinţă a lui E sau A) decurge susţinerea lui O sau I. Motiv pentru care I şi O se numesc în raportarea lor reciprocă *subcontrare*.

c. Cu cantitate diferită, dar cu aceeaşi calitate (A şi I, E şi O). Pentru faptul că o judecată universală conţine în sine judecata particulară corespunzătoare cu aceeaşi materie, iar aceasta este o parte componentă esenţială a primei judecăţi, rezultă că susţinerea judecăţii universale antrenează şi susţinerea particularei sale, iar respingerea particularei şi respingerea universalei sale. Raportul care are loc între A şi I, şi între E şi O se numeşte *subalternare.* *

Notă. Referitor la cele spuse despre modalitate în Nota de la § 9, rezultă cu privire la cele patru judecăţi simple următoarele:

a. judecata A este:
— *imposibilă*, dacă este susţinut E sau O, sau este respins I (ca urmare a contrarietăţii, contradicţiei şi subalternării respective);
— *necesară*, dacă este respins O (datorită contradicţiei);
— *posibilă*, dacă este respins E sau este susţinut I.

[b, c, d, cînd şi datorită căror raporturi sînt imposibile, necesare, posibile E, I, O?]

B. Judecăţi compuse

§ 18

O judecată este compusă prin faptul că pune în legătură fie mai multe noţiuni predicat cu o noţiune subiect, fie mai multe noţiuni subiect cu o noţiune predicat, fie mai multe noţiuni subiect cu mai multe noţiuni predicat. (Nu trebuie să ne orientăm în aceste cazuri numai după expresia lingvistică; o judecată simplă din punct de vedere lingvistic poate să fie compusă din punct de vedere logic; a este numai b, înseamnă $a < b$ şi $a < -(-b)$.) În consecinţă unele judecăţi au nume deosebite, şi anume:

Dacă unei noţiuni subiect îi corespund mai multe noţiuni predicat, atunci judecata se numeşte *conjunctivă în sensul restrîns* ($s <$ atît p, cît şi π şi $\mathfrak{p}$); dacă mai multor noţiuni subiect le corespunde o noţiune predicat, judecata se numeşte *copulativă* (atît s, cît şi σ, cît şi $\mathfrak{s} < p$); dacă mai multor noţiuni subiect le corespund mai multe noţiuni predicat, judecata se numeşte *conjunctivă în sens extins* (atît s, cît şi σ, şi $\mathfrak{s} < p$ şi π şi $\mathfrak{p}$).

Dacă unei noţiuni subiect îi sînt respinse mai multe noţiuni predicat, judecata se numeşte *remotivă în sensul cel mai restrîns* ($s <$ nici p, nici π, nici $\mathfrak{p}$); dacă mai multor noţiuni subiect le este respinsă o singură noţiune predicat, judecata se numeşte *remotivă în sens restrîns* (nici s, nici σ, nici $\mathfrak{s} < p$); dacă mai multor noţiuni subiect le sînt respinse mai multe noţiuni predicat, judecata se numeşte *remotivă în sens extins* (nici s, nici σ, nici $\mathfrak{s} < p$ sau π sau $\mathfrak{p}$).

Dacă unei noţiuni subiect îi corespunde una din mai multe noţiuni predicat contrare judecata se numeşte *disjunctivă în sens restrîns* ($s < p$ sau π sau $\mathfrak{p}$); dacă predicatul conţine în întregime opusul contrar (§ 9, 4), judecata se numeşte *disjunctivă*

* O reprezentare concisă a acestor raporturi se găseşte în Anexă, tabelul III.

Urtheil, wenn aus conträren Subjectsbegriffen einer mit dem Praedicate verknüpft ist (entweder s oder σ oder $\mathfrak{s} < p$).

Jedes dieser zusammengesetzten Urtheile (mit Ausnahme jener, die eine Nagation im Subject enthalten) ist noch entweder hypothetisch oder kategorisch. *

F. 27 r, p. 39

Anmerkung. *Ein disjunctives Urtheil mit zwei Praedicatsbegriffen zerfällt in vier mögliche einfache Urtheile:*

$s < p$ oder π

$s < p$

$s < \pi$

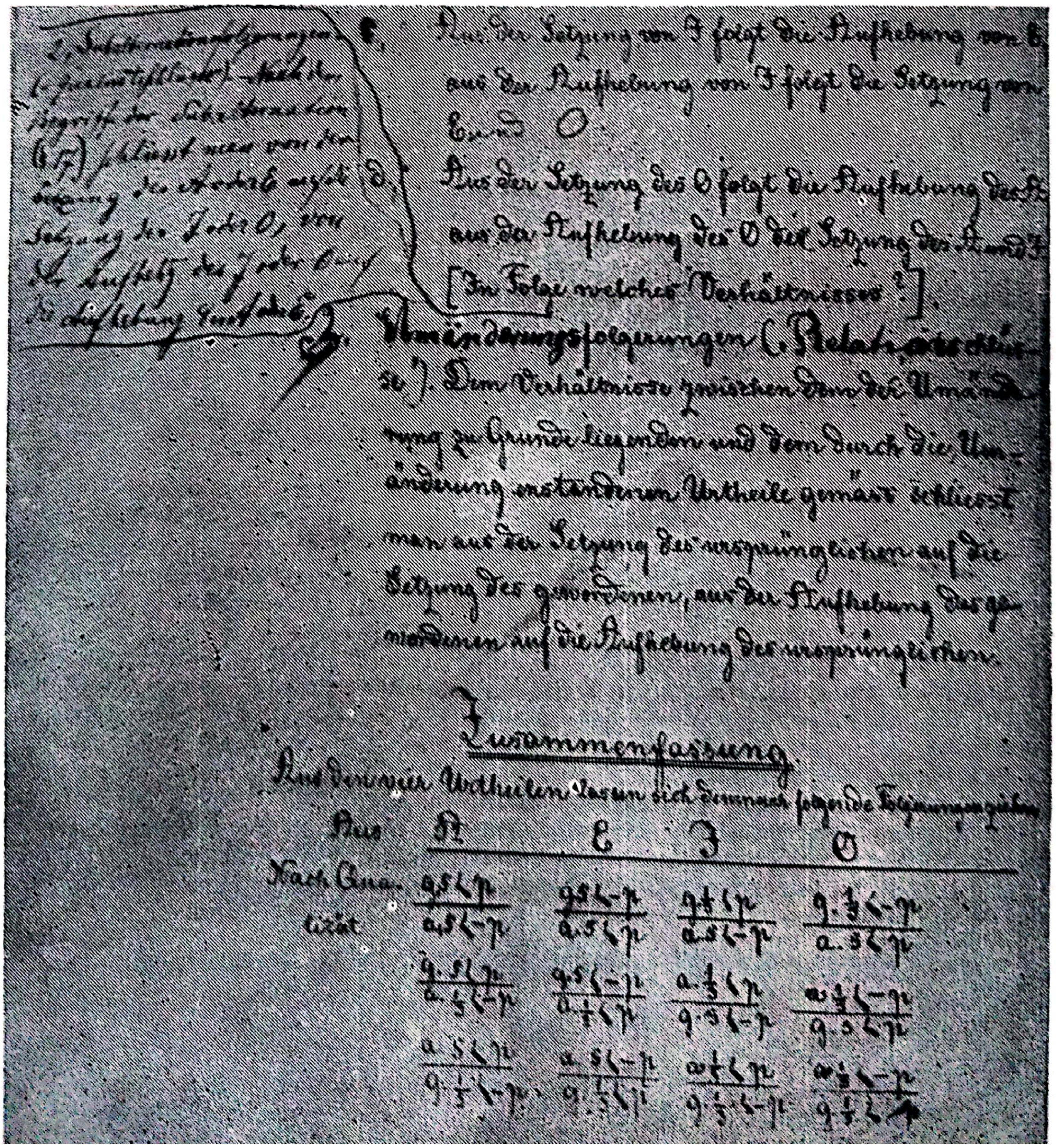
$s < p \sim s < -\pi$ (= *wenn s p ist, ist s nicht* π)

$s < \pi \sim s < -p$

Ein disjunctives mit drei Praedicatsbegriffen lässt sich in 30 einfache Urtheile auflösen.

---

* Eine schematische Uibersicht der 24 Urtheilsarten befindet sich im Anhange Taf[el] IV.

Aus der Setzung von I folgt die Aufhebung von E, aus der Aufhebung von I folgt die Setzung von E und O.
Aus der Setzung des O folgt die Aufhebung des A, aus der Aufhebung des O die Setzung des A und I.
[In Folge welches Verhältnisses?]
Umänderungsfolgerungen (Relationsschlüsse). Dem Verhältnisse zwischen dem der Umänderung zu Grunde liegenden und dem durch die Umänderung entstandenen Urtheile gemäss schliesst man aus der Setzung des ursprünglichen auf die Setzung des gewordenen, aus der Aufhebung des gewordenen auf die Aufhebung des ursprünglichen.

Zusammenfassung

Aus den vier Urtheilen lassen sich demnach folgende Folgerungen ziehen

Aus A E I O

Nach Quantität

în sensul cel mai restrîns; dacă una din noţiunile subiect contrare este legată de predicat, judecata se numeşte *disjunctivă în sens extins* (sau s sau σ sau $\mathfrak{s} < p$).

Fiecare dintre aceste judecăţi compuse (cu excepţia celor care conţin o negaţie în subiect) mai este ipotetică sau categorică. *

Notă. O judecată disjunctivă cu două noţiuni predicat se descompune în patru judecăţi simple posibile:

$$s \lessdot p \text{ sau } \pi$$

$$s < p$$

$$s \lessdot \pi$$

$$s < p \sim s < -\pi \quad (= \text{dacă } s \text{ este } p, \text{ atunci } s \text{ nu este } \pi)$$

$$s < \pi \sim s < -p$$

O judecată disjunctivă cu trei noţiuni predicat se poate descompune în 30 de judecăţi simple.

* O reprezentare schematică a celor 24 de tipuri de judecăţi se găseşte în Anexă, tabelul IV.

Aus-	A	E	J	O
Nach Quantität.	$\frac{g.s<p}{g.\frac{1}{s}<p}$	$\frac{g.s<-p}{g.\frac{1}{s}<-p}$	$\frac{a.\frac{1}{s}<p}{a.s<p}$	$\frac{a.\frac{1}{s}<-p}{a.s<-p}$
Nach Relation.	$\frac{g.s<p}{g.\frac{1}{p}<s}$	$\frac{g.s<-p}{g.\frac{1}{-p}<s}$	$\frac{g.\frac{1}{s}<p}{g.\frac{1}{p}<s}$	$\frac{g.\frac{1}{s}<-p}{g.\frac{1}{-p}<s}$
	$\frac{g.s<p}{g.-p<-s}$	$\frac{g.s<-p}{g.p<-s}$		
	$\frac{g.s<p}{g.\frac{1}{p}<-p}$	$\frac{g.s<-p}{g.\frac{1}{p}<-s}$		
	$\left[\frac{a.\frac{1}{p}<s}{a.s<p}\right.$	$\left[\frac{a.\frac{1}{-p}<s}{a.s<-p}\right.$	$\left[\frac{a.\frac{1}{p}<s}{a.\frac{1}{s}<p}\right]$	$\left[\frac{a.\frac{1}{-p}<s}{a.\frac{1}{s}<-p}\right]$
	$\frac{a.-p<-s}{a.s<p}$	$\frac{a.p<-s}{a.s<-p}$		
	$\left.\frac{a.\frac{1}{-p}<-s}{a.s<p}\right]$	$\left.\frac{a.\frac{1}{p}<-s}{a.s<-p}\right]$		

F. 27 v, p. 40

LEHRE VON DEN SCHLÜSSEN

§ 19

Die Ableitung eines Urtheils aus andern ist Schluss *(ratiocinatio). Seine Materie bilden das abgeleitete Urtheil* — der Schlussatz *(conclusio) und die Urtheile, aus denen dieser abgeleitet wurde, — die* Vordersätze *(praemissae). Die Art der Ableitung ist die Form des Schlusses. — Gibt es nur Eine Praemisse und enthält sie mit der conclusio dieselben Begriffe, jedoch in anderer Form* [2], *so heisst der Schluss eine* unmittelbare Folgerung. *Sind aber zwei oder mehrere Praemissen gegeben, welche auch andere Begriffe als die Conclusio enthalten, so heisst dieser Schluss: ein* Schluss im engern Sinne, *oder Schluss schlechthin.*

[2] *jedoch in anderer Form* intercalat de autor cu cerneală.

A. Unmittelbare Folgerungen

(Consequentiae immediatae)

§ 20

F. 28 r, p. 41

Die Conclusio in unmittelbaren Folgerungen enthält // keinen eigentlichen Fortschritt im Denken, sondern ist nur der Ausdruck einer aus der Setzung oder Aufhebung ihrer Praemisse sich ergebenden neuen Verbindung zwischen Subject und Praedicat (sie verhält sich zur Praemisse ähnlich wie ein consecutiver Bestandtheil zum constitutiven); und zwar ergibt sich diese neue Verbindung entweder hinsichtlich der Qualität oder der Quantität oder der Relation, wonach man Entgegensetzungs-, Subalternations- und Umaenderungsfolgerungen erhält.

1. Entgegensetzungsfolgerungen („Qualitätsschlüsse").

Aus dem Satze (§ 12): mit der Setzung eines Begriffs ist die Aufhebung seiner entgegengesetzten, mit der Aufhebung des Begriffs die Setzung seines contradictorischen verbunden, folgt in Bezug auf die Urtheile:

a. Ist A gesetzt, so sind E und O aufgehoben; ist A aufgehoben so ist O gesetzt.

$$\frac{g \cdot s<p}{a \cdot s<-p} = s<p \text{ ist gesetzt, folglich } s<-p \text{ aufgehoben}$$

$$\frac{g \cdot s<p}{a \cdot \frac{1}{s}<-p}$$

$$\frac{a \cdot s<p}{g \cdot \frac{1}{s}<-p}$$

F. 28 v, p. 42

b. Ist E gesetzt, so sind A und I aufgehoben; ist // E aufgehoben, so ist I gesetzt;

c. Aus der Setzung von I folgt die Aufhebung von E; aus der Aufhebung von I folgt die Setzung von E und O [3].

d. Aus der Setzung des O folgt die Aufhebung des A; aus der Aufhebung des O die Setzung des A und I.

[In Folge welches Verhältnisses?]

2 [4]. *Subalternationsfolgerungen („Qualitätsschlüsse")* [5].

— Nach dem Begriff der Subalternation (§ 17) schliesst man von der Setzung des A oder E auf die Setzung des I oder O, von der Aufheb[un]g des I oder O auf die Aufhebung des A oder E.

[3] *Und O* adăugat de autor cu creion.

[4] Punctul 2 adăugat ulterior de autor cu creion.

[5] De fapt ar trebui: („Quantitätsschlüsse").

III
TEORIA SILOGISMELOR
§ 19

Silogismul (ratiocinatio) reprezintă deducerea unei judecăţi din altele. Materia lui o formează judecata dedusă — *concluzia* (conclusio), şi judecăţile din care este dedusă aceasta — *premisele* (praemissae). Modalitatea deducerii constituie forma silogismului. Dacă silogismul are numai o premisă şi ea conţine ca şi concluzia aceleaşi noţiuni, dar în altă formă, atunci silogismul se numeşte *inferenţă nemijlocită*. Dacă are însă două sau mai multe premise, care conţin şi alte noţiuni decît concluzia — atunci silogismul respectiv se numeşte *silogism în sens strict*, sau silogism pur şi simplu.

A. *Inferenţe imediate*
(consequentiae immediatae)
§ 20

Concluzia din inferenţele imediate nu conţine nici un progres propriu-zis în gîndire, ci este numai expresia unei noi legături, rezultată din acceptarea sau respingerea premiselor sale, între subiect şi predicat (concluzia se raportează la premisă ca o parte componentă consecutivă la una constitutivă); iar această nouă legătură rezultă fie în raport cu calitatea, fie cu cantitatea, fie cu relaţia, pe baza cărora se obţin inferenţe ale opoziţiei, ale subalternării sau ale conversiunii.

1. Inferenţe ale opoziţiei (« Silogisme ale calităţii »).
   Din propoziţia (§ 12): de acceptarea unei noţiuni este legată respingerea noţiunilor sale contradictorii, de respingerea noţiunii este legată acceptarea noţiunii sale contradictorii, rezultă, cu referinţă la judecăţi:

a. Dacă este acceptat A, atunci sînt respinse E şi O; dacă este respins A, atunci este acceptat O.

$$\frac{g \cdot s < p}{a \cdot s < -p} = s < p \text{ este acceptat, deci } s < -p \text{ este respins}$$

$$\frac{g \cdot s < p}{a \cdot \frac{1}{s} < -p}$$

$$\frac{a \cdot s < p}{g \cdot \frac{1}{s} < -p}$$

b. Dacă este acceptat E, atunci sînt respinse A şi I; dacă este respins E, atunci este acceptat I.

c. Din acceptarea lui I rezultă respingerea lui E; din respingerea lui I rezultă acceptarea lui E şi O.

d. Din acceptarea lui O rezultă respingerea lui A; din respingerea lui O rezultă acceptarea lui A şi I.
   [Datorită cărui raport?]

2. Inferenţe ale subalternării (« silogismele cantităţii »).
   Conform noţiunii de subalternare (§ 17) se conchide de la acceptarea lui A sau E la acceptarea lui I sau O, de la respingerea lui I sau O la respingerea lui A sau E.

3. *Umänderungsfolgerungen („Relationsschlüsse").*[a]
Dem Verhältnisse zwischen dem der Umänderung zu Grunde liegenden und dem durch die Umänderung entstandenen Urtheile gemäss schliesst man aus der Setzung des ursprünglichen auf die Setzung des gewordenen, aus der Aufhebung des gewordenen auf die Aufhebung des ursprünglichen.

[a] *Umänderngsfolgerungen* şi *Relationsschlüsse* scris cu cerneală peste un cuvînt şters.

Zusammenfassung

Aus den vier Urtheilen lassen sich demnach folgende Folgerungen ziehen:

Aus	A	E	I	O
Nach Qualität	$\frac{g\cdot s<p}{a\cdot s<-p}$	$\frac{g\cdot s<-p}{a\cdot s<p}$	$\frac{g\cdot\frac{1}{s}<p}{a\cdot s<-p}$	$\frac{g\cdot\frac{1}{s}<-p}{a\cdot s<p}$
	$\frac{g\cdot s<p}{a\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\frac{g\cdot s<-p}{a\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot s<-p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot s<p}$
	$\frac{a\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\frac{a\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$
Nach Quantität	$\frac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\frac{g\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{a\cdot s<p}$	$\frac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{a\cdot s<-p}$
Nach Relation	$\frac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{p}<s}$	$\frac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$	$\frac{g\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot\frac{1}{p}<s}$	$\frac{g\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$
	$\frac{g\cdot s<p}{g\cdot -p<-s}$	$\frac{g\cdot s<-p}{g\cdot p<-s}$		
	$\frac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$	$\frac{g\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{p}<-s}$		
	$\left[\frac{a\cdot\frac{1}{p}<s}{a\cdot s<p}\right.$	$\left[\frac{a\cdot\frac{1}{-p}<s}{a\cdot s<-p}\right.$	$\left[\frac{a\cdot\frac{1}{p}<s}{a\cdot\frac{1}{s}<p}\right]$	$\left[\frac{a\cdot\frac{1}{-p}<s}{a\cdot\frac{1}{s}<-p}\right]$

$$\left[\frac{a\cdot -p<-s}{a\cdot s<p}\qquad \frac{a\cdot p<-s}{a\cdot s<-p}\right.$$

$$\frac{a\cdot\frac{1}{-p}<-s}{a\cdot s<p]}\qquad \left.\frac{a\cdot\frac{1}{p}<-s}{a\cdot s<-p}\right]$$

F. 29 r, p. 43

3. Inferenţe ale conversiunii (« silogisme ale relaţiei »).
Conform relaţiei dintre judecata care stă la baza conversiunii şi judecata care ia naştere prin conversiune, se conchide din acceptarea judecăţii originare la acceptarea judecăţii obţinute, din respingerea judecăţii obţinute la respingerea judecăţii originare.

Rezumat

Din cele patru judecăţi pot fi obţinute deci următoarele inferenţe:

Din	A	E	I	O
După calitate	$\dfrac{g\cdot s<p}{a\cdot s<-p}$	$\dfrac{g\cdot s<-p}{a\cdot s<p}$	$\dfrac{g\cdot\frac{1}{s}<p}{a\cdot s<-p}$	$\dfrac{g\cdot\frac{1}{s}<-p}{a\cdot s<p}$
	$\dfrac{g\cdot s<p}{a\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\dfrac{g\cdot s<-p}{a\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot s<-p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot s<p}$
	$\dfrac{a\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\dfrac{a\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$
După cantitate	$\dfrac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{s}<p}$	$\dfrac{g\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{s}<-p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<p}{a\cdot s<p}$	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{s}<-p}{a\cdot s<-p}$
După relaţie	$\dfrac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{p}<s}$	$\dfrac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$	$\dfrac{g\cdot\frac{1}{s}<p}{g\cdot\frac{1}{p}<s}$	$\dfrac{g\cdot\frac{1}{s}<-p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$
	$\dfrac{g\cdot s<p}{g\cdot -p<-s}$	$\dfrac{g\cdot s<-p}{g\cdot p<-s}$		
	$\dfrac{g\cdot s<p}{g\cdot\frac{1}{-p}<s}$	$\dfrac{g\cdot s<-p}{g\cdot\frac{1}{p}<-s}$		
	$[\dfrac{a\cdot\frac{1}{-p}<s}{a\cdot s<p}$	$[\dfrac{a\cdot\frac{1}{-p}<s}{a\cdot s<-p}$	$[\dfrac{a\cdot\frac{1}{p}<s}{a\cdot\frac{1}{s}<p}]$	$[\dfrac{a\cdot\frac{1}{-p}<s}{a\cdot\frac{1}{s}<-p}]$
	$[\dfrac{a\cdot -p<-s}{a\cdot s<p}$	$\dfrac{a\cdot p<-s}{a\cdot s<-p}$		
	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{-p}<-s}{a\cdot s<p}]$.	$\dfrac{a\cdot\frac{1}{p}<-s}{a\cdot s<-p}]$		

(*Traducere de Gudrun BOSSERT şi Alexandru ŞURDU*)

ROMAN ÎN FOILETON

Oscar Walter CISEK

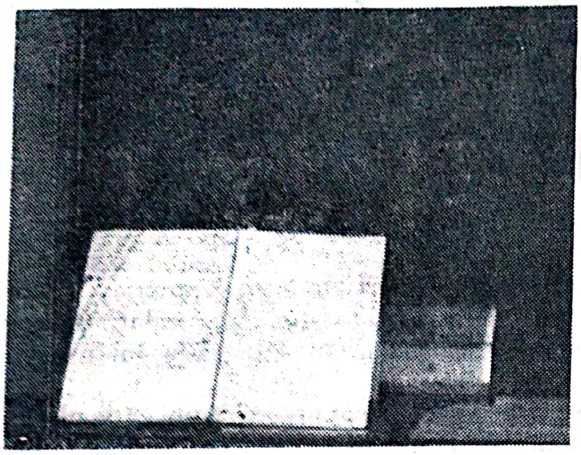

Valențe românești

ÎN FAȚA MEA SE AFLĂ FOTOCOPIILE A 250 pagini, scrise caligrafic și redactate într-o formă finită, care parcă dau de înțeles celui care le răsfoiește că vor să fie dactilografiate și predate tiparului. Autorul lor, Oscar Walter Cisek (1897—1966), nu le-a dat însă spre publicare, iar după lectură, considerăm că nu a greșit. Este vorba de o primă încercare, credem, a însemnatului prozator, poet și om de cultură de limbă germană din țara noastră, preocupat din fragedă tinerețe și de înțelegerea valențelor specifice sufletului românesc, fapt care l-a determinat să se exprime și în limba română, scriind, în afara literaturii beletristice în limba germană, un însemnat număr de eseuri despre arta plastică și despre marii scriitori și muzicieni români ai vremii.

Prezentul text nu vrea însă decît să îl readucă pe Oscar Walter Cisek în atenția cititorilor grație revistei *„Manuscriptum"*, publicație care are meritul de a se fi ocupat în cîteva numere, apărute cu ani în urmă, de viața și opera autorului fragmentului ce urmează. Manuscrisul menționat este intitulat *Vermenschung*, în românește *Umanizare*. Nu acțiunea sau problematica sînt ceea ce ne captează în aceste pagini, ci în primul rînd stilul, melodia limbii, felul redării atmosferei în care se petrece acțiunea. Cititorului, care cunoaște opera acestui scriitor, îi este deci ușor să îl recunoască și în aceste pagini.

Oscar Walter Cisek a debutat în anul 1919, ca publicist, în periodice de limbă germană din Sibiu și Timișoara. Ca poet îl găsim publicat pentru prima oară în paginile unor periodice, în anul 1920. Tot atunci, la vîrsta de 23 ani, îi apar și primele articole despre scriitori germani din România, cele despre confrații lui români apărînd mai ales în *„Literarisches Echo"* din Berlin. În anul 1929 tipărește primul volum de proză la Hamburg, intitulat *Die Tatarin (Tătăroaica)*. Tot o editură germană îi tipărește în anul 1932 primul roman *Unbequeme Liebe (Iubire incomodă)*. În 1934 debutează ca poet cu volumul *Die andere Stimme (Cealaltă voce)*. În anul 1937 publică la Berlin romanul *Der Strom ohne Ende (Fluviul fără sfîrșit)*. Prima carte a sa apărută după război poartă titlul *Vor den Toren (În fața porților)*. Acțiunea acestui roman, apărut în 1950 la Frankfurt pe Main, se petrece în Țara Oașului. Autorul trimisese editurii manuscrisul spre publicare încă din anul 1943.

În anii următori războiului, Oscar Walter Cisek lucrează la romanul *Reisigfeuer (Pirjolul)*, din care apare primul volum *Das Buch Crișan (Cartea Crișan)* în anul 1950, la noi în țară. Tot în România apare după trei ani și a doua parte a acestei opere *Das Buch Horia (Cartea Horia)*. Începînd de atunci, avînd în vedere noile condiții editoriale create în România socialistă și pentru scriitorii aparținînd naționalităților conlocuitoare, Oscar Walter Cisek este frecvent editat și reeditat, publicîndu-i-se de exemplu și volumul *Die Tatarin*, carte în care sînt incluse și povestiri încă netipărite pînă atunci, unele preluate din periodice. În continuare, amintim două cărți de eseuri scrise de autor în mare parte în limba română și apărute cu ani în urmă în paginile revistei *„Gîndirea“*. Prima, intitulată *Eseuri și cronici plastice* (1967), este un volum selectiv prefațat de Ion Biberi, apărut postum numai în românește, a doua, întocmită și comentată de regretatul Al. Oprea, poartă semnificativul titlu *Sufletul românesc în artă și literatură*, fiind publicată în anul 1974, tot în limba română, în care, repet, au fost incluse majoritatea articolelor din ambele volume menționate.

În afara unor reeditări de romane în R.D.G., mai apare în limba germană în țară, tot postum, în 1972, o casetă cu două volume, cuprinzînd *Gedichte (Poezii)* și eseul *Im Verweilen vor Goethes Gesichtsmaske (Zăbovind înaintea măștii lui Goethe)*. În acest context aș dori să-l citez pe cel care a prefațat versiunea românească a volumului *Tătăroaica*, pe merituosul traducător din limba germană Ion Roman, care precizează printre altele: « Nu știm dacă aceste reeditări și tălmăciri punctează realizarea unui plan de ansamblu privitor la răspîndirea în germană a operei lui Oscar Walter Cisek. Corespunzătoare sau nu unui plan, lucrurile se află pe un drum bun, care se și apropie de conturarea, pentru ambele categorii de cititori, a profilului complex al acestui scriitor și distins om de cultură. Operația de traducere este necesară și într-o direcție și în alta, fiindcă Cisek trebuie tradus și în germană. Notăm acest amănunt cu un aspect paradoxal, pentru a sublinia încă o dată, locul deosebit al acestui autor printre confrații săi conaționali ».

Locul deosebit i se cuvine însă lui Oscar Walter Cisek și pentru un alt motiv. Tematica abordată de autor este aproape întotdeauna pur românească și același lucru se poate spune și despre personajele care trăiesc în opera sa. Chiar atunci cînd evocă momente istorice, în centrul atenției autorului stau destine semnificative pentru viața poporului acestei țări, deci destine ale românilor. Fiind vorba de istorie, aflîndu-ne totodată și în preajma aniversării a 200 de ani de la Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, mi-aș permite să îl citez pe cel care a prefațat volumul *Eseuri și cronici plastice*, Ion Biberi, care spune, printre altele, despre *Pirjolul*: « O epocă a trecutului istoric al țărănimii ardelene reînvia, astfel, sub condeiul lui Oscar Walter Cisek. Iobagul transilvan își făcea din nou auzit strigătul de suferință și revoltă, prin arta scrisului. Lupta împotriva așezării feudale, reconstituită cu ajutorul documentului, este înfățișată cu aceeași putere de evocare și asperitate plină de adevăr a descrierii faptelor, surprinse în desfășurarea lor, cu care autorul ne deprinsese în scrierile anterioare. Faptele se profilează însă, și de data aceasta, pe același fundal de semnificații, căpătînd tîlcul suprem al rostului jertfei, într-o dezvoltare istorică națională: imaginea martirilor rămîne prezentă în suflete, în lungul generațiilor ».

Ce aș mai putea adăuga la aceste cuvinte? Existența omului Oscar Walter Cisek, a acestui scriitor și reprezentant al culturii noastre este — cum sublinia Al. Oprea în prefața antologiei *Sufletul românesc în artă și literatură* — « ...un exemplu elocvent al multiplelor și profundelor consonanțe sufletești care-i unesc pe scriitorii naționalităților conlocuitoare cu destinele culturii românești, realizîndu-se o comuniune de gînd și de fapte de creație, subsumată efortului complex de a reda, în înțelesurile lui plenare, chipul veacului ».

Arnold HAUSER

Oscar Walter Cisek

UMANIZARE

I

Lume pestriță. Un du-te-vino continuu. Strigăte, avertismente, semnale, cuțite împlîntate în aerul serii. O întretăiere de străzi cu trafic intens. În fundal, un cer oranj pălește treptat și, în mai puțin de un ceas, se ascunde sub scufa lui neagră de dormit.

După-amiază, nori grei ca lipitorile sătule se tîrăsc peste acoperișuri. Apoi cade ploaia de aprilie, măruntă și deasă. Ezită. Se prăvălește. Durează o oră, poate mai mult. Nu ai timp să te dezmeticești. Cauți doar să scapi cît mai repede, să te îndepărtezi de acest vacarm infernal. Cînd ochiul surprinde nebunia dezlănțuită, creierul te previne, simțurile ies în față gata să te apere. Sînt și tramvaie. Rătăcesc prin întuneric. Scrîșnet de mașini, arcuri gemînd, urlînd, anunțînd moartea. Roți mușcă asfaltul strălucitor. Dacă te ajung, ești o masă informă, în cîteva secunde o masă roșie, gelatinoasă. Dar toate acestea aparțin mișcării, ritmului nesfîrșit, setei care se vrea potolită. Sînt dansul teribil a tot ce e viu!

Și poate există priviri ce mîngîie extaziate lumina, priviri ce nu se rănesc niciodată de marginea trotuarului, căzînd ușor pe asfalt, aproape glisînd. Și poate există doamne pășind pe tocuri înalte de doisprezece centimetri, într-un mers plutitor etalîndu-și cu grație rochiile vaporoase, creînd cu fiecare mișcare un joc de gesturi contrastante. Dar cine ar putea să le închidă pe toate în captivitatea privirii. Pe unele le înghite seara în aburul ei. Poate se vor întinde ca niște pisici albe pe cuvertura mătăsoasă a canapelei, multe vor tremura: animale zgribulite. Paradisul este atît de departe! Această piață pulsează accelerat, pare o inimă cuprinsă de emoție. O stradă ca un braț palid se întinde leneș peste trupul masiv al orașului. E aproape pustie. La capătul ei se află grădina publică. Vremea îndrăgostiților întîrzie. Iarna a fost lungă anul acesta, vegetația mai ezitantă, mai timidă. Dar astăzi toanele lunii aprilie nu o mai pot stăvili. A și invadat crengile copacilor. După ploaie tufișurile și peluzele de iarbă strălucesc proaspăt lăcuite. Strada ce duce la grădina publică e mai puțin animată ca celelalte și de aceea aparenta ei oboseală nu are nimic neobișnuit. Un soldat trece, aproape alergînd, printre pietoni. Bocancii lui cu ținte lovesc zgomotos caldarîmul, boneta îi acoperă pe jumătate fruntea dreptunghiulară. Rîde cu toată fața, roșește. Într-o poartă îl așteaptă o slujnică tînără, cu obrajii strălucitori. Își ține brațele încrucișate peste pieptul obraznic, gata să rupă bluza ușoară, de stambă. Din ungherul albastru al ferestrei îi pîndește chipul ursuz, încrețit de riduri, al unei femei bătrîne. Întîlnirea celor doi pare să o intereseze pentru că buzele ei subțiri, inexpresive, ca două linii cenușii suprapuse, se desfac, scoțînd la iveală dintr-o crăpătură întunecoasă un dinte lung. Pe trotuarul de vizavi apare un cîrd de guvernante și servitoare tinere împingînd landouri. Se întorc acasă de la plimbarea de după-amiază. Aranjează gulerașe albe, brodate; rostesc diminutive, se copilăresc. Vădit stingherite de această demonstrație, două femei ușoare nu-și pot ascunde emoția. Un sentiment tainic se trezește în ele la vederea copiilor. Zîmbesc cu complicitate, schimbă cîteva păreri despre generația de mîine, mîndria viitoare a țării, și își văd de drum. Pe obrajii acoperiți de un strat gros de pudră gurile lor par două răni deschise. De sub pălăriile de pai se învolbură părul vopsit. Una e blondă, cealaltă brunetă. Pe partea opusă a străzii tocmai trece un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani. Are o ținută îngrijită. Se grăbește spre parc. Văzîndu-l, cele două traversează, legănîndu-și provocator șoldurile. Meseria le obligă.

Bărbatul păşeşte sprinten, chemat parcă de libertate. O pălărie moale, de fetru, de culoare închisă îi umbreşte obrazul. Are ochii verzi. Buzele schiţează un surîs în aer, trimit cîteva silabe dintr-un cîntec spre norii cenuşii, învolburaţi care se tîrăsc grei pe cerul de plumb. Nu le observă pe cele două femei. Îşi scoate mîna dreaptă din buzunarul pardesiului maron şi începe să o mişte ritmic, în tactul unei melodii ciudate: patru pătrimi... şi apoi tempo de marş... un, doi, un, doi, un doi... Blonda izbucneşte în rîs. Trilurile sparte ale vocii ei amintesc de un canar bătrîn şi răguşit. Bruneta se apropie de tînăr în vîrful picioarelor, parcă ar umbla pe catalige. Îl bate pe umăr, silindu-se să pară delicată, şi, cînd acesta se întoarce speriat, îl atacă.

« Ce mai faci, puişor? » — îl întreabă, arătîndu-şi cele două şiruri de dinţi falşi ca într-o reclamă de pastă de dinţi. « Cum se mai simte băieţaşul meu? Sănătos? Voios? Tot cu vrăjeala? Tot bun de gură, tot bun...? »

Tînărul zîmbeşte, o apucă de încheietura mîinii şi o respinge blînd. Ochii i se opresc pe fardul strident, apoi se întoarce spre blonda care s-a apropiat între timp, gata să-i servească acelaşi repertoriu dubios.

« Află, băieţaş, că m-am refăcut. Sînt taman bună. Nu mai am umerii căzuţi şi genunchii mi s-au rotunjit. Mă prăpădesc după tine, puştiule. Ce zici, astă seară nu-ţi faci puţin timp? De luni de zile n-ai mai dat pe la mine. Înainte de Crăciun am petrecut ultima oară împreună. Ce dracu, puişor! Ce-i cu mutra asta? »

Bărbatul nu răspunde, face doar un gest de refuz, zîmbeşte stînjenit, de parcă vocea nu l-ar asculta, de parcă ar trebui să străbată un lung drum înapoi ca să ajungă la aceste ruine. Îşi scoate din buzunar mănuşile maron, a căror noutate impertinentă sare în ochi şi le trage pe degetele scurte, osoase. O face cu timiditate. Nu e o timiditate de copil. În altă situaţie ar fi putut să le îmbrăţişeze pe amîndouă deodată, să le muşte mîinile în văzul lumii, neţinînd seama de ţipetele lor de durere. Sîngele nu-l înspăimînta. Privirea lui absentă se agaţă de fardul acela obosit. Abia după ce expresia de mirare i se adînceşte pe obraz, îşi regăseşte cuvintele. În ele pendulează nepăsarea, scuzele, asprimea, brutalitatea: « Chiar aşa... ce mai faceţi? Sînt atît de ocupat, nu-mi văd capul de treburi... nu mai am timp de distracţii. Ce ştiţi voi, păsărelelor. Astea sînt lucruri pe care nu le puteţi pricepe. Sînt departe de voi ca o cometă nevăzută. Da, păsărelelor. Şi acum o să mă scuzaţi că nu mai pot rămîne. Regret, nici o secundă. Sînt robul băncii de dimineaţă şi pînă seara. O să-mi pierd minţile. Nici nu mai pot înţelege sentimentele voastre. Ştiţi doar că muncesc zi de zi într-o încăpere întunecoasă, în spatele unui birou care scîrţîie. Nu am nici o clipă liberă. Dar nu înţeleg, nu vă jenaţi să staţi de vorbă cu un individ atît de prost îmbrăcat? Nu aţi observat cum şi-a bătut joc croitorul de pardesiul meu? Nu aţi văzut ce umeri caraghioşi şi ascuţiţi îmi face? Cît de jalnic îmi atîrnă hoitul între cusăturile astea strîmbe? » Lasă intenţionat să-i cadă umărul ca un arc rupt şi gîndeşte în sinea lui: « Lua-v-ar dracu! »

« Puişor, cred că te-ai scrîntit de tot de atîta treabă! Nu-i vorbă, nici înainte nu erai chiar zdravăn », îl consolează blonda, zîmbind complice colegei ei. « Pardesiul tău nu arată chiar atît de rău. Şi, la urma urmei, de ce nu m-aş iubi cu tine, mititelule? După atîta post la ospiciu! »

Şi bruneta, scărpinîndu-şi decolteul, adăugă: « Nu capul este lucrul cel mai important al omului. Ascultă, băieţaş, fii sincer, ai bani? »

Radios şi triumfător, de parcă ar fi spulberat deodată aburul confuziei în care plutea, tînărul răspunse sigur pe sine: « Bineînţeles că am bani, dar nu am timp! »

Bruneta îşi încreţeşte deodată obrazul într-o grimasă de furie. Fardul îi adînceşte ridurile. Pare o mască acoperită cu figuri geometrice. « Aşa, vrei să ne dai paşaportul! Nu fi scîrbos! Uite, eu zic să ne iei pe amîndouă. Pe onoarea mea că n-ai să te plictiseşti ».

Bărbatul începe să-şi agite mîinile în aer de parcă vrea să scape de ele. Un val de căldură îl năpădeşte. Ochii îi ard. Nerăbdarea îl îndeamnă să lovească cu piciorul

marginea trotuarului. Le strigă disperat. « Vă sînt recunoscător că mi-ați salvat cîndva viața. De-acum, nu! Lăsați-mă în pace! »

O pauză de cîteva secunde.

Apoi rîde silit, scoțînd niște sunete încurcate. Atinge în treacăt, cu oarecare duioșie, pielea transpirată ce se ivește din cele două decolteuri: « Acum trebuie să plec, vă las, frumoaselor. Nici o grijă, n-o să vă prăpădiți de dorul meu ». Își scoate portvizitul, ia cîteva bancnote și le îndeasă în mîna femeilor uluite, ale căror degete se string ca șerpii flămînzi în jurul prăzii.

Își ridică pălăria plin de respect, se înclină adînc, zîmbește și se îndreaptă grăbit spre parc. Blonda, îi strigă din urmă: « Eh, puiule, află că ești, și rămîi, un idiot! Fie-ți țărîna ușoară! »

Cele două se întorc. Nu se poate să nu pescuiască totuși ceva. Trebuie să-și expună trupul ca o momeală în fața bărbaților, care se vor distra apoi cîteva minute cu ele, într-un joc cu fum de țigară, cu mici tocmeli, cu restituirea șoptită a unor versuri neterminate. Meseria le obligă.

Tînărul pășește acum pe aleile desfundate ale parcului, unde apa formează mici băltoace din loc în loc. Graba și nerăbdarea îl fac să alerge încoace și încolo, pînă cînd sîngele i se urcă în obraz. Își ia pălăria de pe cap și își șterge fruntea cu batista. Se uită plin de neastîmpăr în toate direcțiile. Caută pe cineva. E cuprins de neliniște; probabil a venit prea tîrziu.

Simte că totul se învîrtește în jurul lui, că îi fuge pămîntul de sub picioare.

În sfîrșit! Filmul mental începe să se deruleze mai lent și chiar mersul lui, printre formele pe care întunericul le netezește, devine mai calm, își regăsește măsura. Doar pumnii mai scrîșnesc în buzunare. Mînia îi împietrește trăsăturile. Tocurile pantofilor lovesc necruțător în pămîntul moale. Așteptarea îl irită. O găleată de apă clocotită în plină figură nu ar fi mai greu de suportat. Dorește cu obstinație să-și înfrîngă simțurile, să le sugrume pentru totdeauna. Îi vine să urle. Și totuși, aproape imperceptibil, ca o briză ușoară cu iz de mentă, se infiltrează în el resemnarea. Rostește ca pentru sine: « Mult prea ușor ne lăsăm mîngîiați de orice zdreanță. Ar trebui să fim tari, lipsiți de scrupule. Voi ști să trăiesc fericit și fără farmecul pielii ei albe ».

Izbucnește într-un hohot batjocoritor, vrea să se pedepsească singur, dar în chiar secunda următoare face cîteva exerciții de gimnastică pentru că își simte sîngele pulsîndu-i în vîrful degetelor. Brusc îl cuprinde o poftă — da, da, da, da! — să trîntească la pămînt cu lovituri de topor toate crengile acestui fag nevinovat care stă aici făcînd pe sfîntul ca o mironosiță, pînă cînd măduva lui va fi zgîlțiită de friguri pînă la rădăcini, pînă cînd un geamăt insuportabil cerșind ajutor ar sfîșia liniștea acestei seri ridicol de patetice. Își și imaginează copacul stînd gol și infirm în fața lui. Poate fi și asta o răzbunare!

Pășește tot mai grăbit și iată că muzica pune treptat stăpînire pe el. O melodie veche, *Sosirea oaspeților la Wartburg*. Cîntă mai întîi încet, apoi din ce în ce mai tare, mai nervos, mîncînd silabele: « Hm... m... salu... u... u... tăm... nobila sală unde... tam... tam... tam... tram... tam... tam... Prințul Turingiei... Landgraful Herman... Heil! »

Și tot așa.

I se pare acum că aude o orchestră întreagă, instrumente și voci care se suprapun. Flăcări de lumină izbucnesc din gîtlejul cîntăreților. El însuși se mișcă pe o scenă. De jur împrejur întuneric. Sala de spectacol, privirile uimite ale spectatorilor îl paralizează. Deschide brațele într-un gest de dăruire totală, își descheie nervos nasturii pardesiului pentru că îl împiedică să se dezlănțuie în voie. Nu joacă un singur rol — cine n-ar putea face asta! Nu, el le joacă pe toate concomitent. Este Landgraful și Eschenbach și Elisabetha. Dirijează orchestra și sunetele poartă bagheta ca niște sclavi pe spatele lor unduitor. Este și toboșar, tocmai întoarce paginile partiturii. Într-o lojă de rangul I iată-l consilier comercial; își aranjează acum cravata

neagră, care se înfoaie pe pieptul scrobit al cămășii ca un motan în zăpadă. Stă în stal ca o curvă mirosind a odicolon ordinar lîngă unul cu chelie. Tipul nu pricepe o iotă din această muzică, este atît de decăzut. Desfrîul i s-a cuibărit adînc în toate mădularele. Acum e un ucenic în ultimul rînd, sus la galerie, stă beat cu gura căscată, mușchii lui fleșcăiți, roșii de boală îi tremură pe oasele ascuțite. Muzica răsună tot mai tare în el, soarbe plin de uimire fiecare sunet.

Nu observă că oamenii îl ocolesc revoltați, uluiți, întorcîndu-se după el, că un tată mărunțel, cu un băiețaș și o nevastă corpolentă, murmură în urma lui ceva ce seamănă a protest. Melodia îl ridică în înălțimi ca o rachetă, îl poartă ca o corabie pe marea care, în unduirea ei ispititoare, îi promite, doar lui, minuni fără de număr.

Un gardian se apropie de el, îl apucă de braț plin de importanță și-i ordonă: « Hei, nu s-ar putea să cîntați mai încet? Doar nu sînteți de capul vostru! Ce-ar fi dacă fiecare s-ar apuca să facă ce-i place? S-ar duce dracului ordinea publică. Poate vreți să deveniți un pîrlit de cîntăreț? Conservatorul e la doi pași de-aici ». Tînărul simte cum i se înmoaie toate încheieturile, pasul nu-l mai ascultă, piciorul îi tremură nesigur, de parcă ar călca pe aerul jilav al acestui aprilie aiurit. Toate măștile care îi însuflețeau chipul încep să se șteargă. Își recapătă o oarecare luciditate și bolborosește: « Cîntăreț pîrlit... conservator? » Bărbatul din fața lui accentuează fiecare cuvînt: « Vă rog să fiți rezonabil! »

Brusc, toată zăpăceala i se topește ca prin farmec. El singur nu înțelege cum și de ce. Își regăsește ținuta normală și-i răspunde gardianului plin de bun simț: « Da, aveți dreptate. Aici nu e permis să faci atîta gălăgie. N-am să mai fac. Vă promit ».

Omul de ordine pleacă așa cum venise. Dispare dintr-o dată, înghițit parcă de întunericul tot mai dens al serii.

Cinci plopi clătinați de vînt se profilează pe cerul verde închis: degetele unei palme de uriaș. Suflarea întunericului se furișează pretutindeni, umanizînd copacii care-și întind disperați brațele spre cer. Trecătorul le află ființa ascunsă, muțenia lor dureroasă. Dincolo, o insectă ciudată pe a cărei carapace lăcuită se formează reflexe roșiatice: iazul vălurit de vînt în care clipesc luminile felinarelor. Tufișurile par, în rotunjimea lor întunecată, niște gheme de lînă tăvălite-n noroi. Se lasă somnul prin crengi. Zgomote subțiri vin de la grădina de vară. Ceasul de pe frontonul clădirii măsoară cu ochiul sever, prevenitor al unei mătuși bătrîne, conștiința oamenilor.

Tînărul se oprește în fața lui, clatină din cap: «Șapte și jumătate, s-a făcut șapte și jumătate! Mă face să o aștept, mă duce de nas ca pe un prost».

Dar imaginea gardianului îi apare din nou în fața ochilor, crește și se lățește. Nu mai poate scăpa de ea. Reflectează: «Cît era de țanțoș, își luase o poză à la Napoleon! Unui hipopotam ca ăsta n-ar trebui să i se permită orice. Însăși demnitatea o cere!»

Mînia îi răscolește sîngele, dinții îi scrîșnesc. Își încordează trupul ca un boxer în poziție de luptă și lovește cîteva secunde cu pumnii în aer.

Simte o ură care se întoarce împotriva lui. Da, se detestă pentru umilința cu care s-a plecat în fața unui ins inferior. De aceea își pune întrebarea zdrobitoare: «De ce nu ți-ai însoțit scuzele, ca un copil bine crescut ce ești, și cu un knix. Sau, de exemplu, de ce nu i-ai spus: Vă sărut mîinile, Excelență! Iertare, Excelență! Îndurare, Excelență!»

Oftează adînc să-și mai potolească revolta. Își frămîntă degetele de parcă ar vrea să și le zdrobească. Se consolează la gîndul că și Luther probabil că s-a comportat la fel după parlamentul de la Worms. Grăbește pasul. Ce-l împinge așa, deodată, de la spate, de ce îi vine să alerge? În învălmășagul gîndurilor nu poate afla nici o explicație.

Dar iată că în urma lui se și aud niște pași ușori, mărunți. Un rîs explodează ca un arpegiu pe clapele unui pian. Îl recunoaște. Gura i se destinde într-o mimică de bucurie. Se întoarce imediat și încremenește pe loc. Își scoate pălăria cu mîna stîngă.

Între timp, fata, înaltă și zveltă, a și ajuns lingă el. Ce ochi întunecați! Îl cercetează intens. Mîna ei albă așteaptă pînă ce degetele lui o găsesc.

Și așa, deodată, ca pentru a depăși stînjeneala primelor clipe printr-o glumă nevinovată, spune: « Domnul Peter Rufer fuge de mine ca un sfînt urmărit de demon ».

Apoi, mai accentuat, deși cu ușoară ezitare: « Domnul Peter Rufer și-a închipuit desigur — da, este într-adevăr tîrziu — că astăzi n-am să-mi mai fac apariția ».

Un val de revoltă îi strînge obrazul într-o expresie disprețuitoare și în timp ce urmărește încordat brațul ei moale, în cădere, observînd pînă și apele schimbătoare ale nasturilor de sidef, reușește să rostească: « Nu, lasă, lasă asta... » Un nod de silă îi paralizează coardele vocale. Tăcerea biciuiește aerul. Ochii au o căutătură rea. Ar vrea să chinuiască, să tortureze.

Pe obrazul fetei crește consternarea. O întrebare dureroasă, rănită, stăruie în cuvintele ei: « Spune-mi, ce vrei de fapt, Peter? »

« Nimic, nimic, Lu...? »

Amîndoi știu bine că acest schimb de cuvinte nu e în stare să înlăture ciocnirea dură dintre cele două sensibilități... Dar vocea lui se înmoaie și devine rugătoare: « Hai, Lu, să facem cîțiva pași împreună. Sper că nu trebuie să te întorci imediat acasă ». Se apropie mai mult de ea: « Hai, o să fie frumos, foarte frumos, din nou cu tine pe aceleași alei ».

Atingerea acestor silabe îi mîngîie blînd obrazul. Ochii i se luminează, deși întreaga ei atitudine păstrează o anumită răceală, plină de rezervă.

El continuă mai blînd și plin de căldură: « O, costumul tău nou ți se mulează perfect pe trup. Ce n-aș da să fiu eu în locul lui. Nu l-ai mai putea lăsa niciodată în șifonier; ca o cămașă de zale încinsă ți-ar cuprinde făptura. Da, Lu, dacă aș fi acest veșmînt, nu m-ai mai arunca seara nepăsătoare pe spătarul unui scaun pentru că nu ți-aș mai da drumul. Doar nu ai venit pînă aici să stai cu mine treisprezece secunde. Acest parc ți-a plăcut întotdeauna. Nu cred că ți-ai schimbat așa, deodată, preferințele, cînd pînă și costumul acesta nou îmi spune: Lu iubește căldura întunericului, se simte bine în ea, ca un păstrăv luminos în apele dulci de munte ».

« Așa? Ca un păstrăv? » Îi place comparația și ascunzîndu-și fața mai mult în întunericul dens al parcului spune cu hotărîre: « Bine, dar numai un sfert de oră. Sînt sigură că ai mei mă așteaptă acasă. Am fost pînă la Operă să cumpăr bilete pentru poimîine seară. Doar datorită acestui pretext am putut veni aici. Tata a fost, din fericire, ocupat. Așa că acest complex de împrejurări mi-a fost favorabil. Altfel m-ai fi putut aștepta mult și bine! » Rostește această ultimă frază cu atîta emoție de parcă numai de ea ar fi depins întîlnirea lor. « Hai să mergem în tufișul acela », mai adăugă.

Pășesc încet pe lîngă trecători solitari și pe lîngă grupuri vesele, prin verdele stins al acestei seri, ea în dreapta, el în stînga, regăsindu-se din prima clipă, într-o mișcare perfect sincronizată, umărul lui atingînd brațul ei, ca din întîmplare.

O reținere care așteaptă să explodeze se simte în observațiile ei cuviincioase cu care răspunde frazelor lui exaltate. Îi împărtășește amănunte din viața ei de acum vrînd parcă să-i spună: în fața ta se află o catolică evlavioasă, care își duce viața retrasă în așteptarea unicului ei mire. De aceea ar trebui să-ți pregătești calm și cu răbdare asaltul, ca să nu fiu obligată, într-un acces de revoltă și indignare, să te resping printr-o lovitură, numindu-te ticălos neînfrînat.

Peter Rufer înțelege foarte bine ce vrea ea să-i comunice și își scoate pălăria spre a-i arăta un chip transfigurat de fericire.

Strălucește cu adevărat, și ceea ce fusese cu puțin înainte prefăcătorie devine, prin atracția pe care o emană prezența ei, adevăr. Departe de el intenția de a-i mai suspecta vorbele. Ținuta ei mîndră și dreaptă îi răscolește simțurile și dorința de a strivi acest trup îl amenință; buzele ei sînt atît de roșii, de rotunde și netede încît îi vine să-și înfigă dinții necruțător, ochii — chiar de ar fi mincinoși! — sînt atît de calzi, că sîngele i se oprește parcă în fața unui zid de flăcări, e gata să-i

spargă venele și fiecare mișcare îi este străfulgerată de o lovitură de pumnal. Nu-l mai interesează dacă, în totalitatea existenței sale, această oră este adevăr sau minciună. Îl surprinde doar ca un mister inexplicabil după atîtea zile plate de singurătate continuă printre imaginile unei lumi neadevărate, afinitatea neașteptată cu melodia imperceptibilă a acestui trup de femeie care transmite o poftă senzuală de neînfrînt. Îi soarbe cu nesaț contururile. Veșmintele contopite cu întunericul se anulează într-o masă informă. Sub lăcomia închipuirii doar membrele ei goale și albe tresar învăluite într-un abur de căldură care face ca tot ce e irațional să pară rațional în această beție. Atunci degetele lui îi strivesc brațul pînă cînd străpunsă de durere scoate un strigăt și fața ei roșie sub raza unui felinar de la restaurant, strecurată prin frunzișul boschetului, se strîmbă într-o rețea de linii tremurate. Este atîta voluptate în această carne tînără. Cum să nu o simtă bărbatul de lîngă ea în această clipă incandescentă.

« Ești nebun, Peter ! » geme ea și glasul îi vibrează ca o coardă de vioară.

Răspunsul lui vine rece și stăpînit: « Am să iau foc de la tine, Lu. Nu mai mă tîrî după tine pe străzi ca pe un condamnat, nu m-ai transformat într-un idiot neajutorat, nu ai rîs de toate tîmpeniile din creierul și simțurile mele? Nu ai fost tu pentru mine ceea ce ar putea să fie pentru un bolnav lipitorile care îi sug sîngele? Lu, am să-mi mai înfig o dată degetele — știi cît sînt de puternice — în carnea albă a gîtului tău, a cefei tale ! » Cuvintele amenință, sunetele ies răgușite, înfundate ca aburul dintr-o locomotivă: « Te joci cu mine, Lu ». Apoi, după cîteva clipe, cînd gura ei îi desenează numele moale și tandru, cînd privirile întunecate, asemeni unei zile de toamnă care te-ndeamnă la păcat, se agață de buzele lui tremurătoare, o trage spre el, o cuprinde blînd, dar puternic și îi șoptește: « Cum își poartă uliul în zbor prada, așa am să străbat depărtări nebănuite, nepătate, pustii... cu rămășițele trupului tău. Și pentru a prinde puteri noi, îți voi sorbi sîngele ».

Fata se oprește, face un gest cu mîna vrînd parcă să-l facă să înțeleagă cît de fără noimă îi sînt cuvintele, dar glasul ei trădează o îngrijorare autentică: « Se pare că ești încă vizibil marcat de vechea ta existență. Nu cumva ești bolnav? Cred că ai febră, sărmanul de tine. Tremuri tot. Încă mă mai iubești? »

« Termină cu afirmațiile tale stupide cu care încerci să te eschivezi, nu vezi că devii ridicolă. Nu, draga mea, nu am ajuns atît de departe să strîng în fiecare clipă întreg pămîntul la piept ca pe o iubită. Dar, vezi tu, dragostea mea pentru tine s-a mai schimbat, e mai chinuitoare ca oricînd. Nu poate să piară. Această dragoste mă ajută să depășesc durerea pe care mi-ai pricinuit-o în acest timp. Sper să mă înțelegi. Cuvintele sînt întotdeauna puțin mincinoase. Dacă am putea să ne debarasăm de ele, reușind totuși să ne delimităm precis sentimentele, am putea fi poate fericiți. » Chinul său lăuntric îi schimbă expresia. Pleoapele încep să-i tremure.

Luise Borinski își aranjează nervoasă jacheta, rostind cîteva cuvinte indiferente, spre a pune capăt acestui dialog. Fiind perfect conștientă de seducția ei asupra bărbaților, vorbele lui desfrînate au reușit în cele din urmă să o scîrbească.

Dar Peter Rufer pare fermecat de glasul ei, chiar atunci cînd spune banalități: « Vai, ce frumoasă e vocea ta, Lu. Îmi sugerează o căldură ireală, cu atît mai promițătoare, cu cît nu o poți atinge niciodată. În vocea ta e secretul tuturor deliciilor. »

Ușor plictisită, oftează adînc, îi aruncă o privire disprețuitoare, incitantă în același timp, își lipește obrazul de al său și rîde: « Ești o plasă în care se prind păsările rușinoase. Nu ai nimic din funcționarul de bancă pe care sunetul monezilor îl trezesc la realitate ».

Respirația ei i se încolăcește în jurul cefii ca un șarpe. Brutal îi dă capul pe spate, căldura trupului ei îl cuprinde; nu-și mai poate înăbuși un geamăt de animal rănit. Ea nu se ferește. Își dăruiește buzele. O sărută cu ochii închiși, uitînd de sine, încrîncenat în dăruirea sa, vrînd parcă să-i despice chipul ca o secure.

Îl respinge cu mișcări abile, aruncîndu-i disprețul în față: « Peter, văd că nu ești deloc în stare să te lepezi de sentimentele tale de odinioară ».

Se repede la ea, o bruschează: « Tu ești de vină. De ce ai venit azi? Pentru că te-am rugat? Pentru că ți-am bliguit atîtea promisiuni? »

Ca niște cercuri de fier o cuprind brațele sale. Abia poate să ajungă cu pumnii la bărbia lui; îi viră cu toată puterea umerii în piept, își ține mîinile pavăză între ea și el, îi înfige unghiile ascuțite în obraji. Îi strigă în față plină de reproș: « De ce m-ai chemat aici? » Mușchii îi cedează deodată. Ca o lamă tăioasă de oțel amintirea îi străpunge creierul. Își răcorește cu batista fruntea îmbrobonată de sudoare; nu-i rămîne decît să se recunoască înfrînt: « Nu mai pot trăi fără tine. Dorința de a-ți poseda frumusețea mă biciuiește continuu ».

Pe lîngă ei, fluierînd, trece un muncitor cu pălăria dată pe ceafă. Duce un pachet sub braț. Tînărul se sperie și sare ca un arc în lături. Fata își continuă drumul în noapte. Făptura ei este atît de volatilă încît nimic nu o poate atinge. Trecătorul tușește golănește, cu subînțeles. După toate gesturile lui se vede că este un vagabond.

Rufer simte că firul vieții lui s-a rupt brusc. Murmură printre dinți: « Neobrăzatule, ticălos blestemat! Le merge prea bine, prea ghiftuită este plebea asta spurcată! »

Luise Borinski se întoarce să-l împace. Îi atinge umărul cu palma într-un gest de mîngîiere. « Ah, Lu, ființa ta e asemenea unei cîmpii netede! »

Buzele ei nu pot rosti decît un « hm » fără adresă. Apoi, tăcerea se așază încăpățînată între cei doi oameni în fața cărora se înalță gratiile ascuțite ale porții parcului. Cerul acoperit de nori pare un chip schimonosit într-o grimasă absurdă. Privindu-l, Rufer își imaginează un monstru căscînd de plictiseală. Luise Borinski se gîndește: numai de n-ar ploua. Asta i-ar îngreuna venirea.

Lumina o atinge mai întîi cu grijă, ezită, apoi o inundă, încît părți întregi din rochie și mai ales din contururile trupului ei capătă în prim-plan o semnificație imposibil de trecut cu vederea. Două felinare aruncă de sus fascicule de raze, orbindu-l. Pașii lor se poticnesc. Nehotărîrea îi face tăcuți. Pînă cînd el rostește cu greu: « Nu vrei să ne întoarcem, Lu? »

Ea scoate un ceas mic din buzunar și-i răspunde în șoaptă: « Dar este îngrozitor de tîrziu. Ai mei mă așteaptă de mult acasă ».

El nu renunță, o imploră: « Lu, Lu, Lu, Lu, Lu! Să ne întoarcem, doar cîțiva pași, pînă într-un loc unde să nu fim văzuți. Întunericul este o pavăză atît de binefăcătoare. Firește că nu trebuie să fim văzuți aici. Altfel, ne-ar considera toți niște oameni de nimic. S-ar găsi imediat unii să ne încondeieze în fraze cît mai umflate. Dar vino odată, nu mă lăsa singur, pînă ce n-ai să-mi promiți că îmi treci cu vederea comportarea mea prostească. Și mai trebuie să-mi spui, neapărat, cînd ne întîlnim iar... cît mai curînd. Mîine, poimîine... ».

Ochii lui parcă strigă după ajutor. Îi prinde brațul cu duioșie și ea se supune gestului său, îl urmează pe o alee lăturalnică, în întuneric, unde trunchiurile albe ale mestecenilor se joacă parcă cu parfumul învăluitor al liliacului care alungă miazma putridă a gunoaielor. Parfumul acesta primăvăratic nu-l simțiseră pînă acum, dar cei doi nu spun nimic, respiră adînc și rar. Rufer o asaltează din nou: « De ce taci, Lu, nu vrei să-mi spui cînd ne-am putea vedea iar? Ard de nerăbdare! »

Stînjenit și totuși strălucind de dorință, îi ia mîna, o mîngîie, își oprește privirile insistent pe buzele ei, așteptînd cum așteaptă un bulgăre de țărînă uscată ploaia.

Fata îi pune răbdarea la încercare. Aceste douăzeci de secunde sînt pentru el o cursă din care un animal, mic, pipernicit, ar putea, în profida durerilor, să scape în cele din urmă.

Luise Borinski știe asta. În ea încolțește o poftă de răzbunare. Îl lasă să aștepte. Văzîndu-l atît de neajutorat în fața ei, fredonează un șlagăr modern, apoi se oprește, izbucnește în rîs, simțindu-se stăpînă pe situație, îi spune: « În cîteva zile s-ar putea ca hazardul să ne aducă din nou față în față ».

« Dar, așa nu se poate. Trebuie să știu exact locul și ora. »

« A, ești angajat și în alte părți? »

Tînărul bate în retragere descumpănit: « Nu, asta nu! Dar dimineața mi-o petrec

pe scaunul tare de la bancă, ceea ce, din fericire, nu-mi lasă timp pentru altceva. O metodă simplă de domesticire. După-amiază însă, seara și în ceasurile lungi ale nopții, răspund singur de mine. Vreau să spun că timpul există ca să te pierzi în el! »

« Nu pot înțelege așa ceva! » Îi cuprinde gîtul cu brațele și în ochii ei stăruie deja promisiunea. «Știu că eu sînt cea care dăruiește! » Îl sărută pe gură pătimaș și îndelung. Apoi se dă speriată înapoi.

Scos din minți tînărul o imploră: « Cînd, Lu, cînd? Nu vezi cum mă mistui? »

O bătrînă, pășind tîrșit, îi întrerupe o clipă. O privesc tremurînd pînă ce întunericul se închide iar la loc ascunzîndu-i.

Gura lui rostește vorbele de-a valma: « Lu, Lu! Nu mă lăsa singur. Destul m-am chinuit! »

Și ea, detașată, aproape în joacă: « Știi, Peter, cred că ai putea veni chiar astă seară la mine. Camera mea se află tot la parter, ca și atunci cînd am petrecut atîtea ore împreună ».

Capul îi arde. Această întorsătură neașteptată îl cotropește ca o furtună. Parcă vuiește firea. Fulgeră: « Am să vin negreșit. La tine, Lu. Mă voi cățăra pe poarta voastră de fier ca cel mai abil spărgător. Știi, doar, și înainte am făcut-o cu multă îndemînare. Ah, Lu, Lu, Lu, primește-mă la tine. Te rog! Voi fi atît de fericit, voi urla, te voi îmbrățișa sălbatic, îți voi săruta din nou picioarele ca altădată, ochii, gura, sînii, umerii goi ».

« Tu crezi chiar că am vorbit serios? »

« Firește, ce altceva aș putea crede, scumpa mea Lu? »

« Îți dai seama că ar fi nemaipomenit? »

« Cu atît mai bine. Doar ceea ce este imprevizibil și riscant este cu adevărat minunat. » Obrazul i se luminează destinzîndu-se într-un hohot de rîs.

« Peter, ești un copil mare! » Fata începe să cedeze, chiar cu această intenție a venit la întîlnire. Dar îi place și se pricepe să joace teatru. Știe să-și ascundă sentimentele fără efort. Îi mîngîie obrajii, părul, șoptește stăpînită: « Trebuie să fii foarte atent cînd sari poarta. Să nu te vadă cumva un gardian, auzi? Dealtfel, în cartierul nostru de vile sînt puțini și se comportă, mai toți, ca niște burghezi petrecăreți și plini de îngăduință ».

Vocea lui își recapătă siguranța. Îi strînge degetele în mîinile sale și întreabă: « Cînd, Lu? La unsprezece? »

Fata se gîndește cîteva clipe. Pare absentă. Apoi răspunde hotărîtă: « La unsprezece și jumătate... Dacă mai e lumină, o să trebuiască să aștepți puțin, pînă cînd toți ai casei se vor culca! »

« Și atunci voi fi la tine, Lu. »

« Da, Peter. Dar te rog să fii mai cuminte și mai prudent ca oricînd. »

« Momentele prea lucide nu sînt niciodată tot atît de frumoase. »

« Nu te contrazic. Dar acum trebuie să o iau din loc. În zece minute trebuie să fiu acasă. Am întîrziat nepermis de mult. »

« Bine, Lu — rostește el prins de vraja unor senzații atît de neașteptate. În noaptea asta voi fi la tine. » Imaginile încep să pălească în stingerea sîngelui. Nu mai au ce să-și spună. La ieșirea din parc o despărțire grăbită, bruscă, încă un zîmbet complice. Merg în direcții opuse. El întoarce capul de mai multe ori după ea, accelerează pasul, o urmărește apoi pe străzi dosnice.

Silueta fetei dispare după colțul unei clădiri.

În aer, în pașii, în ținuta oamenilor, în verdele pe care-l înghite bezna umedă a serii, în suspinul unui copil dolofan care plînge după o ciocolată: Aprilie!

(Versiunea românească de Nora IUGA și George ALMOSNINO)

CREATORUL ABSENT

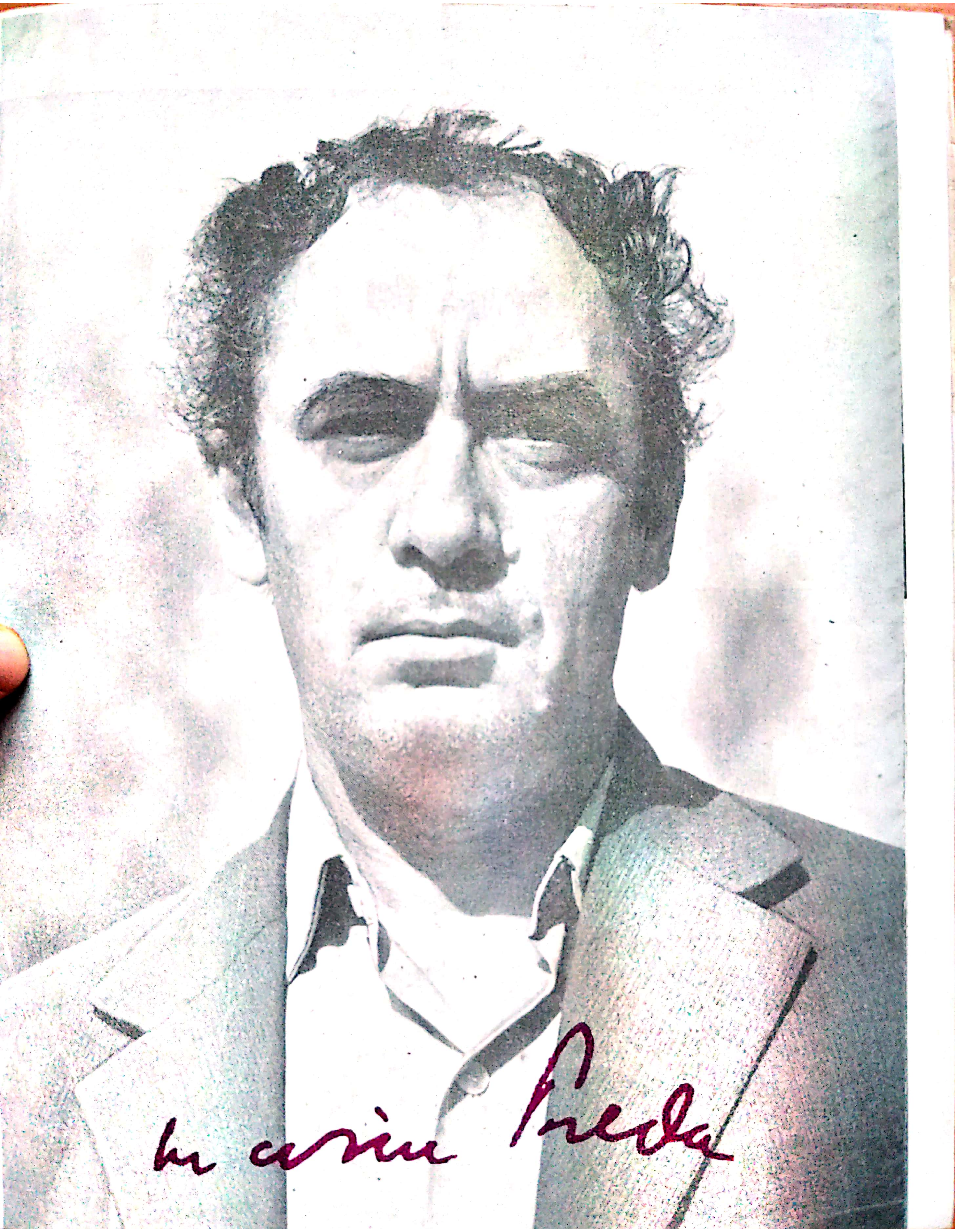
[FILE DE ALBUM]

Revista „*Manuscriptum*" îmi cere să comentez fotografiile alăturate. Toate reprezintă pe Marin Preda între 50 şi 57 de ani. Este cuprinsă, în imagini disparate, existenţa lui între două evenimente capitale: *paternitatea* şi *moartea apropiată*. Sînt, în fapt, trei Marin Preda aici: *omul social* (scriitorul sărbătorit, scriitorul într-un grup de prieteni, scriitorul la tribună), *omul intim* (în familie) şi *creatorul absent*, ascuns undeva înapoia acestor imagini. Pe acesta din urmă îl căutăm. Cum se asociază el cu bărbatul matur care îşi îmbrăţişează cu o imensă tandreţe copii? Sau cu omul care stă, uşor stingherit, în mijlocul unor colegi mai veseli, în relaţii infinit mai bune cu viaţa? Marin Preda are, în toate imaginile, o gravitate suspectă, o tristeţe care ne pune pe gînduri. O singură dată pare mulţumit; stă sprijinit cu cotul de pian şi priveşte amuzat spre un obiectiv din afara fotografiei. Mefienţa lui s-a risipit într-o clipă. Este un scurt armistiţiu într-un spaţiu de linişte (familia). Este, probabil, o fotografie de vacanţă. Pianul este un obiect straniu din afara existenţei lui. Prozatorul nu pare deloc stingherit de prezenţa acestui obiect, se sprijină degajat de el, copiii şi soţia sînt alături, în atitudini nestudiate, aşa cum i-a surprins aparatul de fotografiat. Accentul cade în această imagine pe pian, instrument muzical care simbolizează tihna familială. El presupune un spaţiu vast, confort material şi liniştea spiritului. Cum s-a rătăcit marele prozator anxios în această ambianţă burgheză, «nordică»?

Tocmai această întîmplare poate explica atitudinea omului care, venind din altă lume, se trezeşte într-un spaţiu populat de obiecte aşa de sofisticate. Marin Preda are, totuşi, bune relaţii cu ele. Pianul nu-l stinghereşte. Se reazimă de el şi priveşte în altă parte, împăcat cu noua lui condiţie.

O altă imagine îmi reţine atenţia. Este un portret cunoscut sau, mai bine zis, o variantă la un portret cunoscut: acela pe care l-am reprodus pe coperta volumului *Timpul n-a mai avut răbdare*. Este o imagine aspră a prozatorului, de o francheţe tulburătoare. Omul miop şi-a scos ochelarii, a lăsat deoparte cravata şi stă, descoperit. În faţa aparatului cum ar sta în faţa destinului. E limpede că nu s-a pregătit pentru o întîlnire de sărbătoare. Dintre toate fotografiile din acest ciclu este cea care-mi place cel mai mult. Omul se deschide în chip brutal lumii care vrea să-l privească şi judecă el însuşi pe cei care se holbează la figura lui aspră, plină de iregularităţi. Este în toată atitudinea lui Preda o sfidare, o provocare şi, în acelaşi timp, o uluitoare retragere în sine. Ochii lui miopi s-au micşorat şi au devenit impenetrabili ca ai statuilor eline. O forţă ascunsă degajă figura hotărîtă să se arate lumii aşa cum este. Este chipul tulburător al creatorului surprins într-un moment de maximă luciditate. E un om cu destin.

Eugen ***SIMION***

Marin Preda

Casa „Morometților", azi.

Cu sculptorul O. Han, la Mogoșoaia.

Prozatorul la 50 de ani sărbătorit la Uniunea Scriitorilor din R. S. România. De la stînga la dreapta: Radu Boureanu, Marin Preda, Zaharia Stancu, Ion Hobana, Ion Dodu Bălan, Laurențiu Fulga, Vasile Nicolescu, Nichita Stănescu și soția scriitorului omagiat.

Cu Fănuș Neagu, Romul Munteanu și Constantin Țoiu la acordarea premiilor Asociației scriitorilor din București, pe anul 1972.

La constituirea Asociației scriitorilor din București.

Librăria „Mihail Sadoveanu" din București. Lansarea cărții Convorbiri cu Marin Preda de Florin Mugur. De la stînga la dreapta: Mircea Iorgulescu, Petre Ghelmez, Marin Preda, Florin Mugur, Mihai Gafița, Dinu Săraru.

Spre tribuna Conferinței scriitorilor din 1977. În ordine: Eugen Jebeleanu, Marin Preda, Dumitru Radu Popescu, Ion Hobana.

În dialog cu Ioan Alexandru.

Cu unul dintre primii săi exegeți — M. Ungheanu.

Vorbind de la tribuna Conferinței scriitorilor din 1977.

Cu prietenul său, criticul Eugen Simion, după apariția romanului Cel mai iubit dintre pămînteni. **Martie, 1980.** Fotografie de *Klaus FABRITIUS.*

Viața „ca o pradă" ?

«Așa gîndim noi, părinții! Dar ce vor gîndi ei, copiii, cînd vor fi în stare de a gîndi?»

În ambianța Familiei

Cu prietenul său, criticul Eugen Simion, după apariția romanului Cel mai iubit dintre pămînteni. **Martie, 1980.** Fotografie de *Klaus FABRITIUS.*

Viața „ca o pradă" ?

LABORATOR DE CREAŢIE

Teodor MAZILU

NU SÎNT MULTE PAGINILE INEDITE ale lui Teodor Mazilu. Scriitorul nu depozita în sertar schiţe, nuvele, piese. Avea, poate, din activitatea sa de ziarist, deprinderea de a da repede la tipar tot ce scria; era şi mult solicitat de diverse publicaţii literare şi, fără îndoială, îi plăcea comunicarea permanentă cu cititorul; acesta devenise modul lui de a exista, ca artist. Numeroase sînt însă însemnările, deseori aşternute pe file disparate de hîrtie, pe carneţele întîmplătoare, însemnări menite mai degrabă să-i fixeze în minte o idee, o expresie. Multe dintre acestea sînt greu lizibile, sau chiar indescifrabile. Doar autorul lor ar mai fi putut reconstitui ideea din cîteva grăbite şi nervoase prescurtări.

Marea lor majoritate se referă la personajele şi la desfăşurarea celui de-al doilea volum al romanului *Într-o casă străină*. Volumul I apăruse în anul 1975 şi autorul îşi făgăduia, de la un an la altul, să predea volumul II. A publicat, în *„România literară"* şi în *„Luceafărul"*, capitole întregi sau fragmente ale romanului în pregătire. *Într-o casă străină* ar fi trebuit, după planul iniţial al autorului, să fie o trilogie. În vara anului 1980 (avusese loc premiera spectacolului cu *Mobilă şi durere*, piesă la care lucrase îndelung), Mazilu dorea să reînceapă munca la cel de-al doilea volum, «vreo 250 de pagini» ca să încheie romanul. La sfîrşitul verii, bolnav, plănuia să mai scrie «150 de pagini şi să predau şi volumul II». Ce ar fi urmat să cuprindă aceste pagini...

Fragmentul de faţă, *Jurnalul lui Matei*, n-a fost publicat. E greu de spus din ce s-ar mai fi alcătuit în continuare biografia artistică a personajului principal — pictorul Matei Alexandru — pînă la aceste pagini de confesiune. Oricum, ele definesc profilul unui artist autentic — între atîtea personaje din mediul artistic al romanului care se găsesc «într-o casă străină», purtînd «o cruce care nu le aparţine», în chiar profesiunile artistice pe care, fără har, dar cu înverşunare, le exercită.

Margareta ŞIPOŞ

ÎNTR-O CASĂ STRĂINĂ

Caietele volumului II al romanului

JURNALUL LUI MATEI

Nimic mai nedrept, mai obositor decît relaţii inegale între un bărbat şi o femeie, n-aş putea iubi o femeie incultă, străină de artă, chiar dacă ar fi minunat de frumoasă. Lipsa de inteligenţă îmi dă o senzaţie de frică, de angoasă, nu ştiu cum să reacţionez, cum să îmbrăţişez o femeie care îngălbeneşte de furie şi nedumerire ascultîndu-l, întîmplător, împotriva voinţei sale, pe Mozart. E imoral să smulgi o femeie din lumea ei simplă, normală şi s-o transplantezi într-o altă realitate, poate mai fascinantă, dar, oricum, străină.

Totdeauna după ce săvîrşesc o greşeală, mă trezesc dominat de raţiune, de idei foarte rezonabile — călcate în picioare nu în graba pasiunii, ci a vanităţii. Sînt nu numai lipsit de afecţiune în relaţiile cu femeile, dar şi teribil de monoton şi de mediocru în energia cu care încerc mereu să-mi demonstrez puterea de seducţie. Puterea de seducţie faţă de cine? Faţă de nişte fiinţe mai slabe, dornice de afecţiune şi de certitudini? Răceala, indiferenţa mea sînt oare o expresie a puterii, a detaşării sau a unei permanente spaime, convingerea prea mereu prezentă că toate lucrurile au un început şi un sfîrşit.

Suferinţele pe care le aduc femeilor îmi par, în crizele de grandomanie şi de iresponsabilitate, o răsplată, cu capital bine investit; cînd mă uit în jur, cu ochi lucizi, mă îngrozesc...

*

Cineva m-a întrebat dacă într-o anume împrejurare m-aş sinucide. I-am răspuns că dacă m-aş convinge că sînt un artist mediocru m-aş sinucide fără şovăire. Dar s-ar putea ca dragostea de viaţă sau spaima de moarte să fie mai puternică decît cunoaşterea de sine şi respectul pentru adevăr...

*

Iulia mă întrebase într-o zi ce cred despre mine ca artist, am sau nu am geniu, şi eu i-am mărturisit că nu, nu am geniu, şi i-am explicat şi de ce anume.

Geniul este în primul rînd o problemă de curaj artistic şi moral, puterea supraomenească de a rupe toate punţile care te leagă de plăcerile imediate ale vieţii şi de a te arunca orbeşte în abisul creaţiei. Goya, Cézanne, Michelangelo şi-au dispreţuit viaţa şi au iubit destinul de artişti. Cu mine se întîmplă exact invers. Iubesc viaţa, sau mai exact plăcerile vieţii, mă cheltuiesc în ea şi energia care-mi rămîne nu mai e suficientă pentru a crea capodopere. Nici nu se poate spune că marii artişti îşi dispreţuiesc existenţa, pentru ei existenţa este totuna cu creaţia. Mi-e frică să mă dărui pînă la epuizare creaţiei, sînt încă fragil, telefonul unei femei venit pe neaşteptate mă poate face să privesc cu relativitate munca şi să mă dărui vieţii. Dar această atitudine nu e o formă de vitalitate barbară, cum crezusem cîndva, ci de slăbiciune. O lipsă de loialitate, de responsabilitate faţă de darurile cu care m-a înzestrat natura. Nu sînt mediocru, asta o simt foarte bine, dacă aş fi mediocru m-aş sinucide, dar şansa geniului am pierdut-o, aşa cum am pierdut-o şi pe cea a iubirii.

Nu sîntem numai ceea ce natura ne-a dăruit, ci şi ceea ce adăugăm noi, aşa cum frumuseţea lumii este în aceeaşi măsură opera artiştilor şi a naturii. Sînt vinovat de lipsa mea de geniu, eu şi nimeni altcineva nu este vinovat... Cîndva poate geniul va fi starea normală a omului, treptele şi ierarhiile vor dispare. Dar acum, în lumea creaţiei, geniul presupune şi un alt sacrificiu, de generozitate; capacitatea de a te dărui în întregime, de a nu păstra absolut nimic pentru tine. Orice clipă de prudenţă se plăteşte amarnic.

Desigur, apariţia unui geniu rămîne încă un mister al lumii dar eu cred că fiecare om e responsabil de inteligenţa şi chiar de înfăţişarea lui. Frumuseţea interioară

care înnobilează chipul stă la îndemîna oricui, urîtul e vinovat de urîţenia lui şi bicisnicul de bicisnicia lui. Am cunoscut oameni de o urîţenie luxuriantă, tropicală, care, sub lumina bunătăţii, deveneau de o frumuseţe fascinantă, care făceau ridicolă gloria vedetelor de cinema.

Eu m-am construit pe mine însumi. Eram urît şi m-am făcut frumos, nu mă uit în oglindă ca să văd cum arăt, îmi cercetez sufletul, totul mi-e clar. Eram întunecat şi m-am făcut mai bun şi mai înţelegător. Sînt propria mea construcţie, dar n-am avut puterea s-o duc pînă la capăt.

Nu sînt scriitor şi nici n-am orgoliul marilor pictori ai Renaşterii, care se vroiau şi poeţi şi filozofi, ci scriu ca să înţeleg şi mai bine de ce nu mi-am dus destinul pînă la capăt. Cînd i-am mărturisit lui La Nuba aceste nelinişti, a zîmbit; e prea tînără, prea frumoasă, prea curată pentru ca asemenea nelinişti să-i fi devenit familiare.

*

Încă o dovadă a lipsei mele de geniu e atenţia exagerată pe care o acord sexualităţii; avea dreptate Camus cînd spunea că sexualitatea e cea mai la îndemînă metodă de a depăşi starea de contradicţie, e, cu alte cuvinte, pîinea săracului. De fapt, prin sexualitate starea de contradicţie nu este eliminată ci îngropată, amînată, ignorată, de aceea beatitudinea erotică înseamnă uitare şi trîndăvie.

Energia pe care trebuia s-o arunc în artă am aruncat-o în relaţiile fizice, — atenţie, fantezie, dăruire, — cu aceeaşi energie aş fi putut şi eu înălţa Capela Sixtină. Am privit ca pe cea mai mare minune a lumii relaţiile cu femeile, gonit de contradicţii, de spaima de moarte, încercam să mă adăpostesc în trupul femeii. Acolo mă simţeam în siguranţă, trupul femeii îmi acorda imunitate, nici boala, nici moartea, nici prostia nu mă mai puteau ajunge. Am privit sexualitatea cu ochii unui poet şi seriozitatea unui om de ştiinţă, am citit cu răbdare toate tratatele de erotologie, am experimentat toate legile amorului descoperite în nopţile de dragoste de la începutul lumii şi pînă acuma. Visul meu secret a fost acela de a fi un amant desăvîrşit, am reuşit, dar preţul cu care am plătit această victorie mizerabilă mă aruncă în braţele disperării. Şi încă o disperare trîndavă, lipsită de energie şi de adîncime, o disperare letargică, somnolentă. Această izbîndă mă dezgustă, cînd se vorbeşte de mine, cu invidie sau dispreţ, nu are importanţă, ca de un Casanova, mi se face silă de mine însumi, înţeleg încă o dată că şansa geniului am pierdut-o. Şi uneori sînt mîndru că am pierdut această şansă magnifică, mă simt ca un prinţ arab indiferent şi risipitor cu marile bogăţii. Risipitori, mă consolez eu, nu pot să fie decît cei bogaţi.

Nu-mi place fraza orgolioasă a lui Cehov: «Trăiţi prost, domnilor»; ea acuză hărţuita natură umană de superficial; totul e o nedreptate şi o lipsă de realism. Supravieţuim tocmai fiindcă sîntem superficiali, tocmai fiindcă avem conştiinţa relativităţii lucrurilor. Superficialitatea e o expresie a vitalităţii, trebuie de aceea s-o criticăm cu umilinţă şi îngîndurare. Da. Noi am trăit poate prost, dar nici viaţa lui Cehov nu mi se pare un paradis, de unde atîta trufie?

*

«Dacă aş lua viaţa de la început, aş trăi-o la fel» — spun mulţi oameni, convinşi că ei n-au greşit cu nimic. Nu cred că există o viaţă ideală, o viaţă care ar putea fi trăită mai adînc. Dacă m-aş naşte din nou, aş trăi cu totul altfel.

*

Prejudecăţile, deşi diferite, sînt, în esenţă, aceleaşi. De acord în abstract, nu de acord în concret.

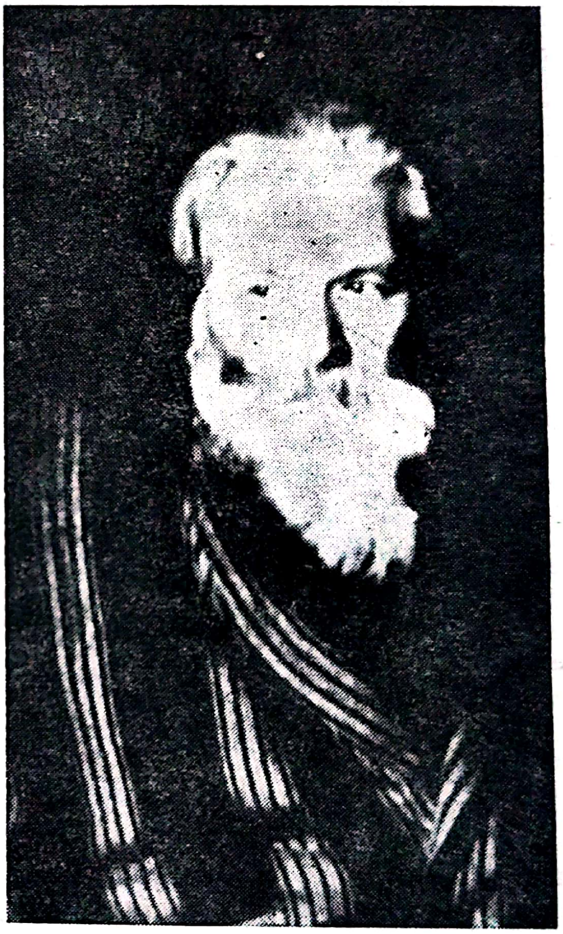
*

M-a vizitat A.G. — individ care face parte din categoria cea mai deplorabilă, cea a martirilor salariaţi. Îi merge foarte bine, vilă, maşină, amantă, relaţii, bani berechet, dar care simte nevoia — din acelaşi unic oportunism —, să fie şi puţin contestatar.

MERIDIANE

Theodor DÄUBLER

« Atît de frumos ca în București nu va mai fi niciodată »

ANUL ACESTA, LA 13 IUNIE, S-AU ÎMPLINIT 50 de ani de la moartea marelui poet german Theodor Däubler.[1] Socotit genial de mulți cititori ai poemului său *Das Nordlicht* (Steaua Polară), Theodor Däubler este legat de mișcarea expresionistă încă de la începuturile ei. Almanahul-manifest *Der blaue Reiter (Călărețul albastru)*, redactat de Kandinski, Franz Marc, Kubin etc. în anul 1912, începe cu un citat din Theodor Däubler: *« Alles was wird, kann auf Erden nur angefangen werden »*.[2]

În catalogul expoziției retrospective „EXPRESSIONISMUS", organizată de Muzeul de Literatură din Marbach am Neckar în anul 1960, Theodor Däubler este prezent cu recenzii, fotografii, articole și bibliografia volumelor lui.

Născut la Triest din părinți alemani, la 17 august 1876, Theodor Däubler a călătorit mult în Italia, Grecia, Asia Mică, Turcia, Franța. În septembrie 1925, se îmbarca la Pireu pe vasul românesc „Împăratul Traian" cu destinația Constantinopol. Pe atunci, se făcea în mod regulat cursa Constanța—Pireu—Constantinopol. Din cauza unor cazuri de ciumă, semnalate la Pireu, autoritățile turcești au ordonat o carantină, iar pasagerii s-au împărțit în două tabere: unii renunțau la călătorie, iar alții, doritori să ajungă, totuși, la Constantinopol, acceptau să ocolească prin Constanța. Theodor Däubler, asociindu-se celor din urmă, ajunge astfel în portul românesc, unde ia hotărîrea să rămînă cîteva zile. Telegrafiind prietenului său Oscar Walter Cisek, acesta îi organizează în grabă o primire entuziastă la București, despre care poetul își va aminti pînă la sfîrșitul vieții. Într-un articol apărut în ziarul „*Prager Presse*" din martie 1926, găsim impresiile poetului despre această neașteptată călătorie în România:

« Bucureștiul l-am văzut pe o minunată vreme de septembrie; după atîția ani petrecuți

---

[1] Autor, printre altele, al volumelor: *Hesperien. Eine symphonie*, 1918; *Hymne an Italien*, 1919; *Im Kampf um die moderne Kunst (În jurul artei moderne)*, 1920; *Der Sternhelle Weg (Drumul luminat de stele)*, *Sparta*, 1923; *Päan und Dithyrambos*, *Attische Sonette*, 1924; *Satz der Insel (Comoara insulei*, nuvelă*)*, 1925.

[2] *« Tot ce devine pe pămînt este doar un început »* (traducere literală).

în sud, România mi-a dat o neobișnuită senzație nordică. În Grecia, în Egipt, toamna nu se manifestă printr-o atît de puternică variație a culorilor. Astfel, capitala României, cu multiplele ei grădini, mi-a plăcut mult. Bucureștiul e propriu-zis alcătuit numai din frumoase, larg întinse cartiere ce încing sîmburele, relativ mic, al orașului. Ca oriunde, se găsesc și aici clădiri zentațiile de teatru și de la acele concerte cum nu se mai pot auzi într-alt oraș al sud-estului european. În schimb, am văzut pictură, sculptură și artă populară aplicată... Muzeul particular „Simu", pentru care s-au strîns mai ales lucrări moderne, ne-a încîntat; îndeosebi, un tablou de Daumier și mai multe lucrări ale sculptorului Bourdelle sînt minunate.

Sanatorium St. Blasien *30.5 [19]34*

Dragă Domnule Cisek,

Ce zile frumoase au fost în România, aproape ultimele zile frumoase din viața mea. Au trecut însă demult. V-ați exprimat mereu speranța să ne mai revedem încă o dată, dar n-ați mai scris. Eu n-am mai primit nici o veste, dimpotrivă, cînd m-am interesat, nu am aflat nimic. Apoi am auzit de succese în domeniul literar.

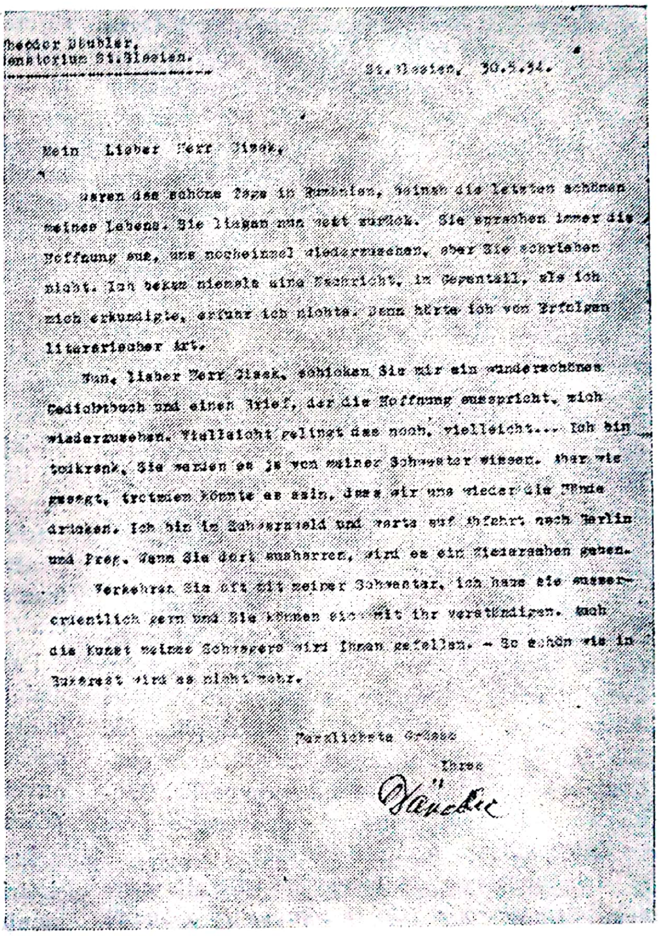
Acum, dragă domnule Cisek, trimiteți-mi o minunat de frumoasă carte de poezii și o scrisoare care să exprime speranța de a mă revedea. Poate mai reușim, poate... Eu sînt bolnav de moarte. Veți mai afla și altele de la sora mea. Dar, cum spuneam, totuși s-ar mai putea ca noi să ne mai strîngem iarăși mîinile. Mă aflu în Pădurea Neagră și aștept plecarea la Berlin și Praga. Dacă mai zăboviți acolo, ne vom revedea.

Păstrați des legătura cu sora mea, îmi este deosebit de dragă și puteți să vă înțelegeți cu ea. Chiar și arta cumnatului meu vă va place. Atît de frumos ca în București nu va mai fi niciodată.

Cu salutări cordiale,

Al Dvs.

Th. DÄUBLER

Theodor Däubler,
Sanatorium St. Blasien.

St. Blasien, 30.5.34.

Mein lieber Herr Cisek,

waren das schöne Tage in Rumänien, beinah die letzten schönen meines Lebens. Sie liegen nun weit zurück. Sie sprachen immer die Hoffnung aus, uns nocheinmal wiederzusehen, aber Sie schrieben nicht. Ich bekam niemals eine Nachricht, im Gegenteil, als ich mich erkundigte, erfuhr ich nichts. Dann hörte ich von Erfolgen literarischer Art.

Nun, lieber Herr Cisek, schicken Sie mir ein wunderschönes Gedichtbuch und einen Brief, der die Hoffnung ausspricht, mich wiederzusehen. Vielleicht gelingt das noch, vielleicht... Ich bin todkrank, Sie werden es ja von meiner Schwester wissen. Aber wie gesagt, trotzdem könnte es sein, dass wir uns wieder die Hände drücken. Ich bin im Schwarzwald und warte auf Abfahrt nach Berlin und Prag. Wenn Sie dort ausharren, wird es ein Wiedersehen geben.

Verkehren Sie oft mit meiner Schwester, ich habe sie ausserordentlich gern und Sie können sich mit ihr verständigen. Auch die Kunst meines Schwagers wird Ihnen gefallen. – So schön wie in Bukarest wird es nicht mehr.

Herzlichste Grüsse

Ihres

Däubler

diforme și pretențioase din ultimul secol, dar unele edificii ni se arată totuși destul de respectabile, cu toate că pretind a avea un stil istoric. Seara, viața Bucureștiului se înseninează și se înveselește mult: în nenumărate circiumi și grădini, poporul se bucură de muzica populară românească. Mulți oameni frumoși, deseori perfect îmbrăcați, se plimbă prin Bucureștiul acesta. Bogăția țării se arată în toate părțile.

„Sezonul"[3] nu se pusese încă în mișcare, astfel că trebuia să-mi iau gîndul de la repre-

[3] E vorba de stagiunea spectacolelor teatrale și muzicale.

De la București, am făcut o excursie la Curtea de Argeș. Orășelul acesta a fost una dintre primele capitale ale Munteniei. M-au impresionat acolo o biserică veche, zugrăvită cu afrescuri, precum și noua catedrală reclădită după modelul vechi de către un elev al lui Violet le Duc...

Dar cea mai frumoasă zi în România am petrecut-o la Sinaia, care se află sus în Carpați. Mi s-a dat posibilitatea de a vizita Castelul Peleș; multe s-au scris pînă azi împotriva acestei clădiri costisitoare, în stilul Renașterii germane. Să ne oprim, așadar, la nespus de

minunatele opere de artă pe care le-am admirat aici. Înainte de toate, există în Sinaia tablouri de El Greco [...]. O extraordinară impresie mi-a lăsat splendidul tablou de Rubens, care reprezintă lupta lui Hercule cu leul din Nemeea. Efectul acestei bucăți rare e mai mare decît acela al capodoperei din Potsdam, care reprezintă aceeași scenă. Un Nicolas Poussin ne-a entuziasmat, de asemenea: tabloul se numește *Sine Cerere et Bacho friget Venus (Fără Ceres și Bachus [adică fără hrană și băutură], Venera se răcește)*. Pe Jacques Louis David, un meșter care-mi place mult, l-am găsit, de asemeni, reprezentat în minunata colecție.

Unul din cele mai splendide tablouri pe care le-am văzut vreodată e pînza lui Rembrandt din Sinaia.[4] Ea reprezintă pe *Estera, Aman și Ahasvar*. Între alte observații nespus de juste, Verhaeren scrie următoarele în cartea lui despre Rembrandt: „Rembrandt moare cu fruntea ridicată după desăvîrșirea acestei capodopere". Bode e însă de părere că tabloul face parte dintr-o epocă din tinerețe a marelui artist. Înainte de a fi fost adus aici, tabloul a fost una dintre bucățile cele mai marcante ale colecției „Bamberg" din Berlin. Sensul absolut omenesc și trecerea superioară în metafizic au fost nespus de puternic unite în această operă ».

Despre Theodor Däubler s-a scris mult.

Alma Mahler-Werfel, văduva marelui compozitor Gustav Mahler și mai tîrziu a poetului Franz Werfel, îl evocă în cartea sa de amintiri *Mein Leben (Viața mea)*. Natură plină de pasiuni, cu însușiri de mare artistă, care confunda arta cu frumosul, ea îl descrie pe Th. Däubler cu mult „spirit critic" și chiar cu aversiune pentru neglijența sa vestimentară.

Carl Zuckmayer, în memoriile sale *Als wäre ein Stück von mir (Ca și cum ar fi o bucată din mine)*, îl compară cu un turn toscan și chiar cu un elefant uriaș, făcînd astfel aluzie la statura poetului, neobișnuit de masivă și la capul sculptural înconjurat de o barbă albită de timpuriu, care amintea de Brahms. Pe Ionel Teodoreanu l-am auzit, de asemenea, povestind, cu verva sa binecunoscută, despre vizita lui Däubler la București ca despre « vizita lui Dumnezeu care se plimba pe Calea Victoriei ». Scriitorii români Lucian Blaga, Ion Pillat, St. Nenițescu etc. l-au primit pe Theodor Däubler cu mult entuziasm, rugîndu-l insistent să mai revină în România. Oscar Walter Cisek, care, încă din anul 1921, într-un articol apărut în suplimentul ziarului „*Münchener Neuesten Nachrichten*" își recunoaște apartenența la mișcarea expresionistă, a încercat să-l convingă pe marele poet al acestei mișcări să se stabilească definitiv în România, iar Ion Pillat i-a propus să locuiască în propria sa casă.

Theodor Däubler auzise cuvinte românești încă din copilărie, de la un tînăr grădinar, Antonio, istro-român de origine, care fusese angajat de tatăl viitorului poet pentru muncile casnice. Antonio era foarte îndrăgit de copii și se bucura de o atenție deosebită din partea părinților lor. Mama poetului îi dădea lecții de italiană, pentru a-i facilita o existență mai bună. La sugestia acestui tînăr român din Istria, părinții poetului fac o vizită prin părțile Banatului și în Transilvania, pentru a admira frumusețea peisajului românesc, de care acesta era foarte mîndru.

Pentru marele public românesc de astăzi, amintim că Theodor Däubler poate fi cunoscut indirect și prin filmul *Zorba Grecul*, deoarece scenariul lui Kazantzakis este inspirat din nuvela lui Theodor Däubler: *Satz der Insel (Comoara insulei)*.

În ultima sa scrisoare adresată lui O. W. Cisek și trimisă din sanatoriul Sant Blasien, din munții Pădurea Neagră, poetul german își amintește, din nou, de acea vizită făcută în România.

Publicăm aici această scrisoare.

Ioana CISEK

[4] Astăzi la Muzeul de Artă al R. S. România.

Alice CĂLUGĂRU

în documente pariziene

BIBLIOTHÈQUE DU HÉRISSON

ALICE ORIENT

LA

TUNIQUE VERTE

ROMAN

AMIENS

LIBRAIRIE EDGAR MALFÈRE

7, RUE DELAMBRE, 7

1924

Deuxième mille.

CU TOATE STRĂDANIILE UNOR ISTORICI literari, biografia poetei Alice Călugăru, mai ales pentru ultimii ei ani, continuă să rămînă ascunsă în umbrele tainei. Dacă pentru prima parte a vieţii (desigur, cea mai importantă sub raportul creaţiei) doi prestigioşi cercetători (Vasile Netea şi Pavel Ţugui) [1] au adus importante contribuţii, în perioada de după 1914 i se pierde aproape cu desăvîrşire urma, doar vagi şi contradictorii veşti cu privire la căsătoria şi la moartea ei au mai ajuns pînă la noi. De-acum încolo, în afară de un singur şi veritabil indiciu — apariţia în 1924 a romanului *La tunique verte*, publicat în editura pariziană Amiens Librairie Edgar Malfère, 7 rue Delambre —, viaţa ei va rămîne pentru noi necunoscută.

*

Într-un sejur la Paris, în 1982, aflîndu-ne în Montmartre, coborînd de la Sacré Coeur, prin Place du Tertre, am intrat pe o stradă numită Orient (rue Orient). Imediat ne-a venit în minte numele lui Alice Călugăru (Alice Orient). Cum morbul cercetării, odată inoculat, te însoţeşte pretutindeni, ne-am interesat de adresa arhivelor municipiului Paris. Cunoscînd anul naşterii, am descoperit repede, în opisul pe 1886, numele născutei Alice Stéphanie Stanescu-Calugaru, în arondismentul 10. La primăria acestui arondisment am văzut actul ei de naştere, dar n-am putut beneficia de o fotocopie. În schimb, ni s-a eliberat un foarte succint (telegrafic) *Extrait des minutes des actes de naissances*, cu următorul, esenţial, conţinut:

« *Le 4 juillet 1886, 1 heure du soir, est née — 60 rue du Marais, Alice Stéphanie STANESCU CALUGARU, du sex feminin. Mariée la 11 août 1921, à Paris 18, avec Louis Constant Edgar*

[1] Vasile Netea, în articolul său *Alice Călugăru, o enigmă biografică*, („*Manuscriptum*" nr. 4, 1973, pp. 112—118), a stabilit peremptoriu data plecării definitive din ţară a poetei: 9 septembrie 1906. Anul 1912, al părăsirii patriei, întîlnit în paginile de istorie literară ale lui Lovinescu şi ale altora (în *Antologia* lui I. Pillat şi Perpessicius), se datoreşte Otiliei Cazimir care în revista „*Lumea — bazar săptămînal*" (nr. 4, 23 XI, p. 8) scria: « *În anul 1912 a plecat definitiv din ţară. A rătăcit prin Belgia, s-a fixat la Paris* ».

Pavel Ţugui are partea cea mai însemnată de contribuţie la elucidarea datelor referitoare la obîrşia familiei — a ambelor stirpe, paternă şi maternă a poetei — la naşterea, copilăria şi şcoala ei, pînă în ajunul plecării din ţară, cu articolul său *Alice Călugăru, din nou despre o enigmă biografică* („*Manuscriptum*", nr. 2, 1978, pp. 135—144).

Müller »[2]. Documentul original ne-a dezamăgit. Cunoştinţă despre naşterea scriitoarei aveam din ţară, din articolul sus-citat al lui Pavel Ţugui. Aflam în plus, ce-i drept, data exactă a căsătoriei şi primăria la care s-a celebrat, dar nimic despre data morţii ei. Fiindcă după regulamentul de mişcare a actelor de stare civilă, pretutindeni, ca şi la noi, data şi localitatea decesului se înregistrează pe manşeta actului de naştere. Or, tocmai acestea, care ne interesau în mod expres, erau absente. Nici pe înscrisul matrimonial, de la primăria arondismentului 18, nu le-am întîlnit menţionate. Zadarnice au fost şi căutările celor doi funcţionari de aici, foarte deferenţi, care au cercetat, la rugămintea noastră, opisele de născuţi între 1922 şi 1935 (crezînd că poate va fi avut copii) şi cele de morţi între 1924 şi 1935 (la gîndul că va fi decedat în raza acestui sector în care a locuit). Nimic, nici un semn!

Totuşi, actul de mariaj contribuie, prin datele sale, la punerea în lumină a unor elemente biografice nu lipsite de importanţă. Astfel, ştim cînd a avut loc căsătoria, la 11 august 1921, numele întreg şi exact al soţului ei — Louis Constant Edgar Müller[3] — născut la 7 septembrie 1885, la Rouen, şi profesia lui — ziarist.

Aflăm, de asemenea, din acest document, că soţii au avut domiciliul comun înainte de căsătoria lor în rue Girardon, nr. 13[4] şi că la această dată ambii părinţi ai poetei erau decedaţi « *tous deux décédés* ». Înscrisul sugerează (prin cei doi martori aduşi) mediul şi climatul spiritual al scriitoarei şi al soţului ei: martorul René Barjean era, la rîndu-i, ziarist, deci coleg de breaslă cu mirele, iar Felix Sicard era maestru de balet. Aşadar, societatea în care se mişca Alice Călugăru la Paris (în document ea este considerată « femme de lettres »), datorită în mare măsură soţului ei, care a fost şi libretist pe deasupra, era cea a oamenilor de litere, a publicisticii, a slujitorilor teatrului şi ai operei. La sfîrşitul ceremoniei ea a semnat simplu: « *Alice Stănescu* ».

Dar să ne oprim asupra textului:

Müller
et
Stanescu
Calugaru

René Barjean, journaliste, 26 rue de la Fontaine; Felix Sicard, maître de ballet, 27 rueBaurepaire, temoins majeure

« *Le onze Août mil neuf cent vingt et un, onze heure, trente minutes — devant Nous, ont comparu publiquement en la Mairie Louis Constant Edgar Müller, journaliste, né à Rouen (Seine Inférieure) le sept septembre mil huit cent quatre vingt cinq, trente cinq ans, domicilié à Paris 13, rue Girardon, fils de François Louis Ernest Müller, receveur Buraliste et de Pauline Marie Amelie Hermais son épouse, sans profession, domiciliés à Levallois-Perret (Seine), divorcé de Germaine Marie Laquère depuis vingt et un en Mais dernier, d'une part — et Alice Stéphanie Stanescu-Calugaru, femme de lettres, née à Paris (10, le quatre juillet mil huit cent quatre ving six, trente cinq ans, domiciliée à Paris, 13, rue Girardon fille de Stéfan Stanescu-Calugaru et de Marie Carabella son épouse, tous deux décédés, d'autre part. Aucune opposition n'existent les futurs époux déclarent qu'il n'a pas été fait de contrat de mariage.*
Louis Constant Edgar Müller et Alice Stéphanie Stanescu-Calugaru ont déclaré l'un apres l'autre vouloir se prendre pour époux et Nous avons prononcé au nom de la Loi qu'ils sont unis par le mariage en presence de... ; lecture fait ont signé avec les époux et Nous Emile Duprest adjoint au Maire du 18° — arrondissement de Paris.

Alice STANESCU — E. DUPREST — Louis MÜLLER
R. BARJEAN — Felix SICARD »[5]

[2] « **La 4 iulie 1886, în prima oră a serii, s-a născut în str. du Marais, nr. 60, Alice Stéphanie STĂNESCU CĂLUGĂRU, de sex feminin. Măritată la 11 august 1921, la Paris, arondismentul 18, cu Louis Constant Edgar Müller.** »

[3] Nu Charles Müller, ca la C. Ciopraga, *Literatura română între 1900 şi 1918*, p. 334 şi ca la D. Micu, *Introducere* la volumul *Alice Călugăru, Versuri*, 1968, p. 7.

[4] Rue Girardon se află în cartierul Montmartre şi în vecinătatea străzii Orient. Ne-am gîndit că pseudonimul său literar (Alice Orient) a fost inspirat cumva şi de această stradă (pe care trecea probabil deseori), nu numai de obîrşia ei est-continentală.

[5] « **Müller şi Stănescu-Călugăru. În unsprezece august o mie nouă sute douăzeci şi unu, ora unsprezece şi treizeci de minute — în faţa noastră s-au prezentat**

Cercetînd registrele unui cimitir din apropierea fostei locuinţe a poetei, de pe strada Girardon, ca şi pe cele ale celebrei necropole Montmartre, pe durata anilor 1924—1934, interstiţiu în care se aproxima în ţară că ar fi murit Alice Călugăru, nu i-am întîlnit numele. Ne-am adresat atunci, consiliaţi de unii funcţionari, Tribunalului Marii Instanţe din Paris (Le Tribunal de Grande Instance de Paris) cu un memoriu în care, arătînd motivul, solicitam investigaţii în fondul arhivistic de stare civilă, pe timpul 1924—1934, în toate cele douăzeci de arondismente. Răspunsul primit, în ţară, a fost descurajant — nici o urmă: *« Monsieur, suite à votre demande de recherches relatives au décès de Alice Stéphanie Müller, j'ai le regret de vous indiquer que celles-ci sont démeurees infructueuses sur les 20 arrondissements de Paris de 1923 à 1934 »*[6] După o elegantă formulă de încheiere, urmează semnătura secretarului Grefei Tribunalului Marii Instanţe din Paris.

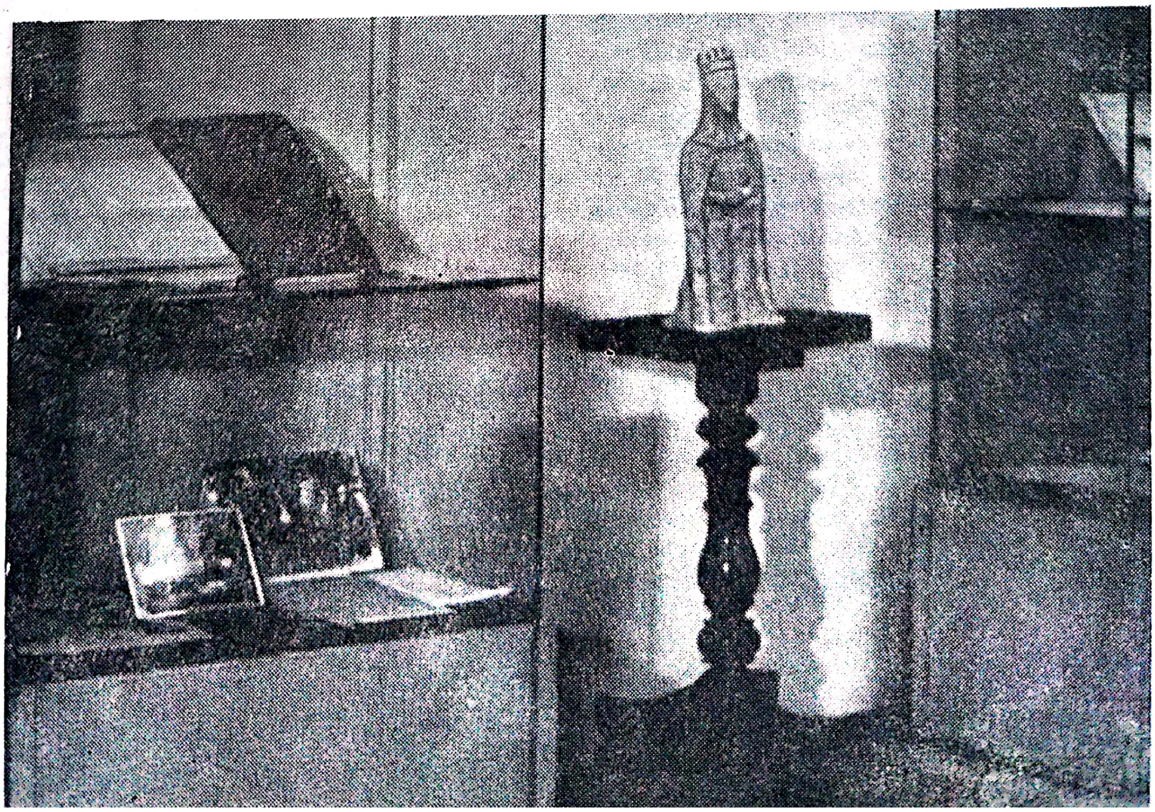
În urma acestor încercări am ajuns la concluzia că Alice Stéphanie Stănescu-Călugăru Müller nu s-a stins la Paris între anii 1924—1934 şi nici pe teritoriul Franţei. Altfel, data morţii ei trebuia să apară înscrisă în actul de naştere, aşa cum am arătat, indiferent de anul şi de localitatea ultimului ei domiciliu. De asemenea, nu credem, în concordanţă cu aceleaşi uzanţe administrative, că ea a decedat în Europa. Ecoul peregrinărilor sale din poezia *Pe drum* lasă să transpară că poeta străbătea mări şi ţări. Oricum, soţul ei (autorul, se pare, al acestor neastîmpărate călătorii, evident, profesionale) ar fi trebuit să aducă în ţară, la Paris, un act de deces. Să fi pierit amîndoi în cine ştie ce circumstanţe stranii peste ocean, sau în vreun naufragiu? Dar şi în acest caz constatarea evenimentului ar fi fost remarcată. Taina morţii poetei rămîne încă de nepătruns.

Constantin POPESCU-CADEM

în mod public la primărie Louis Constant Edgar Müller, ziarist, născut la Rouen (Sena inferioară) în şapte septembrie o mie opt sute optzeci şi cinci, în etate de treizeci şi cinci de ani, domiciliat la Paris în strada Girardon, nr. 13, fiul lui François Louis Ernest Müller, încasator fiscal, şi al Paulinei Marie Amelie Hermais soţia sa, fără profesie, domiciliată la Levallois-Perret (Sena), divorţat de Germaine Marie Léguère de la 21 mai curent, de o parte — şi Alice Stéphanie Stănescu-Călugăru, scriitoare, născută la Paris (arondismentul 10), la patru iulie o mie opt sute optzeci şi şase, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, domiciliată la Paris, în strada Girardon, nr. 13, fiica lui Ştefan Stănescu-Călugăru ş a Mariei Carabella soţia sa, ambii decedaţi, de altă parte Neexistînd nici o opoziţie, viitorii soţi declară că nu s-a încheiat un contract de căsătorie.

Louis Constant Edgar Müller şi Alice Stéphanie Stănescu-Călugăru au declarat unul după altul că vor a se lua în căsătorie şi noi am pronunţat în numele legii că el sînt uniţi prin căsătorie în prezenţa... Odată actul citit am semnat împreună cu soţii şi Noi Emile Duprest adjunct la Primăria arondismentului 18 din Paris.»

[6] « Domnule, urmare cererii dumneavoastră de a întreprinde cercetări relative la moartea lui Alice Stéphanie Müller, îmi exprim regretul că trebuie să vă arăt că acestea au rămas fără rezultat în cele 20 de arondismente ale Parisului de la 1923 la 1934.»

Piese din fondul M. Sadoveanu, prezentate în expoziţia omagială a Muzeului Literaturii Române.

André MALRAUX Henry de MONTHERLANT în corespondenţă cu Pericle MARTINESCU

ÎN PRIMA DECADĂ A LUNII MARTIE A anului 1936 a apărut la Bucureşti, în Editura „Adevărul", romanul *Adolescenţii de la Braşov*, carte ce constituie debutul editorial al scriitorului şi eseistului Pericle Martinescu. Acest op a fost recenzat de numeroşi critici şi cronicari literari, printre care singur G. Călinescu[1] a intuit cu justeţe valoarea psihologică şi educativă a cărţii.

Printre întîile volume oferite oamenilor de litere i s-a trimis un exemplar, cu dedicaţie fireşte, şi lui André Malraux. I s-a trimis volumul numai pentru că purta ca epigraf la primul capitol o frază din cartea *La Tentation de l'Occident* (Paris, 1926), şi autorul considera că lui André Malraux îi va face plăcere să-şi vadă numele acolo ca un semn de simpatie şi preţuire. Fraza respectivă are următorul conţinut: « *Ils ont inventé le diable, mais depuis que le diable est mort, ils me semblement en proie à une plus haute divinité du désordre : l'esprit* »[2]. Pericle Martinescu gîndea că această frază reprezintă o caracteristică simbolică a *adolescenţilor* săi. André Malraux[3] a primit cartea şi, cu o promptitudine remarcabilă, a confirmat acest lucru printr-o laconică şi amabilă scrisoare de mulţumire.

---

[1] G. Călinescu, *Pericle Martinescu, Adolescenţii de la Braşov*, în „*Adevărul literar şi artistic*", 15, seria a 2-a, nr. 800, 5 aprilie 1936, pp. 9—10.

[2] « L-au născocit pe diavol; dar de cînd diavolul e mort, ei mi se par pradă unei şi mai înalte divinităţi a dezordinii: spiritul ».

[3] Despre André Malraux putem afirma că Pericle Martinescu a scris primul la noi. Dintre cele mai semnificative articole şi eseuri amintim: *André Malraux — omul nou*, în „*România literară*", 2, nr. 60, 10 iunie 1933, p. 2; *La condition humaine* în „*România literară*", 2, nr. 70, 17 iunie 1933, p. 4; *André Malraux — Le temps du mépris*, în „*Vremea*", 2 iunie 1935; André Malraux — *Condiţia umană*, în „*Gazeta literară*", 13, nr. 8, 24 februarie 1966, p. 8; *Malraux sau tragicul mascat*, în „*România literară*", 11, nr. 19, 11 mai 1978, pp. 20—21.

Monsieur Pericle Martinescu
Editura „Adevărul", Bucarest
(Roumanie)

Paris, le 23.3.[19]36

Cher Monsieur,
Merçi de m'avoir envoyé votre livre. Je ne lis pas le roumain et suis d'autant plus sensible à un geste que, de toute évidence, vous avez surtout voulu amical.
Bien cordialement à vous,

André MALRAUX [4]

[4] Originalul scrisorii se află în arhiva lui Pericle Martinescu, care a și tradus și transcris textul scrisorii. De asemenea, mi-a oferit unele date și informații privitoare la relațiile sale cu André Malraux. Și pe această cale îi exprim toată gratitudinea.

Domnul Pericle Martinescu
Editura „Adevărul" București
(România)

Paris, 23.3.[19]36

Stimate domn,
Mulțumesc de a-mi fi trimis cartea dumneavoastră. Nu citesc românește și sînt cu atît mai sensibil la un gest pe care, în mod evident, l-ați voit mai ales amical.
Cu cordialitate, al dumneavoastră,

André MALRAUX

LEGĂTURILE SPIRITUALE ALE LUI Henry de Montherlant cu România au fost variate și de lungă durată. La Paris a avut numeroși prieteni români care-l frecventau și în compania cărora se simțea bine. Revelatoare în acest sens sînt mărturiile lui I. Igiroșianu [1], pline de farmec, savuroase și de o acută probitate. Cînd se va scrie o carte despre Henry de Montherlant și România, de bună seamă, istoricul literar va porni de la aceste memorii ale lui Igiroșianu, fundamentale după opinia mea. Se cunosc pînă în prezent raporturile epistolare ale lui Montherlant cu Petru Comarnescu [2] și Ion Schinteie [3], eseiști și cărturari de prestigiu, care au scris și conferențiat despre viața și opera autorului *Olimpicelor*. La aceste două dialoguri epistolare, se adaugă acum un al treilea, în care partenerul român nu este altul decît sensibilul și autenticul scriitor și eseist Pericle Martinescu. De fapt, acest dialog este în linie cronologică primul, deoarece scrisoarea este expediată în anul 1936, pe cînd cele trimise lui Petru Comarnescu și Ion Schinteie sînt din 1937 și respectiv 1938. Cum s-au întîmplat lucrurile? Henry de Montherlant a publicat, în anul 1935, la Bernard Grasset, volumul *Service inutile*, carte de articole și eseuri cu caracter de autobiografie spirituală, care a suscitat un interes aparte, atît în Franța cît și în alte țări. Pericle Martinescu, care a fost și a rămas un pasionat cititor de cărți durabile, a scris, după lectură, un entuziast eseu intitulat *Henry de Montherlant — sau ultima feerie* pe care l-a publicat în *„Revista Fundațiilor Regale"*, 3, nr. 4, 1 aprilie 1936, pp. 197—209. Cineva, nu se știe cine, i-a trimis lui Henry de Montherlant imediat revista, care i-a și parvenit urgent, deoarece la 10 aprilie 1936 îi expediază, pe adresa revistei, lui Pericle Martinescu o emoționantă scrisoare de mulțumire, deloc convențională, în care mărturisește că a primit un impresionant număr de scrisori din străinătate, toate referitoare la *Service inutile*.

---

[1] I. Igiroșianu — *Clepsidra amurgului. Evocări marginale*, București, Editura „Cartea Românească", 1976, pp. 364—451. (Popasuri cu Montherlant pe țărmurile Styxului).

[2] Traian Filip — *Henry de Montherlant în corespondență cu Petru Comarnescu* în *„Manuscriptum"*, 10, nr. 4(37), 1979, pp. 168—171. (Scriitori străini în arhive românești).

[3] Ion Schinteie — *Corespondență Montherlant, Giono și Craiova* în *„Ramuri"* 1906—1980. Volum jubiliar editat cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la apariția primului număr al revistei.

Paris, 10 avril [19]36
Rue de Bourgogne, 41

Monsieur, c'est un plaisir doux-amer que de recevoir une étude comme la vôtre, et de rien pouvoir comprendre qu'une phrase de ci de là, comme une musique dont on n'entendrait que des bouffées intermittentes, par une porte qu'on ouvrirait et renfermerait. Et surtout lorsqu'on en pressent l'intelligence et la sympathie. J'ai une amie roumaine qui me la traduira, mais pas avant q[uel] q[ues] semaines (elle n'en est à Paris). Je ne puis donc que vous remercier un peu dans le vide, puisque cet essai est surtout pour moi une « promesse de bonheur ». Ce que vous dites sur le bonheur, sur l'abstraction hors de la vie civile etc... meriterait que je m'y arrète et que je vous réponde. Et le sujet de votre roman anime aussi ma curiosité... S'il n'y a quelque livre de moi que vous n'avez pas, dites-le moi, et je me ferais un plaisir de vous l'envoyer. Je suis bien touché par ces lettres qui me viennent si nombreuses, de « l'étranger », au sujet de mon dernier livre (et même d'Allemagne, depuis le 7 mars...). Mais je suis particuliérement sensible à celles de Roumanie. Des souvenirs très personels — d'êtres vivants — m'attachent de bien près à votre pays, bien que je ne le connais pas. Je vous remercie et vous prie de croire, monsieur, à l'expression de mes meilleurs sentiments.

MONTHERLANT

Je serais hereux d'avoir votre adresse.

M[onsieu]r Pericle Martinescu — „*Revista Fundaţiilor Regale*".
B[ulevar]dul Lascar Catargi, Bucarest. Roumanie.

Paris, 10 aprilie [19]36
Strada Bourgogne, 41

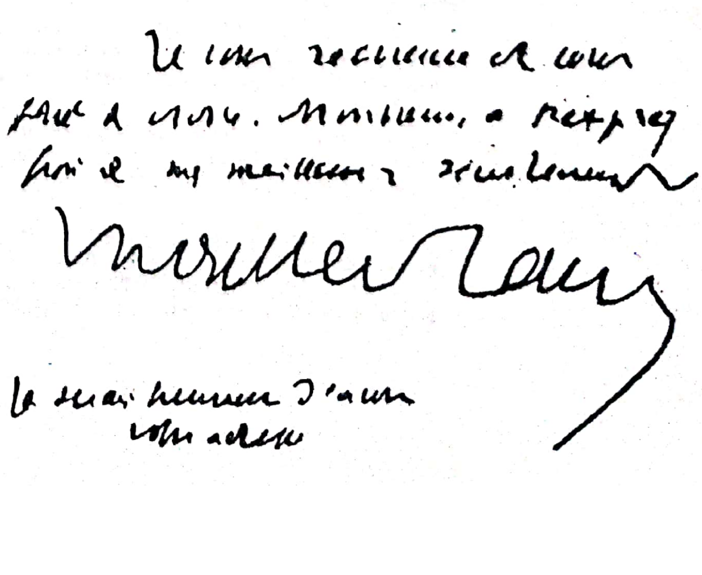
Domnule, e o plăcere dulce-amară să primeşti un studiu ca al dumneavoastră şi să nu poţi pricepe decît o frază de ici, de colo, ca o muzică din care n-ai auzi decît frînturi intermitente printr-o uşă care s-ar deschide şi iar s-ar închide. Şi mai ales cînd se simte acolo înţelegere şi simpatie. Am o prietenă româncă, ea mi-l va traduce, însă nu înainte de cîteva săptămîni (ea nefiind acum la Paris). Nu pot deci decît să vă mulţumesc puţin în gol, deoarece acest eseu este mai ales pentru mine o « promisiune de fericire ». Ceea ce spuneţi despre fericire, despre abstracţiune în afara vieţii civile etc... ar merita să mă opresc asupra lor şi să vă răspund. Şi subiectul romanului dumneavoastră îmi stîrneşte curiozitatea... Dacă vreuna din cărţile mele vă lipseşte, spuneţi-mi, şi-mi voi face o plăcere din a v-o trimite.

Sînt foarte impresionat de scrisorile aşa de numeroase care îmi vin din « străinătate » în legătură cu ultima mea carte (şi chiar din Germania, după 7 martie...). Dar sînt cu deosebire sensibil la cele din România. Amintiri foarte personale — fiinţe vii — mă leagă îndeaproape de ţara dumneavoastră, cu toate că n-o cunosc.

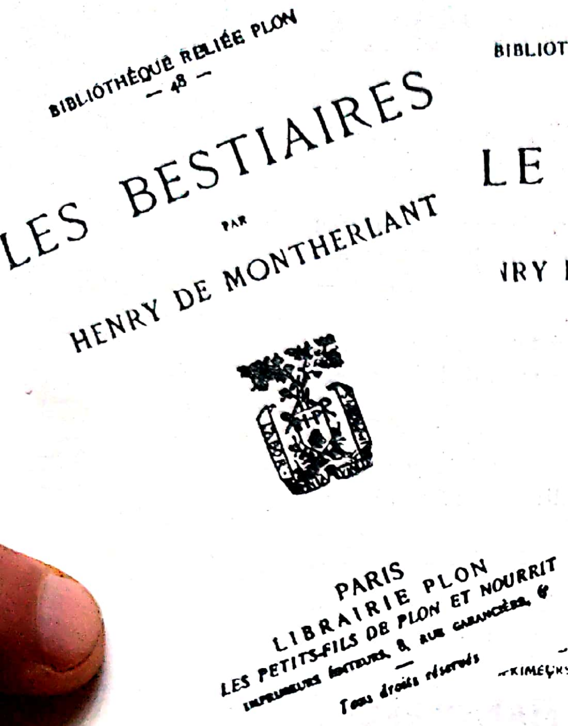
Vă mulţumesc şi vă rog să credeţi, domnule, în expresia celor mai bune sentimente ale mele.

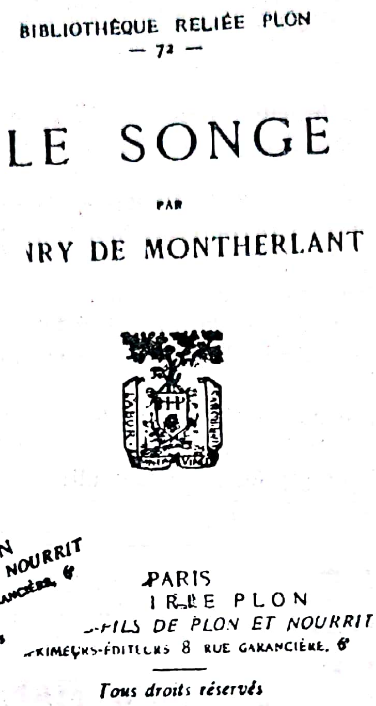
MONTHERLANT

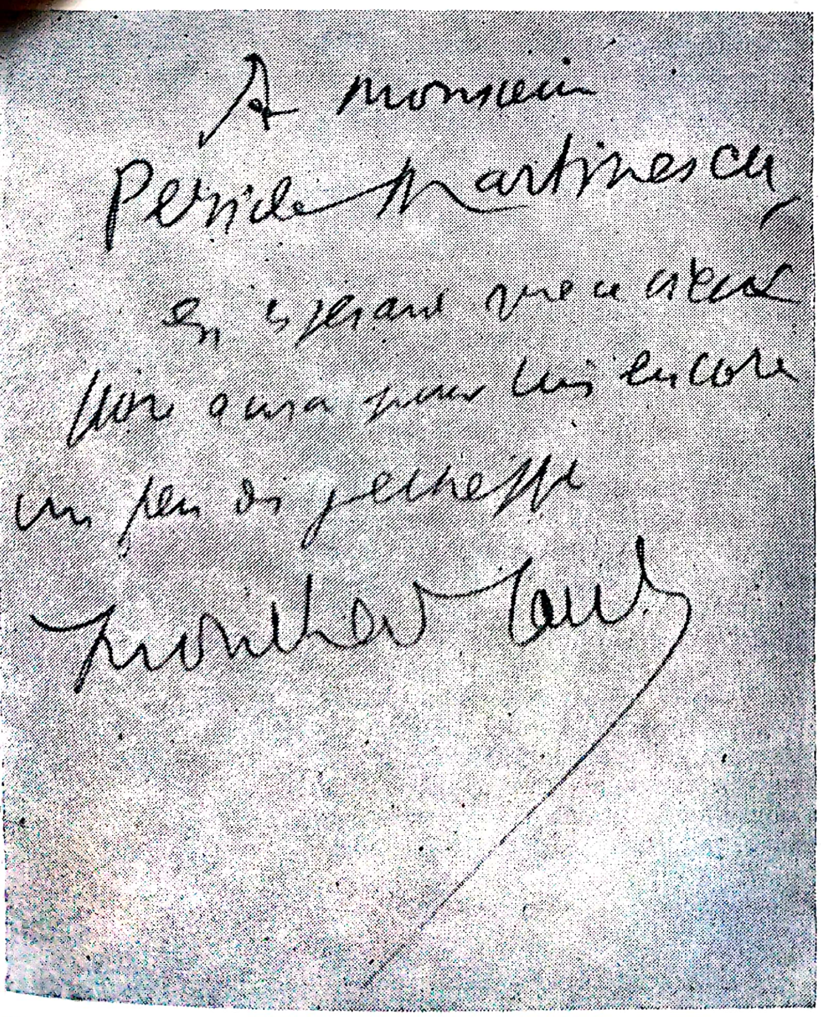
Voi fi fericit de a avea adresa dumneavoastră. *

* Originalul scrisorii şi cele două autografe se găsesc în biblioteca lui Pericle Martinescu, care le-a şi transcris şi tradus şi care a binevoit să mi le pună la dispoziţie spre a le publica. Şi pe această cale îi transmit întreaga mea gratitudine.

Se impun, totuşi, cîteva precizări. Misiva este trimisă într-un timp record din momentul primirii *„Revistei Fundaţiilor Regale"*, ceea ce demonstrează, fără tăgadă, că eseul lui Pericle Martinescu l-a interesat. Este scrisă cu cerneală violetă pe *recto* şi *verso* unei pagini. Dealtfel, cerneala violetă era preferată de Henry de Montherlant. La un moment dat aminteşte de subiectul romanului *Adolescenţii de la Braşov*, publicat de Pericle Martinescu în luna martie 1936. Acest fapt îl face să-şi amintească de cartea sa de debut *La Relève du matin* (1920). De asemeni, mărturiseşte că este încîntat de numeroasele scrisori care-i vin din toate părţile, chiar şi din Germania, după 7 martie [1936]. Aici trebuie menţionat că în Germania nazistă se introdusese un sever control al corespondenţei cu străinătatea. Şi totuşi lui Montherlant îi veneau, ceea ce înseamnă că *marea operă* reuşea să învingă. La sugestia că este dispus să-i trimită lui Pericle Martinescu unele din cărţile sale, acesta îi solicită *Le Songe* şi *Les Bestiaires*, pe care le primeşte cu autografe din partea lui Henry de Montherlant. Iată-le: *« À monsieur Pericle Martinescu, avec le cordial souvenir de Montherlant, juin 1936 »* (*Le Songe*, Paris, Librairie Plon. Les petits-fils de Plon et Nourrit, f.a.) — *« Domnului Pericle Martinescu, cordială amintire de la Montherlant, iunie 1936 »*; *« À monsieur Pericle Martinescu, en esperant que ce vieux livre aura pour lui encore un peu de jeunesse. Montherlant »* (*Les Bestiaires*, Paris, Librairie Plon. Les petits-fils de Plon et Nourrit, f.a.) — *«Domnului Pericle Martinescu, în speranţa că această carte veche va mai avea pentru el puţină tinereţe. Montherlant»*.

Peste ani, mai exact spus, în 1944, Pericle Martinescu scrie o pertinentă cronică [4] la prima traducere în româneşte a romanului *Les jeunes filles*, care apăruse sub titlul *Fecioarele* în tălmăcirea Madelenei Vîlceanu. Şi cărţile ulterioare ale scriitorului francez îşi vor ocupa locul în rafturile bibliotecii rafinatului cărturar român.

Nicolae SCURTU

[4] Pericle Martinescu — *Cazul Montherlant sau poziţia artistului faţă de femeie* în *„Meridian"*, 6, nr. 23—27 ianuarie 1944, pp. 11—18.

CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Ne-am gîndit să găzduim în rubrica acestui număr o dezbatere asupra cărții recente a lui Florin Manolescu: *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii* (Editura „Cartea Românească", 1983), care a provocat deja un interesant schimb de opinii.

Ne-am adresat criticului Al. Călinescu, autor al unui excelent eseu despre Caragiale, istoricului literar și poetului Liviu Călin, eminent editor al scriitorului, și criticului Mihai Zamfir, bun cunoscător al literaturii moderne, inițiat în dezvoltările mai noi ale teoriei literare. Marele absent — dar nu din vina noastră — e Șerban Cioculescu. Sîntem primii care regretăm.

Spre a evita dispersarea luărilor la cuvînt, am sugerat preopinenților trei întrebări:

1. Ce părere aveți despre contribuțiile de ordin faptic, istorico-literar, ale monografiei (îndeosebi despre indentificarea unor texte inedite etc.)?
2. Cum apreciați efortul de înnoire metodologică al autorului, care apelează la teoria textului, estetica receptării, teoria comunicării, sociologia literaturii etc. — și, firește, la teoria jocurilor?
3. Care este locul cărții lui Florin Manolescu în seria exegezelor dedicate în ultimii ani lui I. L. Caragiale?

P. C.

ÎN DEZBATERE: CARAGIALE ȘI CARAGIALE de Florin MANOLESCU, Editura „Cartea Românească", București, 1983

ÎNTRE UN «ALT CARAGIALE» ȘI «ALTCEVA ÎN CARAGIALE»

1. Textele reproduse de Florin Manolescu, în *Addenda* cărții sale *Caragiale și Caragiale* reprezintă, cu siguranță, cea mai masivă (*Addenda* cuprinde aproape 100 de pagini) și cea mai spectaculoasă restituire de « inedite » caragialiene pe care o înregistrăm de la contribuțiile decisive ale lui Șerban Cioculescu. Firește, prima problemă care se ridică este aceea a autenticității textelor. Neavînd competență în materie, mă voi mulțumi să spun că argumentele avansate de Florin Manolescu mi se par convingătoare. Cînd am citit *Addenda*, am avut o reacție cît se poate de neștiințifică, mai exact spus, pur impresionistă: m-am întrebat, adică, în ce măsură îl « recunosc » în acele pagini pe Caragiale, în ce măsură pot identifica « marca », spiritul scriitorului. Demne de Caragiale, amintind — ca să fac o asociație oenologică — de cele mai savuroase « grands crus » din publicistica sa (chiar dacă nu dispunem de o « appellation controlée »), mi s-au părut *Situația*, *Politica zilii* (p. 377), *O nouă decorație*, *Situația politică* (p. 380), *Cerc vițios*, *Răzeșul de la Golășei și moșneanul de la Florica*, *Ghicitoare*, *Iarăși Miron Costin sau urmările arheologiei*, *Cumul ciudat*, *Somnul ca agent electoral*, *S-a achitat...*, *Etc... etc...* Sub nivelul acestora, ba chiar uneori îndoite cu apă, sînt *Reportaj parlamentar*, *[Un specimen de pretenție]*, *[Școala rurală]*, *[Calea agitărilor]* (e o simplă impresie de lectură, și nu, bineînțeles, un argument care să pună la îndoială autenticitatea atribuirii). Pe alocuri, fraza are scînteie, virulență, ironie vitriolantă — însemne ale jurnalisticii caragialiene de zile mari: « La Universitatea din București se vor înființa cinci catedre noi: una de Patriotism, alta de Maniere electorale, alta de Meșteșugul d-a trăi din exploatarea principiilor, alta de Arta d-a conduce manifestările naționale și a cincea de Improvizarea discursurilor patriotice »; « Nu, orice s-ar zice, orice s-ar face, Republica este și va fi o acadea

enormă, din care republicanii vor suge esența sfintelor principii. Trăiască dar sfînta acadea, cu condiția ca să ne fie și nouă permis a trage pe dînsa cu limba măcar o dată pe zi! »; « Care om cu minte a citit polemicile gazetelor, mai ales ale celor din districte, infinitatea de poezii, de scrieri literare, de articole științifice sau politice, și a observat în polemice falsitatea, reaua credință, strîmbătatea puntului de vedere, apoi mania plagiaturei atît de frecuentă — și nu s-a întrebat: oare ce boală să fie aceasta? Și ce leac i s-ar putea găsi? Și încă, din nenorocire, boala de care e vorba este contagioasă; căci cele ce se scriu se scriu pentru a fi citite, și de aci contagiunea ». Notez și excelentul final din *Răzeșul de la Golășei și moșneanul de la Florica*, și atmosfera foarte « caragialiană » din *Nu ți-e rușine?*, precum și faptul că regăsim în cîteva locuri unele « idées maîtresses » ale scriitorului, cum ar fi principiul adecvării (p. 413) și — corelat cu acesta — principiul « omului potrivit la locul potrivit » (parabola ceasornicarului — p. 442).

Aceste constatări impun cu necesitate o nouă întrebare: modifică sau îmbogățesc ineditele publicate acum de Florin Manolescu imaginea pe care o aveam despre publicistica și, în general, despre opera lui Caragiale? De o modificare nu cred, în nici un caz, că poate fi vorba: de o « îmbogățire » cu siguranță, în măsura în care, pentru un scriitor de talia lui Caragiale, orice restituire de acest fel este binevenită. Dar, înainte de toate, întreprinderea lui Florin Manolescu ne reamintește cît de imperioasă, cît de acută este obligația de a se reedita *întreaga operă* a lui Caragiale. Exegeza caragialiană înregistrează carte după carte, dar nu dispunem la ora aceasta de o ediție științifică a operei! Așa cum am mai spus în alte rînduri (și cum au spus-o și alții), ediția Rosetti-Cioculescu-Călin trebuie actualizată și dusă pînă la capăt, așa cum e normal și cum era intenția editorilor; completată, prin urmare, cu corespondența și cu întreaga publicistică. Lipsit de aceste două dimensiuni, Caragiale nu este Caragiale, fapt demonstrat, dealtfel, de exegezele publicate în ultimii ani, și mai cu seamă de aceea datorată lui Florin Manolescu.

2. Florin Manolescu ne propune, într-adevăr, o lectură « plurală », dar legitimarea ei stă în însăși complexitatea operei caragialiene. Trebuie, totuși, observat că sugestiile oferite de variile teorii la care face apel criticul sînt subordonate celor trei coordonate fundamentale la care este raportată opera, și anume *teoria evoluției genurilor*, *teoria receptării* și *teoria jocurilor*. Demersul capătă, astfel, coerență, unitate și credibilitate. Obiecțiile ce pot fi aduse vizează, lucru absolut normal, anumite porțiuni ale construcției dar nu ansamblul ei. Într-un foarte pertinent articol din „*Convorbiri literare*" (ianuarie 1984), Andrei Corbea a nuanțat anumite aspecte legate de estetica receptării, nuanțări ce confirmă validitatea principalelor distincții operate de exeget. Exprimînd punctul de vedere « purist » al specialistului, Solomon Marcus arată (în „*Amfiteatru*", ianuarie 1984) că teoria jocurilor nu este aplicată în accepția ei științifică, matematică; dar, la capătul severelor sale considerații, el conchide: « Din fericire, aceste inadvertențe nu afectează substanța cărții lui Florin Manolescu ». Dacă acestea sînt chestiuni de principiu, observațiile de detaliu pot fi numeroase. Spre exemplu, afirmația de la p. 58: « Prin literatura pe care a scris-o, Caragiale reușește ceea ce nimeni n-a izbutit în viață cu adevărat: să anuleze ierarhiile, să le compromită și să impună normelor adverse, pacea aproape absolută a unor texte pentru toți » — e contrazisă chiar în cuprinsul studiului (p. 84), cînd se vorbește de « seria lungă a detractorilor » și de « deruta » unor autorizate personalități critice (nemaiputînd fi vorba, deci, de « texte pentru toți »). Nu știu, apoi, cît de îndreptățită este motivația pe care criticul o dă lipsei de succes « sub raport material » a textelor caragialiene: « lucrul se explică numai prin complexitatea neobișnuită a proiectului, care a depășit cu mult puterea generală de înțelegere a contemporanilor » (p. 65); dar chiar dacă această « depășire » nu s-ar fi produs, cît oare putea cîștiga, la noi, un scriitor pe vremea lui Caragiale? În fine, a considera « textele fanteziste din 1874 [...] între primele noastre încercări de *proto-S.F.* » (p. 180, ș.a.) mi se pare a face prea evidentă pasiunea pentru literatură *science-fiction*, căreia, dealtfel, criticul i-a consacrat

o remarcabilă carte. Reiau însă ideea inițială: astfel de observații nu afectează nici unitatea studiului, nici excelența demonstrației. Florin Manolescu a știut să adapteze și să plieze metodele folositoare la realitatea operei, evitînd atît laxismul periculos al criticii « totale » cît și limitarea obstinată la o singură metodă și la o singură « teză ».

3. Așa cum am arătat într-un articol din „*Cronica*“ (24 februarie 1984), unul din marile merite ale cărții lui Florin Manolescu este de a fi investigat opera lui Caragiale în totalitatea ei, recuperînd definitiv și zonele marginale, aparent minore ale acesteia. Exegeza caragialiană a cunoscut, în ultimele decenii, două principale orientări: una care a mizat pe relevarea valențelor « clasice » ale operei, alta care a încercat să pună în valoare « modernitatea » ei. Studiul lui Florin Manolescu se înscrie, cu siguranță, în cadrul celei de a doua direcții. Criticul a integrat inteligent și oportun cîștigurile cercetărilor anterioare, a dus mai departe unele intuiții, sugestii și ipoteze, a venit cu noi argumente teoretice și, în fine, a propus propria sa imagine asupra operei. *Caragiale și Caragiale* sintetizează și închide o etapă de fertile căutări, de meritorii încercări de a descoperi dacă nu *un alt* Caragiale, măcar *altceva* în Caragiale. Aștept cu interes viitoarele exegeze care vor trebui, am impresia, nu numai să țină seama dar și să se delimiteze de personala și tranșanta interpretare avansată de Florin Manolescu. Oricum, opera lui Caragiale este una dintre acelea despre care în nici un caz nu s-ar putea decreta că: « Les jeux sont faits, rien ne va plus ! »...

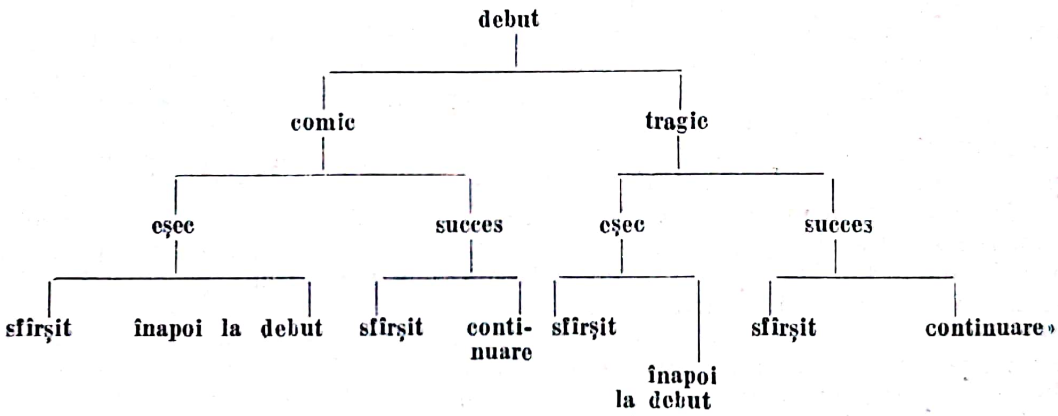
Al. CĂLINESCU

UN CARAGIALE SUI GENERIS

Florin Manolescu a debutat prea puțin spectaculos, concludent însă ca vocație critică, sub semnul istoriei literare de factură tradițională. *Poezia criticilor* (Editura „Eminescu“, 1971) a trecut pe nedrept aproape neobservată, presupunem că și datorită obiectului întrucîtva minor, de îndată ce majoritatea criticilor n-au contribuit cu nimic esențial în direcția expresiei lirice. Fără elemente surprinzătoare la nivelul limbajului de o acuratețe universitară, considerațiile din *Poezia criticilor* au o certă eleganță, semnalînd totodată inteligența unui critic aflat la « prima verba ». Aceeași însușire, slujită de o informație funcțională, am regăsit-o după aproape un deceniu în explorarea simpatetică a literaturii științifico-fantastice. Neașteptată metamorfoză în planul opțiunilor critice ! *S.F.* (Editura „Univers“, 1980) e o cercetare incitantă și oarecum de pionierat în critica noastră. Aici Florin Manolescu exersează metodologii combinate, care l-au condus, în primul rînd, la identificarea unor figuri logice specifice tipului de narațiune. *Sistemul de relații*, *Speciile*, *Temele* sînt capitole elocvente pentru suplețea de gîndire disociativă, nutrită de lecturi fundamentale din critica modernă. Reminiscențele s-au insinuat ca o fatalitate benefică. Jean Jaque Biedenne, Stenberg, îndeosebi van Herp, au găsit la criticul nostru o conștiință receptivă, capabilă să se orienteze dezinvolt într-un domeniu cu aspecte plurale, caleidoscopice.

La scurtă vreme după *S.F.*, iată-l pe talentatul critic revenind la literatura noastră clasică, mai bine spus, la primul prozator modern, I. L. Caragiale. Am parcurs cartea *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, prea puțin tulburat de titlul pleonastic, aceasta fiindcă doream să găsesc aplicarea teoriei matematice a lui Neumann și Morgenstern în sfera literaturii. De rezultatele ei pe teren social-istoric iar mai de curînd, cu scopuri practice, în domeniul economicului, dispuneam de o modestă cunoaștere. Expansiunea teoriei jocurilor în perimetrul valorilor estetice o acceptasem aprioric, atîta vreme cît mijloace de sorginte matematică au dus la strălucite constatări în poetică, desăvîrșit ilustrate de Polti, Souriau sau la noi, cu precădere,

de Solomon Marcus. Din păcate, în *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, de la primele pagini nedumerește prin faptul că, în pofida terminologiei, teoria matematică a jocului nu depășește pragul intențional. Aserțiunile confuze privind relația artă-joc vădesc, fără echivoc, necunoașterea teoriei matematice. În loc să pornească de la *cerințele metodice de bază* în deplină concordanță cu *modelele matematice unanim acceptate* în literatura de specialitate, cu *conceptele de soluție* existente în lucrările lui Neumann, Aumann și alți matematicieni, Florin Manolescu vehiculează noțiuni vidate de funcționalitate. Se instalează repede incongruență și criticul glisează între conceptele de « joc » și « funcția de plăți », după intruziunea unei genealogii a debutului, schemă lipsită de sens. Numai deprinderea profesională și încrederea în disponibilitățile de inteligență ale criticului ne-au determinat să continuăm lectura. Dar să vedem ce afirmă Florin Manolescu? « În chip global — scrie criticul — începuturile literare ale lui I. L. Caragiale pot fi interpretate acum ca *joc de afirmare* sau de *promovare literară (sic!)*, cu două strategii. Procedeele de acreditare la care recurge tînărul Caragiale, într-un interval de cinci ani, pot fi înscrise într-un *arbore de joc (arbore ludic)* după sistemul *succes: continuare/eșec: sfîrșit*. Dacă avem în vedere alternativa *comic/tragic*, vom avea următorul arbore de joc.

Această schemă nu poate sluji prin nimic la decodarea debutului, atîta vreme cît observi imposibilitatea revenirii la începuturile operei caragialiene. *Cui prodest?* Să propui o ramificație genealogică cu totul arbitrară, respinsă printr-un simplu silogism? Nu este dealtfel unica eroare existentă în capitolele inaugurale. Ce înțelege Florin Manolescu prin *funcția de plăți* în ierarhia genurilor e dealtfel confuz. Pe baza sistemului său de lectură, criticul caută validarea unor serii literare proprii, preocupat să nu intre în relație cu un alt sistem de lectură. Ca metodologie aflăm: « Prima este o problemă de ierarhia genurilor, în cadrul unuia sau al mai multor nivele de norme socio-culturale și, în măsura în care rezolvăm, înțelegem pe ce se intemeiază așa-zisa *funcție de plăți* a unei epoci, în numele cui și de către cine sînt acceptate sau respinse textele unei literaturi ». Ne așteptam ca în continuare criticul să-și clarifice ideea. Rămîne doar la enunț și bavardează, ajunge la *aluzia literară*, la *atributul existențial al lecturii* eroilor în opera lui Caragiale, de unde și convingerea că: « Victor, chelnerul din *O soacră*, trăiește după scenariul romanelor proaste pe care le citește ca oamenii de altădată, care deschideau la întîmplare *Biblia* sau *Eneida* lui Vergiliu încercînd să anticipeze ceva din desfășurarea propriei lor existențe ».

Maria Vodă Căpușan în eseul *Despre Caragiale* se află, și în cazul farsei *O soacră*, mult mai aproape de viziunea lui Caragiale, pornind eseul printr-o remarcabilă analiză a polisemiei *moftului*, cuvînt care iradiază în registrul comic al scriitorului de la mărunta anecdotă cu regim paremiologic pînă la schițe și comedii. Ceea ce devine la un moment dat inexplicabil este stăruința lui Florin Manolescu în convingerea că marele

Caragiale, scriitor profund conştient de genialitatea sa, a fost de-a lungul anilor un aspirant cameleonic la hegemonie literară, obsedat de mirajul celebrităţii oficializate. Să fi prevalat la Caragiale acest bovarism balcanic de succes miticist? Criticul nostru ne spune însă apodictic: « De aceea, n-ar trebui să ne mire deloc faptul că exprimată în limitele firescului la I. L. Caragiale şi ţinută cu demnitate în frîu, această nevoie de consacrare va lua, o generaţie mai tîrziu, la unul din fiii săi, Mateiu Caragiale, forma exagerată a *complexului originilor* » *(sic!)*. Deci de la ceea ce se anunţa cartea, o aplicare în premieră a teoriei jocurilor, textul deviază brusc spre sociologia succesului, şi iată-l pe Caragiale gîndindu-şi opera în funcţie de eterogenitatea unor factori determinanţi pe terenul literaturii. Din autor demiurg (ca orice autor autentic) ni se propune o imagine întrucîtva ancilară. Aşadar, autorul *Scrisorii pierdute*, vizionarul Caragiale, scria torturat de necesitatea sincronizării cu *funcţia de plăţi* a epocii, de nevoia receptării imediate şi recompensate. Consideraţiile lui Florin Manolescu probează în mare măsură unde poate duce separarea operei de creator, cea dintîi fiind manipulată ca o marfă estetică în funcţie de umoarea criticului şi strategiile sale. Opera ne apare extrapolată şi pe suprafaţa istoriei literare se mişcă asemeni bilei de biliard sub ochiul tacului capricios. Excedat de propriu-i joc, Florin Manolescu ajunge pînă la urmă la un examen în spirit lotmanian.

Intuiţii privind arta comicului şi esenţa tragică în opera lui Caragiale există compensator în capitolele finale. Remarcabile sînt *Între minimul şi maximul de text* urmat de *Trei procedee: ironia, supralicitarea, oximoronul*. Profilul textual e surprins din unghiul teoriei literare şi Florin Manolescu se sprijină fericit pe reflecţiile scriitorului atunci cînd relevă felul cum apar distribuite unităţile de bază în enunţul literar. Sîntem alături de argumentele sale articulate concluziv: « Dintr-o perspectivă numai aparent cronologică, literatura lui Caragiale pare să „evolueze" între un maxim de «*locuri goale*» (sau un minim de text) în cazul teatrului, al schiţelor şi momentelor şi un minim al aceloraşi elemente — (ceea ce echivalează cu un maxim de text), în nuvelele din 1909. De fapt, Caragiale alternează în permanenţă programele sale de organizare a textelor, în funcţie de necesităţi şi de gen, iar ceea ce este mai important, ideea evoluţiei se dovedeşte de la un anumit punct irevelantă, în măsura în care nu poate cuprinde un fir unic şi continuu de experienţă sau expresie literară ». Observaţie pertinentă care deschide brusc evantaiul atîtor posibilităţi interpretative, sporite de cele referitoare la sistemul ironiei şi codurile acesteia în ansamblul operei caragialiene. Capitolele amintite, şi nu numai ele, dezvăluie o inteligenţă capabilă să lumineze deopotrivă semnificaţii plurivalente în opera supusă analizei tipologiei textelor în corelaţie cu ierarhia codurilor. În această parte finală criticul preia tacit şi unele consideraţii din Al. Călinescu, Silvian Iosifescu sau Şt. Cazimir, iar sursele documentare le aflăm, mai cu seamă, în comentariile ediţiei critice I. L. Caragiale, *Opere*, I—IV (ESPLA, 1959—1965). Florin Manolescu se grăbeşte uneori şi atunci transcrie în felul: « N. Iorga, *Trei nuvele* de I. L. Caragiale în „*Adevărul*" nr. 1155, 20 aprilie, p. 13 ». Că Florin Manolescu în acest caz, ca şi în multe altele, n-a mers direct la publicaţii nu avem nici o îndoială. Articolul lui N. Iorga se intitulează *Făclia de paşte şi Păcat*, nicidecum *Trei nuvele*, iar ziarul este efemerul „*Adevărul*" (organ democratic), p. 23, cu totul altul decît „*Adevărul*". Nu ar fi fost mai prob dacă şi aici Florin Manolescu trimitea la *Opere*, III, 1962, pp. 620—622? În acest sens sînt şi alte amănunte bibliografice (deloc neglijabile) care atestă frecventa utilizare a comentariilor amintite şi nu contactul direct cu presa vremii pentru a reconstitui fenomenul contradictoriu al receptării operei caragialiene. Cînd apelezi la contribuţii anterioare, rigoarea ştiinţifică obligă.

Înainte de-a ne referi la substanţiala *Addenda*, am dori să mai relevăm că în volumul *Caragiale şi Caragiale* sînt diseminate asociaţii inedite ca acelea privind înrudirea dintre fantasticul autorului lui *Kir Ianulea*, şi miraculosul popular sau autocomunicarea, un anumit sistem de norme existente în corespondenţă. Acestea constituie liantul cu istoria literară slujită de mijloace exegetice validate în ultimele decenii.

Addenda nu poate fi trecută cu vederea, reprezentînd cam o pătrime din carte. Înainte de orice altă apreciere, sesizăm graba nejustificată, răspunderea asumată cu argumente superflue în includerea celor cîteva articole publicate de I. Cremer („*Presa noastră*", nr. 1—2, ianuarie—februarie 1964, pp. 61—80 şi 81—83) ca aparţinînd lui Caragiale şi apărute în „*Bobîrnacul*" (1879).

Florin Manolescu scrie vădit iritat în legătură cu articolele atribuite de I. Cremer lui Caragiale: « Fără să se refere direct la articolul lui I. Cremer şi fără să producă argumente convingătoare, Constanţa Trifu contestă în *Presa umoristică de altădată* (Editura „Minerva", Bucureşti, 1974, pp. 239—241), colaborarea lui Caragiale la „*Bobîrnacul*", care rămîne în afară de orice discuţie». Are dreptate Florin Manolescu? Constanţa Trifu trebuia să producă argumente care să infirme supoziţia lui I. Cremer însuşită cu entuziasm de criticul nostru de îndată ce articolele din „*Bobîrnacul*" apar grupate în *Addenda* la *Caragiale şi Caragiale*. În evoluţia limbajului prozei noastre artistice Caragiale ocupă un loc distinct, schema sa narativă avînd particularităţi individualizatoare sub raport stilistic. După noi, nici unul din articolele apărute în „*Bobîrnacul*" nu aparţine lui Caragiale. Primul argument îl constituie sintaxa, examinată în paralel cu producţia din „*Claponul*" şi „*Calendarul claponului*". Cîteva dintre caracteristicile dominante ale stilului caragialian sînt absente în articolele din „*Bobîrnacul*": 1) contaminările de valori sintactice; 2) relativul *care* cu funcţia altei conjuncţii, cauzală sau consecutivă. « Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, *care* nu poţi pentru ca să ştii de azi pe mîine » sau *care* în loc de prepoziţie: « Este un secret *care* nu poate să-l aibă oricare »; 3) niciodată nu apare completiva directă prin *pentru ca să* şi nici anacolutul ca reflex al interferenţei de stiluri funcţionale; 4) lipsesc formulele fixe şi introducerea unor elemente specifice limbajului administrativ.

În realitate, articolele din „*Bobîrnacul*" nu sînt decît modeste pastişe, exersări mimetice, apărute într-un moment cînd prestigiul marelui scriitor crescuse brusc după premiera *Nopţii furtunoase* (18 ianuarie 1878). La nivelul lexicului, dar mai ales al morfologiei, articolele apărute în „*Bobîrnacul*" nu justifică ideea paternităţii caragialiene. Celelalte articole identificate în „*Timpul*", „*Voinţa naţională*", „*Constituţionalul*", „*Gazeta poporului*" şi „*Ziua*" aparţin cu certitudine lui Caragiale. În ceea ce ne priveşte, nu constituie o revelaţie atîta vreme cît, împreună cu alte texte necunoscute pînă azi, ele figurează în sumarul volumului *Opere*, vol. V, ediţie critică, predat Editurii „Minerva", şi prevăzut să apară.

Liviu CĂLIN

TEORIA UNEI CĂRŢI ŞI CARTEA UNEI TEORII

1. Cartea lui Florin Manolescu reprezintă, în primul rînd, afirmarea unei teorii critice: nu aplicarea unei anumite teorii de selecţie, printr-o acţiune de discipol, ci construirea uneia proprii, cea a « jocului cu mai multe strategii ». Construcţia teoretică este elaborată doar în vederea unei singure opere şi aplicată o singură dată, în cazul lui Caragiale.

Dincolo de acest aspect esenţial, asupra căruia vom reveni, cred că una dintre achiziţiile evidente ale cărţii este cea strict documentară: de dragul demonstraţiei teoretice, exegetul lui Caragiale străbate materia amorfă a secolului trecut, într-o avidă şi pasionată vînătoare de argumente. Şi să nu uităm că este vorba de opera lui Caragiale, adică de o operă extrem de bine cunoscută, parcursă integral de critici eminenţi. Se ivesc încă, chiar şi aici, zone neaşteptate. Ele sînt cele care ţin de subliteratura epocii lui Caragiale, de « produsele minore » pe baza cărora Florin Manolescu

își construiește o bună parte din argumentare: articole de ziar, cronici și notițe uitate, anunțuri de fapte diverse — nimic nu este disprețuit în armătura de natură socio-literară specifică acestei cărți, deoarece toate aceste date fac parte din aceeași simptomatologie (vezi mai ales primele 5 capitole).

Lumini documentare survin și în domenii pe care le credeam lămurite odată pentru totdeauna: cronologia reală și cea afișată a pieselor lui Caragiale, reamintită aici, încetează de a fi inocentă și ajunge componentă a «jocului» (pp. 17—18); receptăm cu acuitate și în context mai larg «tăcerile» lui Caragiale, mai numeroase și mai grave decît socoteam în mod obișnuit (anii 1885—1889, 1890—1893, epoca de după 1902) — toate corespunzînd unor mutații existențiale grave, unor răscruci spirituale din viața scriitorului. În sfîrșit, receptarea critică a lui Caragiale apare și ea pusă într-o lumină nouă: opiniile divergente ale lui G. Călinescu, șovăielile criticii interbelice de cea mai bună calitate, reticențele lui Tudor Vianu din anii '40 devin componente ale unui *puzzle* spiritual inedit. Din punct de vedere documentar, *Caragiale și Caragiale* atestă un fapt cunoscut, dar trecut îndeobște cu vederea: documentul sau atestarea istorică își pot schimba radical semnificația într-un context inedit. Este cazul, de exemplu, al dovezilor privind receptarea negativă a comediilor lui Caragiale, reacție publică știută, dar ale cărei veritabile proporții le percepem abia acum (p. 113 și urm.).

*

2. Așa cum spuneam la început, *Caragiale și Caragiale* este o carte construită în vederea aplicării, strălucite, a unei teorii: nu este nici pe departe vorba de un reproș, ci de o constatare metodologică obiectivă. Dacă o privim astfel, cartea își dobîndește veritabila semnificație, iar anumite nelămuriri de primă lectură se risipesc.

Un istoric literar de spirit scolastic ar putea fi șocat de puținătatea referirilor la autorii români care s-au ocupat pînă acum de Caragiale și care au adus, uneori, contribuții importante: Ștefan Cazimir, Mircea Tomuș, Al. George sînt cei mai importanți dintre cei omiși. Dar cartea lui Florin Manolescu nu este o exegeză totalizantă. Ea nu-și propune nici pe departe să facă un *compte rendu* al studiilor caragialiene din ultimele decenii. Construită în vederea teoriei «jocului», cartea selectează cu adresă extrem de precisă elementele necesare și ignoră restul, indiferent de valoarea lui. A scrie o carte de dragul aplicării exemplare a unei teorii este o acțiune riscantă. Acest gen de exegeză operează prin selecție și prin excludere — la fel de categorice amîndouă, — și realizează în cele din urmă o imagine inedită a operei-obiect. Ceea ce contează este coerența internă a demonstrației, aderența teoriei la modelul concret, perfecțiunea instrumentului descriptiv: or, din acest punct de vedere, cartea de care ne ocupăm mi se pare o evidentă reușită.

Încă de la primele pagini, ne aflăm rapid introduși într-o terminologie specială: *funcție de plăți*, *ofertă de participare (multiplă)*, *mărime negociabilă*, *structură de apel*, *structură de răspuns*, *dirijarea simpatiei* etc. Sintagme ce formează, în cele din urmă, un sistem coerent, bine articulat. Nu îmi dau seama, și nici nu mă interesează, cît de ortodoxă este utilizarea pur matematică a noțiunilor din capitolele 1—5 și nici dacă logica internă a sistemelor evocate comportă extrapolări fanteziste. Nu înțeleg exact nici în ce măsură autorul fiecărei teorii a receptării, utilizată de Florin Manolescu, ar considera acceptabilă desprinderea unui element izolat și încadrarea lui într-o nouă teorie eterogenă. Tot ce pot spune este că exegetul caragialian a compus o variantă tentantă a teoriei «jocului» combinată cu elemente ale stilisticii receptării, în parametrii unei interpretări sociologice a literaturii. În cazul particular al lui Caragiale — și aceasta mi se pare lucrul cel mai important — aderența între schema mentală a criticului și realitatea textului există din plin.

Clădirea unei variante proprii cu elemente disparate constituie ea însăși o operațiune creatoare. Dacă *structura de apel* provine din Iser, dacă receptării datorează

mult atmosferei instaurate de Jauss, dacă pragmatica germană este şi ea prezentă, există şi alte influenţe de substanţă. Trebuie citaţi în primul rînd formaliştii ruşi, a căror lecţie autorul român şi-a însuşit-o în profunzime: Tînianov, Şklovski, Bahtin. Regăsim aici mai ales spiritul care a animat această mişcare novatoare. Recunoaştem apoi reperele teoretice esenţiale ale lui Jolles *(Einfache Formen)*, mai ales în capitolul 4, *Amestecul formelor literare*.

După cum ştim, există cărţi teoretice şi cărţi aplicative, cărţi construite în vederea unei teorii şi cărţi aplecate asupra textului, eterogene la capitolul concepţiei: *Caragiale şi Caragiale* face parte, evident, din prima categorie.

*

3. Ceea ce rămîne esenţial după lectura cărţii de faţă, ar putea fi grupat în două serii distincte. Este vorba, în primul rînd, de teoria în sine, care a făcut posibil acest eseu. Şansa aplicării ei a fost dată tocmai de existenţa unui autor ca I. L. Caragiale, adică a unui autor social «prin vocaţie», dependent vizibil de public. În cazul unui poet ca Eminescu sau al unui romancier ca Marcel Proust teoria s-ar fi dovedit probabil inoperantă.

Metodologia lui Florin Manolescu ne sugerează în legătură cu Caragiale cîteva lucruri importante: realizăm cu claritate traiectoria singulară a acestui autor, sesizăm renaşterile lui succesive (interpretabile ca tot atîtea strategii într-un joc programat), devenim conştienţi de formidabila dependenţă a lui Caragiale de context (cultural şi social).

A doua serie de concluzii este de natură stilistică şi, personal, sînt deosebit de sensibil la ea. Se vede, poate pentru prima dată, foarte clar, că opera lui Caragiale s-a născut în faza epuizării unui limbaj şi că ea este, mai întîi de toate, o « lume a cuvintelor ». Stilistic vorbind, lumea lui Caragiale a luat naştere la limita dintre poeticul paşoptist, (ajuns la degenerescenţă parodică) şi subliteratura romanului sau povestirii « populare ». Ne dăm seama, cu stupefacţie şi admiraţie, cît de redusă a fost marja de manevră stilistică a genialului prozator şi în ce mod ar fi putut el eşua de douăzeci de ori de-a lungul frămîntatei sale cariere.

Pentru lumea lui Caragiale, aşa cum este ea descrisă de Florin Manolescu, cuvîntul-cheie ar putea fi *ierarhia:* ierarhia genurilor şi a speciilor (cu care s-a luptat Caragiale tînăr integrîndu-se în ea cu greutate) şi ierarhia stilurilor funcţionale ale limbii (moştenită, dar prin care a trebuit să manevreze discret); la celălalt pol, ierarhia socială, în care scriitorul nu-şi avea locul, ierarhia publicului căruia i se adresa şi ierarhia (fictivă şi supremă) a lumii sociale din opera lui Caragiale, imaginabilă ca univers închis.

Din toate aceste elemente şi inserîndu-se în sistemele preexistente s-a născut *scriitura* lui Caragiale, mereu subtilă, jonglînd întotdeauna pe marginea prăpastiei verbale. Poate că niciodată diferenţa barthiană dintre *stil* (ansamblul funcţional moştenit de norme preexistente) şi *scriitură* (creaţiunea proprie a autorului) nu apare atît de clar în proza noastră ca în cazul lui I. L. Caragiale. Ar fi concluzia stilistică cea mai importantă pe care eu o extrag din cartea *Caragiale şi Caragiale*.

Nu pot încheia aceste succinte şi lacunare reflecţii fără a repeta o precizare de metodă pînă acum subînţeleasă: vorbind despre *joc*, *strategie*, *variantă de urmat* etc., procedăm deductiv. Operaţiunea întreprinsă de Florin Manolescu şi urmărită de noi are ca obiect o suprafaţă textuală finită şi o operă închegată, asupra căreia se exercită analiza. Ar fi un nonsens dacă am da jocului accepţia din limba comună şi l-am imagina pe Caragiale calculîndu-şi lovitura următoare după fiecare eşec sau succes, pontînd inteligent, ca un înrăit la masa de ruletă. Jocul lui Caragiale are abstracţiunea şi lipsa de efect imediat presupuse de orice operă estetică genială.

Mihai ZAMFIR

DE LA «JOACĂ» LA RIGORILE «JOCULUI»

Monografia lui Florin Manolescu se distinge prin voința manifestă de a pune în serviciul exegezei o serie de achiziții metodologice de ultimă oră. Ea e, de aceea, interesantă nu numai prin *ce* spune nou și revelator despre Caragiale, ci și prin felul *în care* o face. De obicei, cercetările de tip scientist (în înțelesul bun al cuvîntului) sînt obligate prin însăși natura lor analitică, sistematică și pur denotativă, să se restrîngă la analize fragmentare și să utilizeze un limbaj de o severă tehnicitate (uneori complicat pînă la abscons), încît beneficiarii se recrutează printre membrii unui club puțin numeros. Spre deosebire de această practică uzuală, Florin Manolescu se servește de metode nu ca de un scop în sine, ci ca de un mijloc spre a ne oferi o imagine globală a operei și personalității lui Caragiale; în același timp, el uzează cu moderație de conceptele, procedurile și terminologia de specialitate. De fapt, Manolescu își propune să articuleze un demers obiectiv și sistematic cu subiectivitatea asumată și ținută în frîu a discursului critic tradițional, fundat pe o solidă informație istorico-literară, pe intuiția valorii și puterea expresiei. Întreprinderea e dificilă și ambițioasă, dar necesară, aș spune cu atît mai necesară cu cît mai plină de riscuri și anevoințe: a găsi un *modus vivendi* organic între « știința » criticii și « arta » criticii nu e la îndemîna oricui.

Din capul locului vreau să constat că Florin Manolescu își duce la împlinire sarcina cu dexteritate, pe alocuri cu brio și strălucire. El posedă în chip netăgăduit priceperea punerii în scenă și aptitudinea speculației intelectuale. Ordonată în secvențe clare și expresive, conținînd analize excelente, formulări pregnante și detalii inedite de istorie literară (între care identificarea unui număr însemnat de articole ale lui Caragiale, încă nesemnalate), monografia sa e delectabilă, pasionantă și deosebit de stimulativă. Ea a stîrnit deja și va stîrni și în continuare multe discuții căci aparține acelor cărți provocatoare, care plac, chiar dacă nu conving în toate privințele, pe care le prețuim deși (sau tocmai fiindcă) suscită controverse cordiale între specialiști.

Voi lăsa nenumărate « oferte de participare » fără răspuns (între altele privind receptarea operei caragialiene, interpretarea dată corespondenței, existența celor două circuite: elitar și popular etc.).

Dat fiind că « regula jocului » în aceste pagini e a « minimului » (preiau termenii lui Manolescu) mă voi concentra asupra unei singure probleme, însă de mare interes teoretic: cum reușește cercetătorul să integreze « metodele » la care recurge într-un ansamblu coerent. Chestiunea e capitală, deoarece — o știm bine — părțile își primesc semnificația de la întreg, iar lipsa unei perspective unificatoare compromite pur și simplu șansele discursului critic, făcîndu-l eclectic și invalidabil.

Or, cartea lui Florin Manolescu se axează pe o idee directoare alcătuind un soi de loc geometric al comentariilor și exercițiului analitic: e vorba de viziunea unui Caragiale « bifrons », a unei structuri contrastive, evidentă atît la nivelul operei (linia realistă și linia fantastică, amestecul formelor literare și al stilurilor, succesiunea mutărilor alternative, « minimul » și « maximul », demistificarea și « mimica de oportunitate » etc.), cît și la nivelul existențial (plebeul agresiv și criticul iconoclast, de o parte, artistul dornic de omologare academică și acreditare oficială, pe de alta). Această cheie interpretativă stă la temelia demonstrațiilor aplicative, ea condiționează rolul și semnificația diverselor concepte ori proceduri împrumutate domeniului vast al metodelor moderne, ca de pildă: sugestia extrem de fertilă, preluată de la formaliștii ruși, a transferării genurilor minore și triviale de « bas étage » în literatura înaltă; ori noțiunea « ofertei de participare multiplă », implicată de varianta « pragmatică » a teoriei comunicării; ori pe cea de « structură de apel » promovată în teoria receptării de Wolfgang Iser ș.a.m.d.

Cred însă că Florin Manolescu și-a înscris în mod imprudent intuiția acestei structuri contrastive a operei și personalității lui Caragiale în scenariul unei teorii perso-

nale a « jocului cu mai multe strategii ». Imprudent — pentru că prin denumire și cîteva referințe bibliografice dispersate cercetătorul a lăsat impresia că se situează în orbita teoriei matematice a jocurilor, oferind astfel un standard precis cu care să i se măsoare prestația. Pistă falsă! În realitate, Florin Manolescu nici n-a avut probabil intenția să satisfacă asemenea « așteptări ». Dar tocmai acest divorț între ceea ce autorul a « anunțat » și ceea ce a « enunțat » a avut darul să-i nemulțumească pe specialiști: Solomon Marcus și-a exprimat mai întîi dezamăgirea, cu recunoscuta-i autoritate de expert, Liviu Călin o face chiar în paginile acestei reviste și trebuie convenit că, din unghiul lor de privire, amîndoi au dreptate. Totuși, importantă în monografia lui Manolescu nu e, la urma urmei, « firma » sub care se așază, ci « marfa » pe care o vinde. Ca atare, în opinia mea, întrebarea fundamentală e dacă noțiunea de « joc », în înțelesul dat de autor (la singular și nu la plural!), e plauzibilă în contextul monografiei. Cu alte cuvinte, conceptul de « joc », luat în sensul de echivalent metaforic și nu de instrument euristic, de mijloc al explicitării mai degrabă decît ca mijloc al explicației, convine obiectului, mai clar, ajută la elucidarea « cazului » Caragiale? După părerea mea, răspunsul la această întrebare e în genere afirmativ, însă cu două condiții: să nu « dramatizăm » alternativele (considerînd că unei mutări într-un sens i se opune *totdeauna* o mutare simetrică, de semn contrar) și să admitem că pertinența conceptului e pe anumite laturi limitată, chiar foarte limitată.

În adevăr, postularea strategiilor alternative are cusurul că geometrizează « jocul ». Logica mișcării în cuplu suprasolicită realitatea, obligînd-o să se înscrie în tiparul schemei, după formula: « unui avans al albelor trebuie să-i corespundă unul al negrelor ». Or, materia concretă e adesea rebelă acestor ingenioase execuții. La Caragiale, spre a lua un exemplu, pe lîngă « criticism » există, de bună seamă, și unele atitudini « encomiastice » (p. 285), dar ponderea celor două manifestări e cu totul inegală: într-un caz, investiția personalității atinge esența, în celălalt, rămîne accidentală; a le pune pe același plan e eronat. Apoi, sublinierea apăsată a numai două « linii de joc » alternative conduce la anularea dialecticii: de ce ar trebui să optăm neapărat între o poziție de tip junimist conservator și alta de tip liberal și nu l-am « citi » pe Caragiale în perspectiva unui nonconformism specific, ostil deopotrivă « boierilor » de la „Junimea“ și « ciocoilor » lui Brătianu?

În planul pertinenței conceptului de « joc », voi lua ca exemplu gazetăria politică. Invocînd « programele multiple » și « mutările succesive » (p. 201), autorul nu face decît să traducă în limbaj tehnic evidența comună a inconstanței de opinii, a drumului fluctuant și contradictoriu urmat de marele scriitor. În fond, el folosește o formulă de eufemism, cu valoare descriptivă, nu explicativă. Ce « sens » au, însă, tribulațiile lui Caragiale la „*Timpul*“ și la „*Voința Națională*“ (1885), la „*Constituționalul*“ junimist (1883), „*Gazeta poporului*“ liberală (1895) și „*Epoca*“ conservatoare (1896)? E la mijloc failibilitatea caracterului? E vorba de sensibilitățile și impulsivitatea unui temperament greu de ținut în hățuri? Sau poate de-o superbă indiferență față de tendințele politicii de partid, oricare ar fi ele (subînțelegînd că sînt la fel de detestabile)? Sau — cum o sugerează scrisoarea către Petre Missir, din 2 iunie 1885 — de existența unor constrîngeri imperioase, de natură pecuniară? Sau, cumva, cel mai probabil, motivația inconsecvențelor diferă de la caz la caz, depinzînd de una sau alta dintre determinările menționate sau de o combinare a lor? Nu teoria « jocului » e pertinentă în rezolvarea chestiunii, ci o analiză istorico-literară, convocînd modalități biografice și contextuale (de sociologie a culturii, istorie politică etc.). Fără îndoială, limita aparține metodei, nu autorului; o consemnez nu ca să-i fac vreun reproș lui Florin Manolescu, ci ca să arăt că rentabilitatea teoriei jocului e, pe anumite laturi, puțin remuneratorie.

E posibil, dealtfel, ca într-un caz sau altul opiniile recentului monografist al lui Caragiale să nu fie decodate corect, cu tot caracterul lor apăsat (sau tocmai din cauza aceasta). O atenție mai susținută dată problemelor de critică a criticii ar fi fost, în

acest sens, oportună. Nu mă gîndesc — sper să fiu bine înțeles — la pomenirea rituală a predecesorilor în scopul unei cauțiuni academice, a respectării unui protocol compilativ de natură formală. Am în vedere cu totul altceva: faptul că *o poziție* nouă se fundează și se clarifică prin *opoziție*, că ideile își precizează semnificația prin confruntare. De vreme ce Al. Călinescu a pus *și el* problema convertirii paraliteraturii în literatură și a inserării genurilor « triviale » în contextul literaturii, iar Șt. Cazimir a analizat *și el* resursele parodice și contrastive ale comicului caragialesc, Florin Manolescu și-ar fi putut nuanța și face mai exact inteligibile propriile idei supunîndu-le dezbaterii pe cele care se apropie de ale sale, spre a arăta în ce măsură le transgresează.

Mă rezum la aceste cîteva observații (cu rostul de a exemplifica, nu de a totaliza), pe marginea lui *Caragiale și Caragiale*, carte inteligentă și scrisă cu indubitabil talent. Dincolo de împrejurarea concretă, mi se pare că se întrezărește o învățătură de ordin mai larg, asupra căreia se cuvine meditat: coerența discursului interpretativ, fundat pe metode moderne, se plătește totdeauna, cînd obiectul e individual (*un* autor, *o* operă) prin sacrificarea nuanțelor și oarecare îngroșare a liniilor. Trecerea de la « joacă » la « joc », de la libertatea inițiativei și desfășurarea spontană a percepției critice la reguli și sistematizare nu e nici inocentă, nici deplin adecvată, nici scutită de necazuri.

Paul CORNEA

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1984)

A

ARGHEZI TUDOR
* * * — Poem fără titlu *[Fată albă, / Fără salbă]*.
„*Luceafărul*", anul XXVII, nr. 8(1138), sîmbătă, 25 februarie 1984, p. 1.

B

BARBUSSE (Henri)
Dumitrescu (Gabriela) — Henri Barbusse și mișcarea progresistă din România. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 172—175.

C

CARAGIALE (Mateiu I.)
Cioculescu (Barbu) — *Efemeride* — I. — Cronica unui sfîrșit de veac. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 151—156.

CĂLINESCU (G.)
Țugui (Pavel) — Recurs la dosarul *Scrinului negru*. „*Revista de istorie și teorie literară*", anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 116—119.

CIPARIU (Timotei)
Botezan (Ioana) — « *...întru interesele limbii și istoriei naționale* » — pagini de jurnal. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 59—71.

CIPRIAN (G.)
Pop (Marius) — O scrisoare către Ion Petrovici. „*Tomis*", anul XIX, ianuarie 1984, nr. 1(167), p. 6.

CREANGĂ (Ion)
Ilin (Stancu) — *Mare lucru este blagoslovenia domnului*. „*Revista de istorie și teorie literară*", anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 89—93.

CUZA (Al. I.)
Bucur (Tudor) — Al. I. Cuza și momentul Unirii Principatelor în documente diplomatice. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 44—58.

D

DIMITRU (Liuben)
Diaconu (Petre) — Un poet care nu poate fi uitat, « *cel mai autentic poet dobrogean* » — — N. Iorga. „*Tomis*", anul XIX, februarie 1984, nr. 2(168), p. 6.

E

EMINESCU (M.)

Vatamaniuc (D.) — *Creditul mobiliar* — II. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 9—16.

Pintea (G.) — « *În imensele săli ale destinului...* » — fragmentarium. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 16—25.

Petrescu-Popa (Mariana) — « *Nu e o legendă byroniană... ceea ce trăieşte în interiorul meu* » — scrisori. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 26—28.

G

GOLESCU (Iordache)

Aramă (Dalila-Lucia) — *Conversaţie prietenească* — diatribă dialogată. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 128—136.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — Urmările procesului *Duduca Mamuca* — acte şi documente. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 116—127.

HOFMANNSTHAL (Hugo von)

Oprişan (I.) — « *Mi-e greu să vă povestesc despre mine* » — fragmente epistolare (II). „*Revista de istorie şi teorie literară*", anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 74—82.

I

IBRĂILEANU (G.)

Husar (Al.) — Alte variante la romanul *Adela* — excurs documentar. „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 145—150.

L

LOVINESCU (Horia)

Cocîrţă (Adrian) — O pagină de confesiuni. „*Convorbiri literare*", anul XC, nr. 1171, (nr. 3), martie 1984, p. 8.

M

MAIORESCU (Titu)

Surdu (Alexandru) — *Elemente de logică pentru gimnazii* (versiune românească de Alexandru Surdu şi Gudrun Bossert). „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 90—115.

N

NIKITAKI (Gh.)

Bejenaru (Ionel) — Un poet unionist minor. Dar de ce uitat? „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 161—163.

P

PETRESCU (Camil)

Noica (Constantin) —
Zamfirescu (Vasile Dem.) — *Doctrina substanţei* — III. *Metoda substanţialistă* (cu o prefaţă de Anton Dumitriu). „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 72—89.

PHILIPPIDE (Al. I.)

Oprişan (I.) — « *...trebuie să duc la capăt* ISTORIA LIMBII ROMÂNE... » — corespondenţă cu Hermann Suchier (IV). „*Manuscriptum*", anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 164—171.

R

ROSETTI (C. A.)
Bucur (Marin) — «...*împuterniciți de plăcerea de-a fi liberi*». Călătoria pe Dunăre în ghimie — octombrie 1948. [Pagini de jurnal]. „*Revista de istorie și teorie literară*“, anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 7—8 și 112.

S

SADOVEANU (Mihail)
Aldea (Traian) — Două fotografii inedite, Sadoveanu la Neamț. „*Tomis*“, anul XIX, ianuarie 1984, nr. 1(167), p. 6.

SEBASTIAN (Mihail)
Grăsoiu (Dorina) — Alte pagini din *Corespondență*. „*Revista de istorie și teorie literară*“, anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 139—145.

STĂNESCU (Nichita)
Felix (Radu) — *Parcă trecea Eminescu*. „*Revista de istorie și teorie literară*“, anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, pp. 52—56.
* * * — *Dimensiunea patriotică a poeziei*. „*Revista de istorie și teorie literară*“, anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie, 1984, p. 9.
Radu (Tania) — «...*o acribie a semanticii*...». „*Revista de istorie și teorie literară*“, anul XXXII, nr. 1, ianuarie—martie 1984, p. 56.

T

TURCEA (Daniel)
Ivănescu (Cezar) — *Menuet*. „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 6(1136), 11 februarie 1984, p. 9.

V

VORONCA (Ilarie)
Culcer (Dan) — Ilarie Voronca și „*Cahier du sud*“. „*Vatra*“, anul XIV, nr. 155, 20 februarie 1984, p. 14.

Z

ZAMFIRESCU (G. M.)
Dimiu (Claudia) — *Pseudojurnal*: ianuarie — martie 1938. „*Manuscriptum*“, anul XV, nr. 1(54)/1984, pp. 137—144.

Aureliu GOCI

Iconografie

AUTOGRAFE: **I. L. CARAGIALE (133, 134, 135); O. W. CISEK (152); T. MAIORESCU (136, 137, 144, 145); André MALRAUX (48); MONTHERLANT (172, 173); Marin PREDA (72); Liviu REBREANU (111, 113); Z. STANCU (53, 56); Nichita STĂNESCU (30, 31, 32).**

FOTOGRAFII: **T. ARGHEZI (37); Theodor DÄUBLER (164); Romulus GUGA (98, 100, 101, 103); Al. IVASIUC (83, 86, 90, 92, 95, 97); KÁCSO Sándor (115); T. MAIORESCU (136); André MALRAUX (170); Teodor MAZILU (161); M. R. PARASCHIVESCU (39, 41, 43, 45, 47, 49, 50); Camil PETRESCU (119); Marin PREDA (66, 67, 73, 77); Z. STANCU (52, 57, 59, 62, 63); Nichita STĂNESCU (27, 28, 29, 31, 32); Vl. STREINU (18, 21, 23, 24, 25).**

LUCRĂRI PLASTICE **(pictură, sculptură, desen, caricatură): T. ARGHEZI (38); G. CĂLINESCU (33); O. W. CISEK (150); M. EMINESCU (9, 15); Al. IVASIUC (84); Marin PREDA (71); Z. STANCU (55, 64).**

SUMMARY

● **A great epoch of creation**: *1944—1984* (editorial by *Al. BALACI*) ● The writer—a national conscience of the epoch (tabloïd by *Ioan ALEXANDRU*) ● **M. EMINESCU**: German pages — *Spade ideas for a psychology of the peoples* (notes transcribed and presented by *D. VATAMANIUC*; translation by *Alexandru SURDU*) ● **Vladimir STREINU**: *Aspects from the Romanian literature—essai* (text established, transcribed and foreword by *George MUNTEANU*) ● **Nichita STĂNESCU**: About the hermeneutics of poetry *(Alexandru CONDEESCU)*: *Song; Haste; Sweet bitterness; A forewarning; Nonembracing; Prescription: Until I'm still alive* — poems ● **G. CĂLINESCU**: *The Song of the Firtree* — poem (text established and foreword by *Marcel DUȚĂ*) ● **Tudor ARGHEZI**: *Without a mask*-verses; *Meditations* (editorial note by *Mitzura ARGHEZI*) ● **Miron Radu PARASCHIVESCU**: *«An artist without character is a chromozomic anomaly»* — diary pages from the period of the poet's last journey in Paris *(Ioan GRIGORESCU)* ● **Zaharia STANCU**: An hour for the eternity *(Mircea MICU)*: *The coming back from the battle-front* — fragments from the novel *The Motherland* (foreword by *Diana CRISTEV*) ● **Marin PREDA**: *The disarmament* — a chapter from the 2-nd volume of the novel *The Delirium* (presentation by *Victor CRĂCIUN* and a post-scriptum by *Radu VAIDA*) ● **AL. IVASIUC**: *The scale with alterations; She* — the writer's debut short-stories (annotations by *Tita CHIPER-IVASIUC*); ● **Romulus GUGA**: *The time of the bandujan tea* — fragment from the novel *The Great-grandfather from the pantry* (text worked out by *Voica FOIȘOREANU-GUGA*; editorial note by *Fănuș BĂILEȘTEANU*) ● **Liviu REBREANU**: Long time before ... sequences from the writer's biography (selected and commented by *Puia Florica REBREANU*) ● **KACSÓ Sándor**: *«Only the firm principles can be a solid base»* daily notes (translation by *Mariana ÁGOSTON*; presentation by *DOMOKOS Eva)* ● **Camil PETRESCU**: *The Doctrine of Substance*, IV. *The problems of knowledge* (text established by *Florica ICHIM* and *Vasile Dem. ZAMFIRESCU*) ● **I. L. CARAGIALE**: Letters from Berlin *(Nicolae SCURTU)* ● **Titu MAIORESCU**: *Elements of* Logic *for gymnasiums*, II. *The theory of judgements* (translation by *Gudrun BOSSERT* and *Alexandru SURDU*) ● **Oscar Walter CISEK**: Romantic Valences (dissociations by *Arnold HAUSER*); *Humanization*, I — fragment from the debut novel of the writer (translation by *Nora IUGA* and *George ALMOSNINO*) ● **Marin Preda** — Album Leaves: *The absent-minded author!* — an exceptionnal biography (commentary by *Eugen SIMION*; snapshots by *Vasile BLENDEA*) ● **Teodor MAZILU**: *In a foreign house*, volume II. *Matei's diary* — fragments from the novel notebooks (preamble by *Margareta ȘIPOȘ*) ● **Theodor DÄUBLER**: *«It will never be as wonderful as it was in Bucharest»* — the last letter, to O. W. CISEK (translation and presentation by *Ioana CISEK*) ● **Alice CĂLUGĂRU**: in Parisian documents (documentary researches by *C. POPESCU-CADEM*) ● **André MARLAUX** and **Henry de MONTHERLANT** in correspondance with *Pericle MARTINESCU* *(N. SCURTU)* ● In debate: *Caragiale and Caragiale* by *Florin MANOLESCU*, Publishing House "Cartea Românească", 1983. (With the participation of *Al. CĂLINESCU*, *Liviu CĂLIN*, *Mihai ZAMFIR* and *Paul CORNEA*) ● BIBLIOGRAPHICAL INDEX ● ICONOGRAPHY ● Echos: "The Centenary Panait Istrati" in France *(Teodor VÂRGOLICI)* ●

SOMMAIRE

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

ECOURI • ECOURI • ECOURI • ECOURI

CENTENAR PANAIT ISTRATI

ÎN FRANȚA

ÎN SUITA DE MANIFESTĂRI OMAGIALE, ORGANIZATE ÎN FRANȚA, CU PRILEJUL CENTENARULUI nașterii lui Panait Istrati, două dintre acestea s-au bucurat de o deosebită amploare și însemnătate, îndeplinind un rol esențial în resuscitarea interesului și a prețuirii față de opera marelui scriitor, în luminarea deplină, în spiritul adevărului, a personalității sale artistice și umane. Prima manifestare a constituit-o Colocviul internațional „Panait Istrati, contemporanul nostru. Umanism și modernitate", care a avut loc la Nisa, în perioada 26-28 aprilie a.c. Colocviul a fost organizat de Asociația „Les Amis de Panaït Istrati" și Secțiunea de literatură comparată a Facultății de litere și științe umane din Nisa, în cooperare cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste și Uniunea Scriitorilor din România, patronat fiind de Ministerul Relațiilor Externe și Ministerul Culturii din Franța și de Ambasada României la Paris.

La Colocviul internațional „Panaït Istrati" a participat și o delegație a Uniunii Scriitorilor din România, alcătuită din Alexandru Balaci, membru corespondent al Academiei R.S.R. și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, Constantin Țoiu, secretar al Asociației Scriitorilor din București și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, Mircea Iorgulescu, critic literar, din redacția revistei „România literară", și Teodor Vârgolici, istoric literar, redactor șef al Editurii „Minerva". În cadrul colocviului, ale cărui lucrări s-au desfășurat în incinta Bibliotecii Universității din Nisa, s-au prezentat comunicări de către critici și istorici literari, cadre didactice universitare, scriitori, oameni de cultură din Franța, România, Republica Federală Germania, Cehoslovacia, Spania, Grecia, Israel, Austria. Delegația scriitorilor români a prezentat comunicările: Gîndind la Panait Istrati (Al. Balaci), Profilul statuar a lui Panait Istrati, la Brăila (Constantin Țoiu), Panait Istrati, învins și învingător (Mircea Iorgulescu), Umanitatea eroilor lui Panait Istrati (Teodor Vârgolici).

În cuvîntul său introductiv, Georges Godebert, președintele Asociației „Les Amis de Panaït Istrati" a subliniat în mod deosebit contribuțiile românești, fundamentale la cunoașterea adevăratei personalități a lui Panait Istrati, omagiind în cuvinte emoționante aportul hotărîtor al regretatului Alexandru Oprea a cărui tragică absență a fost viu resimțită de toți participanții la colocviu. La rîndul său, Alexandru Talex, eminent exeget al vieții și operei autorului Chirei Chiralina, a omagiat cu căldură activitatea Asociației „Les Amis de Panaït Istrati", evocîndu-l îndeosebi pe întemeietorul ei, Marcel Mermoz.

Colocviul a fost deschis de Jacques Martin, decanul Facultății de litere și științe umane din Nisa, printr-o substanțială alocuțiune relevînd prețuirea din ce în ce mai amplă de care se bucură opera scriitorului român de expresie franceză, pe plan mondial. Demnă de reținut este precizarea că la Biblioteca Universității din Nisa s-a creat un „Centru documentar Panait Istrati", bazat pe un bogat și inedit fond documentar, care invită la o adîncă cercetare a vieții și operei scriitorului.

Concomitent cu colocviul, la Biblioteca Universității din Nisa a fost organizată expoziția „Pour avoir aimé la terre", trimisă în dar de către Muzeul Literaturii Române din București. Expoziția a fost deschisă, într-un cadru solemn, de către Paul Verdier, rectorul Universității din Nisa, care a exprimat satisfacția de a găzdui această expoziție ce omagiază un mare scriitor român de celebritate universală.

O vie impresie printre participanții la colocviu a produs nr. 2(55)/1984 al revistei „Manuscriptum", închinat lui Panait Istrati. Cele zece exemplare aduse, printr-un suprem efort, direct de la tipografie la aeroport, chiar în zorii zilei plecării delegației de scriitori români în Franța, s-au bucurat, realmente, de o primire entuziastă.

O a doua importantă manifestare, în cadrul „Centenarului Panait Istrati", a fost organizată la sediul UNESCO din Paris, în ziua de 3 mai a.c., sub patronajul Ambasadei României la Paris, al Delegației permanente a României pe lîngă UNESCO și al Asociației „Les Amis de Panaït Istrati". Ședința omagială, desfășurată sub genericul „Panait Istrati, scriitor român de expresie franceză", a fost deschis de M. Makagiansar, director general adjunct pentru cultură al UNESCO, în prezidiu mai fiind prezenți Dumitru Aninoiu, ambasadorul României în Franța, Al. Balaci, Roger Dadoun, profesor la Universitatea Paris VII, și Georges Godebert. După remarcabilele alocuțiuni rostite de Al. Balaci și Roger Dadoun, a urmat proiecția filmului Codin, realizat de Henri Colpi, și vernisajul expoziției „La Flamme et la Cendre", realizată de François Xavier Bouchart, cu imagini din viața și opera marelui scriitor.

Bineînțeles, atît în Franța, cît și la noi în România, și în numeroase alte țări, manifestările prilejuite de „Centenarul Panait Istrati" au continuat pe tot cuprinsul verii și se află, și acum, în plină desfășurare.

Teodor VÂRGOLICI

Ilustraţie de pictorul *Vasile PINTEA* la romanul *Ciulinii Bărăganului (Les chardons du Baragan)* de Panait Istrati. Reproducere după ediţia franceză–16 ilustraţii originale executate în acvaforte şi acvatinta în atelierul Lacourière-Frélaut din Paris, 1981, din care un exemplar se păstrează la Biblioteca Academiei Române, sub cota III 671679/C.R. (Diapozitiv color de *Vasile BLENDEA*).

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuş foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor al revistei noastre:

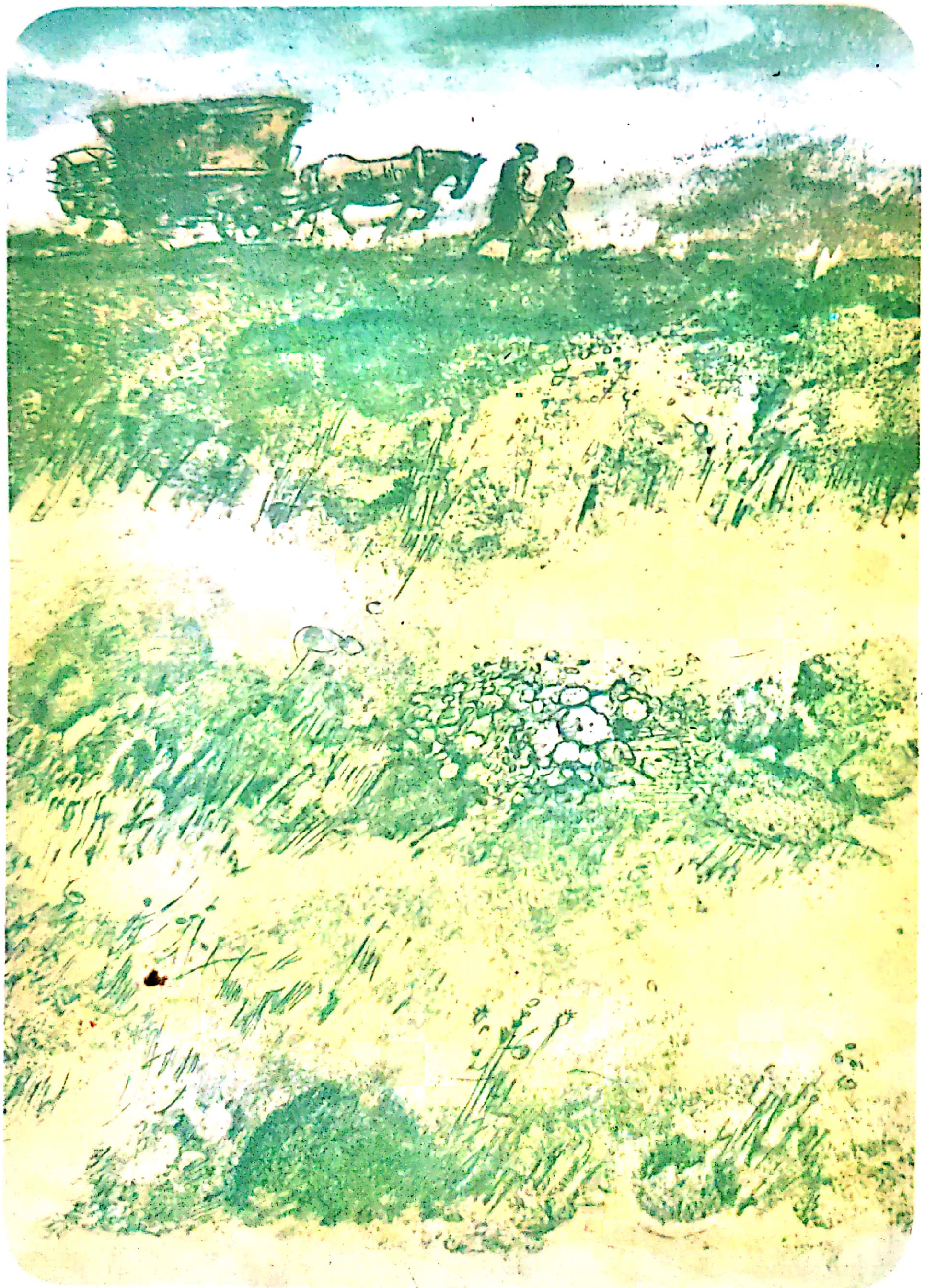
- EMINESCU — Despre psihologia popoarelor (pagini germane).
- *Bicentenarul Răscoalei lui Horea* (diapozitive color, documente de arhivă, însemnări de scriitori).
- Centenar Vasile VOICULESCU: poezie, proză, teatru, corespondenţă.
- G. CĂLINESCU în atelierul lui Ion Jalea.
- M. SADOVEANU — Director al ziarului *„România"*.
- *Cartea de istorie literară.* În dezbatere: Colecţia „Restituiri" a Editurii „Dacia" din Cluj-Napoca.

TAXELE POŞTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D.G.P.Tc. nr. 137/527/1976

Lei 35

«Cînd sosește toamna, întinsele cîmpii țelinoase ale Munteniei dunărene se pun să trăiască, timp de o lună, existența lor milenară.»

Panait ISTRATI — Ciulinii Bărăganului

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit